

1971

FAUSTAS KIRŠA

VYT. ALANTAS

GRAŽINA TULAUSKAITĖ

PETRONĖLĖ ORINTAITĖ

JULIJA ŠVABAITĖ

MARIJA JURGITA SAULAITYTĖ

VLADAS ŠLAITAS

PRANAS MILAŠIUS

ZENTA TENISONAITĖ

ANTANAS GIEDRIUS

ALD. PRIŽGINTAITĖ

JURGIS GLIAUDA

KAZYS ALMENAS

K. BARĖNAS

EDUARDAS CINZAS

PRANAS VISVYDAS

ALGIS L. LĀPŠYS

ALFONSAS GIEDRAITIS

KAZYS S. KARPIUS

ALGIRDAS TITUS ANTANAITIS

RIMAS CINKA

ALF. ŠEŠPLAUKIS

PR. NAUJOKAITIS

AŠTUNTOJI

Literatūros metraštis

PRADALGĖ

KAINA: 4,50 dol. arba 1,15 svaro.

Nariams 3,50 dol. arba 0,85 svaro.

Kietais viršeliais 0,50 dol. arba 0,15 svaro
daugau.

Užjūriams taikomos JAV dolerių kainos,
Europoje — svarų.

Nidos Knygų Klubo leidinys Nr. 87, 1972

Printed by :

„Nida Press“ 1 Ladbroke Gardens,
London, W11 2PU Great Britain

FAUSTAS KIRŠA

PETRONĖLĖ ORINTAITĖ

VYT. ALANTAS

JULIJA ŠVABAITĖ

GRAŽINA TULAUSKAITĖ

MARIJA JURGITA SAULAITYTĖ

VLADAS ŠLAITAS

EDUARDAS CINZAS

^vASTUNTOJI PRADALGĖ

L I T E R A T Ū R O S M E T R A Š T I S

Redagavo K. BARĖNAS

PRANAS MILAŠIUS

PRANAS VISVYDAS

ZENTA TENISONAITĖ

ALGIS L. LAPŠYS

ANTANAS GIEDRIUS

ALFONSAS GIEDRAITIS

ALD. PRIŽGINTAITĖ

KAZYS S. KARPIUS

JURGIS GLIAUDA

ALGIRDAS TITUS ANTANAITIS

KAZYS ALMENAS

RIMAS CINKA

K. BARĖNAS

ALF. ŠEŠPLAUKIS

PR. NAUJOKAITIS

PLUOŠTAS EILĖRAŠČIŲ IŠ PALIKIMO

SKULPTORIUS

Kalu plaku granitą
Ir grauduliu drebu —
Negyvas veidas švito
Pagonišku stabu.

Kiekvienas bruožas akmeny —
Širdies virpėjimas many:
Tai du pasauliai paslaptingi
Vienoj lemtų sustingo.

Nešventintos skeveldros
Į laiko dulkes krito,
Kad atsidengtų veidas
Ugningas iš granito.

Kai įkvėpimo smūgiai
Žaizdras aplinkui sėja,
Daugiau nei žemės ūgiui
Prasmė ištrykšta ir idėja.

BE TEMOS

Nepašėręs, broli, žirgo,
Nekratysi brizgilų.
Paukščių giesmės girioj girdis,
Kai žaliuoja ir tylu.

Upės džiūsta ir patvinsta,
Marios supas amžinai.
Auksas žemėj rastas tviska,
Krūmus puošia putinai.

Kai tiesa nušviečia mintį,
Dangų širdyje matai.
Žodžiai vainiku nupinti —
Sielai gelmių apmatai.

Tu, įkirtęs kirtį drąsų
Seno ažuolo šerdin,
Nesvajok, kol rūko rasos
Plieną suvynios rūdin.

Laužk, kol sveikos rankos siekia!
Šauk, kol žodis, kaip ugnis!
Tas tik dovanas palieka,
Kas idėjų kalinys!

DAINOS GIMIMAS

Pamariais bangų skaisčių
Krenta šydai ant smilčių

Vėtrų verkiančių paguodai.
Juodos marškos debesų
Slenka kerštui iš dausų,
Marios mėlynos pajuodo.

Griausmas, pazarai, žaibai,
Vėtrų vėtomi stabai
Pėdas suka, tolius skaldo.
Atrakintas žiburys
Meile gal širdin įkris,
Kad pavirstumei į maldą.

Apvaldytuos sūkuriuos
Neraliuotas suraliuos
Dovanomis sostų menėj;
Ir iš suplakto vandens
Deivė bures iškedens
Ir atplauks šviesi Vandenė.

Tai tik skraidanti banga,
Tai tik sielos atvanga,
Tai kentėjimo šaukimas...
Su bangų plaktu sriautu
Eina pasaka krantu,
Blaškosi dainos gimimas.

ŽAVUS ABSTRAKTAS

Kai kam liks atmintis — žavus abstraktas:
Tik dvi aki ir lūpos — sfinksui raktas.

Kai laikas nusineš spalvas ir mostus,
Bus prie širdies — tik vakarykštis toštas.

Tik man vienam paliks girdėtas žodis,
Aštriais garsais į širdį įsiskrodęs.

Tik man paliks daina dainuotas žvilgsnis,
Lyg gyvas dar dienų ir metų žingsniuos.

Dažnai sustos ant kryžkelės šešėlis,
Ant juodo kryžiaus nuodėmės iškėlęs.

Dažnai sustos ant kryžkelės šešėlis
Su praeities, kaip gėlės, angelėliais.

Dažnai sustos ant kryžkelės ir veidas,
Kaip naktį šydą ant akių užleidęs.

O aš einu dar saule pasigėręs,
Lyg amžinybė būtų čia, ir gėris.

Lyg būtų čia tiktai žiedų klajonės
Ir dieviška tvarka, ir šviesūs žmonės.

MAŽOJI KARALIJA

Su vabalais, su peteliškėm,
Su bitėm, skruzdėm, žirginiais, —
Nutolo dirvose jaunystė
Ir moja ūkanų sparnais.

Užmerktos akys mato saules,
Riedėjusias rupia žeme,
Kur jaunos dienos sutrupėjo
Vis naujo ryto laukime.

Su vabalais, su peteliškėm,
Su bitėm, skruzdėm, žirginais, —
Nutolo dirvose jaunystė.
Ir moja ūkanų sparnais.

IŠ SAULĖTŲ DAUSŲ

Ak, atskrisi, daina nukankintos šalies,
Ir neklausk, kur gimiau, kur einu, kas esu,
Man gyventi nubodo ir mirt nebaisu, —
Tu nuleiski sparnus ant sugeltos širdies
Iš saulėtų dausų.

Apkeliauju žemes, kaip klajūnų minia
Pasigėrus vaizdais iš slaptingų šviesų!
Rodos, jūros bangoj būtų plaukti drąsu,
Kada leistų širdin, kaip žuvėdra, žinia
Iš saulėtų dausų.

Girdžiu, skamba varpai iš gimtos padangės:
Ant vitražų liepsna, ant altorių šviesu,
Rodos, chorai sustūgaus gyvybės garsu,
Rodos, laimės šypsnyš nevilty praregės
Iš saulėtų dausų.

Nors kapuos praeitis, bet koks oras kvapus,
Tartum rožių banga vaidilučių kasų,
Tartum aukuro dūmuos užburtas esu,
Ir tik ženkle pritrūko, kurs audrą nupūs
Iš saulėtų dausų.

Kelias saulė rytuos, tuoj liepsnos vakarai;
Kurie miega ramiai, aš jų sapno klausau,
Kurie širdis prarado, kenčiu dėl visų, —
Ir ramina gimtosios šalies pazarai
Iš saulėtų dausų.

Ak, stebuklų daina, tu nutildai audras,
Tavo geismo garsuos žemę kelti drąsu,
Tavo žodžio liepsnoj aš smaragdas esu,
Kai skrendi per pasaulį dievų aukuruos
Iš saulėtų dausų.

LIETUVA SU MANIM

Lietuva su manim, nors tamsi uždanga
Ją atskyrė ir užraktą pančiais apkorė,
Nors per tėviškės žemę satrapų banga
Leido pelenu žmones, sodybas ir žolę, —
Lietuva su manim.

Lietuva su manim, ją nešioju širdy
Nenusakomą žodžiais, kovingą ir šviesią.
Prakeikimų kančioj amžinybėj didi,
Jinai kruviną ranką klajūnui ištiesia, —
Lietuva su manim.

Lietuva su manim, jos kapų pelenai
Mane šaukia sugrįžti, kur jūra putoja,
Kur vagoti laukai, kur upokšnių kalnai,
Kur rudenio vėjai našlaičiais vaitoja, —
Lietuva su manim.

PAVASARINIS VĖJAS

Jis iš pietų šypsodamas pažaist atėjo —
Ramus, švelnus, puošnus pavasarinis vėjas.

Mažus ar didelius, kur tik žiedus pamatė —
Jis pylė į taures spalvų ir aromato.

Vienuolėj varpinėj varpų garsus prikėlė —
Ir nulėkė bangom per upę plaštakėliais.

Kai parkan atžengė, susisukė prie klevo —
„Pasveikinu visus“, — sušuko ir keliavo.

Bangavo per miškus ir sliuokė per dirvonus —
Ir seniams, ir jauniems — ir lauktas, ir malonus.

Ir buvo liūdna jam tik žaisti ir šypsotis —
Jis apvertė su mirra padangių ąsotį.

Ir varsos ėmė plakt, ir pumpurai susprogo —
Net pažaliavo samanės ant seno stogo.

Visokius gyvulius už keterų pakratė,
Lakštutė — paupy, erelis — erdvėj matė.

Išlandžiojo urvus, pašiurpino pakriūtes
Ir lakstė pamariais, ir smiltis jūron pūtė...

Jis palietė mane, jis palietė krūtinę —
Ir atgimė pirmoji meilė ir gimtinė...

TREMTINIO PSALMĖS

I

1. O Dieve, Tu mus ištrėmei, kad mes budriau
budėtume Tavyje.
2. Sukūrei laužus iš rąstų, kuriuos tėvai į
šventovių sienas sukrovė.
3. Liepsnoje mes šildėme rankas ir veidus, o
aplink mus tėvų vėlės stovėjo.
4. Į liepsną krito šviesios peteliškės ir tie,
kurie iš skausmo pamišo.
5. O svetimos vėliavos su plakatais ir piautuvais
žengė per šventąją mūsų žemę.
6. Ir ašaros be prasmės tapo, tik temdė likimo
kelionę.
7. O tremtie, kuri tautai uždėjai erškėčių
vainiką, įprasmink mūsų žygius!
8. O tremtie, kuri veržiesi per kacetus, per
pinkles, svetimų panieką ir kerštą,
įprasmink mūsų žygius!
9. O tremtie, kuri klajūnų pelenais svečias
kapines papildai, įprasmink mūsų žygius!
10. O tremtie, klaidoje gimusi, įprasmink mūsų
žygius!

II

1. Ir atsivėrė prieš mus svetimų žemių plotai,
ir tapome svečiai nekviestiniai.
2. Pakrūmės, apleistos pašiūrės ir kareivinės
tapo mūsų nakvynės ir guoliai.
3. Ir motinos su kūdikiais ant rankų, raguolį
kašdamos, garbina Dievą.
4. Kam saulė taip šviečia, kam gėlės prie kelio,
jei meilės nerandam?
5. O koks laimingas elgeta, kurs turi pastogę,
palaimintą globą ir žemę tėvynės!
6. O jūs, svetimi pareigūnai, išdidžiai svetimus
trupinius mums berdami, nelemta jums
mus praryti.
7. O jūs, kurie savo apakime iš mūsų dubenio
sau kraunate turtus, būkite nuteistieji.
8. Perkūnas netrenkia ir žemė neatveria gelmių
nuo neteisybės rūstumo.
9. Mes esame likimo žiburiai, kuriems šviečia
aukščiausia malonė.
10. Mes esame nužmoginto bandymo grobis,
bet teisybė tarp mūsų.

III

1. Nuo Sibiro taigų, nuo sugriautų Europos
miestų mes liudijam gyvąją tėvų žemę.
2. Ir kas tave gali išnešti amžiam, jei ne mūsų
maldos, kančios ir kraujas.
3. Praradom jaučius ir žirgus, bet užgrūdinom
meilę tėvynei.

4. Pavirto pelenais rūmai, pilys ir šventovės,
bet mūsų širdys patapo meilės tvirtovėm.
5. Užžėlė vaikščioti takai, ir vartytas vagas us-
nys aptraukė, bet mes nevilty neparpuolėm.
6. O žemės rutuly, pavirtęs Sodoma ir Homora,
per kančias atgauni savo veidą.
7. Ir mano tėvynė iš dumblino duburio versmės
feniksu kelsis.
8. Praradusiems dvasią ir artimo meilę
pasigailėjimas iš mūsų lūpų.
9. Kovotojų, savanorių, partizanų širdys
nusagstė amžiam puošmenom laisvės
statulą.
10. Bus saulės rytas, ir skambins laisvės varpas:
Laisva Lietuva!

MEDŽIŲ GARBEI

Aš sveikinu tremty, jūs ažuolai ir liepos,
Amerikoj išaugę sultim ir žiedais.
Už marių, Lietuvoj, man jūsų broliai liepė
Kitokią laimę šaukti tais pačiais vardais.

Ten medžiai iš šaknų karams pašėlus virto,
Išvirto kryžiai, skyrės rūmų pamatai...
Nūn šermenų giesmė — kas buvo amžiais tvirta, —
Ar girdit aimanas, ar žinote jūs tai?

Skarotas gedulas ant ažuolų užkrito...
Gyvenimo keliai — skrajojanti kančia.
Naktinė glūduma užgniaužia aušrai rytą,
Ir vėjas alkanas, — ar žinote jūs čia?

Ir liepos apmirė nuo debesų ūžimo,
Pašvaistės perskrodė žaliuojančias šakas,
Ir žemė stūgauja pati sau prakeikimą
Nudiegiančiais balsais, — ar žinote jūs, kas?

Kai buvome maži, baubojo jaučiai šėmiai,
Kalbėjo voverės, zuikeliai ir šlaitai...
Laukuos skambėjo dainos, medis medį rėmė...
Dabar šauksmai rūkuos — ar žinote jūs tai?

Aš sveikinu, bet skausmas ant krūtinės gula,
Staiga nutyla žodis prie svečių stuobrių — —
Bet laisvę vis jaučiu kaip gaivalingą sulą,
Banguojančią tarpe artojų ir karių...

PELENAI

IV KNYGA

ANTROJI GIESMĖ

Malonūs prieteliai, nenoriu jums raityti
Mįslingų pasakų, ar glostyt, kaip katytę,
Kad miegas, kaip morfėjus, saldytų jausmus:
Narkotikų visokių net perdaug pas mus.
Ne pašlemėkui žodžiai (kol jis pašlemėkas!)
Į širdį taikomi (nuo jo nelaukiu dėkui!),
Bet tau ir tau, kad tu dar žmogiškas esi;
Kad ir kritai, bet aš tikiu, kad atgimsi.

Tūnoję šimtmečius, grūdai dar diegą leidžia,
Tik miršta amžinai besieliai ir beveidžiai,
Neatpažinę laimės genčių ilgesy.

Kas gali suskaičiuoti, gerbiami tautiečiai,
Garbingas veidmainystes po dorybių skėčiais!
Taukuos mirkytos rankos, veidas apvalus
Nešioja paslaptis ir suveda galus.
Suglaudinti darbai ant laimės svarsčių žiba
Įstatymų šviesoj su smilkstančia tikyba.
Garbė visiems arams, — pūkuos šiltais nagais, —
Grožėtis prieš kitus suplėšytais draugais.

Oda pridengia nervus, nervai nenutyla
Ir savo laiko kosme svarsto tamsią bylą,
Kitiems nematomą, bet gyvą pagaugais.

Vilionių ramsčiais atsirėmę, plušom kelią
Į vakarus. Rytų šešėliai nusivalė,
Kai kojos palietė laisvų žmonių žemes,
Nors smiltys čia tos pačios, laisvės paukščiai —
mes!

Kas išnešė bėgme pakaušį neprašautą,
„Ex oriente lux!“ — primint baisu ir šalta.
Kaip skruzdėlės instinktu, mes dievų dvasia
Ištvrėme apokalipsių bangose.

Yra didi valia: ji despotams neklumpa,
Tiktai herojų, karžygių patempia lūpą:
Sutręš karalių sienos, kils žmogaus dvasia.

Ar tai nelinksma? Tik pažvelk! Pasaulis glosto
Asfaltais, azbiečiais, sotumu ir erdvių mostais!
Lietuviški vardai pakvipo zovada:
„Banga“, „Audra“, „Enciklopedija“, „Nida“.
Ir kiek dar skambių vardų, skelbimai tepasako.
Apžvelgęs užrašus, pabok širdies ataką:
Svetur nemirs tauta, sunkios vilties nešta,
Nors pelenais alsuos po kryžiais pakasta.

Į psalmes, requiem bažnyčiosna sugūžim...
Mirties lydėjimams, nusiminimo lūžiams, —
Doram prisiminimui pareiga šventa.
„Don't worry. I am sure. Neliksiu aš be grašio,
Kas tik lietuviška, seniai mečiau į kašę.
Su airiais susiplakt pavyko kaip sapne,
Jei skiriamės kalba, tai reikalais jau ne.
Žygiuojant airiškai, užsidedu kepurę,
Išmargintą žaliai, kaip dilgėlę pašiūrėj.
Amerika — ne airiai, bet noriu ne savu
Parėdu pasipuošt, bebėgant nuo tėvų“.

Taip skruzdės ant buksų į svetimas palaukes
Išsikelia su mėšlu. Niekas ten nelaukia.
Ir būna išskerstos tarp svetimų javų.

Gyvi pakeičia kailį, tik akmuo nekinta.
Pastirus kiemo šiukšlė kvepia tuo, kuo tinta.
Yra vabzdžių, — rausva spalva, žiogų gaurai, —
Deja, deja, lietuvių žemės padarai.
Paplito jie penkiuose žemės kontinentuos
Ir tapo blakės (kur jos nėra?) ekvivalentas.
Kai kam nebloga kartais būti ir blake,
Gražiai nudvasintam, kaip sraigtui fabrike.

Ant! Povilas už tiesą metė Romos togą!
Tai jam dangaus ženklai, — kas gera ir kas
bloga, —
Sutirpdė nuodėmes malonės vainike.

Skaudu, graudu, klaiku ir nervai kiek pairsta,
Kada silpni lietuviai kulvertomis virsta.
Seniau jis tik — Burokas, nūn jis — Mister
Brown, —

Apšaukia tą kvailiu, kas rengiasi Kaunan.
Lietuviški vardai išdilo iš žodyno;
Kad jo tėvai lietuviai — smegenis kankina.
Už airio kraujo lašą tūkstantį paties,
Ir būtų dar dėkingas lig sočios mirties.

Tik mielas kapinynas lygina ir maldo,
O tas prakeiktas laikas antkapius suskaldo
Ir nebesiskiria smiltelė nuo smilties.

Mes atsidūrėm tarp Smitų, Sulivanų,
Tarp „aiven poizenų“, „karų“ ir uraganų;
Piktųjų airių daug, ir negrų nemažai:
Surizgę rasės ir politiniai dažai;
Taukais aptekę bosai, urzgiančios mašinos,
Surūgusios tavernos, gangsteriai, merginos, —
Ir airis airina žemaitį atkakliai:
Greit burbuliuoja tas, kaip svetimi arkliai.

Politikierių putos pilietybę plauna:
Iš seno dzūko daro — Sulivaną jauną —
Šliužams pavasarį pakinta kailiniai.

Išrautos šaknys džius. Tedžiūsta. Lieka vaisiai
Visos genties. Tėvų. Jausmuos, kaip bitės, veisias
Jauniausios kraujo kartos. Žingsnių smiltiniuos
Atspindi saulė, meilė. Meilė vėl žaliuos
Su želmenų augliais. Ir kraujas partizanų
Naujas šaknis gaivins, kaip srovės okeanų.
Puvėsiai, piūvenos tegrimsta į gelmes,
Kad žemė atgaivintų vėl geismų giesmes.

Ne gėda prie stebuklo pelenu prilipti,
Kad šauksmas būtų girdimas. Ozoną pilti
Iš erdvių į ežių, kur būtų vaisiai — mes.

Kančios, mirties ženklais ištrūkė iš tėvynės,
Kaip sakalai, burkuoja lengvabūdžių minios:
Pakėlė užkulnius, nusimetė skaras,
Išpumpino pilvus, — nieks nuodėmių neras.
Kas rėkauja kultūrai, erzina tėvynėm,
Geriau krapštytų panages ir kakarinę.
Juk Bachuso liežuvis amžiais bus garsus —
Vynu ir mergomis jis nugali visus.

Ir klaikuma — malonė, kas užmigti gali,
Priglaudęs prie šalies ir sekantį miegalį;
Ramiai užmigusiam ir kipšas nebaisus.

Rikiuojasi tavernos ant Brodvėjų slenksčių.
Ir gomurys išdžiūvęs sriūbtelt neiškenčia
To miežio raugo, apynio svaigių kvapų,
Bokaluos žaidžiančių putojančiu kaupu.
Visoks gležnus silpnumas keičias į herojų.
Širdis linksma. O svarsčiai neriasi ant kojų.

Visi geri draugai su patemptais žandais.
Džiaugies ir ūbauni, kaip žiobris atraugais.

Garbus Jablonskis mokė: „Alų gerti sveika“.
Ir šaunūs vyrai geria už girtuoklių taiką,
Nors kartais susibado sąskaitų ragais.

Ir pagarbai, ir kerštui lygiai svaigsta žmonės:
Už pinigus — darbai, už padėkas — malonės.
Visur kišenės kalba geismo sutema —
Frakuoti, pusnuogiai ir kvepianti dama.
Dangoraižių kalnai ar sulipdytos kertės
Savin riestais ragais, ką dirbai, neįvertins,
Tik pažaliuos, pasmerks, kad žodžiu kalenai,
Ir mestas kryžkelėn, kur eiti, — nežinai.

Savimylės valia juk žiaukčioja kiekvienas:
Ir partijos, ir sambūriai, ir kario plienas —
Palaimos ir teisybės šūkais, — būtinai!

Kai kito žvilgsniuos žaidžia piktas, slaptas jausmas,
Numiršta žavesys ir suplasnoja skausmas,
Lyg būtum svetimas tarp tolimų savų,
Atklydusių džiaugsmiais tarp svetimų dievų, —
Palaidoti rankas ir išbučiuotus veidus
Tėvų ir seserų už marių pasiskleidus.
Matai, kaip slankioja pavydas ir tamsa,
Taip svetima seneliams slavų pakusa.

Tau plieno dantimis neperkąsti, brolyti!
Iš mėlynų akių juodi šešėliai švyti
Ir garbei uždara lietuviška klausa.

Koks neįkertamas neklaūžados kietumas!
Kalnai plasnotų gervėmis, jeigu kilnumas
Paskambintų širdin. Iš tamsumos alsa
Raganius iššaukė su apgamų klausa.
Neklaužada kirviu įsikerta į medį.
Gali tik medį skelt, jei ašmens nesugedę.
Kietumas titnagu raitysis ir spindės, —
Prie tėvo kapo ašara neišriedės.

Istorijos baruos akis akin lietuviai
Dėl sostų skaldėsi, kaip masalinės žuvys,
Ant svetimų kablių pakibę be garbės.

Aižus charakteris — ne mūsų palikuonių.
Mes esam akmenys. Jei skylam kito skoniui —
Subyram į pilkąsias debesų smiltis,
Kad vėjai negražintų rausti per akis.
Užgrūdintas žemaitis, virpulingas dzūkas,
Niršus sūduvis, prūsas vokiečiu aprūkęs,
Aukštaitis mielas — ežerais, kalnais svaigstas, —
Ak, taip, pažįstame senų tėvų laštas.

Dievai budėtojai, žili alkovių kriviai,
Jus nunešė anapus pabalnoti šyviai!
Kas likom dar, tie smaigiam svetimas klastas.

Daug vyrų, — ne tėvų, — kitais keliais nukrypo,
Ir virto pelenais prie senių eukaliptų.
Štai vyras pavyzdys: Gervydis pavažus,
Rinkimuose žvaigždė ir tarp draugų gražus,
Paslydo, klupo, nērė. Svetimas žvaigždynas
Jį aprietė, suskaldė smegenis. Vaikinas

Tarp svetimų dievų nei liūtas, nei pelė, —
Tiktai miglos šešėlis, drebulio plėvė.

Savuos žaliuos kaimuos mus baidė pakaruokliai,
O čia su pražūtim jie savo noru tuokias,
Ir kvapą užtrina plati, gaji erdvė.

Jei akys prabėgom dar gerą skonį peni, —
Ar tu matei, ar pažinai Taronių Benį?
Cotton kašnė, lakuoti batai, prašmatniai
Eilutė glostyta, naujausi marškiniai,
Kaklaryšis ryškiąsias rožes saugo.
Ne savo motinos, jis karvės pienu augo.
Jis buvo produktas gerų taikos laikų,
Eilinis dvyliktas iš dvylikos vaikų.

Jei kam jau sekas, — laimė ant kupros užsėda, —
Pagarbinti moralai dangsto šviesai gėdą,
Tas gangsteriu keliauja daktarų taku.

Praeina pro akis gražuolių kavalkados —
Vienuolės, amazonės, deivės nuo estrados,
Kaimietės nekalčiausios, damos iš barų,
Aistringos našlės, kekšės princų ir carų — — —
Benys žavus nuo kojos piršto lyg pakaušio,
Tad mintys Beniui protą skaldė, plaukus šiaušė:
Kodėl ne jis, toks karalaitis, bet kiti
Turtuolių žemės laime džiaugtis pašaukti?

Sapnai ne visuomet klaidingi: jie iškyla
Gerosios žemės ūgiams viešpačių kodylais
Įstatymų gerbti ir žodžiais neplakti.

Nebūk toks brolis Čemeryčia, senas povas;
Ne ką sumest gali, o taikstais būt žinovas
Ir atomo ir gero braižo ir dainų,
Poezijos ir filosofijos šaknų.
Devyni amatai, dešimtas tikras badas.
Kaip krintantis vanduo per nuolaužų kaskadas,
Gaivina ne dirvas, bet dulka debesiais:
Apraibsta akys, svaigsta oras, kai klausais.

Aš pats svaigstu menu, svaigstu būties stebuklais,
O mano dvasios skrydžiai, žmogiški ir kuklūs,
Pakyla iš minios nemirti su visais.

Bet koks džiūsna savam vaizdavime nudžiunga
Ir traukia lig mirties savos mažybės jungą.
Kiekvienas sliekas guodžias savo urveliu
Ir šaukia kruvinai: „Kitaip aš negaliu“.
Ant savo kryževonių glausto savo sotį
Kiekvienas išpera į gylį ir į plotį.
Kiek gleivėj smegenų, tiek išminties nasruos,
Lyg saulė slėptųsi rytuos ir vakaruos.

Gal būt, nežmoniška atimti žmogui vardą
Ir keldinti iš rūmų į aptvertą gardą,
Bet žmoniška matyt jį savo apdaruos.

Dienų suskaldytą vaizduojuos piktą Niūrą,
Bekeikiantį visas žemes ir darbo biurą:
Norėtų laimės, tinginio ir pinigų,
Norėtų juoko ir aludinių draugų;
Nors dreba rytdiena, bet vejas bomo bonką
Ir renkas patalą tarp atmatų ir džionkų.

Ak, paskalom ir menui tinkame visi —
Su aukso auskarais ir su žaizdom ausy.

Nuo smarvės nepabėga net veidai skaisčiausi,
O, lengvo būdo trenktas, siekia, kas arčiausia —
Prie spirito lašų priglusti ilgesy.

Štai Užauga, kitų neužauga vadintas,
Daug košia pro dantis ir tiki: viskas šventa!
„Jei tu sakai, kad taip, tai būna ir kitaip:
Vienaip labai gerai, labai blogai antraip.
Tas pats taip pat nelygu, kas ir kur ką teigia.

Ir aplinka, ir oras, — daug kas veikia. Taigi.
Gali būt toks. Būk ir kitoks. Vistiek gerai.
Kepurę imk, kur tik duris atidarai“.

Ranka paspaudžia ranką balzganą ar juodą,
Bet niekas savo skraisčių atidengt neduoda,
Net nesuka galvos nešiojami garai.

Brangioji, tu graži, šuniukas tavo geras;
Kiek piltum jam kvapų, bet šuniškas jo garas.
Veidų žavių, putnių bučiuoti negaliu, —
Šunytis laižė juos raudonu liežuvio.
Prieš gamtą žavinčią aš nepakelsiu rankos,
Bet žinote, kiekvienas savo guolį renkas:
Gaidys mėšlyną mėgsta, gervėm — tik dangus,
Poetas — išdidus, neklumpa prieš ragus...

Mes svaigstam dėl veidų, dėl prašmatnių parėdų,
Ir dangstom angelais vaizduojamąjį gėdą.
Klastų pasaulis margas, žiauriai išdaigus.

C'EST LA VIE!

— Žinai, kad tikrai!

— Ar aš nesakiau?

— Užbrėžiau nagu, buvo ties C. O šiandien
— koks ketvirtukas colio žemiau popierio.

Milė patenkinta šypsosi: jos spėta teisingai. Matai koks! Tas Mr. Bratt. O ką tu jam, pašvilpk. Ima ir geria kaip savo. Iš tikrųjų, free country, toji Amerika...

— Tai ką dabar? — rūpestingai klustelia Algirdas. Ji tiktai gūžtelia pečiais.

Žinoma, tas vyno lašas — smulkmena. Bet netvarka. Apsileisk su nuomininku, įsidrąsins ką daugiau nukniaukti. Bute svetimas žmogus — nesusaugosi, jei bus ilganagis...

Priešpriešais apsėdę stalą ir jaukiai atsilošę, kaip visuomet po pietų, juodu nuodugniau pagvildena reikalą.

Juk šiaip tas Mr. Bratt nepeiktinas. Ketvirtas mėnuo čia. Penkdešimtę atkiša laiku, nereikia kaulyti, nuomą pešte išpešti. Ką tas antras miegamasis tuščiom kiorės ir dulkes

rinks, tegu žmogus gyvena. Vis doleris viršaus, šioks toks uždarbėlis kišenei.

Juodu abu rytais išpluša skubom į darbus, tik vakarop parsiranda. Tad nedaug tepajunta įnamį. O kambarėlis prie pat užpakalinių durų, vos trejetas žingsnių per virtuvės kampą — ir jau lauke žmogus. Visai nesimaišo bendrame bute. Dirba kažkur antroj pamainoj, tai nė vakarais nesipainioja. Rytą, žinoma, ilgiau pamiega — nė prausykloj neužkliūva šeimininkams.

Na, savaitgaly būna kiek kitaip. Bet Mr. Bratt toks tylus, nešnekus. Atrodo, ir gana jautrus — vis kur nors išsmunka, netupi čia jiems po nosim, nesibaladoja viduj. Vos barzdą nusiskus, kavos ar pasukų puodelį gurktels ir — mauna pro duris. Toks jaunas, gal tik apie trisdešimt. O smulkaus gymio, lengvučio žingsnio, ne koks skėtveža ar gremėzdas. Žodžiu, vaikinai neįkyrus. Ir po virtuvę nedaug šlaistosi, su valgiais nesišniurkščia, maisto netrupina. Porą kiaušelių kada su lašinukų rėžiu pasikeps arba — pupų dėžutę greitomis atsivožęs pašildys...

Šaldytuve pusė lentynaitės jam atskirta — vis apytuštė. Sviesto ar sūrio praimtas gabalėlis žybso, dešros piausnelis plastikoj įvyniotas. Balta duona vis tuo mėlynu apvalku. Irgi gana švarus vyrukas, kiek iš viengungio gali norėti...

Kažin kokios kilmės? Juodaplaukis, nedikto ūgio, gal italas? Ne ne, tie spirgeliai baisiai bruzdūs. Ir šnekūs be galo, be saiko, tegu juos šimtas. Įkyrūs kaip pipirai.

O įsileisk moterišką, nors ir geriausią — neduokdie, kokia terlynė! Prausykloj nuolatos mazgosis, taškysis, prireikus nė patsai neprili- si. Tai plaukus trenkasi, tai kojines, apatinukus skalbiasi... Pridžiaustys visokių skudurėlių po nosim — drėgmė bute ir painiava. Irgi virtuvėj be perstojo trepinės, užkandėlius taisysis, keps- nelius čirškins. Dar svečių prasimano, draugės, draugai — durų varstymo ir slenksčių valymo daugiau.

Moteriška ir visko išreikalauja: duok to, duok ano... Čia jai bus pagalvė per kieta, čia užuolaida per prasta. Lempai žvakių daugiau įsuk, šilimos paleisk. O šitasai — nieko. Kas yra, to gana.

Tiktai dabar šitas nikis: vyną nugeria. Brangesnio kad nusiperki, šaldytuve butelaitis sau stovi — patogų: svečias ar geresnis kaimy- nas užsuks, čiupt po ranka... Patys vieni nie- kados, juk ne girtuokliai koki.

Būtinai reikės Mr. Bratt apibart, sudraust. Ne ne, ne bart, tik mandagiai pakalbint, kad liautųsi. Gražiuoju, kad neišsižeistų ir — nepa- bėgtų. Vėl nuomininko ieškotis, dėt skelbimą, durų varstymas, nesmagi kvaršatis. O gali daug blogesnį pataikyti...

Taip, ši savaitgalį reikia kaip nors Mr. Bratt prispeisti prie sienos. Turi būti tvarka.

Bet šeštadienį jis ankstokai išdūmė kažkur ir negrižta.

Milė popiečiu neiškentė neišsipuošusi — į madų parodą. Ne vien scenoj, bet ir salėj mo-

teriškų puošmenų paradas. Akį palepinti, skonį pagaivinti. Irgi širdžiai soti pramoga. Kitokias sueigas gali akiai praleisti, nekoks nuostolis. Bet šitą — kiaurus metus gailėtumeis.

— Tu, Algirdėli, gerai užspirgink, kad daugiau nedrįstu, — pasako išeidama.

— Nebijok, aš jau jį kietai priremsiu, tu-rės prisipažinti.

Jisai dabar tyčiom krapštinėjasi, lyg ką triūsdamas. Kavą kaičiasi tarp kitko, indus knebinėja, šaukštus barškina, po lentynas griozdžia. Virtuvė erdvi — sudurta su valgomuoju, čia pat ir sunkus, piestinėm kojom stalias rėpso.

Durys pravysa — grįžta Mr. Bratt.

Tarsi nudžiugęs proga nuobodį praplėsti, šeimininkas užmezga pašneką. Apie orą (lyg tvanka šiandien — ar ne atpliaups audra su liūtim?), apie darbus. Netrukus, nelyginant visai iš nežinių, kaip niekur nieko, kyštelia striuką žodį:

— Mr. Bratt, jūs, tur būt, mėgėjas išgerti?

Smulkaus stoto vyrukas valandėlę stypso, budriai juodus vyzdžius šeimininkui stačiai veidan įbedęs. Kažką suprasti stengiasi. Sumirksi dusyk ir — praplyšta juoku:

— O, jūs dėl to Cinzano... Paragauju kai kada. Po truputį, nedaug. Čia taip po akių padėtas. Lašelis prie sūrio ar sardinių — šiltesnis kąsnis, — ir jis net plekštelia pirštų galais sau

per krūtinę, seilę nuryja. Plačiai šypsosi, visiškai patenkintas.

Algirdas sumišęs — pritrūksta žodžio. Kad anas gintųsi arba gėdytųsi, būtų suprantama. Bet šitaip linksmai, sąžiningai prisipažinti... Koks lengvabūdis!

— O Mr. Sodats (jam per sunku ištarti Sodaitis), jūsų vynas visai puikus, turite skonį! Kiti perka bet kokią mirkalą ir — nieko nenuvokia. Bet jūsų uoslė — pirma rūšis! Praeitą mėnesį tas Savignon, vos porąsyk ragavau — irgi žinovo markė. Ir šitas nuostabiai geras! Mokaite rinktis, neimkite nuo krašto bet kokią paplavą. Švaraus pilstymo tikrą, išstovėtą vyną — aš vertinu. Kaip ir gryną, dorą žmogų! — vėl nusikvatoja lengvu juoku, jaunuoliškai baltais dantim pažėruoja. — Ir spalva... Paimkime po lašą — matysite, koki atspindžiai, stiklas sumirga, lyg vaivorykštė veidrody žaidžia, — ir jis žvaliai dirstelia linkui šaldytuvo.

Algirdas, tartum apstulbintas, lėtai pajuda ir — išima Cinzaną... Dar iš spintos pora taurių. Abu susėda. Ir ima gardžiuotis po gurkšnį. Kliusnoja stiklus, nužvalgsto spalvą...

Mr. Bratt šneka be paliovos (kaip apsirinkti žmogų — manyta, kad mažakalbis, tylūnas). Apie vyno rūšis, stiprumą ir saldumą... Apie gėrikų skonius.

Dar po porą išlenkus, jisai ima apie save pasakotis.

Ne, ne čiagimis. Iš senutės Europos. Elzaso. Pusbernio metuose pas dėdę Detroitan atsi-

beldęs. Tas kvailiausias jauniklio amžius, kada lyg strazdžiukams — norisi palėkti ko toliau nuo tėvų gūžtos. Sparnelius išmėginti...

Kas, ar jis prancūzas? Dievai žino. Tas Elzasas — margas kaip genys. Tėvas — vokietis, o mama — kone paryžietė. Ją jisai truputį lyg daugiau mylėjęs, tai gal į tą pusę... Bet pavarde švabiška: Bratthaus. Tenai, namie, vis priešpriešiais plakėsi tos dvi pusės. Juk Berlynas su Paryžium per amžius kariavo! Ir nors tėvai baudėsi visom išgalėm tas keršas vedybas — ir ypač vaikus — vienan glėbin suglausti, ne-tyčiom lukštas vis prasikaldavo pusiau... Mat, kai jaunas, šešiolikos ar dvidešimties — tau nė motais tautybė ar luomai. Meilė truktelia širdis kaip su virvute ir — sulipdo draugėn, lyg vy- nuogių kekę. Bet vos tokia šeimos pora perke- lia kulnis per 30-tį, pulką vaikų sulig stalu prastiebia — žiūrėk, ir lenda skersi ašutai iš maišo... Čia mano giminė, o ten tavoji — šiokia ir anokia. Mūsų kultūra, mokslai — oho, pasau- ly skamba, o jūsų... Pas mus papročiai šventi, per amžius padorūs, o iš tavo pusės... Ir blo- giausia, kad vaikams, lyg užkerėta, iš tų smul- kučių ginčelių į galvas įsikala tik nuodėmės: germanai pikti ir biau rūš, storžieviai arba žiau- ruoliai, o prancūzai — praskydę palaidūnai, plepia ir tinginiai, smaguriautojai... Dorybių kažkaip lyg nenugirsti, pro pakaušį praslysta. Vien tiktai ydos atmintin įsikala. Taip ir susi- jaukia — apkarsta šeimos sterblė...

Kaip kvaišas gaidelis, aš ir pakėliau padai-

gus — plasnoti pas dėdę... Lyg ten aukso obuoliai tavęs laukia! Kaip tyčia, dėdulis netrukus numirė... O dėdienė, pikčiurna škotė, tuoj išvijo laukan, šalin nuo savo galvos: žinokis! Taip ėmiau bastytis po Samo žemę. Buvau ir vedęs kartą... Nancy — graži, velniūkštis! Ligi ausų praskendęs buvau, klupsčias tarnavau... Bet užkliuvo už lobingesnio ir — sudiev! Paspyrė užkulniu, nebereikia tavęs... C'est la vie! — prisimerkia jis, lyg neskanių kąsnį nurydamas.

— O vyną po truputį mėgstu — mano Elzaso kvapas! Vynuogių sodų saldi sotuma. Kai vasaros gale ima rinkti glėbiais derlių — medum varva... Treškia sultis, pilsto į didžiules statines. Nukošia, raugina... Bet svarbiausia: ta vyno šventė! Weintraubfest! Tiktai dabar, auksinėj Amerikoj įstrigęs, matau — puiki buvo mano tėvynė! Švelnaus žalumo nuolaidūs skardžiai, sirpstančių vynuogių kvapas aplinkui...

Algirdui tuo metu dingt: ką besakytum, visiems tas pat. O maniau, tik aš toks paikšis... Panemunės kalva ties Vilkija — gražiausia vieta pasauly...

— Voila, mes ten — buvome lyg dvipusiai, nors per ilgas kartas šeimose susimaišę. Bet vis žiojosi plyšiai, į vieną grūdą nesusilipdė. Kaip žirniai su pupom: nors kaip mišriai vėtytum, vis tiek spalvos piaunasi... Vaikams po du vardų duodavo, kad — nė vienas pusei skriaudos. O jei vienas — tai abejaip šaukiamas: Šarlis ir Karolis, Georg ir Žoržas. Jei sueis, būdavo, ma-

mos giminė, tai aš — Pjeras, Pjerutis. Bet tėvui — tik Pėter!

Tačiau kartą metuose, voila — visos tautos susilygindavo... Ta vyno šventė! Sakytum velykinė išpažintis. Visus kvailus kivirčius saldžia salykla išplauna. Visi kerštai užmiršti, nuodėmės ir skriaudos atleistos. Pervien visi linksmi ir laimingi, nekaltais angelais pavirtę... Berlynas ir Paryžius taikos bučiniu susibroliauja — paliaubos! Ištisą savaitę dūzgia muzika ir sukasi šokiai, visoki žaidimai ir juokingos išdaigos. Na, ir dainos! Tada vėl — jaunimas iš abiejų pusių susiporuoja... Vilhelmai su Žanetom, Žakai su Bertom... Gaila, tuomet aš buvau per jaunas...

Įsišnekėjus Pjerui gomurys išsausta. Cinzano butelis jau išbaigtas. Jisai dar pastebeilija etiketę, aukso raidėm nublizgintą, pavarto šen ten butelaitį:

— Tikrai skanus šitas buvo... Gera markė. Kokių dar mėgstate? Gal nuo mūsų Marno? O ten sodai — uogom visa padangė kvimpa... Gal žinote mūsųškę — La Reine rūši? Nepasitaikė ragauti? Toks srauniai švelnus, gerklę nuglosto — tuoj dainą sugundo... Kad taip dabar...

Neapsikentęs Algirdas pakyla. Juk miegamojo drabužinės kamputy dar kiūto atsargėlė, beveik užmiršta po vardinių...

Apgniaužęs saujoj atneša ir — bakst vidury stalo. Nepilnas. Bet dar geras trečdalis gelsvai skliunduriuoja. Pripilsto.

— Kas gi čia bus? Neatpažinsiu, tur būt...

— ir Pjeras uodžia plėsdamas šnerves, seilę sulpsto, kaip senas žinovas. Sriubt sriubt šlake-lį liežuviu, paskui prisimerkia, šnirples pavirpi-na... Kvapą traukia, plaučius skėsdamas...

— Ooo! Nektaras! Turtingas dvelksmas... Ir gomurį aštriai nudreskia, stiprus dievaži. Bet ir švelnus saldumas — benediktino kokia rūšis? Niekaip negaliu atsekti...

— Čia — meškos midus. Pas mus, šiaurėje, didelės girios kadaise kerojo. Daug meškų gy-venta. Senmedžių drevėse gausiai bitės veisė-si, o meškos medų kopinėjo. Storulės ruda-skrandės mėgsta saldumynus. O gėralas su me-dum — iš senovės žmonėm vaistai buvo. Drauge ir bičiulystės ryšys.

— Pas jus meškos... Kas per kraštas! Azi-ja? — mažne pabūgsta Pjeras.

— Ne, mes dar Europoj. Tik rytuose, link šiaurės, — Algirdas tingi tiksliau aiškinti. Iš patyrimo žino: svetimas vis tiek nesupaisys, nors liežuvį dvilinkai verstum. Arba tuojau už-mirš ir apsisukęs vėl kamantinės: ar Kinija? Grenlandija? Gal Sibiras?

Pjerui midus patinka. Uoliai čiulpsto, sko-nį seile smagina, juodos akys žvitryn mirkčioja. Ima smalsiai spėlioti: kokių prieskonių miši-nys, toks tirštas? Imbieras? Gal kiek muškato dėta? Ar ne kardamono atskonis? O gal tik kmynai? Dar lyg vanilės lepus glosnumas... Ne, čia kažin kokia karti žolė dar įmaišyta...

— O, tai rūta. Mūsų gėlė. Tamsžaliai lapai, smulkiai karpyti, kvepia smarkiai! Mergos vai-

nikus pinasi. Nuotakos į jungtuves eina su rūtom — vedybų ištikimybės ženklas!

— Vedybų ištikimybė! Tai šventas tavo gėralas. Bitutės po lašą surankioja, meškos letenom išspaudžia... Midus! — ir vyrukas patvinsta šilto juoko džiaugsmu. Jo liesas veidas jau nukaitęs, žvilgsniai žarijom padegti. — Voila! Geras vynas galvoje nerimsta, tylos baidosi... Muzika, dainos...

Šeimininkas sujuda kėdėje — siekia įjungti radiją, gal kas pasitaikys vakarop.

— Ne ne, — abiem rankom krato, mostais nudraudžia elzasietis: — tik ne šitą dvėseną. Prie gero gėrimo — vien gyvas balsas... Tų jankiškų plerpynių — įkyrėję ligi kaulo.

Ir jis ima pusbalsiu tirlinti saviškai, pasmilkusiom akim siūbuodamas, tarsi vienišas, apstipęs žvirblėnas patvory:

O mes amis, la belle Julie!

Chantons, dansons, c' est la folie!

O ma cherie, l' amour fini,

C' est la jeunesse, la belle folie...

Jis žvilgt — šeimininkas murkso susičiaupęs, nė neketina pritarti.

— O, jūs — prancūziškai nė kiek? — susipranta ūmai. — Nori gal vokiškai?

— Vokišką šiek tiek sukramtau... Irgi neperdaugiausia.

— Jų ne tokios mielos. Frico liežuvis ir dainoj — žodžius kaip kirviu kerta. O angliškų mes čia per apikakles prisipylę gana, ligi graižo. Pasilgstu senutės Europos balso. Kokią moki vokišką?

— Ar dainą? Jokios.

— Ir aš nelabai... Kaip ir tu tėvo šaknies germanų. Buvau mamos vaikas, Pjerutis. O, ne, ką tauškiu, juk močiutę Grėtę mylėjau už visus labiau. Oma Grėtė — gruess Gott, gute Frau! Stambi, nelyginant karalienės Luizės statula. Bet širdies gerumas — Marnos vynas! Šeimos geroji laumė. Mus be saiko mylėjo — tik vokiečių moka taip kūdikius globoti... Ragaišiais lepino, obuoliais ir avietėm, šiltos bandutės su mėlynėm... Dievaži, jei Oma Grėtė būtų gyva — skrisčiau dar tėviškės kampelių lankyti...

Jaunuolio akys ilgesio rūku miglojasi. Lūpos virpa, vėl midaus gurkšnio siekia...

— Voila, ir jūs iš Europos. Patraukite kokią gaidą — savo žodžiais... Daina iš ten, anapus Atlanto — kaip senų Reimso rūsių šampanas! Amžius išsistovėjęs, gaiviai skaidrus. Širdį atjaunina... Tikrai, padainuokite ką nors saaviškai...

Algirdas žinosi — jo stygos ne per daug balsingos. Ir nebeatmena kada bedainavęs. Kai kiti kur sueigoj, alum užkaitę, kartais trūktelia kokią sutartinę, jisai — tik pasiklauso, dar paploja. Bet pats — jau lyg ne tas amžius ar ką. Nerimta gerklę bet kaip laidyti. Tegu chorai scenoje iš gaidų gieda. Čia ne dobilų laukai, ne panemunių ažuolynai.

Bet Pjeras dabar toks bičiuliškas. Ir atviras. Nuoširdžiai gundo, juodos akys prašyte prašo — lyg mažos dovanėlės prie šventadienio vaišių. Nemandagu atsisakyti.

Ir jis pabando apytyliu bosu, pažeme žodžius vilkdamas... Greitai balsas įsėda į tikrą vėžę ir — sodriai sugaudžia, beveik kaip kadaise Nemuno skardžiuose:

Kam tu sprogsti, ažuolėli, šianakt šals
šalnele?

Ašen speigų nebijosiu, šalnose žaliuosiu...
Kelkis, kelkis, jaunas broli, eik bėrelių
šerti!

Šaukia senas tėvuželis pūdymėlio arti...

Nutyla. Gana. Čia ne Kaunas ir ne Mickevičiaus slėnis. Tik — amerikoniška virtuvė Jeffersono gatvėje. Ankštai užgniaužta daina — lūžta, nėra kur įsilakdinti sparnais.

— O, ačiū... Tikro šiaurės vėjo gausmas, — teberagauja Pjeras lietuvišką dainą, lyg Marnos vyną. — Gaida tirštai vėsi. Kaip sniego pusnis. Ir — erdvi. Neribota platybė... O giluma — kaip ežeras. Bangom plaukia... Tamsioj girioj vėtros ošia... Perkūnija dunksčioja vėlybą vakarą... — jis sumirksi mitriais vyzdžiais ir — jau tuoj linksmesnis vaizdas audžiasi prancūziškoje svajonėje: — Storos meškos riebiom letenom avilius kopia, saldų gėralą spaudžia, tuščius korius kielėm dalina... Voila, šiaurės daina, senas Reimso vynas...

— Nebėra jau ten meškų... Nei tų didžiulių girių. Tik bitės dar dūzgena, pievose nuo žiedų ar dobiluose medų lašinėja...

— Nebėra... C' est la vie! Daug ko mums nebėra. Mano Elzaso. Tau girių su rudom meškom, kur korius nuvalgo... Bet voila! — liko dar daina! Savu žodžiu, saviško posmo sruogom

tvinsta — šimtus metų atgal tau dovanom su-
gražina...

Jisai vėl siurbtelia lašą, o žvilgsnis drums-
tu svaigulių paplūdęs: namų židinio ir šeimos
šilimos, tėviškės dangaus, giminių draugys-
tės... Vėl ima vingiuoti protyliu balsu savo ry-
lionę:

O la jeunesse, o mes amis,
la belle folie, la vie perdue...

Duryse stovi Milė. Melsva išeigos suknele,
skrybėlaite su rausvom gėlėm, baltos pirštinės
rankoje. Jaukus paveikslėlis iš linksmos knygos
puslapio.

Pjeras tuoju susizgrimba. Ne, šeimininkės
niekada nesupykink. Ir nieku jai neįkyrėk. Ga-
li greitai savo grakščia rankute mostelti:
kraustykis laukan! Ir tu vėl — dėliokis vienišo
šunelio mantą, karanduokis kitur kampo ieško-
tis... Nors visur tau tas pat — svetimos ranke-
nos gniaužyti. Niekur ne namai, ne tėviškė. Ta-
čiau vietoje apsipratus šiek tiek — lyg tvirčiau
kojose pasijunti. Pusiau namus suradęs. Imi
beveik žmogumi gyventi, ne vilko pėdom uja-
mas...

— Labai atsiprašau, netyčiom užsisėdėjau,
— prancūzišku mandagumu nusilenkia jis šei-
mininkei, o į Algirdą atsigręžęs kaitriai nusi-
šypso. — Ačiū... už draugiškumą! — ir svaigiai
minkštu žingsniu, nelyginant luotu banguoda-
mas, nuslysta savo kambarin.

Juodu taip pat nuslenka į kitą buto galą,
svečių kambarį. Jinai sėdasi minkštasuoly

prie staliuko su lempa (jos nuolatinė vieta), o vyras atsilošia fotelyje. Dviese ką nors šnektelti čia patogiausia — toli nuo Pjero durų. Nors nuomininkas jų šnekos tikrai nesupranta, bet — iš balso atspalvių visada lengva sučiupti, kada pokalbis meilus, o kada ginčas ar priekaištai rezgasi...

Milė jau matė ištuštintą butelį vidury stalo. Nėra ko nė klausti. Jai tik norisi juoktis — tokia gaivi nuotaika, iš madų parodos grįžus.

Algirdas mėgina aiškinti. Ramiai ir bliviai, kaip visada. Nuoseklaus būdo žmogus.

— Žinai, neblogas vyrukas. Iš mūsų Europos — Elzaso. O vienišas, giminės tenai likę. Buvo vedęs čia — žmona su kitu pabėgo... Pasilgęs nuoširdžios draugystės. Apie save pasakojosi... Pas juos ten, kur užaugo — vynuogių sodai. Tai papratęs, mėgsta gėralą. Ir gerai atskiria, kur tikra markė, o kur — tik pamazga. Pagyrė mūsiškį, sako turite uoslę. Todėl ir patraukdavo kartais po gurkšnį paragaudamas, kad po akių šaldytuve prakimštas stovi... Gir-di, malonu gomurį pavilgyti, kai tikro raugo rūšis! Atnešiau ir midaus — net labai patiko. Žinovas, su įgimtu skoniu. Net, matai, ir dainą savišką ta proga prisiminė — toli paliktos tėvynės atobalsis...

Tik jis dabar jokių būdu neprisipažins, kad, midų begurkšnojant — ir jam pačiam susikurstė pagunda užtraukti Ažuolėlį... Kaip kadaise, prieš trisdešimt su viršum metų, Vytauto kalno medynuose...

ŽEMĖLAPIS ANT SMĖLIO

Ištrauka iš „Šventaragio“

Šventaragis su savo draugais pasiekė Alkaragio ramovę po vidunakčio. Jie nustebė, kad šventovės vartai buvo plačiai atverti ir kad prie jų budi sargybiniai su deglais: pasirodė, kad jie buvo nebepirmi bėgliai iš gaisravietės *). Pati šventykla buvo uždaryta, ir šventame ažuolyne buvo ramu, bet ramovės gyvenvietės kieme buvo žmoninga ir judru. Čia ties maldininkų užiegos namais kūrenosi ugniakurai. moterys gamino maistą, maitino vaikus, kiti susisupė antklodėmis miegojo.

Gyvenvietės rykūnas jų nepažino: jie buvo panašūs į visus pabėgėlius — paišini, apiplyšę, apžėlusiomis barzdomis ir labai išvargę. Jis juos įvedė užiegos vidun ir mostelėdamas pasiūlė susirasti sau vietą nakvynei. Plačioje

*) Šventaragį ir jo draugus užklupo girios gaisras.

žemoje patalpoje pasieniais degė įkištuvuose deglai. Ant grindų kimšte susikimšę gulėjo žmonės. Daugumas miegojo, bet daiktais motinos maitino kūdikius, ramino rėksnius, vietomis susėdusios šeimos ant grindų užkandžiavo. Oras buvo slopus, prialsuotas, nors kirvį kabink, kaip sakydavo kunigienė Eglė, apsilonkusi Padysnio įgulinėse, prisiminė šventaragis.

— Ryt gal surasiu patogesnę kampą, o šiąnakt manykitės kaip išmanote, — kalbėjo rykūnas. — Kol jūs čia apsitvarkysite, atnešiu jums ką nors užkasti, juk būsite išalkę, — ir jis išėjo.

Apie nakvynę užėjo nebuvo nė kalbos: jie susirado nuošalesnę vietelę kiemo pakraštyje, pakrūmėje, ir čia įsikūrė. Juos čia surado rykūnas, grįžęs su maistu.

— Ne, ne, kunigaity, tu čia negali nakvoti: geriau aš pažadinsiu krivį Ramintą: jis tau suras geresnę nakvynę, — kalbėjo susirūpinęs tvarkovas, sužinojęs iš kitų, koks svečias atkeliavo į ramovę.

— Kuo tu vardu? — paklausė šventaragis.

— Kalnius.

— Nesirūpink, Kalniau, ir Raminto nežadink: mes pripratę nakvoti po atviru dangum. Geriau štai ką padaryk: rūpink rytoj mums kokio apdaro, matai, kad mes pusnuogiai skurdeivos. O dabar duok tą maistą ir atnešk drobulių pasikloti ir užsikloti, daugiau mums nieko nereikia.

— Gerai, viešpatie, — Kalnius nuskubėjo atnešti ko prašomas.

Kitą rytą jie pabudo anksti. Prie jų buvo padėti ryšuliai su drabužiais. Jie pasiėmė ryšulius ir, žirgais vedini, nuėjo į paupį. Pirmiausia jie išmaudė ir išvalė žirgus, paskum patys išsimaudė ir nusiprausė, pasisemdami rieškučiomis smėlio iš dugno. Apsišvarinę ir apsilvilkę švaria vilkėsena, jie pasijuto lyg vakarykščios siaubingos nakties ir visai nebūtų buvę. Nuotaika visiems pasitaisė: Mantas krėtė pokštus, ir net tylusis Eikutis kiek įmanydamas atsikirtinėjo aštrialiežuviui. Tik vienas Džiūgas geros nuotaikos neatgavo: plaukiant per audringą ežerą, jam nebepavyko išgelbėti kanklių: jos sušlapo ir išsileido.

— Kanklininkas be kanklių, kaip kareiva be kardo, — kartojo nelaimingas dainius. — O kokios buvo kanklės: paties Mindaugo dovantos!

— Tokios tokelės: kanklininkas be kanklių, kaip lakštutė be liežuvio — nebe lakštuoja, o žvirbliu čirška, — vėptelėjo Mantas, bet niekas garsiai nesijuokė, tik visi susižvalgę šyptelėjo.

Į paupį atėjo krivis Ramintas, šventyklos užvaizdas, geras šventaragio bičiulis. Jis buvo draugiškos povyzos, viduramžis, jau žilstelėjęs paausyse vyras. Šventaragis atsisėdo su juo ant vėjovartos ir papasakojo apie gaisrą ir išsigelbėjimą.

— Mes matėme padūmavusią padangę iš bokšto ir baiminomės, kad gaisras nepasiektų ramovės, — pastebėjo Ramintas. — Mūsų tėvas, vyriausias krivis Dievelta, jau žino jus čia atkeliavus ir prašo ateiti pusryčių į jo namus.

— Ateisime, padėkok vyriausiam kriviui, tik pirma mes norime užėti šventyklon ir padėkoti dievams už išsigelbėjimą.

Pabudęs anksti rytą, šventaragis galvojo, ką paaukoti Aitvarui už jiems parodytą atodairą gaisro metu. Jis žinojo, ką jo dievas mėgsta: paskutinį kartą jis jam paaukojo didelį gaidį geltonais su gintaro atspalviais sparnais, tamisiai raudona, kone juoda nusvirusia ant šono skiautere, svariais raudonais pakarūklais ir aštriais pentiniais. Ramovės užtvaruose buvo gausybė paukščių: maldininkai galėjo nusi-pirkti ir paaukoti dievams, ką norėjo, žinoma, jei patys nebuvo atsigabenę aukos iš namų. Bet šventaragis norėjo šįkart Aitvarui atsidėkoti išskirtine auka ir nutarė paaukoti motinos Saulės akmenėlių vėrinį.

— Man reikia gintarinio vėrinio. Tur būt, ramovės lobyne tokių brangenybių atsiras? — kreipėsi jis į Ramintą.

— Žmonės sako Alkaragio ramovės lobyną esant patį turtingiausią visame Padysnyje, — nusišypsojo krivis.

— Gerai, išrink man patį gražiausią vėrinį ir atnešk šventyklon: atsiteisiu vėliau.

— Gerai, viešpatie, — Ramintas linktelėjo galvą nueidamas.

Šventykla anksti rytą buvo tuščia. Už atitvaro liepsnojo Amžinosios Ugnies aukuras, prie kurio abipus sėdėjo dvi vaidilutės. Už aukurinės maldyklos gale, sienos įdubose, matėsi rymančios dievų statulos. Šventyklos sienos buvo apkabinėtos karo žygiuose laimėtais ginklais: kardais, durtuvais, ietimis, dalgiakirviais, šalmais ir šarvais. Ginklus paaukodavo grįžę iš žygio kariauninkai. Ant pilorių buvo prikabinėta senų kanklių: jas paaukodavo senieji dainiai, kurie nukaršdavo ramovėje.

Ramintas atnešė stambių gintaro gabalų vėrinį. Šventaragis galėjo įmesti auką į stovinčią viename pasienyje ant paaukštinimo puošnią amforą, į kurią mesdavo brangenybes moterys, bet nusprendė savo auką sudėti pats: jis padavė vėrinį budinčiai vaidilutei ir liepė įmesti ugnin. Saulės akmenėliai žarijose bežiūrint ėmė tirpti ir pasiliejo geltonu, auksaspalviu skysčiu. Gintaro kvapas pasklido visoje šventykloje. Netrukus žaizdre vėrinio nebeliko nė žymės. Šventaragis buvo labai patenkintas: tai reiškė, kad Aitvaras motinos Saulės sultis sugėrė, nes, Šventaragis galvojo, gintaras buvo dievų maistas.

Amžinoji Ugnis, Saulė ir Ugninis Paukštis Šventaragiui buvo tos pačios prigimties: visus tris siejo ugninė sąjunga, ir jis jautė iš to didžiojo trisrovio šaltinio pastoviai rusenančią palaimą. Įsižiūrėjęs į aukurą, jis mąstė, negėdėdamas suvokti, ar praėjusią naktį jis iš tikrųjų matė besisupantį ant lazdyno viršūnės

Ugninį Paukštį, ar tik taip sapnavo? Aitvaras atsainiai supėsi, tupėdamas ant šakos, ir žiūrėjo į jį savo neišpasakytai didelėmis, mišlingomis, šaltomis akimis, iš kurių dvelkė Amžinybė. Jį nusmelkė palaimos dieviškas šiurpas. Jam žaibu švystelėjo mintis, jog Ugninis Paukštis priklauso jam, o jis — Ugniniam Paukščiui, nors ir žinojo jį esant labai permainingą ir aikštingą dievą. Jis galėjo būti žmogui paslaugus ir apdovanoti jį dideliais turtais ir galia, jei jis moka jam įtikti, bet dievas galėjo būti ir labai piktas bei kerštingas, atimti iš žmogaus turtus ir jį patį pražudyti, jei jis nenori ar nemoka jam įsiteikti. Kartais Aitvaras skrieja per padangę, pasivertęs Ugnine Gyvate su žemčiūgų karūna ant galvos. Kad žmogus žinotų, kaip tą karūną įsigyti, pats taptų kone dievu: galėtų suprasti gyvulių ir paukščių kalbas, matytų žemės gelmėse paslėptus turtus ir galėtų numatyti ateitį. Kartais Aitvaras lekia pasivertęs Juodu Paukščiu, kartais žmonės jį mato Juodo Katino pavidalu.

Kaip tik tos Aitvaro įsikūnijimų permainos ir žavėjo jauną kunigą: jis nemėgo nejudrumo ir sustingimo. Visi žino, kad jaunas Mėnesėlis, pasivertęs Sidabriniu Karalaičiu, nusileidžia ant žemės pasivaikščioti ir vilioti jaunų merginų, taip pat kas gi nežino, kad retuomiais užaina noras ir tėvui Perkūnui nužengti iš aukštybių Išminčiaus pavidalu pamokyti žmonių dieviškos išminties, vėlgi ir mažamečiai vaikai žino, kad trys Likimo Laimos, septynios

Laumės ir ežerų Undinės gyvena tarp žmonių pastoviai kaip gražios moterys, tik vienas Aitvaras tarsi šaiposi iš jų pastovumo ir kaitalioja savo pavidalą pagal užgaidas! Jis Daugiasveidis, Įvairiaspalvis, Judrasparnis!

Iš šventyklos vyrai nuėjo pusryčiauti.

Vyriausiojo krivio Dieveltos namas buvo surestas iš drūtų sienojų su aukštu šešiakampių bokštu, kur dieną naktį budėjo sargyba. Erdvi valgomoji menė buvo pilna svečių. Čia pusryčiavo kriviai, atkeliavę ramovėn su šeimomis rikiai pasimelsti ar pasitarti su ramovės žolininkais sveikatos reikalais, kiti didžiūnai buvo apsinakvoję tik pravažiuodami, buvo čia ir viena kita nuo girios gaisro nukentėjusi kilmingųjų šeima. Dieveltos valgomajame nebuvo. Visi kalbėjo apie gaisrą, ir svečiai negalėjo atsistebėti, kai Šventaragis papasakojo apie nugrimzdusią ežero dugnan salą.

Baigiant pusryčiauti atėjo Ramintas ir pranešė Šventaragiui, kad jį noris matyti vyriausias krivis. Jis susitarė su draugais susitikti kieme ir, Raminto lydimas, nuėjo aplankyti Dieveltos.

Nors dar buvo ankstyvas rytas, bet vyriausiojo krivio priemenėje jau laukė nemaža žmonių. Matėsi čia kilmingųjų ir paprastų žemdirbių, atkakusių pas Alkaragio išminčių klausti patarimų šeimyniniais ir valdymo reikalais, išspręsti kivirčių su kaimynais, kai susivaidėliai nenorėdavo kreiptis į valsčių teismus, ištikti kokios nelaimės padysniečiai atskubėdavo Al-

karagin prašyti sušelpiami. Šįkart dar prisidėjo ir padegėliai. Šventaragis žinojo ramovę niekad neskundžiant išmintingo patarimo ir dosniai ištiestos rankos.

Ramintas įvedė Šventaragį Dieveltos mėnėn ir išėjo. Ji nebuvo erdvi. Krivis sėdėjo dailiai nupintoje vytelinėje kėdėje, dešinėje rankoje laikydamas aukštą, išmoningai išdrožintą viršūnę krivulę. Jis vilkėjo ilgu baltu apdaru, sujuostu plačia juosta. Tiek apdaro padalkos, tiek juosta bei rankogaliai buvo apvedžioti Padysnio geriausių audėjų ataustu raštu. Šventaragiui ypačiai krito akysna dvasiškio veidas. Jis visas buvo apžėlęs baltutėliais plaukais, matėsi tik skruostų lopeliai, bet ir tie buvo tokie balti, kad bemaž nesiskyrė nuo plaukų. Iš giliai pasislėpusių po vešliais antakiais įdubų žvelgė gyvos, išmintingos akys. Jis pastebėjo, kad ir ranka, kuria jis laikė krivulę, irgi buvo baltutėlė ir papuošta didele gintarine akimi žiedu.

Už Dieveltos nugaros ant sienos kabėjo plati lenta su išdėliota iš gintaro gabaliukų didele spinduliuojančia Saule. Padysnio šalyje ir už jos ribų Dievelta garsėjo kaip didelis Saulės garbintojas, tuo tarpu kai kitose ramovėse buvo labiau garbinami kiti dievai. Sakysime, Vilniaus ir Kernavės ramovių kriviai buvo plačiai žinomi kaip Perkūno išpažinėjai.

Sugintaitis nusilenkė ir liko stovėti prie durų. Dieveltą jis matė iš arti pirmą kartą ir žiūrėjo į ją su didele pagarba, kaip į šventą vyrą.

— Prisiartink, sūnau, — mostelėjo krivis, ir kai jis prisiartino, ilgai žiūrėjo į jį tylėdamas.

Ta apžiūra šventaragiui nepatiko, tačiau iš pagarbos aukštam dvasiškiui ryžosi to neparodyti. Jis ir pats žiūrėjo į krivį ir stengėsi išidėmėti kiekvieną jo povyzos smulkmenėlę.

— Štai tas trijų Laumų numylėtinis! — pagalios prabilo senasis krivis, gal ir draugiškai! šyptelėdamas, bet tos šypsenos nesimatė po barzda pasislėpusiame veide, tik akyse švystelėjo žaismingi žiburėliai. — Tavo motina, kunigienė Eglė, — telaimina ją dievai! — pasakojo man savo sapną apie tris Laimas tau gimus. Jos tave apdovanojo išmintimi, turtais ir įdavė rankon karvedžio buožę. Aš ne pranašas, kaip mūsų žynys Tvirbutas: tik jam dievai dovanojo galią praskleisti ateities uždangalą, o aš tariau apie žmones tik iš jų darbų. Iš to, ką girdžiu apie tave, galiu pasakyti, jog dievai dosniai šiūptelėjo tau ant galvos auksinių išminties grūdų. Juk dievai be tikslo gimdyvei nesisapnuos, nors ji būtų ir kilmingoji kunigienė: jei jie aplanko mirtingąjį, tai ženklas, kad jie jam palankūs. Bendravimas su dievais gal ir yra mirtingajam didelė garbė ir laimė, bet kartais būna ir didelės tūžmasties šaltinis. Kai dievai atkreipia savo akį į mirtingąjį, jie jį išskiria iš kitų mirtingųjų ir liepia jam eiti jų nurodytu keliu, kurs toli gražu ne visada būna rožėmis klotas. Išrinktasis atsiduria tarp kūjo ir priekalo: tarp dievų valios ir žmonių apaki-

mo... Ramintas man papasakojo, kaip jus užklupo girioje gaisras ir kaip jūs išsigelbėjote, teisingiau sakant, kaip tu pats išsigelbėjai ir išgelbėjai savo sėbrus. Gal tai ir yra dievų ženklas, kad tu esi jų išrinktasis?

— Argi dievai būtų tyčia padegę girią, norėdami duoti ženklą, kad jie man palankūs? Kiek žuvo žvėrių, kiek išdegė medžių! — tie pusbalsiu pasakyti jauno kunigo žodžiai krivio ausyse praskambėjo lyg nustebimas, lyg priekaištas dievams, lyg prieštaravimas jam pačiam, ir jis atsakė rūščiai:

— Akmeninis Kalvis žiežirbų tyčia iš dangaus nežarsto! Girią padegė tėvo Perkūno sviestas žaibas: buvo didelė sausra, tereikėjo tik menkos kibirkštėlės... Teisybė, žuvo daug žvėrių, ir daug išdegė medžių, bet ar ne jų pelenai paklojo patalą naujai giriai? Visada taip būna: Gyvatą naikina Giltinė, o paskum Giltinė padeda Gyvatai atsigaivėti! Pirmą pradžio pradėtas ir per amžius besikartojas atmainų ratas! Nesakau, kad tėvas Perkūnas būtų padegęs girią tik tam, kad duotų ženklą, jog dievai bus į tavo atkreipę savo akį, bet kad tu pats išsigelbėjai ir savo sėbrus išgelbėjai, tai ženklą, kad taip buvo lemta paties Likimo, kitais žodžiais, kad taip buvo skirta iš aukščiau. Ir dar noriu tau priminti, sūnau, kad tėvas Perkūnas tau nėra palankus. Tavo gimimo naktį, kai Laimos norėjo tave apdovanoti, Dundulis neišpasakytai užsirūstino ir užgriovė Laimų olą. Laimė, kad joms ir tavo motinai pasi-

sekė išsigelbėti ir tave išgelbėti. Tu geriau Akmeninio Kalvio pasisaugok: atsimink, kad jis mėgsta savo ilgakočiu variniu kirviu kapoti prasikišusių medžių viršūnes... O tavo galvą aš matau aukštai prasikišusią viršum kitų...

Dieveltos kalbą nutraukė įėjęs Ramintas. Jis kažką pašnabždėjo jam į ausį ir vėl išėjo. Krivis valandėlę mąstė, nuleidęs galvą ant krūtinės, paskum vėl pažiūrėjo į svečią tardamas:

— Man bus atsimintina ši diena, kai saulėleidis susitiko su saulėtekiu. Žinau, kad dievai netrukus pašauks mane Anapilin: mano deginamų palaikų dūmai išsisklaidys padangėje, o pelenus priglaus gimtoji žemė. Aš tik noriu palikti savo genčiai bent vieną savo išminties kibirkstėlę: būk teisingas visiems, bet pirmon galvon turėk prieš akis savo genties tiesą, būk jai ištikimas ir kovok už ją iki paskutinio savo kraujo lašo! Telaimina tave dievai, ir tebūna jų valia! — Dievelta pakėlė savo krivulę lyg laimindamas, lyg duodamas ženklą, kad pokalbis pasibaigė. Šventaragis nusilenkė ir išėjo.

Dievelta jam paliko šviesų įspūdį. Jis įsidėmėjo, kad jo akyse švietė ramus, prasmingas gyvenimo džiaugsmas. Ant sienos spinduliuojąs iš gintaro išdėliotos Saulės pavidalas, šventaragis galvojo, yra vaizdingiausias jo išminties prasmuo.

— Jis tikras motinos Saulės krivis: viena šviesybė pažiūrėti į jį! — murmtelėjo kunigaitis, išeidamas į kiemą.

Draugai jau jo laukė. Šilinis šnekėjosi nuo-

šaliau su jauna mergina. Pamatęs išeinantį šventaragį, jis tuoju su ja priėjo tardamas:

— Čia mano jaunesnioji sesuo Vyga.

— Sedulos sesuo? — šventaragis pažvelgė į merginą, kuri dar nebuvo išbėgusi iš paaugulės amžiaus.

— Ta pati, viešpatie, — atsakė šilinis. — Po nelaimės su Sedula ji išsiprašė išleidžiama į Alkaragį: ji nori kurstyti šventąjį aukurą.

— Nori būti vaidilutė? — šventaragis atidžiai pažiūrėjo pusmergei akysna.

— Nežinau, gal būsiu... — ji nudūrė akis, pasislėpusias po ilgom blakstienom.

Ji buvo nelabai aukšta, plačiapetė, tvirto kūno žemdirbio duktė, tik krito akysna jos labai storos tamsiai geltonos aplink galvą apvyniotos kasos, didelės žalsvos akys ir labai gražios povyzos veidas.

— Man jau reikia eiti, — ji murmtelėjo ir potekinė nubėgo šventyklos link.

— Ji dar labai jauna, — šventaragis palydėjo Vygą akimis.

— Šią vasarą jai sukako keturiolika.

— Ji nelabai panaši į vaidilutę, — šyptelėjo šventaragis ir ėmė kalbėti apie kitką. — Dabar štai kas: mūsų tėvai tikrai nerimauja, ar mes nežuovome gaisre. Tu, Mantai, josi su Eikučiu į Padysnį ir praneši, kad mes gyvi ir sveiki, o tu, šilini, josi į Palieknius ir pasimatysi su savo tėvais: mes su Džiūgu lauksime jūsų čia. Grįždami atgabensite man ir Džiūgui vilkėsenos: mano motina žinos, ko mums reikia. —

Jis paėmė Mantą už parankės ir, pasivedęs į ša-
lį, pridūrė: — Mano brolis Švitrys turi kanklių
apsikabinėjęs visą sieną. Papasakok jam, kas
atsitiko su Džiūgo kanklėmis, ir pasakyk, kad
aš prašau jį vienas kankles padovanoti mūsų
draugui. Jei nenorės duoti dykai, pasakyk, kad
grįžęs aš jam atsilyginsiu, supranti? Išjokite
tuojau!

Pačiame pietiniame Alkaragio gyvenvietės
kampe slėpėsi žolininko Kulvos nuošalis. Ten
kiūksojo nedidelis žalumynuose pasislėpęs na-
melis, padalintas perpus: viename gale buvo
vaistažolių sandėliukas, kitame — gyveno Kul-
va su žmona. Daugelis maldininkų, atkeliavę
per šventes Alkaragin, aplankydavo ir žolinin-
ką pasitarti savo ir savo namiškių sveikatos
reikalais ir gauti iš jo ne tik patarimų, bet ir
vaistažolių. Anuo metu gyvenimo sąlygos buvo
tokios, kad bent vienas šeimos narys turėjo
nors šiek tiek nusimanyti apie gydymo išmonę,
tik rimtesniais atvejais tekdavo šauktis Alka-
ragio žolininkų pagalbos.

Už namelio buvo atitvertas darželis: čia
Kulva augino tas vaistažoles, kurių gamtoje
buvo reta arba ir visai nebuvo.

Kulva, nors dar buvo bevaras tik penktą
dešimtį, bet iš raukšlėto veido, prigesusių akių
bei lėtų judesių atrodė kur kas senesnis. Žmo-
nės kartais nujuokaudavo, kad nors garsusis
žolininkas pažįstas visas ligas ir turįs nuo jų

gyduolių, bet pats nemokėjęs apsisaugoti nuo per ankstyvo pasenėjimo...

Vasaros metu, palikęs vieną savo mokinių namie, su kitu mokiniu jis iškeliaudavo rinkti vaistažolių paraisčiais, paežeriais ir paupiais. Jie apkeliaudavo plačias apylinkes ir aplankydavo daug kūriavų: mat, žinionis mėgdavo susitikti ir pasikalbėti su senais žmonėmis apie ligas ir jų gydymą ir tuo pačiu papildyti savo žinias iš jų patyrimo. Abu žolininkai grįždavo Alkaragin ne tik apsikrovę arklius vaistažolių maišais, bet ir pagilinę savo gydymo išmonę.

Šventaragis, lankydamasis Alkaragyje, niekad nepraleisdavo progos pasimatyti su žolininku. Jis dar nebuvo sirgęs jokia rimtesne liga, bet jam nuolat dingsėjo galvoje mintis, kad tu gali būti sveikiausias ir išmintingiausias, bet jei apnikus ligoms nemokėsi nuo jų apsiginti, viskas bus perniek. Jis labai domėjosi ligomis ir jų gydymu, o, be to, troškulys ko daugiausia žinoti stūmė jį prie visokių šaltinių, iš kurių jis galėjo pasisemti bet kurių žinių.

Jis rado žolininką besidarbuojantį savo darželyje. Jo mokinyš ir padėjėjas Norušis su kitu jaunu žolininku laistė vaistažoles iš čia pat stovinčio kubilo. Pamatęs svečią, Kulva metė darbą, nusiplovė rankas ir nusišluostė veidą.

— Dabar galiu ir svečią priimti, — jis blykstelėjo baltais, sveikais dantimis, išeidamas iš darželio. — Ar tave čia kokia negalia atveja, ar ateini pasišnekėti apie žoleles? Tik

kam aš klausiu: ar jaunam ažuolaičiui ims vysti šakos? Tu mane aplankai smalsumo vejamas: tik žiūri akimis ir klausai ausimis, anot mūsų žmonių pasakymo, vis kraudamas į savo galvą, ką pamatai ir sužinai, kaip aš žoleles į savo vaistinėlę. Aš vis pagalvoju, ką tu gali daugiau iš manęs išmokti, turėdamas tokią gerą žolininkę, savo motiną kunigienę Eglę? Padysnio pilyje aš retas svečias: ligonius pagydo pati kunigienė.

— Mano motina sako tave esant didžiausią žolininką visoje Padysnio šalyje, — nusišypsojo Šventaragis. — Teisybė, mano motina gydyti nusimano, betgi visi žino, kad jos gyduolių atsargas tu kas ruduo papildai iš savo atsargų ir, be to, dar daliniesi su ja savo žiniomis.

— Nebeilgam: tu greit viską žinosi, ką aš žinau, o gal dar ir daugiau. Norėčiau turėti tokią sujamią galvą kaip tavo: ką ten įdedi, viskas pasilieka!

— Tik man rodos, kad ji vis tuščia, — rimtai atsakė Šventaragis. — Sakyk, kam tu tiek daug rūtų augini? — jis peržvelgė rūtų lysves.

— Daug kam. Rūtelė atrodo toks nekaltas, gražus ir kvapnus augalėlis, bet ji tik taip atrodo: rūta apgaulinga, dviveidė žolelė. Ji gali padaryti daug gero ir daug blogo. Ji gera gyduolė nuo apsinuodijimų: jei tu išgersi rūtų viralo, tave taip ims tasyti, kad visi nuodai iš tavo skrandžio išsilies. Ji labai geras vaistas ir nuo maro, bet jei tu nemokėsi su ja elgtis ar turėsi

piktos valios, gali padaryti daug pikto. Rūtų viralas gali išberti kūną, gali tau įvaryti toki nemigą, kad tu slankiosi pernakt kaip apdujęs, nerasdamas sau vietos; gali sukelti galvos skausmą ir net svaigulį; gali imti tave krėsti šaltis, kraujuoti nosis, gali sutrikdyti tavo kvėpavimą, o ypačiai ji pragaištinga nėščioms moterims: rūtų skystis gali išvaryti iščių vaisių.

— O kas tie raudonžiedžiai? — Šventaragis pasilenkė per tvorą ir, nusiskynęs vieną žiedą, pauostė. — Maloniai ir stipriai kvepia.

— Čiobrai. Jei tavo viduriai sunegaluos, apniks kosulys arba, kai pasensi, tau ims gelti sąnariai, ateik pas mane: pagydysiu tave čiobreliais, — nusišypsojo žiniuonis. — Mano pati deda juos į valgius kaip prieskonį.

— Kas ten aname kampe?

— Garduoklės.

— Nuo kokių ligų jos?

— Einam į vidų, parodysiu. Ten vėsiau.

Visos sandėliuko lentynos nuo žemės iki lubų buvo apdėliotos kūleliais, maišeliais ir visokio pavidalo bei dydžio moliniais indeliais. Kampuose ir šiaip kur dar buvo vietos stypsojo pripildytos žolelių ir šaknelių kraitelės ir anderėlės. Vaistinės viduryje stovėjo didelis skobnis, apkrautas naujomis, dar neišrūšiuotomis gyduolėmis. Viename kampe ruseno židinėlis su pasietu katiliuku žolelėms virinti. Visoje trobelėje sklido stiprus vaistažolių kvapas.

Kulva paėmė nuo lentynos vieną indelį su sausais lapeliais ir subėrė juos į verdantį kati-

liuką. Bežiūrint vaistinėlę prisipildė gaivaus, malonaus kvapo.

— Tai garduoklių sudžiovinti lapeliai, — paaikškino Kulva. — Jų garai labai padeda nuo dusulio, o išvirinti garduoklių vaisiai atgaivina atšipusį skonį. Iš jų vaisių galima pagaminti skaniai kvepiantį aliejų. Jį labai mėgsta jaunos merginos. Kai tūlai nesiseka suvilioti bernelį, ateina pas mane klausti patarimo. Aš joms duodu garduoklių aliejaus indelį ir patariu patepti kasas. Kai bernelis prikiša nosį prie kvepiančios geltonkasės, tai ir prilimpa, kaip musė prie korio, — abu nusijuokė.

— Nuo ko tos šaknelės? — vėl paklausė šventaragis, paimdamas nuo lentynos po ranka pasitaikiusį ryšulėlį.

— Anyžius, geras vaistas nuo kosulio.

— O čia?

— Blužnutė, blužnies ligoms gydyti.

— O čia? — jis vėl ištraukė iš sudžiovintų vaistažolių šusnelės kitą kūlelį.

— Kūpoliai.

— Kūpoliai... Mano motina barsto kūpoliais suvežtus kluonan javus nuo pelių apsiginti.

— Gera daro, bet jais gydomi ir gyvuliai.

— Ar tu eini kūpoliauti? — šventaragis įdėmiai pažiūrėjo į žiniuonį.

— Žinau, ką tu galvoji... Einam į kiemą, čia tvanku. Gal nori midaus ragelį?

— Ne, gal saldienės.

— Negeriu ir aš midaus, tik svečiams turiu.

Jie atsisėdė ant suoliuko prie trobelės. Kulvos nuošalis buvo atskirtas nuo ramovės tankiais lazdynų krūmais. Pro jų viršūnes kyšojo šventyklos bokštas. Girioje už aptvaro ykavo paukščiai. Buvo šilta, graži diena.

— Kaip čia tylu ir gražu, — patylėjęs pastebėjo Šventaragis apsidairydamas.

— Apgaulė! — murmtelėjo žynys su panieka.

— Kodėl apgaulė? — Šventaragis nustebęs pažiūrėjo į Kulvą: jam buvo nesuprantama tokia staigi jo nuotaikos atmaina.

— Sakai, čia ramu ir gražu, o pažiūrėk, kas po ta ramumo skraistele darosi! Gamta kartais graži pažiūrėti, bet šlykšti savo išciöse!

— Krivis Dievelta sako Gamtą esant mūsų gerąją motiną...

— Geriau sakyk ją esant žiaurią pamotę, o ne motiną! — kaip kirviu atkapojo žynys. — Jei ji tokia gera motina, kam leidžia ligoms tarpti ir iš viso kam jas leidžia? Ir kodėl ji taip pavydžiai slepia nuo žmogaus būdus nuo jų apsisaugoti? Ji mums tik tiek gera, kiek mes sugebame iš jos išplėsti paslaptis. Žiūrėk, tu nusilaužei koją, niksterėjai ranką, išsinėrei sąnari, gavai grižą, ėmei kosyti, mes žinome, kas darytina, nes po ilgų klaidžiojimų bei patyrimų sužinojome, kaip nuo tų negandų apsisaugoti, bet kas tau pasakys, iš kur tau ant veido atsirado rožė, išsoko pūslės ant liežuvio, atsirado navikas, užpuolė kraujaplūdis, dantų skaudėjimas, maras ir aibė kitų gamtos rykščių? Matai,

geroji motina Gamta, leisdama žmogų gyventi, neužmiršta į lopšį įdėti ir ašaruvės, kad jam būtis nebūtų per saldi...

Žiniuonis kalbėjo žemu, dusliu balsu, tarsi ginčydamasis su piktą nematomu priešu. Dabar jis atrodė šventaragiui dar labiau pasenėjęs. Jis prisiminė savo motiną pasakojant apie didžiąją Kulvos nelaimę. Jis turėjo tris sūnus, ir jie visi mirė maro metu. Žolininkas nieko negalėjo jiems padėti su visa savo gydymo išmone. Norėdamas sušvelninti jo sielvartą, šventaragis tarė bičiuliškai ir lyg nujuokaudamas:

— Gal ir teisybę kalbi, betgi apsidairyk aplink ir pagalvok, ar giria nesaugo mus nuo priešų ir ar neteikia mums maisto bei apdaro? Ar bičių spiečiai nedūzgia aplink dreves ir neša mums medaus? Ar galybė paukščių nečiulba medžiuose mus linksmindami? Ar nežydi ir nekvepia tūkstančiai krūmų ir gėlių? Ar vandenyse nenardo galybės žuvies? O ir žmonės ar negimsta ir neužauga stipriais vyrais ir moterimis? Visa tai motinos Gamtos darbas.

— Taigi, ar negražu? — šyptelėjo pašaipiai žiniuonis. — O tu pažiūrėk, kiek medžių ir augalų nusūsta paunksmėse, kitų didesnių medžių užgožti! Kiek gėlių nuvirina šalna! Kiek bitlesiai išnaikina bičių! Kiek didžiosios žuvys suryja mažesniųjų ir kiek žmonių miršta nuo visokių negalavimų arba skursta paliegėliais! Gamta gimdo ir Gamta ryja savo padarus!

— Gyvatos ir Mirties didžiosios supuok-

lės! — nusišypsojo šventaragis. — Gyvata ir Giltinė supasi ant rąstigalio permestos lentos galų, bet Gyvata vis tiek galingesnė: Giltinė ji visada nusveria.

— Nusveria, nes pati Gyvata tarpsta Giltinės nužudytųjų lavonais, — atitarė niūriai Kulva. — Vieni turi žūti, kad galėtų gyventi kiti. Tavo geroji motina Gamta padaro žmogui vieną malonę: leidžia jam eiti imtynių su Giltine, bet ar tu laimėsi, ar pralaimėsi — jai nė motais. Ji panaši į aikštingą Laumę, kuri jam sako: — Jei aš tau patinku, pasigauk mane! — O kai tu įninki gaudyti, ji įvilioja tave į akivarą, ir tu nugrimzti, jai klaikiai besikvatojant. Tokia yra tavo geroji motina Gamta!

— Žmogus turi galingų užtarėjų...

— Žinau, turi galvoje dievus, tik ne visi dievai tau linki gero: vieni gal tave ir užtaria, bet kitiems nelabai tu ten rūpi. Visi dievai supasi ant abiejų lentos galų, anot tavęs: dievų supuoklės! — jo liesu, prakauliu veidu vėl nuslinko pašaiپی šypsena.

Šventaragis nusteбęs žiūrėjo į žynį, ir jam pirmąkart dingtelėjo klausimas: ar šis vyras aplamai dar tiki bet kokiais dievais? Kulva sėdėjo, galvą nuleidęs ant krūtinės, ir po ilgo ty-lėjimo vėl prabilo:

— Dievai galingi, nes žmogus nori, kad jie būtų galingi, žmogus nori, kad jie padarytų tai, ką jis pats per silpnas padaryti. Dievai yra žmogaus norimybė...

— Anot tavęs išeitų, kad dievų ir visai nė-

ra, o tėra tik žmogaus noras, kad jie būtų? — paklausė Šventaragis svyruodamas: ta mintis jam buvo visiškai nauja ir keista.

— Jei yra žmogus, tai kaipgi nebus dievų? Žmogus negali gyventi be dievų, — Kulva vangiai mostelėjo ranka, tarsi sakydamas, jog tai taip aišku, kad ir kalbėti neverta.

— Man regis, jog ne žmonės nori, kad būtų dievų, o dievai leidžia, kad būtų žmonių, — atsakė pagalvojęs Šventaragis. — Juk visi mātome, kaip motina Saulė kasryt užteka ir kasvakar nusileidžia; paskum užteka Mėnesėlis ir Aušrinė, o kartais padangėmis nudunda tėvas Perkūnas. O ar nemātome, kai kartais per padangę švysteli Aitvaras?

— Ar jie tau kada pasisakė esą tavo dievai? Ar ne tu juos pasodinai į dievų sostus?

— Šianakt aš mačiau Ugninį Paukštį sapne...

— Taigi, mes sapnuojame dievus, — palīgavo galvą nuolaidžiai Kulva.

Tuo tarpu iš pirkios išėjo aukšta, liesa, susivijusi moteris. Ji padėjo ant skobnelio indelius su gėralu ir, net nežvilgterėjusi į svečią, vėl kaip šešėlis dingo trobelės angoje. Šventaragiui pasivaideliojo jis pamatęs ne gyvą padarą, o sugrižėlę iš Anapus. Žolininkas sėdėjo, pasirėmęs ant skobnio ir abiem rankom susiėmęs galvą.

— Matei dar vieną tavo gerosios motinos Gamtos auką! — pratarė jis tyliai. — Kai ta

paslaptingoji maro *) liga išmarino visus mano vaikus, ji niekur nebeiškėlė kojos iš namelio ir niekam nebepratarė nė žodžio. Visi trys mūsų sūnūs ilsisi ten, vėlių kalnelyje, — jis mostelėjo į rytus. — Netrukus ir jų motina ten atsiguls: ji geste gėsta... Kai savo išmone savo vaikams nieko nebegalėjau padėti, šaukiausi dievų, raganių, žolininkų pagalbos, net ir raganės Žiežulos neaplenkiau, tik nei žolelės, nei burtais, nei užkalbėjimai ir nei aukos, nei maldos dievams nieko nepadėjo... — jis nutilo ir lūktelėjęs kalbėjo toliau:

— Užsiminiau apie savo šeimos nedalią ne pasiskųsti norėdamas: ką čia skundai bepadės? — o tik primindamas, jog Likimo smūgių parblokštas žmogelis pirmon galvon tegali pasikliauti tik pats savimi. Nežinau, gal imtis su Likimu ir beviltiška, bet ne ką telaimėsi ir prieš jį sugniuždamas. Kas nekelia galvos aukštyn, o tenkinasi tuo, ką jam įdeda omenin kiti arba ką jie randa savo senolių prikimštose skryniuose, tų akys išpraustos svetimuose pakaušiuose. Tik tie, kurie niekina kitų pergromuliuotus kąšnius, eina medžioti patys! Pavydaus Likimo smūgiai jiems gali ir makaulę perskelti, bet jie vis tiek iki paskutinio savo kvėp-

*) 1213 m. maras siautėjo Prūsijoje ir Livonijoje ir buvo persimetęs Lietuvon, jei ir ne vison, tai bent vakarinėn ir šiaurinėn dalin.

telėjimo ieškos savo kelio. Brovimasis prieš audrą geriau, kaip kad tūnojimas šiltoje užuovėjoje. Tokius aš vadinu audronašomis, svajotojais, drąsuoliais klajūnais, besibeldžiančiais į Likimo duris ir reikalaujančiais jas atidaryti! Jie iriasi prieš srovę, avingalviai nuo kranto apmėto juos akmenimis, o paskum patys nuseka jų pėdomis! Tik tokie užsispyrėliai ir neklaužados išplėšia ir motinėlės Gamtos slėpinius ir priverčia ją tarnauti žmogui, bet ji jiems nedovanoja ir dažniausiai žiauriai atkeršija. Žmonės kalba mane turint kažkokių ryšių su monais, kurie man padeda kovoti su ligomis, bet aš jokių kūrgrindų į aną pasaulį neturiu nusitiesęs ir netiesiu, nes žinau, kad ligonio jokių monų pagalba ir jokiais užkalbėjimais nepagydysi. Kartais man pasiseka mirtininką išplėsti iš Giltinės nagų tik ne tuščiais plepalais, o surastomis naujomis gyduolėmis. Kaip meškos nenudursi smilga, taip ligonio nepagydysi užkalbėjimais: tauškalų ligos nebijo!

— Žmonės kalba tave suradus devynių kūpolių paslaptį, — pastebėjo šventaragis.

— Teisybė, jaunas būdamas svaičiojau apie tą paslaptį, — nusišypsojo žiniuonis kaip žmogus, kurs juokiasi iš savo jaunystės kvailysčių. — Mano pirmatakas ir mokytojas žolininkas Želvys, iškeldaudamas Amžinybėn, pasišaukė mane prie savo patalo ir taip bylojo: — Sūnau, jei tu nori tapti dideliu žyniu, stenkis išpėti devynių atmainų kūpolių paslaptį. Aš per visą gyvenimą ieškojau devynlapio kūpolio, o

suradau tik septynlapį. Man nepasisekė, gal tau pasiseks. Jei tu įminsi devynlapio kūpolio paslaptį, galėsi pagydyti visas ligas ir tapsi garsiausiu žyniu, koks tik kada buvo. — Mirštantis žynys man išaiškino, kaip, kur ir ką turiu daryti, ieškodamas to slėpiningo kūpolio, tik, deja, nors ir dariau kaip patartas, vis tiek devynlapio kūpolio nesuradau. Aš net ir septynių atmainų nesuradau, o suradau tik keturias: kūpolį krūminį, pievinį, miškinį ir skiauterėtąjį. Gal jų esama ir daugiau, nežinau, tik žinau viena: jei ir būčiau suradęs, jokių stebuklų nebūčiau padaręs.

— Žmonės kalba, kad žiniūnė Žiezula žinanti devynių kūpolių paslaptį...

— Tauškalas! — Kulva mostelėjo su panieka. — Ji gydo užkalbėjimais, pranašauja ateitį iš šuns uodegos kryptelėjimo, giriasi suprantanti gyvačių kalbą; teisybė, gyvačių ji turi prisiveisusi visą gyvatyną, pats mačiau, o kai aš paprašiau ją pagalbos savo vaikams, tai ta didžioji burtininkė pasirodė tokia pat bejėgė, kaip ir aš pats, kaip ir visi Padysnio šalies žiniūnai bei burtininkai.

Abu pokalbininkai kurį laiką tylėjo. Šventaragis mąstė, kad jei seni žmonės kalba apie devynlapio kūpolio paslaptį, tai tokio kūpolio, tur būt, esama, tik gal reikia, anot Kulvos, tą paslaptį iš motinos Gamtos išplėsti? Paskum jam dingtelėjo kita mintis, ir jis tarė:

— Tu sakai Gamtą esant labai žiaurią pamotę žmogui. Gal ji tokia žiauri tik tam, kad

žmogus, su ja bekovodamas, pats daugiau išmokyti ir eiti gudryn? Juk kiekviena motina nori, kad jos vaikai nebūtų kvailučiai...

— Ko ji nori, aš nežinau, tik žinau, ko ji nenori, bet kažin, ar ir tai žinau? Aš tik žinau, ką matau, girdžiu, užuodžiu, paliečiu ir jaučiu, o visa kita, tur būt, žino tik raganiai, burtininkai, sapniai ir pranašai?..

Šventaragis su Kulva atsisveikino.

Alkaragio ramovės vyriausias krivis Dievelta, braižydamas savo krivulės galu smėlį, kalbėjo:

— Štai čia, rytuose, Lovetės upė įteka į Ilmenio ežerą. Mūsų protėviai tame ežere žvejojo ir maudė savo žirgus. Čia štai, pietvakariuose nuo Maskvos, nebeatmenamai gyveno ir šiandien tebegyvena mūsų broliai rytiniai galindai. Mano pirmatakas šviesaus atminimo krivis Visgaila pasakodavo, kad dar jo laikais maskoliai skųsdavęsi galindų karingumu. Galindai buvo dideli narsuoliai ir ilgus metus gynėsi ir šiandien tebesigina nuo užplūdėlių. Va čia Vilgos, mūsų Ilgosios, ištaka ir Tverės miestas. Kadai kadžių čia klestėjo mūsų prosenolių sodybos. Štai Ugros upė: ant jos krantų mūsų protėviai svarstė ir dar ir šiandien tebesvarsto savo tinklus. Štai čia bus Aukštutinė Padnieprė, čia Berezina ir Pripetė. Ir tų upių pakrantėse bei slėniuose mūsų protėviai statydinosi šventyklas, ir visuose tuose plotuose tebedunkso mūsų prosenolių supilti piliakalniai.

ir upės ten vadinasi mūsiškais vardais. Štai čia, pietuose, Juodoji Jūra ir Olbijos uostas: čia baigiasi didysis Gintaro Kelias, čia susitinka vakarų ir rytų prekijai. Dabar persikelsime į vakarus. Štai čia Vyslos upės žiotys, čia nuo amžių gyveno ir šiandien tebegyvena mūsų broliai vakariniai galindai. Čia senovėje stovėjo Estovijos miestas, Gintaro Kelio pradžia iš Baltijos Jūros. Mūsų ramovėse pasiliko padavimas, kad Estovija kadaise buvusi aisčių sostinė ir kad prieš daugelį metų ją aplankęs Romos imperijos karo laivynas. Štai čia, Baltijos pakrastyje, Prūsija. Jos kūną knebinėja iš vakarų atsibastę geležiniai kovarniai su kryžiais ant krūtinių, o va čia mūsų broliai ir kaimynai kurliai, sėliai, žemgaliai ir estai: ir jų žemėse įsiveisė iš vakarų atrapojusios geležinės kandys su kryžiais.

Kalbėtojas nutilo ir susimąstęs žiūrėjo į žemėlapi. Tylėjo ir visi klausovai, žiūrėdami į plačiai išbraižytą smėlį. Krivio pasiklausyti buvo susirinkę keliolika jaunuolių, jų tarpe ir šventaragis su Džiūgu.

Prie vyriausiojo krivio būstinės buvo išvalytas erdvus kiemas. Čia Dievelta mėgdavo paunksniauti per vasaros kaitras arba pasimaلونinti saulėkaitoje. Kai būdavo klausovų, jis čia pasakodavo apie savo per ilgą gyvenimą patirtus ir nugirstus įvykius bei ramovėje išsaugotus padavimus; kartais jis mokydavo jaunimą savo krašto, genties ir dievų meilės, skiepydamas savo genties išmintį. Kartis jis kalbėda-

vo vaikščiodamas tarp medžių, kartais sėdėdamas kėdėje ant kranto upelio, kuris tekėjo tarp Alkaragio šventovės ir gyvenvietės. Pasiklausyti jo pamokymų sukeldavo rikių bei didžiūnų vaikai, bet netrūkdavo čia ir keliaujančių krivių žygonių, dainių bei ūkininkaičių, kurie galėdavo atitrūkti nuo vasaros darbų. Patylėjęs Dievelta kalbėjo toliau:

— Mums reikėtų dienų dienas keliauti žirgu, kol pasiektume mūsų prosenolių gyventų plotų ribas. Vargu ar ir jie patys žinojo, kur jų žemės baigiasi. Jų gyvenami beribiai plotai buvo išvagoti didelėmis, sraunomis upėmis, nusagstyti tyvuliuojančiais ežerais, apsidengę nuo akiračio iki akiračio stepėmis ir bekraštėmis giriomis. Pietuose mūsų žemės rėmėsi į Juodąją Jūrą, šiaurėje — į Baltiją. Maždaug tų žemių viduriuėjo didysis prekybos kelias, vadinamas Gintaro Keliu, apimęs didžiulius Dniepro, Dniestro bei Pruto upynus pietuose ir Vyslos, Būgo, Nemuno bei Dauguvos upynus šiaurėje. Jau minėjau, kad vienas to kelio galas rėmėsi į Estoviją prie Baltijos, kitas — į Olbiją prie Juodosios Jūros. Pirmykštis Gintaro Kelias iš Baltijosėjo Vysla, o vėliau, išgalėjus mūsų pajūryje krikščioniams, jis persimetė į Nemuno vagą. Juotvingija buvo abiejų upių vandenskyros viduryje ir prižiūrėjo prekių judėjimą. Jos žemėje prekės būdavo perkraunamos ir gabenamos sausuma iki sekančio upyno. Juotvingių tvirta kariauna saugojo pačią vandenskyros pereigą. Lietuvos gėrybės Dniepru pasiekdavo

Juodąją Jūrą ir Bizantiją, o iš ten tuo pačiu keliu prekęs atplaukdavo Lietuvon. Iš Nemuno upyno didžiausio miesto Gardino į pietus plaukdavo žvėrelių kailiai, galvių odos, pūkas, medus, degutas, smala, javai, kanapės, linai, pelenai ir medžio anglis, o mūsų kraštą Gintaro Keliu pasiekdavo auksas, sidabras, varis, geležis, ginklai, druska, šilkas, gelumbė, stiklas, papuošalai ir monetos.

Dievelta vėl nutilo ir žiūrėjo į savo žemėlapi susimąstęs. Tuo tarpu pūstelėjo vėjelis ir smėlį sulygino: tik vietomis liko paskiri žemėlapio brūkšneliai. Visi krūptelėjo prieš savo valią ir kone išsigandę žiūrėjo į suglaistytą smėlį: visiems šmėžtelėjo per galvą ta pati nejauki mintis, lyg jie būtų pamatę po smėliu palaidotas savo prosenolių sodybas...

— Jūs žiūrite į mane ir klausiate: kodėl taip atsitiko? Kodėl mūsų valdos taip susiaurėjo? Aš išrymojau daugel naktų prie ramovės aukuro, ieškojau atsakymo žvaigždynuose, dairiausi išaiškinimo, žvilgčiodamas į mūsų genties nueitą, tūkstančių metų tolybėse dingstantį kelią, bet atsakymo neradau. Likimo dievės Laimos paslaptį moka slėpti. Ar mes esame tokie minkštaširdžiai, kad taip dosniai užleidžiame savo žemes kitiems, ar mes esame tokie silpnuoliai, kad nepajėgiame apginti savo nuosavybių, ar mes esame tokie lengvabūdžiai, kad užsimerkiamo, kai mūsų kaimynai pasisavina, kas jiems nepriklauso, yra didžioji mūsų genties mįslė. Atsimenu, mano pirmatakas krivis

Visgaila kalbėjo man tokiais pat žodžiais, kaip dabar aš jums kalbu. Ir jis galavosi išpėti mūsų genties mįslę.

— Mes josime į rytus ir atsiimsime, kas mums priklauso, — pertraukė žynį vienas jaunas klausovas.

— Žemes gal ir atsiimsime, tik daugel savo brolių ten neberasime: mūsų sodybose jau bus išikūrę kiti, jie kitaip kalba ir kitaip tiki. Mes esame iš visų pusių apsupti priešų, o ir didysis Romos Krivis nori mus sugniuždyti po savo kryžiumi. Jis skelbia prieš mus savo kryžiaus karus ir nori krauju, ugnimi ir kalaviju suvaryti mus į savo avidę. Vokiečių prekijai, susimetę į savo Hanzą, Romos Krivio siundomi, nori mus pasmaugti, trukdydami išvežti mūsų gėrybes ir įsivežti iš svetur, kas mums reikalinga. Vokiečių imperatorius ir Romos didysis Krivis, nors savo tarpe draskosi, bet abu remia Prūsijos ir Livonijos ordinus, kad jie ko daugiausia užgrobtų mūsų žemių. O žiūrėkite, kas darosi kuršiuose, latviuose ir estuose! Mūsų brolius ir kaimynus jie pavertė vergais ir verčia juos krauti jiems lobius ir didinti jų kardo galybę. Kiek latvių ir estų jie jau susivarė į savo avidę! Dabar jau kėsinaisi ir prieš mus...

Dieveltos žodžiai krito šventaragio širdin, kaip karšti dervos lašai, keldami neišpasakytą sąmyšį. Jis pats negalėjo susivokti, ar jį jaudina įniršis prieš prosenolius, kad jie taip lengvapėdiškai eikvojo savo protėvių palikimą, ar jam buvo gaila, kad jo broliai tebetirpsta ry-

tų beribėse erdvėse ir žūsta vakaruose bei šiaurėje po atėjūnų letena? Dieveltos kalba išmūšė jį iš pusiausvyros, ir jis valdydamasis paklausė:

— Atseit, mūsų genties žemė panaši į lokeną, nuo kurios kas nori atsirėžia po gabalą ir nebaudžiamai prisisiuva prie savo nugarų?

— Aš kaip tik apie tai ir kalbu. Iš neišmintingų dalykų pats neišmintingiausias ir pavojingiausias yra įkišti galvą į samanias pavojaus akivaizdoje, — atsakė ramiai Dievelta.

— Ar ne išminčius yra pašauktas gentį išpėti ir pasakyti, kaip pavojus nugalėti? — vėl šventaragis paklausė ramiai ir delisiai, betgi visas virpėdamas savo dvasioje.

Į jį smalsiai sužiuro visi klausovai, o paskum atsigrėžė į Dieveltą laukdami, kada jo akyse žybtelės pyktis prieš įžulų jaunuolį, išdrįsusį suabejoti išminčiaus pašaukimu, bet krivio veide nekrustelėjo joks raumenėlis: jis sėdėjo, pasirėmęs krivule, kaip sėdėjęs, ir žiūrėjo, akis nudelbęs į žemę. Paskum jis peržvelgė susirinkusius ir, nuolankiai šyptelėdamas po savo barzda, vėl prabilo:

— Dabartis visada teisia praeitį: taip buvo, taip yra ir taip bus. Senolių klaidos ir laimėjimai nenužengia kartu su jais į kapus: jų atbalsiai atskamba per amžius, ir mes šiandien jaučiame jų darbų pasekmes su kiekvienu savo atokvėpiu. Laimėtas ar pralaimėtas mūsų visada pakreips genties kelią vienaip ar kitaip. Dabartis kartais praeitį išteisina ir apvaini-

kuoja garbės ir palikuonių dėkingumo vainiku, kartais ją pasmerkia: toks yra kietas genties kelio dėsnis. Išminčius yra pašauktas gentį išpėti ir patarti, kaip išvengti pavojų, kas to nežino? — Dievelta pažiūrėjo į šventaragį. — Tik atsiminkite, kad išminčiaus žodis nėra atremtas į kalaviją: jis negali primesti savo valios valdovams, ir, antra, negalvokite, kad tik mūsų tėvai ir protėviai darė klaidas ir kad mes jų nebedarome šiandien.

Dievelta vėl nutilo. Visi nekantriai laukė tolesnio jo žodžio, kuris, jiems dingojosi, turi atskleisti didžiąją genties paslaptį. Imdamas vėl braižyti ant smėlio, krivis kalbėjo toliau:

— Štai kryžiuočiai nuo Vyslos krantų pricla mūsų brolius prūsus, štai kalavijuočiai nuo Dauguvos žiočių puola latvius, estus ir mus pačius, o kaip mes ginamės? — paklausė kalbėtojas, apmesdamas akimis klausovus. — Prūsai ginasi atskirai ir net ne visi kartu, o kiekviena gentis kovoja su priešu paskirai, kuršiai, žemgaliai, estai vėl paskirai, žemaičiai ir aukštaičiai vėl kas sau! Mes visi leidžiamės praryjami po kąsnelį! Slibinai ryja, o mes, tarsi jų žvilgsnio užburti, raminamės, kad slibinai prisotins ir mus paliks ramybėje, tik bijome pagalvoti, kad slibinai besočiai. Visi mes nuo Vyslos iki Dauguvos išpažįstame tuos pačius dievus, visi mes esame kraujo broliai, mūsų nueitas bendras kelias nusitiesia tūkstančius metų praeitin, o kai reikia visiems susitarus griebtis kalavijo slibinams galvų kapoti, tai mes kiek-

vienas užsidarome savo sodybose ir laukiame, kol priešas pasibalados į vartus. Mes sakome, kad daug rankų didelę našta pakelia, kad vienybėje esanti galybė, tik kažkodėl tą išmintį pamirštame, kai priešas mums neria kilpą ant kaklo. Ar tai nėra mūsų genties didžioji mįslė?

Dievelta vėl nutilo. Klausovai įtampiai laukė, kad jis tą mįslę įmintų arba bent mėgintų įminti, bet išminčius ėmė kalbėti apie kitką, nors ta jo kalba gal ir turėjo paslėptą ryšį su ankstyvesniais žodžiais.

— Aš jums kalbėsiu apie atramą, — peržvelgė jis savo klausovus. — Mūsų gentis visais laikais rėmėsi į Amžinosios Ugnies aukurus. Amžinoji Ugnis yra mūsų tikėjimo versmių versmė, mūsų išminties pagrindų pagrindas. Patys dievai rymo aplink Amžinosios Ugnies aukurus ir juos kursto. Iš jų sklinda mūsų Amžinoji Tiesa ir Amžinoji Išmintis. Kaip motina Saulė mums šviečia iš padangių, taip jos kibirkštis Amžinoji Ugnis mums šviečia iš aukurų. Baisu net pagalvoti, kas atsitiktų, jei užgestų mūsų aukurai! Mūsų priešai iš vakarų, šiaurės ir rytų šaukia: — Užgesinkite ir išgriaukite savo aukurus ir įtikėkite į mūsų Dievą! — Jie žino, ko nori: jei mes išgriautume savo aukurus, mes išgriautume savo pagrindų pagrindą ir nudžiūtume, kaip ažuolai pakirstomis šaknimis, mes taptume sakalais pakirptais sparnais! Ir aš klausi: kodėl mes turime išgriauti savo aukurus, o jų vietoje pastatyti altorius? Ar dėl to, kad žydų moteris pagimdė

naują Dievą, ir ar dėl to, kad taip nori Romos didysis Krivis? Mūsų dievai mums buvo geri per tūkstančius metų, kodėl mes juos dabar turėtume išduoti mūsų priešams?

— Jei dievai mums buvo tokie geri, kodėl jie leido naujojo Dievo pasekėjams įkelti koją į mūsų žemes? — vėl paklausė šventaragis.

Dievelta nusišypsojo kaip žmogus, kurs žino daugiau kaip kiti, ir atitarė:

— Genties butis panaši į upės tėkmę: kartais ji patvinsta, kartais atslūgsta. Dabar mūsų gentis gyvena atoslūgio metą. Mūsų pranašas Tvirbutas sako, kad mes jau priėjome atoslūgio ribą ir kad iš genties paversmių ištrykšiančios susikaupusios jėgos ir Lietuvos kalavijas toli nusitęsias į rytus, vakarus ir šiaurę...

Dieveltos kalbos šventaragiui padarė didelį įspūdį. Išėjęs iš krivio kiemo, jis nežinojo nei kur eiti, nei ko nusitverti. Jis jautėsi taip, lyg kad kažko jam buvo gaila, lyg kad kažkam būtų norėjęs keršyti. Jam neišėjo iš galvos Dieveltos ant smėlio nupaišytas ir vėjo nupūstas žemėlapis.

Jis užėjo į šventyklą ir, pagal savo papratimą atsirėmęs į piliorį, išžiūrėjo į skaisčiai liepsnojančią aukurą. Įvairiaspalvėmis atošvais-tėmis mirgančios liepsnos kilo aukštai palubėsna, spragsėdamos ir kibirkščiudamos. Kai jis išžiūrėdavo į ugnį šventyklos aukure ar namų židinyje, ji visada nudiegdavo skaistybės ir

ramybės dieviškas šiurpas. Ugnis negali veidmainiauti ir apgaudinėti, ji nepakenčia nešvarybių, ji visada kovoja ir nugali tamsybes! Dievelta teisybę sako Amžinąją Ugnį esant Amžinosios Tiesos ir Išminties versmę. „Būk teisingas visiems, bet pirmon galvon turėk prieš akis savo genties tiesą, būk jai ištikimas ir kovok už ją iki paskutinio savo atodūsio!“ — jis prisiminė Dieveltos tartus žodžius jam atsisveikinant. Aišku, jo genties tiesa nėra ta pati, kaip jo kraštą grobiančių atėjų tiesa, nes kaipgi gali būti ta pati tiesa plėšiko ir doro žmogaus? Dieveltos išmintis ir dora nėra tokia pat, kaip Romos didžiojo Krivio išmintis ir dora. Žiūrėdamas į aukurą, Šventaragis jautė didelę ir neperžengiamą prarają tarp savęs ir kryžiaus garbintojų: jis žinojo, kad lietuvis, rymas prie šventojo aukuro, ne toks pat žmogus, kaip tas, kurs rymo po kryžium...

Jaunuolio mintis drumstė ir Kulvos žodžiai, kad dievai esą tokie, kokių noris žmogus. Kaip žmogus gali pasirinkti sau dievus, jei jis su jais užgimsta, jei dievai nulemia žmogaus likimą? — mąstė Šventaragis. Dievelta teisingai klausia: kodėl mes turėtume paniekinti savo dievus? Jam regėjosi, kad priešų pakelta ranka prieš jo dievus yra šventvagiškai pakelta ranka prieš patį Likimą. Jis buvo su savo dievais, dievai buvo su juo. Šventaragis labai aiškiai jautė po kojom savo esimo pagrindų pagrindą, kurį minėjo Dievelta. Be savo dievų jis negalėjo gyventi kaip be oro, tik jis nežinojo.

ko dievai nori iš jo. Dievelta sako, kad dievai skiria jį kažkokiems dideliems darbams nuveikti, bet ar taip iš tikrųjų yra, o jei taip, tai kokie tie darbai? Ir vėlgi labai gerai jausti pagrindą po savo kojom, betgi ar ant to pagrindo turi stovėti nejudėdamas visą laiką kaip apsamanojęs akmuo? Žolininkas Kulva nesvyruodamas tą pagrindą iš po kojų ištraukia, o Dievelta liepia į jį atsiremti, bet ko tu sulauksi ant jo stovėdamas ir kur nuklysi į pastūmęs į šalį? Tu negali dūlėti kaip pūzragalis vietoje, ir tu negali viską paniekinęs pabėgti iš šventyklos, kur tavo tėvai ir prosenoliai per amžių amžius garbino savo dievus! Vienas skelbia sustabarėjimą, kitas — maištingą palaidumą, vienas sako: laikykis iš paskutiniųjų, išikibęs į prosenelių padalkas, ir ženkl, žiūrėdamas jiems į nugarą, kitas su panieka numoja į visą genties dievišką palikimą ir visą dieviją laiko sapnių išmislu! Šventaragio prigimčiai buvo svetima sėdėti suakmenėjus ant protėvių palikimo skrynių, ir jam neatrodė būsiant prasminga, kaip siūlo Kulva, išsokti iš vežimo, kuriuo tūkstančius metų važiuavo jo gentis. Jis norėjo veikti, judėti, rėsti naujo pastato sienas ant senų pamatų, bet nei Dievelta, nei Kulva nemokėjo pasakyti, koks tas naujas pastatas turi būti.

Iš šventyklos jis nuėjo į paupį ir rado ten besėdintį ant vėjovartos Džiūgą. Šventaragis atsisėdo šalia, ir abu ilgai tylėjo, žiūrėdami į upės tėkmę.

— Dievelta teisybę sako: genties gyveni-

mas panašus į upės tėkmę, — pagaliau prabilo Šventaragis. — Ar tu tiki dievais? — jis staiga paklausė, grįžtelėdamas į dainių.

— Kaip aš galėčiau netikėti, jei motina Saulė mane šildo, jei karalaitis Mėnesėlis nak-tį man pašviečia ir mano galvą užkrečia gra-žiausiomis svajonėmis, jei tėvas Perkūnas ap-vaisina motiną Žemę, kuri mane maitina, jei dievė Medeinė globoja girias ir žvėris?..

— Ar dievai kišasi į žmonių gyvenimą? — vėl paklausė kunigaitis.

— Ką Likimas tau lėmė, tu taip ir darai...

Šventaragis panūdo pamatyti pranašą Tvirbutą. Jis paprašė Ramintą, kad jis su pra-našu susitartų ir nuvestų pas jį.

Tvirbutasėjo devintą dešimtį. Vaikščioti pats vienas jis jau nebepagalėjo: jį vedžiojo, palaikydami už parankių, du jauni kriviai.

Kai Ramintas įvedė Šventaragį į Tvirbuto menę, pranašas sėdėjo plačioje vytelinėje kė-dėje prieš židinį. Buvo pats vidurvasaris. Šilti orai grėsė išdžiovinti derlių, bet Tvirbuto me-nėje nuolat kūrenosi Gabija: senas krivis skundėsi, jog jam esą šalta...

Tvirbutas pakėlė akis į svečią, bet jo po-vyzos aiškiai nebegalėjo išžiūrėti: jis jau buvo pusaklis. Jo žili plaukai driekėsi ant pečių, ir ilga barzda dengė krūtinę.

— Štai čia kunigaitis Šventaragis. Jis atėjo tavęs pasveikinti ir išgirsti tavo išminties žodį apie savo ateitį, — pasakė garsiai Ramin-

tas, nes pranašo klausia irgi jau buvo apšlubusi.

Tvirbutas atsigręžė į Gabiją ir ilgai tylėjo.

— Žynys visada pranašauja tik iš ugnies,
— patyliai pastebėjo Ramintas.

— Dievų valia! Dievų valia! — kone pašnabždom ėmė kalbėti pranašas po ilgo tylėjimo. — Dievų valia atkastas deimantas žėri skaisčiau už visus kitus deimantus... Keliauninkai vidunaktį ant savo kelio matys kaip kelrodį deimantą žerintį savo genties teisybės spinduliais... Didysis Likimas pastatys jį kariaunos priešakyje, jis pagirdys savo žemę priešų krauju, ir jo žygio vaisiais maitinsis visa gentis... — Tvirbuto galva nusviro ant krūtinės, ir atrodė, lyg jis būtų užsnūdęs.

Šventaragis ir Ramintas išėjo iš menės ant pirštų galų.

— Supratai? — paklausė šventaragį palydovas.

— Nedaug.

— Ir aš nedaug... Jis kalbėjo apie deimantą, ir, klausantis jo žodžių, man švystelėjo akyse didelė šviesa, tarsi per padangę būtų nuskriejusi didelė žvaigždė.

— Gal mano dievas Ugninis Paukštis praskrido? — nusišypsojo šventaragis.

JULIJA ŠVABAITĖ

REQUIEM KLASĖS DRAUGAMS

KURIS PABŪTŲ SU MANIMI

*Those who have friends and
want them seem sadly human*

Gregory Corso

Laikas išskirstė mano draugus
Į šiapus
Ir Anapus,
Ir nežinau tikrai,
Kurie iš jų
Man brangesni šiandien?

Mirijaduose žvaigždžių
Ir žemės amžinoj harmonijoje
Aš ieškau vieno draugo,
Tik vieno,
Kuris pabūtų su manimi
Mano nelaimės valandą — — —
1968 m.

GĖLĖS JULIJONUI

Išsekusių upių akmuo,
Krantai negyvi,
Kieta, ištroškus žolė — —
Kur aš,
Kur aš pririnksiu
Gėlių Julijonui?

Nenuplautas Syxto upėje,
Trapus ir sužeidžiamas,
Nežinodamas, kad mirtis
Nepaliečia poetų,
Jis paliko žinią smėlyje,
Kraujo ženklą beržo kamiene,
Mirties ambasadorių vėją,
Šaukiantį
Dideliu balsu — — —

Kur aš,
Kur aš atrasiu jo kapą?

Nerandu mirusiųjų namų,
Nepatyriau aklo jų žvilgsnio
Kur aš,
Kur aš papuošiu Julijoną?

1962 m.

AR TAU UŽTENKA DANGAUS

Ieškodama tavo kapo,
Aš ieškau savo džiaugsmo,
Aš ieškau savo draugo
Anapus mirties.

Ieškodama tavo kapo
Aš ieškau sustojusio laiko,
Aštrų akmens kryžiažodį
Lūpomis išskaitau:

— — — Aš esu čia,
Aš esu čia,
Vienas vienumoje — — —

Ar tau užtenka dienos,
Ar tau užtenka nakties,
Ar tau užtenka žemės,
Ar tau užtenka dangaus?

— — — Aš esu čia,
Aš esu čia,
Aš ne vienas vienumoje...
Man užtenka dienos,
Man jau gana nakties,
Man užtenka žemės,
Tik man neužtenka dangaus.
Aš esu nevienas,
Aš esu nevienas
Mirusiųjų vienumoje — — —

ILSĖKIS RAMIAI

Mums graudu, kad negalėjai
Kaip žmogus prie žmogaus numirti,
Kad per anksti sustojo
Vaikiška tavo širdis.

Ilsėkis ramiai, negailėdamas
Trumpo žemiško džiaugsmo,
Ilsėkis ramiai, negirdėdamas
Minios šventvagiško šauksmo...
O ji tokia maža,
Kad lengvai galėtų sutilpti
Vienoje tavo ašaroje — — —

GAVĖNIOS METAS BAIGĖSI

Gavėnios metas baigėsi,
Atpirkto medžio rūbas plyšta
Balandžio saulėje.

Nelauk šimto dienų
Prisikėlimui,
O, vargše siela,
Tūkstantis metų
Yra tiktai viena
Tavo kančios sekundė,

Tūkstančio metų gana
Tavo prisikėlimui — — —

1965 m.

VELYKŲ RYTĄ

Velykų rytą
Karaliaus juokdario —
Poeto lūpos
Rašo žilvičių raštą.

Sustingusi,
Plonytį ledą nuo širdies
Šildo vaikiškas, žalias
Angelo sparnas.

Kam reikia tavo plunksnos,
Tavo sparno —
Tie, kuriem buvo skirta,
Kėlėsi...

Kam reikia tavo burnos
Žilvičių raštui?

1965 m.

DAINA APIE LUNATIKUS

Du iš medžio išpiauti dievukai
Prie akmeninio tako
Meldžiasi už prabėgančius
Jaunus lunatikus — — —

— Kur tu nubėgsi, vaikeli,
Neapsirengęs, basas?
Nėra ugnelės aukuro,
Nutilę girių dvasios — — —

Vasario mėnesį motina
Daugiau nebeužmiega ...

Ant surūdijusio šautuvo
Kraujas ir sniegas — — —

1971 m.

JUODAIS RŪBAIS LAKŠTINGALOS

Juodais rūbais lakštingalos
Per naktį prie tavęs budėjo,
Nes miestui neužteko angelų,
Jų peršauti sparnai byrėjo

Virš turgaus išdraskytų palapinių,
Virš upės mėlynos krūtinės,
Virš telefono kabančių vielų,
Virš balso nukirsto: alio - - - alio - - -

1971 m.

MAN PRIKĖLĖT IŠ NAUJO

Man prikėlėt iš naujo
Tą elegišką jausmą gimnazijai,
Kurios griuvėsiuose vėjas
Tebeskaito istoriją.

Už raudono mūro susėdę
Šildosi saulėje seneliai.
Gal tai tu?
O gal aš?

Albinas Baranauskas,
Štai, neša, klupdamas, dešimtį
Sunkių filosofijos knygų.
Susimąstęs, plonas vaikutis,
Kišenėje,
Suglamžytoj kepurėj,
Gimnazistiški eilėraštkai — — —

BETTY

Mano drauge, ar tu žinotai,
Kiek vertas
Buvo tavo gyvenimas?
Ant balto riešo
Sunki aukso apyrankė,
O, Betty — — —

Tavo šiltam kambarėly
Mano kaimiškos klumpaitės,
Ant stalo neišsprendžiama
Diferencialinė skaičiuotė...
Drobinėje skaroj
Šeši kvepiantys obuoliai — — —

Tavo tėvo fabriko dūmai
Kvepėjo tada kokoso riešutais,
Ilgam koridorių
Tarp statinaičių
Paslėptas „Naujas Kelias“ — — —

Gimnazistai sinagogos stogais
Į tavo slaptą pasaulį —
Kaddish, Kaddish,
O, Mirtie,
Kiekvieną dieną,
Kiekvieną vienuolika mėnesių — —

1972 m.

REQUIEM AKACIJŲ ALĖJAI

Requiem akacijų alėjai,
Sporto aikštės vaikiškiems veidams,
Seno miesto negrižtom gatvelėm
Ir apleistiems,
Užmirštieji kapam — — —

Viskas žuvo, mano drauge,
Viskas žuvo,
Nebėra nei vakar, nei šiandien.
Šaltos rankos šizofreniškam gegužy
Moja saulės laikrodžiui sudiev — — —

ŽYDINČIŲ ŽIRNIŲ LAUKUOS

Ten mirtis jau kloja patalą
Žydinčių žirnių laukuos.
Kvepia žalia pagalvė
Ir vabalėlių choras
Requiem, requiem — — —

Requiem, requiem —
Draugiški žemės gyventojai,
Juodomis sutanomis,
Katakombiškam akim.

Requiem —
Juodą Komuniją—
Tavo palaimintai burnai,
Skamba, skamba ir skamba
Miniatiūrinių
Bažnytėlių varpai — — —

PASKUTINĖ PERTRAUKA

Ant peiliukais išraižyto suolo
Žaidžia plunksnomis
Du poetai.
O mirtis juokingai sėdi suole
Ir nerimsta kaip dūšia be vietos.

Tavo rankoj dvylikta ir paskutinė
Plunksna. O jinai
Tarp neištaisytų ekstemporalijų
Skaito sąmokslą Catilinos — — —
1971 m.

GRAŽINA TULAUSKAITĖ

NUTYLĖTI ŽODŽIAI

Leidžias virpėdamos sunkios blakstienos,
Tartum pavargusio paukščio sparnai,
Ir tau atrodo — dabar vis viena,
Kokie sutinka liūdni sapnai,

Kokia nelaimė tavęs vėl ieško,
Kokia svajonė numirs staiga...
Beržai pageltę — kaip žvakės vaško —
Paliudys, kokia širdy žaizda.

Rasa ant pievų, lietus ant lango
Ašarom tavo vis sidabruos...
Juodos blakstienos skausmą pridengia
Ir nutylėtus žodžius dainos.

Cicero,

1969. X. 10

NELAUKIAMAS SVEČIAS

Ruduo drasko klevo lapus,
Kaip mergaitė nemylimo laiškų.
Širdis bijosi žiemą pabust,
Kai svajingai su pavasariu vaikšto.

Ruduo plēšia klevo lapus,
Kaip dienas kalendoriaus.
Svajones kaip žvakes senas laikas užpūs,
Nors širdis dar užmigti nenori.

Išblaškys mūs sapnus — tartum audra laivus —
Niekada kad negrižtų į uostą,
Kad širdies nepasiektų joks žodis švelnus,
Kad daina negalėtų paguosti.

1970. X. 31

NUOSAVOJ ŠIRDY DAIRAIS

Nuo žvaigždžių bijai apakti
Kartais vakarais,
O staiga pabudęs naktį
Nuosavoj širdy dairais.

Nusigandęs ir nustebeęs —
Nei paeit, nei pastovėt:
Lyg staiga sukaustė stabas,
Kai širdy — ugnies srovė.

Akyse tik žvaigždės sukas,
Širdis skleidžiasi jauna...
Išsisklaido sapno rūkas —
Aušroj gimusi daina.

1970. XI. 12

JEI NEBŪTŲ KALNŲ

Jei nebūtų kalnų nei slenksčių,
Aš pasiekčiau ir prilenkčiau
Savo laimę prie širdies
Tamsumoj gilios nakties.

O dabar — kas patikės,
Kad žerėjimas žvaigždės,
Svaigi vakaro daina,
Jūra, amžinai jauna,
Nuolatos mane lydės
Glūdumoj gilios nakties?!
1970. X. 21

PRAEITIS ŠIRDY GYVENA

Praeitis širdy gyvena
Tartum nuosavuos namuos.
Išgyvenus meilės dramą,
Širdis ilgesį dainuos.

Širdy niekad nenužydi
Pirma meilė ir sapnai.
Mėnesienoj dega brydė,
Kur žadėtą sutikai.

Pirma meilė man prisėjo
Tiek žiedų ir tiek dainų,
Kad nuolat naktim rugsėjo
Širdimi žvaigždes renku.

Rudenį, kai dega miškas
Nuo saulėlydžio gaisrų,
Ilgesys daina sugrįžta
Be slaptažodžių visų.

1970. X. 22

ISPĖJIMAS

Mano laimė slapta pasakė,
Kad nelaimė už jos pečių
Laukia progos vėlei ateiti
Pas mane į svečius.

Pašnabždėjus tai, laimė pabėgo,
Man palikusi porą dainų...
Ateitin brendu lyg per sniegą,
O kelio — pavyt — nerandu.

1970. XI. 3

GALI TIKĖT AR NETIKĖTI

Gali tikėt ar netikėti —
Tas gaisras jau manęs nelies.
Širdis paliks rami ir vietoj,
Nebepaliečiama ugnies.

Matau, kad žiedas žiedą kelia,
Šaka kad glaudžias prie šakos...
Nors paukščių poros ant šakelių
Linksmi pavasarį giedos,

Širdis manoji ras sau kelią
Be jokio tilto, žiburių:
Neužgesinamą ugnelę
Aš visuomet širdy turiu.

1969. X. 11

LYG MALŪNO VANDUO

Pro tavę dienos bėgs,
Lyg malūno vanduo.
Negali jų srovės
Sustabdyt ar neduot
Joms prabėgti taip greit,
Negali įsakyti
Iš vietos neeit.

O aidės tau ilgai
Tų dienų užesys...
Baltų putų žiedai
Dainoje nenuvys,
Ir skaudi praeitis,
Prisikėlus sapnuos,
Nidos saule nušvis,
Širdyje kai dainuos.

1969. X. 22

LYG PRIRIŠTOS VALTYS

Liūdnos mintys — lyg pririštos valtys —
Vis negali išplaukt vandenynan.
Negaliu savo skausmo pakelti —
Kaip akmuo jis mane skandina.

O širdis — lyg berželis per audrą —
Piktų vėjų taip žiauriai kankinama,
Nedejuoja — lyg jai ir neskauda —
Tik lyg valtis vis veržias į vandenyną.

1969. X. 8

NUSIPURTYSIU SAPNĄ

Nusipurtysiu baisųjį sapną:
Kaip vandenį nuo savęs nutėkšiu.
Kam naktis veidmainė man davė
Filigrano auksinę lėkštę?

O paskui klastūnė kankino
Mane, kol išgelbėjo rytas.
Begėdiškai siūlo knygynas
Sapnininką skaityti.

O parke graži čigonė
Siulė belaukiančią laimę.
Kaip kliedintį ligonį
Pavasaris širdį apgauna.

Mirtinai mane sapnas smaugė,
Ilgai kankino ir baisiai.
O davė naktis — kaip draugė —
Aukso lėkštę nuodingų vaisių.

Kad kas sutėkštų
Tą aukso lėkštę
Su užnuodytais vaisiais!
Šviesiausią kelią
Rodys žvaigždėlė —
Ramybės uostan pareisiu.

PASTOVĖSI ŠALIA

pastovėsi šalia,
pamatysi: žemė sukasi nevienodai,
žemė ilsisi neramiai

pamatysi
ir, pamatęs, sugrįši
į gaublį, kurį aš
tik knygose mačiau,
ir sugrįši, kur pasiekti
tavęs negaliu,

kur žemė sukasi vienodai,
kur žemė ilsisi ramiai

TAI TIK SUTAPIMAS

tai tik sutapimas,
kad išaušo, saulei pasirodžius

galėjo būti visaip kitaip:
amžina prietema
arba tamsos — šviesos žaidimas,

it sapno prieš pat pabudimą

NORS KELIAS BUVO PAŽYMĖTAS

nors kelias buvo pažymėtas,
nors ženklai buvo aiškiai palikti,

nenorėjau juo sekti

sankryžoj kitur pasukau

ne į šiaurę, ne į pietus,
ne horizonto linkme,

bet ten, kur neišskaitomi šešėliai
kilimus žemei audžia

TOS PAČIOS DAINOS

tos pačios dainos
aidi tingiau
tropinėj saulėj

ir dienos kitaip gyvos —
lengvos, stiprios,
neribotos

ir žmogus, ne obuolį suvalgęs,
bet visą žemę apkabinęs,
bunda

pažinimui
žmogaus ir nežmogaus

dar
atsimenu
tavo balsą

dar
atsimenu
tavo veidą

tik akių
negaliu
prisiminti

VASARĄ SURADAU TAVE

vasarą suradau tave,
vasaros nepamiršiu

tai buvo vienintelė vasara,
nepabūgsianti šalnos

viduržiemį alsuoju vasara:
dvispalvėj dienoj nenukritę lapai

KAIP GREITAI LĖKTUVAS NEŠA

kaip greitai lėktuvas neša
per Andų kalnus
prošvaistes kitų pasaulių

kaip staiga anoj pusēj lieka
aksominiai slēnīai

kaip staiga ametistas tamsēja
lētesniame šviesos lūžīme

kaip netikētai
užspringsta žodžiai

NEBEBUS TAVĒS

nebebus tavēs
ateinančiuose rytuose,
kuriuose sąmonę įjungia
laiko eiga

tu priklausai
baltam pajūriui,
paskutiniam saulės išryškėjimui
žmogaus akims

žiemoja naktys, dienos
žiemoja vidurdieniai, vidurnakčiai
toli šiaurėj

vakar skubėjome per vartus
senamiestin

ankštos gatvės,
gyvi mūrai,
pėdos ant pėdų

kampinės krautuvės lange
mūsų sielos išstatytos
parodai

tik kai kuriems

ir tai — be mūsų

MUSĖS ANT LANGO

1

Ankantis ežere!

O, kaip tu baisiai man primeni mano gyvenimą.

Laukinės antys daugiau neatskris jau tavęs aplankyti.

Tiktai vienišos nendrės drebės tavo meilės svajonėse,
mano senas bičiuli.

2

Daugelio dalykų nebeprisimenu,

nes atminimų kambario lubos yra įdubusios ir aptrupėjusios,

nes atminimų vaizdai yra tamsūs ir nebeaiškūs,

nes atminimų saulė šviečia pro dūmų aptemdytą
stiklo langelį.

Štai ką reiškia senatvė.

Ir, svarbiausia,

esu niekam nereikalingas,

nes neturiu nieko nauja kitiems pasakyti,

gi išvedžioti senas melodijas

yra tuščias ir niekam nereikalingas dalykas.

Geriau eisiu ir paklausysiu, kaip rudenio musės
tykiai tykiai vienodai žyžia ant rudenio lango.

Štai ką reiškia senatvė.

3

Nieko nepasiilgstu.

Tai yra pirmas senatvės požymis.

Bijau patekti į ratą

pasišiaušusio

seno ežio,

kuris grūmoja

durtuvais savo aplinkai.

Toks yra vienišo

ir pasenusio egoisto gyvenimas.

Toks yra mano gyvenimas.

Viešpatie!

Duok man jėgos pabėgti iš vienatvės rato,

kursai supa mane kaip mažėjantis plieno žiedas.

Duok man jėgos mylėti be išskaičiavimo.

Duok, kad nebūčiau pasenęs malūno ratas,

kurį plauna be jokio tikslo vandens čiurlenimas.

Štai ką reiškia senatvė.

4

Pasaulis,

kuriame dažniausiai leidžiu laiką savo vienatvėje,

yra pasenęs pasaulis,

kuris buvo prieš daugelį metų mano jaunystėje.

Tai ankstyvųjų mano pavasario metų pasaulis,

kuris grįžta po daugelio metų mano svajonėse.

Bet kadangi jisai yra miręs pasaulis,

už tai jisai nebeturi jėgos mano širdžiai uždegti.

Jisai gali mane tik sušildyti.

Bet ir tai yra daug daugiau negu visiškai nieko.

O, šviesaus atminimo palaidoti meilės pavasariai!

O, skaistus ir švelnus bučiny po pavasario vyšniomis!

Viskas eina, ir viskas praeina ir nebegįžta,
tik širdy pasilieka skaistasis pavasario aidas.

5

Kas yra laikas?

Saldžios yra karklo dūdelės,
ir jų laukinis balsas yra saldus.

Ir po trisdešimt metų jos skamba man taip, lyg jas
būčiau
abiem rankom prie savo lūpų stipriai prispaudęs.

Kas yra laikas?

Nuovargis mano senstančio kūno ląstelėse yra laikas,
nuovargis mano kraujuje yra laikas
ir bičiulystė su rudenio popiečio snauduliu yra laikas.

Kūdikystėje

laikas man buvo svetimas ir nepažįstamas.

Laikas galėjo būti,
ir laikas galėjo nebūti.

Tačiau dabar,

mano rudenio saulėje,

visos įdubusios miesto gatvės man primena laiką,
ir visi surūdiję miesto namų stogai man primena lai-
ką,

ir visos pasenusios

senstančio miesto gražuolės man primena laiką iki
to laiko,

kai nebus jau daugiau nei manęs,
nei prabėgusio laiko.

Jei šitoj vietoj baigčiau rašyti eilėraštį,
visas eilėraštis būtų labai nelaimingas:
būtų tik senos gatvės,
seni šaligatviai

ir mano mirusios meilės graudusis šešėlis.
Bet aš nesu nelaimingas.
Aš tik esu kelionėj lengvai pavargęs,
kaip ir visi, kurie laukia gražesnio gyvenimo,
kursai slepias kaip aukso saulė kitam pasauly.

6

Kai mąstau,
visuomet mąstau apie buvusius
ir seniai jau praėjusius
bei palaidotus įvykius ir dalykus
ir nuotaiką,
kuri lydi mane prigesintomis užmarščio fleitomis.

7

Kas yra nuotaika?
Tai liūdesys arba džiaugsmas,
arba svyruojantis
melancholijos tiltas,
kurs svyruoja tarp mano džiaugsmo ir mano liūdesio.

Būtų geriausia
niekados nepažint melancholijos tilto ir liūdesio
ir gyventi tik saulėj paskendusioj priemiesčio pusėje.
Taip.

Bet kas yra nuotaika?
Tai apmąstytų dalykų antroji pusė.
Tai patsai privačiausias
lygiai tavo ir lygiai mano širdies gyvenimas.
Tai maži debesiūkščiai,
pasimetę aukštam danguje,
kurie puola į žemę
ir kurie
nei iš šio, nei iš to
ima lyti ir lyti.

RANKA

(iš romano „Raudonojo arklio vasara“)

Tėvo Garmoleno ūkį sudarė raudonų plytų dvi-
aukštis gyvenamasis namas ir tokių pat plytų, įvai-
raus senumo čerpėmis išmargintu stogu tvartas-san-
dėlis. Laukų akmenimis grįstame kieme stovėjo su-
grūsti traktoriai, sunkvežimis, dviračiai pieno veži-
mėliai, bidonai. Visur buvo matyti tvirtos rankos
palaikoma tvarka ir karbolio ir vandens mišiniu
plaunamoji švara.

Nugrimzdusi guminiuose batuose ir tokia pat
priejuoste mergaitė plovė tuščius bidonus. Mums
įvažiavus į kiemą, ji užsuko žarnos čiauptą, nusi-
šluostė rankas į nuo galvos nusitrauktąją skarelę ir
atėjo prie džipo.

— Turėsite palaukti, — nusišypsojo ji lygiais,
bet aštriais, kaip kačiuko, dantimis saulės ir vėjo nu-
gairintame veidelyje. — Senelis sakė, kad gimdys
apie antrą valandą, o dabar tik dvylikta.

Aš pradėjau juoktis, bet daktaras Roksas žvilgs-
niu sudraudė mane. Bet mergaitė dėbtelėjo į mane
iš paniūrų ir vis dėlto įsižeidė, tarsi aš būčiau suabe-
jojęs pačiu Dievu tėvu.

— Sūnus? — bakstelėjo ji nykščiu į mano pusę.

— Miestelyje atostogaujantis daktaras, — paaiškino jis, kaip suaugusiai, nors ji turėjo ne daugiau kaip vienuolika. — Linksmas, kaip matai, bet labai išmanus.

— Visi jūs išmanūs, kol nenumarinate. — Ir susirūpino: — Tai dabar reikės mokėti dviem daktaram?

Lenkdamas galvą pro duris, išėjo aukštas, trumpai kirptais baltais plaukais senis. Mes privižiavome prie durų ir išlipome. Jis paspaudė mums rankas kieta karšta letena ir pakvietė į vidų.

Eidamas prieš mus, jis lėtai kilnojo odinėmis kelnėmis aptemptas kojas, kažką murmeldamas sau po nosim ir trūkčiodamas sunkiai nusvirusius raumeningus pečius. Iš tolo matyti, kad jis, nors ir braška dėl senatvės, tebėra dar stiprus, kaip lokys, ir tironiškai atkaklus.

Praėję didžiulę virtuvę, kurioje triūsiančios moterys pasveikino mus galvų linksėjimu, pasiekėm pieno rūgštim atsiduodantį, bet švarų, kaip išplauta stiklinė, šeimininko darbo kambarį.

— Tai kuri rengiasi gimdyti? — paklausė daktaras Roksas. — Tų marčių pas tavo, kaip kačių, sunku ir beatsiminti, kuri Žozeta, kuri Marieta.

Tėvas Garmolenas išėmė iš spintelės butelį ar maniako ir atsargiai, kad nenukristų nė mažiausias lašelis, pripildė stikliukus.

— Liliana, daktare. Jaunylio žmona.

Kalbėdamas dažnai jis vilgė liežuviu perdžiūvusias lūpas ir amžinai skubančio nekantrumu trypė vietoje. Skaidriose, mėnulio šviesumo akyse blykėjo metalinės kibirkštys.

— A, Liliana! — prisiminė daktaras Roksas.
— Agronomo žmona?

— Taigi, agronomo, — kilstelėjo savo stikliuką tėvas Garmolenas.

Mes po gurkšnelį nugėrėme ir susėdome. Jie kalbėjosi apie kasdieninius reikalus, iškeikė žemės ūkio ministrą už kvailus potvarkius ir dar kvailesnę Bendrosios Rinkos politiką, o aš paslapčia apžiūrinėčiau valandos tikslumu gimdymą pramatantį senį.

Tikras istorijos vadovėlių galas! Tik neturėjo ant krūtinės svyrančių ūsų. Tokie triuškinio Cezario legionus, šimtmečiais perkasinėjo nevaisingą kalnų lygumėlių žemę ir išsilaikė iki dabar. Po jo mirties vaikaičiai pasidalys žemę, gyvulius ir spygliuotomis vielomis kiekvienas apsitvers savo lopelyje.

Kažkas atsargiai pabarbeno į duris. Tėvas Garmolenas susiraukė. Nustebęs pažvelgė į laikrodį sienoje ir pravėrė duris.

— Jau prasideda, seneli... — šnabždėjo moteriškas balsas. — Vanduo pasirodė, tai gal laikas senį Roksą kviesti?

Aš taip pat pakilau, bet tėvas Garmolenas mostelėjo, kad pasilikčiau.

— Palaukite čia, — nusprendė jis.

— Tai kokių velnių aš atvykau? — pyktelėjau.

— Niekas tavęs ir nekviatė, — apsilaižė senis lūpas.

— Aš pasikviečiau! — Daktaras Roksas atstūmė jį nuo durų. — Nesibaimink — užmokestis nepadidės.

Tėvas Garmolenas staiga atlyžo. Net šyptelėjo.

— Jeigu taip — eikite abu. Du daktarai geriau negu vienas, kaip žmonės sako...

Dvidešimtmetė, bet nebe pirmo gimdymo agromomo žmona silpnai dejavo ir rankšluosčiu šluostėsi nuo veido prakaitą. Aš nustebau, kad ji viena, bet daktaras Roksas niekuo nesistebėjo. Raminamai paglostė jos skruostą ir šyptelėjo. Apžiūrėjęs žvilgsniu nuramino mane ir atsisėdo ant lovos krašto.

— Na, ir sutverti gi jūs! — nusijuokė. — Pagimdysi net nejausdama, kad gimdai.

Aš priėjau prie lango ir įsižiūrėjau į bidonus plaunančią mergaitę. Pyktis atslūgo — tokie buvo kalnų kaimiečiai, ir aš nieko negalėjau pakeisti. Prieš vykdamas į čia tikėjau, kad tokie žmonės seniai išmirė, kad juos begalima sutikti tik Žano Džiono knygoje, o pasirodo, kad jie dar tebegyvena Ardėnų kalnuose. Šitos rasės stipriašlaunės moterys vairavo traktorius, nuo ankstyvo ryto iki išnaktų triūsė kartu su vyrais laukuose, nešiojo grūdų maišus, vienu šūviu nutrenkdavo staiga atsigrėžusį pulti šerną ir gimdė nuostabiai sveikus kūdikius.

Mažasis vyrukas nesiryžo kabintis į naują gyvenimą, bet po smūgio per rausvą užpakaliuką skausmingai susiraukė ir pradėjo čiupti orą. Tėvas Garmolenas paėmė jį iš daktaro Rokso rankų, numazgojo, susupo į baltą skarą ir, rožančiaus kryželiu peržegnojęs, padavė motinai.

Vėl kažkas atsargiai pasibeldė. Senis atidarė duris ir įleido dvi moteris, vieną seną ir sulinkusią, tur būt, savo žmoną, o kitą jauną ir skaisčią, kaip kalnų aušra, didelėmis sudrėkusiomis akimis ir atsargiai besišypsančią.

— Dar vienas vaikinai! — suriko senajai į ausį daktaras Roksas.

— Ačiū Dievui, — persižegnojo senė.

— Ir mums, daktarams!

— Taigi, ir jums, daktarams, — šypsojosi jos bedantė burna.

Tėvas Garmolenas padėkojo kitaip. Jis buvo laimingas ir pūtėsi prieš visą pasaulį, tarsi pats būtų naujagimio tėvas, o ne vaikaitis. Trindamas pinigus tarp pirštų, kad, neduok Dieve, nebūtų susiklijavę, jis atskaitė juos į daktaro Rokso delną. Paskui, kai jau ligonių kasos popieriai buvo sutvarkyti, apdovanojo daktarą Roksą rūkytu šerno kumpiu ir didžiu liu armaniako buteliu.

Išlydėjęs mus į kiemą, pasišaukė plovėją ir įsakė jai:

— Pranešk vaikinams, kad Liliana pagimdė sūnų.

Mergaitė įlipo į sunkvežimio kabiną, ištiesė rankinio siūstuvo anteną ir pranešė naujagimio tėvui, kad jau gimė antras sūnus.

Grįžtant į miestelį, daktaras Roksas kraipė galvą ir tyliai juokėsi.

— Senelis artėja į aštuoniasdešimt, o matei koks tvirtas. — Jis susirado kišenėje tuščią pypkę ir pradėjo ją kramtyti. — Keliolikos galvų šeima dirba ir ilsisi pagal jo protą ir laikrodį. Kiekvieno mėnesio gale jis išmoka visiems algas, bet sekančią dieną surenka atgal ir gražina bankui. Visiems iki gyvo kaulo įkyrėjo senio tironija, bet jie kenčia. Jie laukia, iki jis išties kojas į duris, bet senasis lokys, kaip matei, net nesirengia pas protėvius. Tai jo vaikaitis šovė į Satyrą.

Jis pristabdė džipą, nes kelias sukosi staigiu lanku. Palenkęs galvą, galėjai matyti apačioje nusi-driekiančio miško medžių viršūnes. Jis patapšnojo mano priristąją ranką ir paklausė:

— Ar neveržia?

— Ne. Pasakokite toliau, daktare Roksai. Aš net buvau pamiršęs, kad esu priristas.

— Senelis mylėjo vaikinuką daugiau, negu ki-tus. Dar tą pačią dieną jis būtų nudobęs Satyrą, bet pasipriešino šeima. Gal pirmą ir paskutinį kar-tą, bet pasipriešino: surišo jį ir laikė, iki pasiutimas praėjo. Satyras net nesapnavo, kad jo mirtį nudelsė kažkokia virvelė... Ir dabar jis nieko nežino apie netoliese vaikščiojančią grėsmę. O kerštauti yra už ką — vaikino veidas išvagotas baisiais randais, taip jį sukandžiojo tas velnio šuo. Kadangi apie miškų sargo ir medžioklio susidūrimą niekas nežino, išėjęs iš ligoninės vaikiną dinga. Garmolenai paklausti sako, kad jis išvyko į Flandriją, bet aš esu įsitikinęs, kad vaikiną tūno namuose. Tur būt, jie slapsto, kad žmonės nepamatytų sargo šuns sudraskyto vei-do.

Aš palyginau Satyrą su lokišku seniu ir išsigan-dau. Tikrai jis pasmaugtų šlubį, kaip kačiuką.

— Ir jūs tylite? — nustebau. — Reikia įspėti sargą, kol dar nevelu. O gal jis ką nors nujaučia, jei-gu niekada nesiskiria su šautuvu?

— Vaikinas šovė į jį praeitą vasarą... — Jis raminau papurtė galvą. — Juridinis įvykių greti-nimas pasensta po trejų metų. Tiek pat laiko reika-lauja ir vendetiniai papročiai: mūsų miškų cerberiui liko gyventi dar dveji metai. Meras šnairuoja į savo

dukters ir senojo sargo bičiulystę ir nesupranta, kodėl mergina mieliau buvoja jo lūšnoje, o ne tėviškame rūme. Sekančiais metais Satyras turėtų pasitraukti į pensiją. Nors jis, kaip sakosi, bandys dar tarnauti, bet meras jo nebepalaikys. Taigi turės jis keliauti, iš kur atėjęs.

— O jeigu jis sumanys pasilikti miestelyje? Kur jis eis, bešeimis?

— Nepasiliks. Draugų neįsigijo, o kad jo niekas nemėgsta, išskyrus kleboną ir mane, tai jau seniai pastebėta. Kur jis keliaus? Į miškų ministerijos pensininkų prieglaudą, kaip visada tokiais atvejais. Jau apsiklausinėjau ir žinau, kad tokios arti nėra.

— Velnio senelis gali pajusti, kad vilkas tolsta nuo duobės...

— Kas jam pasakys? Matei, kokiame užkampyje gyvena.

— Pats vaikinukas gali palaukti senio kokiame nors miško užkampyje.

— Nesibaimink! Kol nepraėjo treji metai, Garmolenai jo nelies, o paskui bus per vėlu.

— Iš jūsų burnos į Dievo ausį! — atsidusau, nors netikėjau, kad viskas taip ir susiklostys, kaip jis svajojo. — O apie vaikinuko veidą aš dar pagalvosiu.

Jis kurį laiką vairavo tylėdamas. Kramtė pypkę ir dairėsi.

— Niekada nesakei, kad esi dirbęs ir estetinėje chirurgijoje, — atsargiai pratarė.

Vakar jis užsispyrė nusivežti mane pas Garmolenus, nepaisydamas pavojų, o gal ir nelaimės, kuri kiekvieną akimirką galėjo užgriūti. Pasiprieši-

no mano išvykai džipu į Bastognę, saugodamas Moną ir Filonę, kad priepuolio apimtas nutrenkčiau džipo į prarają, o dabar ramiausiai šnekučiuojasi su manim, tarsi būčiau sveikiausias žmogus pasaulyje.

Žvilgtėčiau į jo veidą, bet nepastebėjau jokio įtempimo, jokios baimės, tarsi jis vairuotų lygiomis miestelio gatvėmis, o ne kalnų šlaituose iškirstais keliais.

— Aš nejaučiau jokio pašaukimo medicinai, daktare Roksa. Stojau į fakultetą, vien norėdamas greitai praturtėti. Užaugęs angliakasių barake, įsigijau alergišką pasišlykštėjimą blakėmis ir troškimą turėti daug pinigų, ne tokius trupinius, kokius kiekvieną savaitgalį parnešdavo tėvas. Štai, pažiūrėkite, ir dabar turiu pluoštą kišenėje. — Ištraukiau ir parodžiau jam. — Nors pirmojo skrodimo metu nepalpa, bet vistiek kelias savaites negalėjau valgyti mėsos. Paskui apsipratau, kaip ir kiti. Baigęs bendrąjį kursą, perėjau į chirurgiją — daugiausia uždarbio žadančią sritį. Manau, kad neturiu jokių ypatingų gabumų ir tik mano tautai būdingu atkaklumu prasiveržiau į geriausiai baigusiujų eiles. Profesorius Diubas atkreipė dėmesį į mane ir pasikvietė į savo privačią kliniką.

— Prisimenu Diubą, — nusišypsojo jis, pristabdymas džipą ir leisdamas man užsidegti cigaretę. — Neseniai Medicinos žurnale skaičiau, kad jis estetinėje chirurgijoje daro stebuklus. Tai jis pasuko tave į tą sritį?

— Diubas greitai perprato mane ir išsiuntė į Niujorką pasitobulinti. Grįžau po metų, atidirbau

jam, ką buvau skolingas, ir atsidėjau ortopedinei chirurgijai. Gal todėl taip padariau, kad supratau, jog pinigų vaikymasis niekur neveda, o gal ir tėvas paveikė mane. „Išmokslinau tave, kad būtum naudingas darbo žmonėms, o tu nuėjai turtuolių žmonoms snukučių dailinti“, pasakė jis. „Nueik į ligonines prie anglies kasyklų, pasižiūrėk ten į sulaužytas rankas ir kojas, į sutriuškintus nugarkaulius ir pasvarstyk, kur būtum naudingesnis“.

— Na, ir kas? — paragino jis, kai aš nutilau.

— Ką tėvas pasakė, aš tai žinojau, bet nuėjau ir pasižiūrėjau, kaip jis buvo siūlęs. O apsižiūrėjęs likau pas Diubą, bet pasirūpinau, kad į jo kliniką atgabentų sunkiau sužalotų angliakasių. Iš pradžių Diubas nenorėjo nė girdėti apie tokius sužalotuosius, bet vėliau suprato, kad jam bus naudinga, jei-gu ir plebėjai apie jį žinos. Taip aš nejučiom įsijungiau į ortopediją ir, tur būt, joje pasiliksiu. Žinoma, jeigu Raudonasis arklys nepramato man kitokio likimo...

— Kur dabar tavo tėvas? — skubėjo jis.

— Liežo angliakasių sanatorijoje. Kai aš pradėjau suprasti, koks pavojingas yra angliakasių darbas, buvo per vėlu: silikozė jau graužė jo plaučius. Taigi, daktare Rokasai, širdį perkeliame į kitą krūtinę, o paprasčiausių akmens dulkių nepajėgiame su-tvarkyti.

— O motina?

— Ji romesnė. Ji nemaištauja nei prieš Dievą, nei prieš žmones. Visi angliakasiai pasenę suserga, sako ji. Manau, kad ji neįsisąmonina, kaip kankina-si lėtai dūstantis žmogus. Ji nežino, kad tėvas atei-

nančią žiemą mirs, — nebe pirmą kartą jis toje sanatorijoje, — nežino, kad nebesugrįš.

Jis pamuistė galvą, tarsi marškinių apykaklė veržtų gerkle. Norėjo dar kažko paklausti, bet susilaikė. Aš supratau jį, todėl ramiai atsakiau:

— Jie nieko nežino apie mano priepuolius. Iš Lemreno olos parašiau, kad išvykstu į Angliją, į ortopedininkų kursus. Vis arčiau jų, negu Amerikoje.

Pasiekę kalvos viršūnę, pamatėme slėnyje nusitęsusį miestelį. Rudos stogų čerpės jaukiai švietė saulėje. Kasdieninis spalvotų paveikslukų miestelis, kurį aplenkdamas laikas ir įvykiai ir apie kurį slankiojo, manęs ieškodamas, priepuolių Raudonasis arklys.

— Gal išgersime stiklą alaus? — paklausė jis, kai privažiavome Filonės kavinę.

Aš sutikau, ir mes sustojome prie kavinės durų.

Emilis pasitiko mus šypsodamasis. Jis trypinėjo kavinėje, žaisdamas su šunim. Žanina stovėjo už bufeto, Filonės vietoje, ir sriubčiojo vyną. Tur būt, visada taip būna, kai Filonė išvyksta į Bastognę.

— Žmona išvyko pas meilužį į Bastognę, o aš, kaip matote, apie padavėją - virėją glaustausi! — juokėsi jis, tapšnodamas Žaninai per šlaunį. — Iš kur jūs, daktarai, tokie dulkini?

— Padidinome tėvo Garmoleno vaikaičių gvardiją, — pasakojo daktaras Roksas. — Dar vienas vaikas Jo Didenybės aukštaūgių pulkui.

— Tai kiek jų dabar yra? — bandė lankstyti pirštus ir skaičiuoti Emilis, bet pagaliau vien tik pakratė rankas. — Ar senis vis dar tebevaikščioja rožančium vienoje rankoje ir nagaika kitoje? Vis odi-

nėmis kelnėmis ir atmetęs galvą, kaip prūsų generolas?

— Pragyvens jis mus visus, Emili. Braška, linksta, bet vis nelūžta, kaip dainelėje sakoma.

— Mane tikrai pragyvens, bet tave kažin, — Emilis šypsojosi žmonėms ir pro atviras duris šviečiančiai saulei. — Tave, daktare, kai visas apsamanosi, žmonės atiduos į Antverpeno zoologijos sodą.

— Kodėl? — nustebo daktaras Roksas.

— Satyras taip sako. Buvo atėjęs atsipagurioti. Sakėsi vakar prisisiurbęs tiek vyno, kaip visa Lenkija. Kai užsiminiau apie jūsų ginčą, tai numojo ranka ir nusprendė, kad beždžionėms vieta ne kur kitur, o zoologijos sode.

— Aha! — susivokė daktaras Roksas.

— Taigi, kad aha! — juokėsi Emilis. — Satyras ir mirdamas tau neatleis, kad Kristų priskyrei prie šizofrenikų. Gerkite dar po stiklą, aš statau.

— Tu, kaip matau, ir pats girkšnoji, — palingavo galvą daktaras Roksas. — Žinai, kad kenkia, o...

— ... vištieki geri! Dėl Dievo, nebekartink mano paskutinių dienų! Ryt poryt ištiesiu kojas į duris, o tu vis dar dantis užkalbi. Lyg aš nesuprasčiau ir nejausčiau, kad slystu į duobę.

Aš nuėjau į virtuvę nusiplauti rankų. Žanina atėjo iš paskos ir užmetė man ant peties rankšluostį. Aš įsiklausiau į jos trūkčiojantį alsavimą. Karštas, vynu kvepiantis vėjelis kuteno mano sprandą.

Nežiūrėdamas į ją, nusišluosčiau rankas ir grąžinau rankšluostį. Ji nusviedė tą rankšluostį ir sugriebė mane į glėbį. Aš išsigandau, kad Emilis ne-

ateitų į virtuvę, bet kraujas man suplūdo į galvą, ir aš grąžinau jai pabučiavimą. Paskui ji atšoko, prispaudė rankas prie degančių savo skruostų ir spruko laiptais į viršų.

Aš pastovėjau prie laiptų, nusivaliau lūpas ir grįžau į kavinę.

— Kur Žanina? — nustebo Emilis.

— Nuėjo į viršų, — atsakiau šypsodamasis ir žiūrėdamas į jo staiga sunerimusias akis.

Mums išeinant, jis kažką prisiminė ir pasivijo mus prie durų.

— Mero lentpiūvėje įvyko nelaimė, — tyliai pranešė. — Kažkokiam turkui ar arabui nutrupino ranką. Meras skambino ir klausė, ar nėra kavinėje daktaro Rokso. Jis šūkavo ir keikėsi, kaip tikras viršila.

— Kurioje lentpiūvėje? — susirūpino daktaras Roksas, — Jų bene penkios, tai į kurią dabar važiuoti?

— Paskambinkite į pilį ir sužinosite, — patarė Emilis.

Atsiliepė Mona. Taip, sužeidimas sunkus. Tėvas atvežė vaikina į pilaiteį ir įsakė apversti aukštyn kojomis visą apylinkę, bet surasti daktarą Roksa. Ji aikčiojo, verkšleno ir vis kartojo:

— Atvykite, daktare Roksai! Nedelsdamas atvykite...

Jis numetė ragelį ir spruko pro duris. Aš išbėgau paskui jį.

— Važiuok į pilaiteį, o aš paruošiu gipsą, — įsakė jis man. — Mergina blaškosi, kaip pamišusi, reikia skubėti.

— Moterys visada taip daro, kai tik pamato kraują...

— Važiuk! Jeigu ji prarado galvą, matyt, reikalas rimtas.

Vaikinas gulėjo ant sofos ir gurkšnojo džiną. Išblyškęs po ruda savo oda, nuo skausmo sukramtytomis lūpomis, bet per išdidus, kad vaitotų prieš moterį. Aš nuėmiau nuo jo rankos drėgnus skudurus ir akimirką žiūrėjau. Mona glostė vaikino veidą, rijo ašaras, bet negalėjo ištarti žodžio.

— Kodėl nevežėte jo į Bastognės ligoninę? — paklausiau, sutramdęs staiga kilusį pyktį. — Atsakyk, po velnių! Aš turiu žinoti, kas čia darosi, nes nėra laiko verkšlenti.

— Vaikinas neregistruotas dirba... — išspaudė ji.

— Prakeikta veislė! — šaukiau, keldamas vaikina nuo sofos. — Reikia tuoj amputuoti ranką, o jūs girdote jį buržuazinio popiečio vyneliu!

Išvilkau jį į kiemą ir įstūmiau į džipą.

— Tai man nupiauti ranką? — pasibaisėjo jis. — Aš neduoti piauti ranką!

Ir neteko sąmonės. Tačiau kai atvažiavome prie daktaro Rokso namelio, jis atsigavo ir vėl pradėjo šaukti, kad neduos nupiauti rankos. Mes įnešėme jį į vidų ir paguldėme. Gavęs morfijaus injekciją, nurimo ir leidosi stumdomas, kaip mieguistas vaikas.

Rentgenas niekais pavertė paskutines viltis: abu kaulai buvo sutrupinti iki pat alkūnės. Daktaras Roksas atsiduso ir nuėjo prie telefono. Aš supratau, kad jis iškviės iš Bastognės greitąją pagalbą.

— Palaukite, — sulaikiau jį. — Bastognėje jam amputuos ranką...

— Ko laukti? — nustebo jis.

— Aš bandysiu išgelbėti.

— Neplepėk niekų, šarli! Pats Dievas nebesulipdys tos rankos.

— Aš sulipdysiu! Bandyčiau sulipdyti... Tik lūkterėkite sekundę ir leiskite man pagalvoti.

— Šarli...

— Daktare Roksai, eikite sau!

Jis įsižeidė, pažvelgė į mane nejaukiu, šaltu žvilgsniu ir paėmė telefono ragelį, bet susilaikė, lyg suabejojęs tuo, kad gal aš tikrai pajėgsiu išgelbėti vaikiną.

— Sakykime, kad tu padarysi stebuklą... — garsiai svarstė jis. — Iki Liežo (manau, kad gabentum jį į Liežą) yra šimtas kilometrų... Žiūrėdami, kad vaikino ranka nebūtų sutrenkta, kalnų keliais mes užtruktume dvi valandas. Per tą laiką kaulų nuolaužos įsiskverbs į kanalus ir pasieks širdį, jau nebekalbant apie kitas komplikacijas...

Aš pagriebiau iš jo telefono ragelį ir pasukau pilaitės numerį.

Išgirdusi mano balsą, Mona kažką sušnabždėjo, bet aš nutraukiau ją:

— Atidžiai klausyki, ką pasakysiu, ir atsakyki trumpai ir aiškiai. Mačiau pilaitės kieme malūnsparnį. Ar tu moki skraidyti?

— Moku.

— Puiku! Pasitikrink, ar užteks degalų iki Liežo, ir atskrisk į maldyklos aikštę.

— Degalų užteks: pati ši rytą pripildžiau baką.

— Tada — pirmyn!

Nuspaudžiau telefono šakelę ir pradėjau sukti Diubo klinikos numerį.

— Jeigu Diubą rasime barake, viskas bus gerai, — pasakiau beviltiškai galvą kraipančiam daktarui Roksui. — Tačiau, neduok Dieve, nerastume...

Slaugė, pažinusi mano balsą, klusniai sutiko perjungti į chirurgijos skyrių.

— Iš kurio dangaus nukritai? — šaukė Žanas. — Iš kur skambini?

— Apie tai vėliau. Reikalas labai rimtas, todėl atsakyk į klausimus be komentarų. Pirma: kur yra ir ką veikia Senis?

— Aštuntoje „biliardinėje“ drožinėja kažkurio ministro žmonos nosį.

— Perjunk telefoną į aštuntąją.

— Senis po pusvalandžio baigs... Ar tu negali palaukti?

— Negaliu. Perjunk, kur prašiau.

— Tikiuos, kad supranti, ką darai, — pasibaisėjo jis, bet perjungė.

Atsarginė „padavėja“ paruošiamajame kambaryje irgi pažino mano balsą, bet nenudžiugo.

— Gerai, daktare, — sutiko ji. — Perjungsiau į operacinę.

Aš užsimerkiau ir pamačiau, kaip sienoje užsidegė raudona lemputė. Baltas šešėlis atėjo prie mikrofono ir nustūmė kaukę nuo burnos.

— Aštuntoji operacinė, — sušnabždėjo Daniele.

— Šį vakarą tu man pagrosi Albinonį, Daniele, — pasakiau tokiu pasikeitusiu balsu, kad daktaras

Roksas tik kilstelėjo galvą ir sužiuro į mane. — O dabar atvesk prie mikrofono Senį.

— Persmeigs mane skalpeliu! — sudejavo ji. — Mes neužilgo baigiame...

— Pasakyk jam, kad Šarlis skambina mirtinu reikalu. Jis supras, kad ne su gimtadieniu sveikinsiu.

Po kurio laiko pasigirdo pro kaukę švykščiantis Diubo balsas.

— Tu, Šarli?

— Aš, profesoriau.

— Ko tau reikia?

— Ar negalite įsakyti Žanui, kad per pusvalandį paruoštų „ilgojo žaidimo“ ekipą?

Jis kostelėjo iš apmaudo ir atsiduso. Keletą sekundžių galvojo, paskui paklausė:

— Koks reikalas?

— Vienam vaikinui sutriuškino ranką iki alkūnės. Yra dvi galimybės: viena — amputuoti ją kaimo daktaro kabinete, kita — bandyčiau ją sulipdyti jūsų klinikoje. Yra ir trečia: mums besiginčijant, vaikas mirs.

— Iš kur skambini?

— Iš vieno Ardėnų miestelio.

— Amputuok, — nusprendė jis. — Kol iki čia atgabensį, vaikas mirs.

— Aš turiu malūnsparnį. Už pusvalandžio, o gal ir anksčiau nusileisiu jūsų klinikos kieme. Ar sutinkate?

Jis vėl keletą sekundžių pagalvojo.

— Gera, sutinku, — pagaliau apsisprendė. — Tačiau nieko nenoriu žinoti. Ar supranti mane?

— Suprantu, profesoriau.

Prieš grąžindama mane Žanui, Danielė vėl sušnabždėjo:

— Siūlausi į „padavėjas“.

— Ar išlaikysi? Teks dirbti kokias keturias penkias valandas.

— Išlaikysiu.

— Tai už pusvalandžio! Gražink mane Žanui.

Žanas žinojo tokį žaidimą. Jis viena ranka laikė ragelį, o kita spaudinėjo ekipą šaukiančius mygtukus.

— Ar po darbo važiuosime į „Atėnus“? — dar paklausė, kai rengiausi padėti ragelį. — Pasiilgau tavęs, vaikine. Visi pasiilgome.

— Žinoma, kad užsuksime pas Zorą, o kaip gi kitaip!

Malūnsparnis jau kaleno virš daktaro Rokso namelio. Mes išnešėme snūduriuojantį vaikina į gatvę. Pamačiusi mus, Mona nusileido, nukapodama daktaro Rokso alyvų krūmų viršūnes.

Sužeistąjį paguldėme užpakalinėje sėdynėje. Aš atsisėdau šalia Monos, ir malūnsparnis šoktelėjo į viršų. Daktaras Roksas pamojavo ranka ir sugrįžo į vidų. Taip ir palikome jį stovintį ant slenksčio ir mojuojantį ranka.

Laikas skubėjo šuoliais, kaip ir visada, kada norėtum jį sulaikyti. Aš žiūrėjau rentgeno nuotraukas, žymėjau ypatingesnes vietas ir bandžiau susidaryti veikimo planą.

Apačioj mirgėjo žalių pievelių dėmės tamsiai mėlyname miško kilime. Mona nusibraukdavo delnu ašaras ir vėl įsižiūrėdavo į tolį.

— Nebegrišiu pas jį, — staiga pasakė ji.

Aš padėjau nuotraukas ir paglosčiau jos plaukus.

— Neplepėk niekų, — sudraudžiau. — Niekšas jis, bet vistiek tėvas. Visi dabar atsuks jam nugarą, vistiek, ar tu grįši, ar negrįši.

Po kurio laiko ji vėl pakėlė į mane savo ašarotas akis.

— Tai bandysite išgelbėti ranką? — paklausė.

— Bandysiu, Mona. Tu neverk, nieko nepadės. Vaikinas stiprus ir jaunas — neturi nė dvidešimt metų, tai yra vilties, kad išsikaptys. Tu grįšk pas tėvą, kaip jį paliksi vieną nelaimėje? Manau, kad jis pasikeis. Gavę smūgį per galvą, mes visi pasikeičiame.

Aš norėjau, kad ji grįžtų. Mona tai suprato ir krūptelėjo. Abu įsiklausėme, nedrįsdami atitraukti staiga susiglaudusių pečių.

Horizonte pasirodė Liežo bazilikos bokštas. Mes praskridome baidokų pribarstytą Meužę, peršokome Serengo miškelius ir pasiekėme pušyne baltu keturkampiu išsitiesusią Diubo kliniką.

Leisdamiesi pamatėme mūsų laukiantį vežimėlį ir rankomis mojuojančius slaugytojus.

— Rytoj atvyksiu pas jus, — pasakiau, bučiuodamas jos skruostą.

— O jeigu operacija nepasiseks... — sudejavo ji. — Kas tada? Didysis Dieve, kas tada?

Aš nieko neatsakiau. Nebuvo laiko ją raminti, nes slaugai atplėšė dureles ir tuoj sugriebė vaikina. Aš iššokau iš malūnsparnio ir nubėgau paskui vežimėlį.

Paruošiamajame kambaryje viskas buvo pa-

rengta ir laukė manęs. Vienas slaugas nuplėšė man nuo pečių švarką ir užmetė chalata, kitas grūdo kojas į maišiukus, trečias tvirtino, rišo kaukę. Aš pamirčiau savo rankas skystyje ir užsimoviau pirštines.

— Merde! — palinkėjo jauniausiasis, kaip reikalavo papročiai, ir atidarė operacinės duris.

Vaikinas jau gulėjo ant „biliardo“ su deguonies kauke.

Žanas piaustė sužeistosios rankos raumenis, o man nepažįstamų akių vaikinas atlupinėjo ir tvirtino žaizdą.

— Kur kardiograma? — mirktelėjau Danielei.
— Kur deguonis?

Aš girdėjau trumpus ir aiškius atsakymus, kurie skverbėsi į klausą ir raminausiai veikė mane.

— Transfūzija?

— Paruošta. Neutralus serumas, pone. Laboratorija greitai nustatys grupę, ir bus galima pakeisti.

Žanas atsitiesė ir galvos kryptelėjimu pakvietė mane. Jo akys buvo paraudusios, bet juokėsi, kaip ir visada. Aš pasilenkiau prie rankos ir keletą sekundžių žiūrėjau į sutrupintų kaulų ir raumenų mišinį. Raudonasis arklys liko kažkur toli, kažkuriame Ardėnų miške. Aš tik dalį sekundės pagalvojau apie jį ir skubiai ištiesiau delną.

— Skalpelis.

— Skalpelis! — tekstelėjo į delną Danielė.

— Ar viskas paruošta?

— Paruošta, pone.

— Tada pradedame. Kas mokate turkiškai, pasimelskite Alachui, kad jis būtų palankus mums.

Penkias valandas rankiojau kaulų nuolaužas, derinau vieną prie kitos, bandydamas atkurti buvusią formą. Alachas sutvėrė vaikiną plieniniais kaulais: jie buvo sulūžinėję, suskeldėję į šipuliukus, bet nesutrupėję.

Protarpiais pakeldavau galvą, ir Danielė nubraukdavo man prakaitą nuo kaktos. Kiekvieną kartą ji mažuoju piršteliu paglostydavo mano skruostą. Mūsų žvilgsniai susitikdavo, ir aš vėl pasilenkdavau prie rankos.

— Replės, — ištiesdavau delną.

— Replės! — kartojo Danielė.

— Kardiograma?

Kardiologas atsakė staiga pasausėjusiu balsu, ir aš skubiai pasisukau į jį.

— Stimulanto.

— Stimulantas įšvirkštas, pone. Leiskite pastebėti, kad jau antrą kartą.

— Žinau. Ar gipsas paruoštas?

— Paruoštas.

Kraujo kanalai buvo sukapoti ir sutrūkinėję. Teko juos iškarpyti ir sujungti plastikiniais vamzdeliais. Vėliau juos bus galima išimti.

— Tai rankelė! — murmėjo Žanas. — Kaip guminė.

Kardiologas vėl įspėjo mane.

— Baigiu, — atsakiau jam.

Tegul visi gerieji dievai atlygina japonams už jų biologinį gipsą! Aš lipdžiau juo kaulų gabalus ir spaudžiau juos į buvusį pavidalą.

Kai pasitraukiau, užleisdamas vietą Žanui, tai pajutau, kad dreba kojos. Bet išstovėjau iki galo.

Kai vaikiną išvežė, nusiplėšiau nuo burnos kaukę ir išbėgau į paruošiamąjį kambarį.

Danielė padavė man uždegtą cigaretę ir atsisėdo priešais. Ji neskubėjo klausinėti, susidėjo rankas ant kelių ir laukė.

— Atpratai, — nusprendė atėjęs Žanas. — O dabar nusimesk mėsininko priejuostę, ir vykstame į „Atėnus“.

Danielė nenustebo. Ji suprato, kad mes su Žanu susitarėme pietauti pas Zorbą. Tačiau, plaudamasi rankas šalia manęs, paklausė:

— Ar imsite ir mane kartu?

Aš nusteбęs pažvelgiau į ją.

— Nuo kada tu pradėjai klausinėti? — šyptelėjau.

— Po to, kai tu pradėjai tėviškai bučiuoti mergaites į skruostą.

Tur būt, pro klinikos langą ji matė, kaip aš malūnsparnyje pabučiavau Moną.

— Šauni mergina, bet labai nelaiminga. Jeigu Dievas kurią nors dieną pasiims iš manęs protą, tai vesiu tokią. Arba tokią kaip tu, — pasitaisiau.

— Kartą jau buvau ištebėjusi už genialaus vyro — ačiū!

Klinikos kieme susėdome į Danielės autovežimį ir išvykome į Liežą.

Jie tylėjo laukdami, kol aš pradėsiu kalbėti ir pasakoti apie save. Aš tylėjau, ir jie suprato, kad nieko džiuginančio neturiu pasakyti. Aš dairiausi po pažįstamas vietas. Kai tyla pradėjo visus varginti, bandžiau užmegzti pokalbį:

— Kaip matau, tu vis dar neįsitaisai savo auto-

vežimio, — pasigrižau į užpakalyje sėdintį Žaną.

— Bijau užsimušti, — paskubėjo jis atsakyti. — Kartais taip užpiliu, kad net liejasi per kraštus, o tokie neilgai tevažinėja: tokius ant ratukų atgabena į „biliardinę“. Neretai tokie patenka ir ten, kur stažistai atsirenka minkščiausius pilvus...

Nusimetęs chirurgo chalata, jis vėl pasidarydavo plepus, kaip mėsininko padėjėjas. Klinikoje visi mėgo jį, bet Senis susiraukdavo, išgirdęs jo žvengi-
mą koridoriuose. Tur būt, dėl to, kad pats buvo paniūres ir liūdnai rimtas, kaip ir visi kartezinio mąstymo seniai.

Garbanota, juoda barzda, bet žaniškai linksmas Zorba išbučiavo Danielės rankas ir pagarbiai pasisveikino su mumis. (Aš niekada nesupratau, kaip Žanas restoranų pilname mieste surado šitą graiką, kuris taip atitiko jo paties būdą, kaip kartais pasitaiko vien dvynių tarpe!).

Mes gavome gėlėmis aptvertame kampe jaukiausią staliuką. Žanas parinko valgius: mes visada jam patikėdavomė šitą pareigą. Kaip papročiai reikalavo, pradėjome nuo raki.

— Dar po vieną! — paragino Žanas, kai padėmoje stikliukus. — Išgerkime už turko sveikatą. Ir už Šarlį Auksarankį.

— Pasakos! — Aš šypsojau, bandydamas nuslopinti gaudulį, kuris sukilo žiūrint į šiuos taip seniai bematytuosius mielus veidus.

— Nesikuklink! — papurtė galvą Danielė. — Čia, vaikine, Dievo dovana, jokie mokslai jos neįspaus.

— Arba paprasčiausias pasitikėjimas savim, —

nesutikau. — Bandytas įrodyti sau, jog padarysi tai, ko kiti nesugeba tik dėl to, kad neturi tokio pasitikėjimo. Taip, Daniele, čia nieko stebuklinga nėra. Kas pasitiki savo rankų judesiais, tai žino, kad jie atliks norimąjį veiksmą: perpiovus raumenį, laiku sustoja prieš nervą. Šuniui tu nupiausi galvą ir vėl ją prisiūsi, bet prieš žmogaus kaklą tavo ranka pradeda drebėti, peiliukas slysta iš pirštų. Tu pasitraukei iš senio Mirando eksperimentinės chirurgijos barako, kai sužinojai, kad ten daromi ir vivisekciniai triukai. Ir tebevaikštai apie žmogų, meldama Dievą drąsos.

— Žmogus vis dėlto ne šuo! — išplėtė ji akis. — Šiaip ar taip bekalbėtum, skirtumas yra.

— Nėra, mėrgyt. Negali būti! Nervo pažeidimas šuniui sukelia tokį pat galvos kretėjimą, kaip ir žmogui. Taigi, kol neperpiausi ŽMOGAUS pilvo, kol pasitenkinsi tik žmogučiais, tol neįvertinsi savo pajėgumo. Ne tik tu pati, bet ir Dievas tėvas Diubas.

— Kur tu suki? — susidomėjo Žanas.

Danielė suprato, o jis, nors ir užuodė, norėjo dar ir pačiupinėti.

— Suku į akligatvį. Jūs dirbate ne tame barake, kur turėtumėte.

— Tai jau užrašiau. Toliau? — pradėjo niauktis Žanas.

Aš valandėlę rankiojau žodžius, o paskui paklausiau:

— Ką dirbi rytoj?

— Išrankiosiu vienai senutei akmenėlius iš pūslės.

— Ilgas darbas... Ar išlaikys širdis?

— Senis sako, kad nėra jokio pavojaus.

— O ką tu sakai? Ką tu žinai apie senutės širdį?

— Šarli, tu gerai žinai tokį žaidimą, tai kam dar klausi? — nustebo jis, bet kantriai atsakė: — Perskaitau bendrąsias žinias apie ligonį, peržiūriu nuotraukas, paspaudau pilvą, surūkau paskutinę cigareotę ir pradedu darbą. O kaip kitaip daryti?

— Palauk, neskubėk. Ar dirbdamas laisvas jau tiesi?

Jis ilgai žiūrėjo į mane, o perpratęs žaidimą, nuleido žvilgsnį į stikliuką.

— Kai operuoju žmogiukus — taip.

— O kai ŽMOGŲ? Sakysim, seną Diubo pažįstamą, provincijos gubernatorių?

Jis išgėrė savo stikliuką ir nusijuokė. Bet aš neatsileidau ir tęsiau:

— Ar Diubas stovi šalia?

Jis pasimuistė iš apmaudo.

— Pagal tave išeina, kad Senis trukdo mums?

— Atspėjai. Reikėjo anksčiau spėti, būtume sutaupe laiko.

— Na, gerai. Sakysim, gaunu numatytą skyrių... O jeigu atsitiks nelaimė?

— Jeigu bijai vilko, neik į mišką. Nėra chirurgo, kuriam ta nelaimė nekvaršintų sąžinės. Ar tau dar niekada neatsitiko?

— Ne. Štai spaudžiu stalo kampą, kad ir ateityje neatsitiktų.

— O man atsitiko. Diubas pradėjo guosti, bet aš atsakiau, kad tik Dievas mirusius guodžia, o aš tegaliu vien iškeikti save.

— Tai tu?... — pasibaisėjo Danielė.

— Ne aš — anestetikas. Bet koks skirtumas? Po to aš pradėjau nebeskaityti ligos aprašymų ir pats paruošdavau pacientą. Atsirinkau gambiausius vaikus, kurių darbu pasitikėjau taip, kaip savo paties.

Mes išgėrėme ir tyliai pastatėme stikliukus, tarsį baimindamiesi kažko negera, atėjusio prie stalo ir įsiklausiusio į mūsų pokalbį.

— Diubas tavo bičiulis, — žiūrėjo kažkur man virš galvos Danielė. — Nesmagu, kai baksnoji peiliuku į jo nugarą...

— Ar jis bičiulis dėl to, kad mano akys pilkos? Ne, Daniele, jis mano akis pastebėjo tada, kai pasakiau, kad jaučiuosi pajėgus perimti ortopedinės chirurgijos skyrių, kad dabar suspausiu peiliuką taip, kaip imliau mano rankai, o ne kaip vadovėliai nurodo. Diubas yra senosios mokyklos žmogus, pats išstovėjęs ilgus metus, kol pajėgė atkišti delną, todėl tą patį metodą taiko ir jums, net nepagalvodamas, kad aplink jį akmenėlius išiminėja persitobulinę žanai, danielės, žoržai. Jis, tas mielas senis, prieš keturiasdešimt metų persiėmė senių įsisavintą pažinimą...

— Ne visur sutinku su tavim, — prabilo Danielė, kai aš nutilau, — tačiau viena aišku: tu išsi-
veržei iš Senio globos. Ir žinai, ko sieki, o tai, mano galva, yra svarbiausia. Aš, Šarli, dažnai pagalvoju, kad ne iš to puoduko geriu. Bandau įtikinti save, kad esu jau visiškai paruošta savarankiam darbui — nugalėti tą kvailą moterišką nepasitikėjimą savim. Šiais metais baigiu stažuoti, o dar neatlikau nė vie-

nos rimtesnės operacijos. Senis sako, kad aš per anksti pradėjau, kad man dar reikia subręsti, kol galėsiu savarankiškai dirbti. Ar supranti mane?

— Manau, kad suprantu.

— Na, tai atsakyk nesimuistęs!

— Baigusi atidaryk savo baraką. Mažą, bet tvirtą. Paimk Žaną ir kitus stipresnius vaikus. Tavo tėvas turtuolis, sunkumų neturėtų būti. Pati lik vaikiškų dalykų skyriuje: be peilio, reikia ir širdies.

— Nukalbėjai! — nusijuokė ji.

— Pasakiau savo nuomonę, o tu vertink, kaip išmanai. Jeigu aš pasveiksiu, ateisiu pas tave dirbti. Diubui jokių įsipareigojimų neturiu, galiu išeiti, kada tik noriu.

— Tai tau dar nepraėjo? — atsargiai paklausė Žanas.

— Jau du mėnesiai, kai priepuoliai dingo. Tačiau jeigu pamatysi, kad pradedu vartyti akis, griebk mane į glėbį.

Atvežė valgius. Žanas atleido padavėją ir pats tvarkė juos ir dėjo į lėkštes. Nevertindamas pilvo, aš nepajėgiau suprasti, kaip galima tiek daug dėmesio, pinigų ir laiko skirti valgiui.

Danielė valgė abejinga, kaip ir visi turtuoliai, kurių nebegali nustebinti net kepta raganosio galva. Išsiskyrusi ji pradėjo rengtis pasibaisėtinomis tunikomis, berniukiškai nusikirpo plaukus, o grįžusi iš pop stauglių koncerto, grodavo vargonais Bachą. Jos tėvas turėjo daug pinigų ir tik tą vieną vaiką, todėl tenkindavo jos užgaidas be piktesnių murmėjimų.

Nesupratau, kodėl ji pasirinko chirurgiją. Ta

profesija neturėjo nieko romantiška. Jos kastos merginos susipažįsta su antikiniais filosofais, atskiedžia tas žinias prancūzų literatūros vynu, o ištekėjusios už ne mažiau turtingų vienturčių, atsiduoda didžiaburžujišku prieaugliu. Pradėjusios senti, ima lankytis Diubo estetinės chirurgijos skyriuje, susiranda pajėgų meilužį, įsirašo į jodinėjimo klubą ir į badaujantiems Afrikos ar Azijos vaikams šelpti draugiją, kurių suvažiavimo metu radijo reporteriams tvirtina, kad esančios maoistinio kairumo.

Pavalgę bandėme gerti šampaną, bet po graikiškos degtinės jis nebeturėjo skonio. Aš jaučiausi mirtinai nuvargęs. Gėlė pečius, tarsi ant jų ištisą dieną būčiau nešiojęs akmenis. Pagaliau Žanas užspaudė cigaretę ir atsiduso:

— Vėl persirūkiau...

Mes susižvalgėme. Kai pasijusdavo girtas, jis visada pasišlykštėdavo cigaretėmis.

— Laikykis, Šarli! — guodė jis mane gatvėje. — Nenustok vilties, vaikine!

Aš nemėgstu ašaringo girtų nuoširdumo, todėl švelniai atstūmiau jį. Danielė bandė įstumti jį į autovežimą, bet jis nesutiko.

— Pareisiu pėsčias, — pasakė. — Pasivaikščiotsiu, išsiblaškysiu.

Važiuojant nykiai tuščiomis miesto gatvėmis, aš bandžiau galvoti apie viską, kad tik nereiktų sustabdyti minčių ties savim.

— Puikus vaikinasis tas Žanas, — sakydavo Senis. — Žino savo darbą, toli jis nueis. Tik koks velnias jį kutena, kad jis žvengia, kaip mergaitė!

Lyg to ėjimo būtų nesibaigiantys keliai... Dar

pirmaisiais interno metais susituokė su vienuoliškai rimta ir jį dievinančia slauge. Ji gimdė jam gražius vaikus, gamino mėgstamą valgį ir įsimylėjusio šunelio kantrybe atleisdavo šuolius į svetimą daržą.

— Užgriuvo toks netikėtas darbas, — pasakoja dabar jis kaklaraištį išmezgančiai savo slaugei ir nugudrauja kitur: — Kaip tu praleidai dieną? Ar žanukai nenukramtė ausų? Beje, ar sakiau tau, kad turi nuostabiai gražias mažytes ausis?

— Sakei, — šypsosi slaugė. — Kai grįžti padvokęs graikiškais česnakais, visada pagiri mano ausis.

Bandžiau įsivaizduoti save Žano vietoje, bet tik pakraipiau galvą ir nusijuokiau.

— Išsibudinai? — paklausė Danielė.

Ji rėmėsi petim į vairą ir šypsodamasi žiūrėjo į mane. Jos dantys švietė tamsoje. Aš tik dabar pastebėjau, kad esame prie jos durų.

Viduje ji atrišo mano kaklaraištį (kaip Žano žmona!) ir pasodino mane į fotelį.

— Žinai, kur bonkos. Aš einu į vonią.

Ir taip būna visada: bonkos ten, o aš einu į vonią. Kažkoks nevykęs apsiplovimas didžburžuinių bramanų šventyklos prieangyje.

Iš kampų į mane žiūrėjo dramblio kaulo dievukai ir mėlynojo akmens pabaisos. Aš mirktelėjau jiems ir nuėjau prie visą sieną dengiančių vargonų. Pradėjau spaudyti jų klavišus. Gal dėl to, kad mane slėgė vienuma, kurioje vis garsiau alsavo atsivejantis nerimas...

Smūgis į kaktą nubloškė mane ant kilimo. Aš surikau, o atsibudęs supratau, kad užmigęs užgriu-

vau ant vargonų ir atsitrenkiau kakta į klavišus.

— Nuo kada tu pradėjai vienas juoktis? — paklausė sugrįžusi Danielė.

Ji turėjo didžiulį rankšluostį ir juo trynėsi. Aš išsitiesiau ant sofos ir įsižiūrėjau į ją. Žiūrėjome vienas į kitą ir šypsojomės, kažkaip gaudžiai, nedrąsiai, stengdamiesi negalvoti apie Raudonąjį arkli, kuris iš savo slėptuvės sekė mus.

„Dabar ji pasakys, kad, grodama vargonais nuoga, atsipalaiduoja nuo aplinkos, pasineria ir nugrimsta deimantinio skaidrumo jūroje... Raffinuotas mandarinų katarsis? O gal tik paprastutė pojūčių dekadencija? Kas pasakys, kas supras šitą viską grobstančią, bet niekaip savęs nesurandančią mūsų generaciją...“

— Eik į vonią, — tepasakė ji. — Eik, kol neužmigai. Aš pagrosiu tau Albinonio adadžio.

Aš žinojau, kad vonioje užmigsiu, todėl tik papurčiau galvą.

Ji truktelėjo balto marmuro pečius ir ištiesė rankas virš klavišų. Keletą sekundžių žiūrėjo prieš save, paskui švelniai nuleido rankas.

Aš bandžiau atsikratyti savo svorio, ištirpti garsų srovėje, kaip ji sakydavo, bet tik trūkčiodamas atsidusau ir pasibaisėjęs supratau, kad verkiu. Ji išgirdo mano kūkčiojimą ir atsigręžė. Tačiau neatsikėlė ir nepriėjo, tik adadžio pritilo, perėjo į vos girdimą šlamėjimą. Vienuolis klūpojo klaikiai tuščioje maldykloje ir bandė išsakyti savo sielvartą. O gal jis gulėjo veidu į grindis, kryžium atmetęs rankas, ir šnabždėjo sau baisiosios nuodėmės prisipažinimą?

Aš įsiklausiau į tolumoje slankiojantį murmėjimą ir pajutau, kad miegu. Stengiausi pakelti ranką ir mostelėti jai, kad ateitų, bet šilta srovė pakėlė ir nusinešė mane. Aš užsimerkiau ir pasidaviau jai.

ŽEMČIŪGŲ KAROLIAI

Dykas saulės įkaitintoj atkalnėj besėdėdamas, galėtų suposmuoti eilėrašį. Suposmuotum, surimuotum eilėrašį apie debesis virš Auchterschoogle, ir pačiam garbė būtų, ir kitiems malonumas paskaityti.

Bet kažin, ar verta varginti senus smegenis, rimų ieškoti? Geriau atsilošk į saulės įkaitintą uolą, ir tegul mintys plaukia laisvai, be rimų, be posmų, kaip debesis padangėje. Niekas debesų nesuposmuoja, į eiles nesustato, skrenda jie kur norėdami, prie sienos niekas jų nesustabdo, į kolchozą jų niekas nesuvaro. Kiek sienų perskris, kiek svieto apmatus tas baltas papuręs debesėlis? Gal pievelėj prie kelio vaikai aukštininki gulės ir seks jį, kol dings iš akiračio. Gal spės, iš kur atplaukė tas debesėlis, kokius tolimus kraštus užkliudė jo šešėlis.

Iš nežinomų tolių ateina kelias, užkabina kaimo galą ir nubėga toliau į tolimus nežinamus kaimus. Toje vietoje, kur kaimo kelias į jį atsiduria, susidaro trikampis, kuris niekam nepriklauso. Vaikai ten per dieną ožį muša, kiaulę į dvarą varo, vakarais jaunimas susirenka, sekmadienio popiečiais ūkininkai sustoja, reikalus aptaria, naujienų pasiklauso.

Sename kaime sekmadienio popiečiai visada saulėti. Išsitiesk pievelėj prie kelio, atsiversk į dangų ir sek debesį, padange plaukiančius. Sueis čia ir seniai, visi juk į bažnyčią negali išeiti, reikia kam nors gyvulius prižiūrėti. Pagirdys, perkilnos jie arklius ir karves ir po vieną sueis ant pievelės. Grauslaitis ateis, papasakos apie tolimus kraštus, apie didelius miestus, kur stotys tokios didelės, kad traukinys visas po stogu paeina. Stotys turėjo būti kaip dvaro daržinės, ilgesnio pastato vaiko protas negali suprasti. Apie šiltus kraštus papasakos, kur juodi žmonės nuogi vaikšto, o paukščiai ten didesni kaip žmonės. Tikra teisybė, paukščiai didesni kaip žmonės. Jo troboje yra paveikslas, didelis paveikslas, per pusę sienos: paukštis laiko snape bonką brangvynio, o juodas nuogas žmogus nori jį atimti, bet negali pasiekti. Papasakos apie kelionę į Angliją, kada kaizeris su kaizeriene keliavo į anglų karaliaus karūnavimą. Karalienė Viktorija mirė po ilgo karaliavimo, dabar jos sūnus buvo karūnavojamas. Kaizerienė užeidavo ant laivo viršaus pavaikščioti; žiba deimantai karūnoj, karoliai tikrų perlinių žemčiūgų. „Mojen, Fritz!“ sveikindavosi kaizerienė. „Mojen, gnaedige Frau!“ atsakydavo Grauslaitis. Nesileisdavo jis į kalbas. Vandeny pavojingi apie Angliją, uolų viršūnės kyšo iš vandens, daugybė uolų po vandeniui, vairininkas turi būti labai atidus: užsižiopsosi, ir užplauks laivas ant uolos.

Steigys nutraukia seno jūrininko pasakojimą. Netiki jis tomis istorijomis. Kaizerienei, pagal jį, niekas nesako „Gnaedige Frau“. Kai kalbi su kaizeriene, reikia sakyti „Hoeheit“. „Majestaet“, dar

priduria jis po valandėlės tylėjimo. Vaikams taip ir lieka neaišku, katrą paaukštinimą reikia vartoti su kaizeriene kalbant. O Steigys iš viso netiki, kad kaizerienė būtų su Grauslaičiu kalbėjusi, greičiausiai tai buvusi šiaip kokia freilina iš kaizerienės palydos. Jis pats kaizerišką porą matęs, kai kirasiruose tarnavo, bet niekada negirdėjęs, kad kaizeris ar kaizerienė ką nors užkalbintų.

Dotkus susisuko rūkyti, pučia cigarnyčią, bet negali išpūsti.

— Bėk tu, atnešk man rugio stiebą, — sako jis arčiausiai prie jo ant žolės gulinčiam berniukui. Tas tekinas nubėgo, išrovė rugio stiebą ir tekinas skuba atgal. Kalbės vyrai apie keliones ir karus, nenori jis nieko praleisti. Dotkus nupiovė abu galu ir pertraukė jį per cigarnyčią. Dabar stiebas guli ant žolės pajuodavęs, tabako syvais aplipęs.

O pasakojimai tęsiasi toliau. Prasidėjo karas ir išskyrė du kaimynu, kaimynystėje gimusiu ir augusiu. Dotkus išėjo su zapasnaisiais į caro armiją, o Steigį su kitais germansko padono žmonėmis į Rusiją išvežė. Vargo ir pavojų daug matė Dotkus per karą. O Steigys užtiko Rusijos gilumoje vokiečių žmonių, kartų kartos jau Rusijoje gimusios, bet dar vokiškai kalba ir vokiškus papročius užlaiko. Vyrai, į karą išėję, generolo Rennenkampfo vedami, Rytprūsius šturmuoja, namuose likę tik moterys ir vaikai. Gyvena Steigys pagarbintas tarp moterų, kol vieną dieną viena motina pasakė jam, kad jis turįs jos dukterį vesti.

Pasibaigė karas, pradėjo vyrai grįžti į kaimą, vieni vokiečių nelaisvėj iškentėję, kiti frontuose šti-

kų subadyti, armotų kontūzyti, grįžo pagaliau ir Steigys, grįžo su pačia, su dviem vaikais, gražiai apsirengęs, blizgančiais nuo gero maitinimo žandais. Nesusikalbėjo iš pradžių jo pati su kaimynėmis. Su vyrais tai ne bėda, sakyk jiems vokiškai ar rusiškai, jie visaip supras, bet moterys kaime vieną tik kalbą supranta. Bet dabar ji jau lietuviškai pramoko ir su kaimynėmis apie šeimininkystę pasikalba. „Visi vištos Eier legen, a gaidys nikagda“.

Grauslaitis buvo metęs jūrininkystę, kai karas prasidėjo, į kariuomenę įstojo. Ir ne paprastu kareiviu jis ten buvo, gefreitoriu jį paskyrė. Vedė jis savo vyrus atakon, iškėlė ranką, kad pamotų jiems sekti paskui jį, tuo tarpu prancūzas, nusitaikęs iš apkasų, paleido šūvį ir nušovė jam pirštą. Tik pajuto Grauslaitis — kraujas iš rankos bėga, pažiūri — piršto kaip nebūta. Kad ir sužeistas, nepaliko savo vyrų vienų, vedė juos pirmyn, o kraujas bėga iš žaizdos, akyse tamsuoja, ir Grauslaitis sukrito ant žemės. Pabudo jis prancūziškoj ligoninėj, taip jo karas ir pasibaigė. Iš ligoninės išėjęs ūkiuose dirbo, vyną su prancūzėmis gėrė.

Kaimą, kuriame tada Grauslaitis gyveno, užplūdo vieną dieną Amerikos kareiviai. Jauni vyrai, apkasuose dar nebuvę, neišvargę, pėsti niekur neina, vis automobiliais važiuoja, o prancūzės jiems pačios ant kaklo metasi. Grauslaitis jūrininkaudamas buvo kelis žodžius angliškai išmokęs, nelaisvėje pramoko šiek tiek prancūziškai, tai galėjo būti vertėju. Vieną dieną priėjo toks jaunas amerikonas, ne ką didesnis, va, už šitą, — Grauslaitis pirštu parodo jį ant žolės gulintį vaiką, — ir pradėjo jam kažką pa-

sakoti, o kai jis nesuprato, ko tas nori, tai tas užpyko, pradėjo rėkti, keikti. Varliūkštis toks, Grauslaitis būtų paėmęs už apykaklės ir nusviedęs į patvorį.

— Eik tu... — sako jis amerikoniui lietuviškai ir dar vieną žodelį pridėjo, kad tas suprastų, kur eiti ir ką daryti.

— Eik tu pats, — sako amerikonas lietuviškai ir dar prideda tą patį žodelį.

Po to sėdėjo juodu už stalo, gėrė vyną, gefreite Grausleit uždainavo

Potsdama miestelė

Po žale leipele

Ten stovėjė žalnerėlis,

šoble paserėmės.

Paskui p. f. c. Grosslot užtraukė:

Paklausykit jūs, lytuvai,

Čianoj susirynty,

Es jims graži padainosu

Azirūkis pypky.

Po to dažnai išvažiuodavo juodu vienu du į didesnę miestą, gerdavo ten vyną su prancūzėmis. Grįžtant Grausleito žalnerėlis, ant šoblės pasirėmęs, šilkinio baltu šnypštukėliu šluostydavosi ašarėles. Grossloto šauklys šaukdavo visus susirinkti paklausti apie didžią Lietuvos praeitį, lietuviškas aidas atsiliepdavo iš prancūziškų vynuogynų. Žadėjo neužmiršti vyrukas į frontą išeidamas, žadėjo vėl apsilankyti, bet neteko daugiau jo sutikti, tur būt, bus žuves.

Pabuvojo dar vienur kitur Grauslaitis, kai karas pasibaigė, praėjo keleri metai, kol į gimtą kaimą

sugrižo. Ir nustebo sugrižęs: čia buvo Vokietija, antrojo pusėj už sienos buvo Rusija, o dabar nei sienos, nei Vokietijos, nei Rusijos, visur iš vieno Lietuva. Kai sesuo tekėjo, reikėjo popierius gauti, kad kraičio vežimus per sieną išleistų, ir kiekieną kartą sesers aplankyti važiuojant reikėjo prie sienos popierius parodyti, o dabar nieks nestabdo, nieks popierių neklausia. Taip ir apsibuvo jis pas seserį. Jau nystę jūroje praplaukiojęs, Prancūzijoje prauliavojęs, per vėlu jau dabar apie vedybas galvoti, nukarš jis pas seserį vienas.

Vyrų kalbos nukrypsta į darbus, į orus, vaikams neįdomu tų kasdieniškų dalykų klausyti, atsielia jie nuo pievelės ir nueina. Eina berniukas vaga tarp rugių, rugiai aukšti, berniuko visai nematyti. Rugiagėlės sužydėjusios, mėlynuoja jos tarp rugių, kai kur pasitaiko raudona ar balta, bet tai retenybė. Tėvas sako, kad tik blogo ūkininko lauke gali rugiagėlių rasti, reikia gerai išdirbti žemę, sėti švarią sėklą, tai bus švarūs rugiai. Suaugę visi tokie, jie tik apie pelną galvoja, jiems nerūpi grožis.

Už rugių lauko pieva, vis žemėdama, į Varlinę nusileidžia. Pačiame padirvyje žolė vešliai sužėlusi, tarp žolės dobilai žydi, bitės žieduose dūzgia. Kiek žemiau mažas šaltinis žolėje slepiasi, jei nežinotum, tai visai jo nerastum. Šaltinis maurais apaugęs, berniukas nusiima kepurę, įspaudžia ją per maurus į vandenį, kepurė prisisunkia švaraus šalto vandens, gali dabar gerti, nelis maurai į burną. Iš rugių lauko išlenda mergaitė, rankos pilnos rugiagėlių, tai išbraidė išlaužė rugius, keiks piaudami piovėjai. Pasisėdusi šalia šaltinio, pina ji dabar vainiką.

— Aš būsiu jūrininkas, kai užaugsiu, — sako berniukas. — Ne, ne jūrininkas, aš būsiu matrozas, kaip Grauslaitis.

— Matrozas turi vokiškai mokėti, kad galėtų susikalbėti su kaizeriu ir kaizeriene.

— Aš moku vokiškai.

Didelė varlė iš kažkur atšokavo, pasižiūrėjo į vaikus ir išoko į šaltinį, tyro vandens ruoželį tarp maurų palikusi.

— Pasakyk vokiškai: varlė išoko į šaltinį.

— Varlen springen in žaldinen.

Mergaitė abejoja, ar čia vokiškai, ar ne.

— Schnell springen gut karašo.

Štai kaip gerai berniukas vokiškai kalba, geriau nei Grauslaitis nepasakytų.

Iš kepurės pasidaro vairinis ratas, berniukas sukinėja ją, vairuoja laivą tarp iš vandens kyšančių uolų.

— Aš nenoriu į Angliją plaukti, bijau, kad laivas į uolas nesudūžtų, — sako mergaitė. — Geriau plaukim į Žvėdiją. Ar turi žvėdai kaizerį ir kaizerienę?

— Tik vokiečiai turi kaizerį ir kaizerienę, visi kiti turi tik karalių ir karalienę.

— Tai plaukim į Žvėdiją, jų karalių ir karalienę aplankysime.

Dabar reikia visą laivą apsukti, vien vairu to nepadarysi, reikia mašinas pertvarkyti. Reikia pašaukti Grauslaitį. Kai tolimame vandenyne mašinos sugesdavo, kapitonas visada Grauslaitį šaukdavo.

Berniukas šaukia į kepurę:

— Matrose Grausleit herbei!

— Mes dabar nutarėme plaukti į Žvėdiją. Patvarkyk mašinas.

— Jawohl, Herr Kapitaen!

Šis — ūžia jūra, bangos daužo laivo šonus, varininkas suka vairą, kad neužplauktų ant uolos, vėl atgal suka, nes kairėje kita uola iš vandens kyšo.

— Mojen, Fritz!

— Mojen, gnaedige Frau!

— Žvėdija nebetoli, jau krantai matyti.

— Jawohl, Ihre Hoeheit!

Antroj pusėj pievos kiti vaikai sustoję, rugiagėlių vainikų prisipynę.

Žiūrėk, ten krante žvėdų karalius su karaliene mūsų sutikti atėję. Ir palyda kokia didelė.

— Jawohl, ihre kaiserliche Majestaet!

— Kaiserienė, — sako mergaitė. Berniukas pažiūri į ją — mergaitė žiūri kažkur į tolį, lyg ir sapnuotų.

— Kaizerienė... — pusbalsiu kartoja mergaitė. — Jos karūnoje deimantai spinduliuoja, jos karoliai tikrų perlinių žemčiūgų.

Tas papuręs debesėlis jau baigia už akiračio pranykti. Virš seno kaimo praplaukdamas, debesėli, sustok virš pievos parugėje, pažiūrėk, ar sėdi ten prie šaltinio mergaitė su rugiagėlių vainiku ant galvos.

Laikrodžio rodyklės jau į penktą artėja. Laikas eiti, kol sugrįši į miestą, jau bus po penkių. O gal šį šeštadienį praleisk be alaus? Už tuos pinigus nupirktum karolius. Pereitum per kaimą, kolchozninkai žiūrėtų iš savo sodybinių sklypelių, kas čia toks dabar žingsniuoja, gal koks naujas iš partijos at-

siųstas, įsisuktum į rugių lauką ir vaga nueitum iki šaltinio, atsigertum per kepurę gaivinančio šaltinio vandens, ištroškęs juk kelionėje, mergaitė su rugiagėlių vainiku ateitų ir prisėstų šalia, tu paduotum jai dėžutę, mergaitė atidarytų dėžutę ir nustebtų.

— Karoliai! Tikrų perlinių žemčiūgų karoliai!

SAUSRA IR LIETUS

— Išdžius viskas, sėkla žemėje sutrenės, jei greit neužlys, — kalba senasis Labrencis sūnui, atnešęs pavakarę į laukus. Trypia koja sudžiūvusio molio grumstą, molis kaip akmuo — nė netrupa.

— Je, je, baisi sausra, — atsako sūnus, pertraukęs kramtymą.

— Jau gegužis užstojo, kitais metais šiuo laiku gyvulius išleisdavom į lauką, o šiemet žolė nė gyvybės nerodo.

Jaunasis Labrencis sėdi ant griovio krašto, kojas į jo dugną nuleidęs, ir valgo. Duonos abrakas ir lašinių brizas kairėj rankoj, peilis dešinėj, sviesto vagonaitis ir kavos ąsotis ant griovio krašto. Kitais metais nesėdėtų kojas į griovį nuleidęs — griovyje būtų iki pusės vandens, pakraščiuose varlių kurkulai plūduriuotų. O šiemet griovio dugnas sausas, kaip barškalas. Kaip nuleido sniegą, taip ir užstojo sausra. Už griovio rugiai tokie nusigandę, rodos, lyg pagalbos šaukiasi, žemė suskeldėjusi, plyšiai lyg maži grioveliai tarp rugių žioruoja. Jur-

giškėse smėlis. Ten žmogus akėja, sausas smėlis debesimis iš po akėčių kyla. Pakils geras vėjas ir nupūs jo visą dirvą su sėkla.

Į dirvą nusileido varnų pora. Jopukas susilenkdamas prisėlino kiek galima arčiau ir paleido į varnas molio grumstą. Pakilusios varnos apsuko ore ratą ir nuskrido į Jurgiškes, ten jos galės smėlėtoje dirvoje lesti sėklą, nebus sudžiūvusio molio grumstų.

Pabaigė arkliai avižas, pabaigė ir jaunasis Labrencis savo pavakarę, pasikėlė nuo griovio krašto, nuėmė terbas, aptvarkė pakinktus ir vėl pradėjo akėti. Tėvas dar pasižiūrėjo, kaip akėčių virbalai sausą molį drasko, per stambesnius grumstus akėčios šokinėja ir, įdavęs berniukui nešti avižines terbas, iš lėto nužingsniavo į namus, tuščiu krepšiu nešinas. Berniukas nubėgo, terbas apie galvą sukdamas.

Padangėje virš kaimo nė vieno debesėlio, saulė negailestingai kaitina, tarytum pasiryžusi visus kaimo laukus dykuma paversti. Už miško virš jūros matyti debesų mūrai, lyg tolimų kalnų viršūnės, bet stovi jie ten jau antra ar trečia diena nejudėdami, lyg bijodami virš sausumos slinkti. Pakiltų vėjas nuo jūros, atvartų debesis virš kaimo, užlytų ant laukų ir pievų, žolė sužaliuotų, pasėtas vasarojus sudygtų. Dabar tokioje sausroje neauga nė Salų vikšeris, o Padegalių briedgauris net parudavęs.

Bus šlapių metų, bus ir sausų, galvoja Labrencis, paruge žingsniuodamas. Žemė duos derlių kasmet, vieną metų užderės daugiau, kitą

mažiau, bet žmonės išsimaitins. Bet kas bus iš Labrencių? Nepripras Jopukas kaime, paaugęs vėl grįš į miestą, nepririš jo prie žemės. Taip ir pasibaigs Labrencių pavardė kaime. Kaltas ir jis pats, nereikėjo taip priešintis, tegul Jopė būtų Teklę vedęs, tegul ir ne to tikėjimo. Dabar Jopė gyvas būtų, kaime su Tekle gyventų, vaikus augintų.

Kol dar senasis Labrencis lauku tebėjo, šeimos likimą apdūmodamas, Jopukas jau buvo į kiemą parbėgęs. Mosuodamas avižinėmis terbomis, nuvaikė nuo kiemo vištas, surėžė jomis pririštam šuniui ir numetė terbas prie šuns būdos. Pasižiūrėjo į jį pro langą jaunoji Labrencienė, reikėtų vaiką sudrausti, bet pasakysį jam žodį, tas kad pradės vokiškai deivioti, geriau nieko jam nesakyk. Kad savo vaikas būtų, galėtų jį protingu žmogum užauginti, o dabar ji pati jo bijosi.

Smėlėtame kaimo kelyje vaikų būrys pusračiu sustojęs. Vienas iš jų skaito, su koziniu kiekvienam atskaitytam į krūtinę durdamas.

Ona vana tetaneje,
Seje veje kumpaneje,
Seveliku tiku taku lauko.

Ožį muš ar kiaulę į dvarą varys. Teklė eina pro šalį, skietu nešina, sustoja prie Jopuko, atokiai nuo kitų vaikų stovinčio, ir klausia:

— Ar neini žaisti su vaikais, Jopukai?

— Koks aš tau Jopukas, aš Jakob! — atsaoko tas piktai.

— Bist du ganz verrueckt?

— Iš išvaizdos kaip tėvas, iš kalbos kaip

motina, — sako Teklė. — Motina sakydavo „ar tu ganz papaikęs“.

Tas tamsus veidas, į kumpumą pasidavusi nosis, dešinę akį siekiantis juodų plaukų pluoštas, — visai kaip tėvas. Jei Jopė būtų Teklę vietoj Trudės ėmęs, ji dabar tokį sūnų turėtų. Ir Jopė gyvas būtų, kaime gyventų, nebūtų plaučius zuperinėje susiėdinęs. Pristojo jį Trudė, apsuko galvą, ištraukė jį į miestą, Jopę numarino ir pati į niekus išėjo.

Atsimena Teklė aną pavasarį, kai ji Jopę prarado. Žydėjo tada alyvos, žydėjo obelys, visas pasaulis žydėjo. Teklės tėvai draudė jai eiti už liuterono, Jopės tėvai pyko, kam jis su katalike draugauja, bet kas tada jiems, jauniems, rūpėjo! Jie priklausė viens kitam, ar bent Teklė taip galvojo. Alyvų žiedai taip nekvepėtų, obelys nežydėtų, jei Jopė ir Teklė viens kito nemylėtų.

Iškilo jie tą pavasarį vieną šeštadienio rytą į Sekminių jomarką. Būrys kaimo jaunimo nuklegėjo keliu į stotį. Ir Ildis ėjo kartu, stengdamasis nuo kitų neatsilikti, šlubą savo koją vilkdamas. Svaigo linksmybe tą dieną visas miestas. Sukosi karuselės, tarškėjo laimės ratai, spragsėjo oriniai šautuvėliai, skambino varpą į stulpo viršų kūju išmuštas kylis. Teklė laikė rankose Jopės švarką, Jopė, marškinių rankoves atsiraitęs, pasiūbavo kūjį, taukš į kylį, pasikėlė kylis į stulpo viršų, cinkt į varpą, ir taip visą laiką: taukš — cinkt, taukš — cinkt. Apstojo juos stebėtojų būrys, Teklei tokia gar-

bė: štai jos Jopė, ką jis gali padaryti! Niekas kitas negali suskambinti stulpo viršūnėje varpo kiekvieną kartą. „Oh“... po kiekvieno cinkt pasigirsta žiūrovų nuostaba. Ir štai vieną kartą tarp „Oh“ Teklė išgirdo iš kitų išsiskiriantį balsą:

— Mensch!..

Atsisuko Teklė į balso pusę — ten stovėjo Trudė. Sakė ji kažką daugiau, bet Teklė nieko daugiau nesuprato ir suprasti nenorėjo. Užteko jai to vieno žodžio, užteko vieno Trudės ištarto garso, kuris atsimušė jai į širdį, kaip tas geležinis kylis į varpą stulpo viršuje. O Trudė stovi dabar būrio viduryje, apžvelgia visus išdidžiai, ant galvos skrybėlė, rankoje baltos pirštinės — tikra freilina. Dėsto pirštines iš vienos rankos į kitą, pirštai, tur būt, per stori, tai negali užsimauti. Išleido ją ponia į jomarką, o ši vakarą važiuos ji namo motinos aplankyti, tai važiuos visi kartu.

Jaunimas nutarė keltis į Užmarį. Teklė stovį garlaivy, rankomis į turėklus pasirėmusi, ir žiūri į vandenį. Tegul prieina Jopė prie jos, negi ji visą laiką paskui jį lakstys. Ir tik puskelįje apsižvalgė — nėra Jopės garlaivy, nėra nė Trudės. Krante abudu pasilikę.

Pasklido jaunimas po Užmarį, sveiko kaimiško klegesio po kopas paskleidė. Tik Teklė sėdi viena ant suolo prie tako, kol Ildis atšlubavęs šalia jos prisėdo. Pasakoja jis kažką Teklei, bet ji negirdi.

Vakare važiuojant namo, vagonas pilnas

Trudės balso. Visą amžių gyventi kaime? Mensch, tu ganz papaikęs. Mieste — tai gyvenimas. Nei purvo nereikia braidyti, nei mėslo smarvės kęsti. Zuperinėje vyrai per vieną mėnesį uždirba, kiek kaime per visus metus.

Prie stoties senasis Labrencis jau laukė jų su ilgu vežimu, lyg šieno vežti būtų atvažiavęs. Susitalpino visi į Labrencio vežimą. Trudę Labrencis šalia savęs pasisodino — reikia pagerbti freiliną iš miesto. Jopė pačiame vežimo gale, šalia Teklės, nei sugautas, nei paleistas, lyg kuo nusikaltęs, nežino, ką sakyti. Parvažiavo į Labrencio kiemą, reiktų Trudei eiti tuojau namo, motinos troba čia pat už tvoros, bet ne, stovi ji kieme, kalba apie miestą, lyg ji tame mieste galingiausia ponia būtų.

Išėjo Teklė viena namo, nelydės jos šį vakarą Jopė. Girdi — Ildis seka iš paskos, šliukš — pritraukia šlubąją koją, taukš — pristato sveikąją. Sulėtino Teklė savo žingsnius, ir abudu atėjo į Teklės kiemą.

— Matai, Jopė... — pasakoja Ildis prie lipynės. — Matai, Jopė... Nuvalkios tave ir pames.

Ak, liaukis tu pasakoti, Ildi, ar nematai, kad Teklės akys jau pilnos ašarų, ar nejauti, kad jos širdis iš skausmo sprogsta?

Troboje prietemoj motina dukters laukia, vakarienę parengusi.

— Patiko jomarke?

— Pa.

— Žmonių daug buvo?

— Daug.

— Tai papasakok, ką matei, ką girdėjai.

Ak, motin, ką tau papasakoti? Neužtarsi tu dukters, nepaguosi. Duktė tyli, bijo kalbėti, kad balsas jos skausmo neišduotų, bijo į motiną pažiūrėti, kad ašarotų akių nepamatytų.

— Labrencis nuo stoties parvežė?

— Par.

— Mačiau, Ildis su tavim atėjo.

— At.

— Apsigalvotum tu ir eitum už jo, kvailys-tės su Jope baigusi.

— Šliukš — taukš, šliukš — taukš!

— Jam nereikia vaikščioti, jis tau duoną sėdėdamas uždirbs. Kas tave kitas griebis, tu ne ūkininkaitė su tūkstančiais dalies, su vežimais kraičio. Jopė... nuvalkios tave ir pames.

— Nuvalkios... pames... Viešpatie, Viešpatie, atstokite jūs nuo manęs visi! — nebesulaukė Teklė ašarų ir verkdamą išbėgo iš trobos.

Jopukas valandėlę žiūrėjo į vaikus, ožį mušančius, ir nuėjo. Kvaili tie kaimo vaikai, kvailas ir tas jų žaidimas. Sutrenės jis kaime, jei ilgai jį čia laikys. Ir tokiu kvailu vardu jį čia visi vadina — Jopukai, kaip kokį šunytį. Visi jie kvaili kaime: ir opa, ir oma, ir onkolis su tante. Opa nori, kad jį bočium vadintų, gal reikės jį taip vadinti, jei jis nori. Jo reikia bijoti, visi jo bijo. Kai atsistojo prieš du jūrininkus, tie išėjo lauk, nė žodžio nesakę. O tokie stambūs abudu buvo, būtų dešimtį štaurų išmušę.

Kišenėje užčiuopė jis sidabrinį penklitį, o mažas sidabrinis litas, kur raudonplaukis jūrininkas jam davė, tas pasislepia kišenės kampe,

kartais sunku jį surasti. Dabar jis turi iš viso šešis litus, bet kaime nėra kur jų išleisti, taip jie ir vadalojasi visą laiką po kišenę. Gal niekam nieko nesakius išeiti ir grįžti pas motiną į miestą. Svarbu tik nusigauti iki plento, o plentu visą laiką tiesiai, nepaklysi. Liepojos gatvė, paskui stotis. Per miestą galės tramvajum važiuoti, pinigų jis turi. Ei, pinigų turint, galima traukiniu važiuoti. Taip jis ir padarys. Išeis jis rytoj, niekam nieko nesakęs, nueis į stotį ir traukiniu važiuos namo pas motiną. Jei motinos neras namie, ji bus pas frau Stoppel. Jos visada taip: arba motina pas frau Stoppel, arba frau Stoppel pas juos. Kol tėvas dar buvo gyvas, motina vis pas frau Stoppel būdavo, o ši pas juos neateidavo. Aukšta, stora frau Stoppel, susivėlusiais plaukais ir visada su rūkstančiu papirosu. Kalbėdama papirosą lūpose laiko, su kiekvienu žodžiu dūmų kamuolys išplaukia iš burnos. Ir valgydama rūko, po kiekvieno kąsnio, po kavos gurkšnio vis dūmą užtraukia. Ir vyrą frau Stoppel turi, Štopelis jis vadinasi. Kai tėvas sirgo, Štopelis dažnai pas juos užeidavo, atnešdavo tėvui visokių vaisių.

— Kada aš tau atsilyginsiu? — sakydavo tėvas.

— Nesirūpink dabar, — ramindavo jį Štopelis. — Išgysi, pradėsi dirbti, tada pakalbėsimė apie atsilyginimą.

Štopelis vien tik lietuviškai kalba. Vokiškai tik mojen pasako ir mojen bet koku dienos metu: rytą, vakarą ar per pietus jam vis mojen. Keista: vyras ir žmona, vienas vienur gyvena,

kitas kitur, vienas Štopelis, kitas frau Stoppel. Gal kad jis toks mažas, sudžiūvęs, dėl to jo niekas herr Stoppel nevadina. O po tėvo mirties Štopelis nebeateina. Kiti, nepažįstami, pradėjo lankytis. Jūrininkai ir štaurai. Iš kalbos juos gali atskirti. Jūrininkai kalba vokiškai, štaurai lietuviškai. Ir tą dieną, kai opa jį išsivežė į kaimą, buvo pas juos svečių. Frau Stoppel ir du jūrininkai, vienas raudonplaukis, kitas pliku pakaušiu. Raudonplaukis davė Jopukui sidabrinį litą, tegul eina į krautuvę sau ko nors nusipirkti. Stovėjo jis gatvėje, nesugalvodamas, kur eiti, ką pirkti, kai prie jo priėjo opa, ir abu grįžo namo. Pasibeldė opa į duris — niekas neatsiliepė. Bandė duris atidaryti — jos užrakintos. Po ilgesnio beldimo durys prasivėrė, pasirodė susivėlusį frau Stoppel galva ir vėl užsidarė.

— Trudi, der Alte! — pasigirdo už durų.

Kai antrą kartą durys prasivėrė, už durų stovėjo motina. Opa stumia duris, motina atbula traukiasi, taip juodu ir įžengė į kambarį. Kambario kampe jūrininkai ir frau Stoppel sustojo, lyg sustingę iš baimės. Opa sustojo kambario viduryje, žiūri į jūrininkus, jūrininkai į opą, visi tyli, tylą tęsiasi be galo, kol pagaliau motina sako jūrininkams:

— Opa.

O kai tie nesupranta, frau Stoppel paaiškina:

— Grossvater.

— Ach aye, — sako raudonplaukis, —

grassvater, — ir atsisukęs į plikį, prideda: — Grandfather.

Ir išėjo abudu. Išėjo tuoj ir frau Stoppel. paliko jie vieni, ir po valandos tylėjimo opa pasakė:

— Aš vešiuos vaiką su savim į kaimą.

Tai ir viskas. Niekas nieko daugiau nesakė. Motina paėmė drėgną skudurą, patrynė Jopukui panosę, įdėjo į kišenę sidabrinį penklitį, ir juodu išėjo. Ir važiuodami tylėjo. Tik Kalotė privažiavus opa prašneko:

— O tu, tur būt, išalkęs. Seniai jau valgei?

Atnešė jam pyrago su dešra, o pats, apdekiavęs arklius, nuėjo į karčemą. Tylėdami jie važiavo ir likusį kelio galą iki pat namų.

Graudušienė stovi prie vartelių. Ji irgi oma — motinos motina. Kai su tėvu retkarčiais atvažiuodavo pas opą, užeidavo ir pas ją. Glostydavo jį Graudušienė, ant kelių pasisodinusi, myluodavo. Tada jis dar mažas buvo, dabar ji jo nepagaus, nepasisodins ant kelių.

— Kodėl neateini manęs aplankyti, Jopukai? — šaukia nuo vartelių Graudušienė.

— Aš ne Jopukai, aš Jakob, — atsako tas ir nueina, kelio smėlį kojomis žarstydamas, nė nepažiūrėjęs į Graudušienę.

Graudušienė nusekė akimis Jopuką, kol tas įsisuko iš kelio į genesį, ir apsigrižusi nuėjo į trobą. Ak, vienatvė, vienatvė! Niekam tu jos neapsakysi, niekam nepasiguosi. Viena ji dabar pasaulyje, niekam nereikalinga. Pašaukė Dievas pas save Jopę, jauną stiprų vyrą, galėjo ją vietoj Jopės pašaukti, dabar ji danguje takelius

šlavinėtų, darželius apravėtų, su Martynu po dangiškus gojelius vaikščiotų. Nebejaunu abudu buvo, kai vedė. Jaunystę pas ūkininkus pradirbę, žemės sklypelį nusipirko, trobelę pasistatė. Dvi dukteris augino, sakė, kad bus kas paslaugys senatvėj. Dabar senatvėj nė vienos nėra. Ir dukterų vaikai — vienos nemoka lietuviškai, kitos kalbėti nenori. Prie sienos fotografija pakabinta — Ortės šeima, mergaitė jau, tur būt, įžegnota. Taip atrodė Ortė, kai išėjo į miestą pas ponus tarnauti. Jei kaime gyventų, kasdien susitiktų, pasikalbėtų. O dabar jei ir susitiktų, ką jos darytų, viena kitos nesuprastų.

Už Rinupės išsivežė, sakė Martynas. Buvo kaizeris, buvo tvarka. Dabar kaizerio nebėra, užplūdo prancūzai iš už Rinupės, atplūdo net į Klaipėdą. Metus pabuvo ir vėl atgal išsidangino. Rodos, tiktai tam jie ir atvažiavo į Klaipėdą, kad Ortę išsivežtų. Po to Trudė pas tuos pačius ponus tarnauti išėjo. Jauna, dora kaimo mergaitė buvo, dar tik po įžegnojimo. Išpaikino ją miestas, ištvirkino. Ir motiną užmiršo, nė aplankyti neatvažiuoja.

Ant stalo būzinių obuolių padėta. Per žiemą peluose išsistovėję, nuo pelių išsaugoti, blizga jie šviežiu mėlynumu, lyg šiandien tik nuskinti. Būtų Jopukas į trobą užėjęs, būtų pasisėdęs, obuolį valgęs, ji būtų jam plaukus glosčiusi, meiliai kalbėjusi. Likusius obuolius būtų jam į kišenes sudėjusi, Jopukas būtų ir kitą dieną užėjęs, ji vėl jam būtų plaukus glosčiusi, kalbėjusi. Dieve, kodėl tu vienus laimingais į pasaulį leidi, kitus nelaimingais? O tiek maža

tereikia, kad žmogus laimingas būtų. Tik vaikui į akis pažiūrėti, vaiko galvelę paglostyti.

Nusiėmė Graudušienė nuo lentynos giesmių knygą. Žino ji giesmes atmintinai, nereikia jai knygos, o ir skaityti neprimato, bet su knyga atrodo maldingiau, iškilmingiau, tai atsivertė ir užgiedojo:

Ar varge ar bėdo,
Kibkis į moni.

Sukluso už lango sena būzinė obelis, besileidžiančios saulės nušviesta, visa žiedais apsiptylusi, kaip nuotaka pasipuošusi. Ak, tu, obelie, kam tu dar žydi? Niekam tu dabar nereikalinga, kaip ir senoji Graudušienė, niekas tavo obuolių nenori.

— Mamike, priveizėk putrą, aš bėgsiu audeklo surinkti, kol rasa neužkrito, — sako jaunoji Labrencienė uošvei.

— Tu būk pati prie putros, aš audeklą parnešiu, — atsako senoji Labrencienė, jau eidama pro duris.

Silpna, dusulinga marti. Parneš audeklą ir stovės į sieną atsirėmusi, kol atgaus kvapą. Jei būtų daugiau žemės, galėtų mergą pasisamdyti, o dabar jie vieni apsidirba, tik vasarą per patį karštąjį darbymetį pasisamdo vienai kitai dienai. Gera marti, visada taiki rami, pikto žodžio niekam nepasakys, nors prie žaizdos dėk. Kad tik stipresnė būtų, kad įpėdinį Labrenciams duotų, nieko daugiau jiems nereikėtų. Jei nepavyks Jopuką prisijaukinti, kaip laukinį žvėrį, taip ir išnyks Labrenciai.

Palankėje bedygstančios žolės žalumoje

lyg takas baltuoja patiestas audeklas. Toliau lukštai lankoje geltonai sužydėję, lyg kas geltoną audeklą patiesęs būtų. O už geltonų lukštų ant kiesų pempuokės, kuokštais susibėgusios, smulkiais rausvais žiedeliais bando praeivio akį į save atkreipti. Pabaigs žydėti lukštai ir pempuokės, tuoj lūgnai duburkyje sužydės. O pas-
kui dobilai, žirniai, linai, laukas po lauko žiedais pasipuoš. Gražus Dievo pasaulis, kiekvienam kampelyje žiedų prikaišyta, stebisi Labrencienė, rinkdama audeklą. Pirmyn ir atgal, pirmyn ir atgal, kol pagaliau iš ilgo balto tako pasidarė viena šūksnis, ir, svyruodama nuo sunkios naštos, nukrypavo į namus.

Po vakarienės Labrencis nusiėmė knygas nuo lentynos, reikia padėkoti Dievui už praleistą savaitę, reikia jo žegnonės prašyti ateičiai. Sėkla pasėta, reikia dabar, kad Dievas duotų lietaus, kad sėklą sudaigintų. Pro atdarą langą girdėti, kaip katalikai prie koplyčios gegužinės maldas gieda, taip jie meldžiasi per visą mėnesį, kas vakarą prie koplyčios susiėję. Labrencis žmogus mažakalbis, tai ir maldos jo trumpos. Pagiedojo visi giesmę, perskaitė perkšmelį iš biblijos, po to dar vieną giesmę ir pakilo nuo stalo.

Nuėjo senasis Labrencis arklius nakčiai pašerti. Sūnus nusivaikščiojęs per dieną paskui akėčias, tegul dabar pasils. Daržinės kampe jau nedaug dobilų likę, ir tie patys sudulkėję, pajudinus dulkės sūkuriais kyla. Būtinai reikia lietaus, jei užlytų, žolė paaugtų, galėtų gyvulius į lauką išleisti.

Išėjęs iš tvarto, Labrencis dar kartą pažvelgė į jūros pusę. Debesys jau gerokai virš miško pakilę, iš tos vietos, kur saulė nusileido, šviesos pluoštai pro debesis kyla. Dar viena kita diena, gal ir užlys.

Duburkyje žaliūkės kurkia. Jopukas, kur tik pamatęs iš vandens išsikišusią žaliūkės galvą, paleidžia akmenį. Pliumpteli akmuo į vandenį, žaliūkė pasineria ir, vėl išnėrusi kitoj vietoj, nusijuokia arba nusikeikia. Prieis Labrencis prie Jopuko, papasakos jam, kad žaliūkės irgi Dievo sutvėrimai, Dievas įsakė „neužmušk“, Dievas davė žmonėms dirvas, o žaliūkėms duburkį, visi nori gyventi pagal Dievo paskirtą kiekvienam skirtingą būdą. Daug papasakos Labrencis šį vakarą Jopukui apie Dievą, apie dorą, dievobaimingą gyvenimą. Taip geriau, ramiai papasakoti vaikui, negu ant jo šaukti. Iš lėto, ramiai mokant, gal pavyks vaiką doru žmogum, tikru Labrenciu užauginti.

Ant lūgno lapo užsiropštusi žaliūkė kurkia, tur būt, vyras pačią šaukia.

Orte! Orte! Orte!

O kai pati neišgirsta, tas dar garsiau supykęs šaukimą pakartoja, kol pagaliau pati atsiliepia tarp pernykščių tatarškų.

Ko? Ko? Ko?

Peilį! Peilį! Peilį!

Kokį? Kokį? Kokį?

Baltakriaunį! Baltakriaunį! Balta...

Nebaigė sakyti. Jopuko paleistas akmuo pataikė. Žaliūkė apsivertė ant šono, trūktelėjo konvulsingai keletą kartų užpakalines kojas,

paslinko prie lapo krašto, lapas pasinėrė į vandenį ir vėl iškilo tuščias, be žaliūkės. Labrencis kaip tiesė ranką Jopukui ant peties uždėti, taip ir sustojo ranka, iškelta ore. Buvo gyvas Dievo sutvėrimas ir dabar nebėra, tik vanduo apie lūgno lapą vis didėjančiais ratais sukasi, lyg nusikaltimo liudytojas. Tik vienas akimirksnis laiko praėjo, o koks skirtumas pasaulyje per tą akimirksnį, skirtumas tarp gyvenimo ir mirties.

— Eisime dabar gulti, Jopukai, — sako švelniai Labrencis. — Nereikia žaliūkių mušti, tegul jos sau kurkia.

Apie koplyčią suklaupęs katalikiškasis jaunimas gieda. Moteriški balsai sugieda vieną litanijos posmą, po to seka vyriški balsai, sklįsta balsai per laukus, pasiekia Koitį, net vyriški balsai pasiveja moteriškuosius, ir abeji balsai suaidi Koityje darniu aidu. Koplyčioje uždegtos žvakės, spinduliuoja žvakių šviesoje Dievo motinos rūbas, kampuose angelai pamaldžiai klūpo, Dievo motinos rankos išplėstos į šalis, iš rankų spinduliuoja į maldininkus palaima. Išgiedoję visas įprastas gegužines giesmes, giesmininkai dar prideda vieną — išprašyti lietaus. Taip jiems išeinant iš namų tėvų ir motinų įsakyta.

Pone Karaliau, Dieve Abraoma,
Pasegailėk ont sotvėrema sava.

Prabėgs metai, ir daug iš dabar giedančių nuoširdžiai kartos tuos žodžius. Kada sunki vargo našta prislėgs jų pečius, kada neviltis, kaip juoda naktis, atsistos prieš juos, jie tyliai,

nuoširdžiai melsis! Pasegailėk ont sotvėrema sava. Bet dabar jie jauni, laimingi, o prieš juos ateitis dar šviesesnė, dabar svarbu tik giedoti, kad giesmė nuskristų per laukus, kad Koityje suaidėtų.

Per savaitę giedoriai po giesmių tuoj pat skirstosi į namus. Bet šeštadienį galima ilgiau pabūti, nereiks rytoj paskui akėčias žingsniuoti, o ir pamiegoti bus galima ilgiau. Ir liuteroniškasis jaunimas į kaimą išėjęs, atokiai nuo koplyčios sustojęs, giedojimo klausėsi. Susiliejo visi į vieną būrį po giesmių. Mergos sustojo palankėje ir uždainavo:

Voi to, kleveli, žalesis medeli,

Dėl ko nažaliouji žeimą vasarelę?

Liūdna, graudi melodija sklenda virš lankos ir dingsta iš duburkio kylančioje migloje.

Ko aš žaliousio žeimą vasarelę,

Nėks moni nalaista rytą vakarelį!

Ir išsiskirstė į namus, sopulingą melodiją duburkio migloje palikusios.

Bernai trankiau negu mergos uždainavo. Taip, kad daina pro miglą prasimuštų, virš Galų Kalno pakiltų. Marčis, per giesmes atokiai nuo koplyčios stovėjęs, dabar visus giesmininkus ir dainininkus sujungė ir dainą užvedė.

Čiolba čiolbotis, olba lakštotis

Ont potineli šakele.

Pro pravertą langą daina pasiekia neužmiegančią Teklę. Matai, Marčis... Kad katalikas būtų, prie koplyčios galėtų giesmes vesti. Kaip ir Jopė... Ir Jopė dainuodavo, dainą vedavo. Ji klausydavosi dainų. Ir kai dainos nu-

tildavo, ji žinodavo, kad Jopė greit ateis. Laukdavo jo. O dabar nebėra Jopės. Jau metai, kaip Jopė mirė. Teklei Jopė miręs nuo to laiko, kai jis į miestą išėjo. Į zuperinę, kur jam plaučius suėdė. Ir Ildis dingęs. Ildis gyvas, bet Teklei dingęs. Miestelyje gavo žmoną su namu. Nėdelis namukas prie kelio į miestelį įvažiuojant. Tuoju po vedybų namas nauja iškaba pasipuošė.

ILDEFONAS BALTRIMAITIS

SUVEJAS VIRAMS RUBU

Per Velykas Ildį jo pusbrolis buvo į krikštynas parsivežęs. Žmona brangiais kailiniais apsisivilkusi, žieduota, auskaruota. Dvi dukterys šilkinėmis suknelėmis apvilktos, naujomis kurpaitėmis apautos. Podukra gimnazistės suknelė, jaunimą naujų dainų moko, su senais kaip suaugusi protingai kalbasi. Tau ir šliukš — taukš! Viena dabar Teklė. Ir pasiliks viena, šventame panystės stone gyvenimą išgyvens. Palaidos ją gražiai baltame rūbe, rūtomis apmaišytą.

O bernai, širdgėlių nepatyrę, nusivylimų nežinantys, traukia naują dainos posmą:

Vo ko to čė stovi, ko nomei najoji,

Laukia tavi mergelė.

Kirklio Klane žaliūkių nėra, ten parpliai veisiasi. Nesijuokia jie, nesikeikia, kaip žaliūkės, parplys nešaukia parplienei, kad peilį baltakriaunį atneštų. Vienodai jie visi per naktį prrrr parpia, neišskirsi iš balso, kuris parplys, kuri parplienė.

Klano pakraščiais purvas sudžiūvęs, suskeldėjęs, trupa sudžiūvusio purvo pluta po

berno kojomis. Sausa dabar visur, gali eiti tiesiai, nereikia keliu su vingiu eiti. Priėjęs prie tvarto, bernas sustojo pasiklausyti. Vuf-vuf dusliai sulojo didelis juodas šuo, lyg bijodamas šeimininkus prižadinti.

— Piksi, Piksi, šunelis, geras Piksisis!.. — maldaujamai kalba šuniui bernas ir skersas eina pro šalį. Priėjęs prie kamaros, tyliai pirštu pabrazdino į duris.

— Mare! Mare!

Marė nepabunda. Girdėti, kaip ji lygiai, ramiai miegodama kvėpuoja. Piksisis priėjo visai arti prie berno, jo nosis beveik siekia berno šlaunį.

— Piksisis, geras Piksisis, geras šunelis, — vėl gerinasi bernas ir ištiesia ranką šuniui paglostyti, bet tamsoje subaltavo atviepti Piksio dantys, ir bernas nuleido ranką. Piksisis dar apuostė berną, įsitikino galutinai, kad čia tikrai tas pats, kur kiekvieną šeštadienį ateina, jis skriaudos nepadarys, ir nuėjo į savo būdą. Vėl pirštu bar-bar-bar į duris.

— Mare! Marike!

Kai bernas grįžo atgal pro Kirklio Klaną, parpliai jau buvo nutilę. Rytuose šviesėjo. Debesys dabar buvo persikėlę per mišką, dengė kaimo laukus, siekė kaimo sodybas ir pastebimai traukėsi į rytus. Vakarų pusė visa juodavo. Už miško jau, tur būt, lyja, pagalvojo bernas ir paspartino žingsnius. Kol priėjo namus, debesys jau buvo visą kaimą aptraukę. Per kiemą

einant, pirmieji lietaus lašai nukrito. Stambūs lašai, kaip botago kirčiai, ant nugaros krenta, per švarką odą pasiekia. Kol sugrabiliojo po akmeniu raktą, jau visai rimtai lyti pradėjo. Be vėjo, be perkūnijos, ne lašais, bet tiesiog srovėmis leidžiasi vanduo iš debesų. Ištiš dabar dirvoje į akmenį sudžiuve molio grumstai, sutvirtės Jurgiškės smėlis, per colį pašoks Salų vikšeris, sužaliuos Padegalių briedgauris.

ODĖ VAIKYSTĖS MEDŽIUI

Medi žaliasai, mano tikėjimo tolimas gausme!
Tavo šakų švelnumą norėčiau pajusti po darbo;
gelmę pavėsio norėčiau pelnyti verdančiam uoste;
žvilgsnį vagotą paslėpti tarp lapų vešliųjų.

Augai didingas dainuojančio šlaito skiedryne.
Ošė viršūnėj sidabras, ir švilpė varnėnai suskridę.
Vasarai baigiantis ir vakarėjant nuo slenksčio
artinos mūsų motulė prie tavo tamsaus kamieno,
šaukė vaikus namolei, o mes, kaip paupio kregždės,
raižėme klonio daubas ir pūtėm birbynių karklą.

Pamenu, sykį, į tavo saulėtą glėbį pakliuvęs,
ilgai tarp lapų stebėjau, kaip upė, pažėrus
virtinę sielių, žaidžia su dugno verpetais;
kaip pavėsingi gluosniai per seklumą brenda;
kaip ant paplūdimio žvyro vikriai ir gracingai
liuoksi žuvėdros, pildamos blizgantį grobį;
o girių pusėj, kur upė srauniai atvingiuoja,
nendrių salelė glosto įstrigusią valtį.

Aš nežinau, ar be tavo jautrios krūtinės
būtų vaikystės valia džiaugsmu penėta?
Aš nežinau, ar be klonio, be kranto sielių,
vasaros pievų dvelkimo, be tyškančio irklo
būtų dvasia atspari artėjančiam šerkšnui?
Kleve žaliasai, mano tikėjimo tolimas gausme!

Tūkstančiai medžių apylinkėj ošia kas dieną.
Ošia dainuoja puošniais gamtos instrumentais:
palmių trimitais, magnolijų žydinčiais choris,
kedrų ir maumedžių būgnais, sekvojų vargonais.
Tūkstančiai medžių mėgina žmogui įkvėpti kantrybę,
lengvina buitį dienų ir garbina rytmečio saulę...
Mano žaliasai kleve, bičiuli apleisto skiedryno,
tavo garbės neatsvers Kalifornijos garsios
grios, nei kvapnūs Deskanso kamelijų sodai.
Mano krūtinėj pavasarėjant staiga išsprogsti —
jaunas ir tvirtas, tėviškės rankų sodintas.

MINOTAURAS

Tada tu primygtinai paklausei,
į mano troškulį neatsižvelgdama:
— Ar tai tas pats, kuriam esi
prisiekęs vergiškai tarnauti?

Pageltusio laikraščio lakšte
jis buvo nupieštas lydekos akimis,
jaučio ragais, ožio barzda.

— Tai tik paveikslas, — atsakiau.
— Jei nori, galiu tuojau sudraskyti

Tu sulaikei mano virpantį riešą.
Piktai atstūmei jaučio ragus.
Po to ilgai, ilgai, kaip Ifigenija
Tauryje, prie kolonos tylėjai.

Man viskas paaiškėjo. Viskas...
Meldo kartumą pajutau gomury.
Rodos, mirė krūtinėj pasaulis.

Ant tavo piršto tvaskėjo žiedas —
laimingos vasaros atminimas.
Pajūrio smėlis. Kopos. Žaluma.
Vaiski erdvė tartum ištikimybė.
Ir meilės gausmas.

Tada, lyg įtūžusi Medėja, nubėgai
terasos laiptais, netarusi
net prakeikimo ...
Ilgai kiūksojau kaip gniužulas.
Žiūrėdamas
į pilvotą satyrą, besijuokiantį
iš mano idiotiškos meilės.

TVANKA

Saulės buvo perdaug.
Dūmų dulkių per apščiai.
Ir namų, ir greitkelių, ir paminklų kerpėtų.
Viskas įkyrėjo:
motorų burzgimas, gitarų erotika
ir South Gate šunų lojimas.

Grįždamas iš darbo, sustojau Stanley tavernoj
atvėsti nuo kaitros... Prie baro
niūksojo trys numizmatikai, prisisunkę laukimo.
Kąkada matytas pilvūzas paklausė:
What happened to your soul?

Hamletišškai šyptelėjau:
Nothing, my friend. Nothing at all.
Atstūmęs pustuštį bokalą, išsinešdinau lauk.

Gatvėj siūbtelejo tvanka. Rodos, skilo
didžiulis apmaudo ašotis.

Lašai nusirito šaligatviu.

Dulkėm pakvipo asfaltas.

What happened to your soul?

sučirškė žvirbliai.

Nothing at all, atšovė hibisko žiedas.

Patekau į San Carlos skersgatvį,
kur anuomet faraonas

surašė pabaudą už nevykusį posūkį.

Sustojau prie gelsvo, oleandrais
aptverto namo.

Čia gyveno mano „dvasia“.

Pabeldęs laukiau verandoj,

žiūrėdamas į kaitros lašus,

riedančius ant stiklo.

Neatsimenu, kaip ilgai laukiau,
bet durų niekas neatidarė.

Independence pylimu pralėkė traukinys.

Sugriaudė sprausminis 747.

Pasigirdo South Gate šunų lojimas.

Visko buvo per daug.

Dūmų dulkių apsčiai.

Naktį, gesindamas televizorių, kartoju:

Nothing happened to my soul,

nothing at all.

TERASOJ

Rytoj aš būsiu tik padavimas,
papuoštas praeties daina.

Raidžių riksmą po kojom pamynęs,
angelas palydės į parką mane.

Dažnai jis mėgino buitį atplėšti
nuo limpančio bulvarų akmens,
dažnai palmės lapų darnumą
norėjo dovanoti man.

Paklydęs Freudo sąmonės girioj,
be saiko puolu analitikų rasę
ir metropolio aikščių marška
dangstau Paneriuos brendusią dvasią.

Ir abejoju, ar verta protarpiais
tęsti juokingą preferansą —
šiltoj terasoj žaismo bičiuliai
sėdi, kaista ir sensta.

Mėginu jiems gudriai kalbėti:
kalbėjimas yra mano duona.
Saulė, stebėdama lūpas, iš lėto
ant sienos paišo patefoną.

Rytoj aš būsiu tik atminimas,
papuoštas patefono daina.
Raidžių riksmą po kojom pamynęs,
angelas palydės į parką mane.

NEGALIU

Negaliu atvirai kalbėdamas
paslapties atidengti.
Atviro žodžio kalavijas
gali draugystę sužeisti.

Vakar viltingai žiūrėjai
į bundantį uostą.
Krantinėn linksmai palydėjai.
Pabučiavimu troškai paguosti.

Negaliu ateities atidengti
ir paliesti mylimą veidą
ir, atvožęs tikrovės dangtį,
išleisti įvykių gaudą.

Negaliu tavo taikiam pasauliui
atiduoti savo apgaulę.

MALDA

Aš paėmiau sąvokas į glėbį,
kad galėčiau santarvėj likti
su tais, kurie eiliavimą myli,
ir su tais, kurie jo vengia.

Nusimečiau vienatvės našta,
kad galėčiau akylai stebėti
pykčio sužalotą veidą
ir neurozės žarijas akyse.

Ir vieną vakarą, grįžęs namo,
sudirgiau abejonių raštus;
pradėjau naują eilėraščių knygą,
pirmąjį posmą paskirdamas maldai:

Sopulingoji Taikos Madona!
Būk gailestinga tiems,
kurie lediniais tundrų kumščiais
darko tavo klasišką grožį;

kurie keršto figūras raižo
miegančių vaikų lopšiuose.
Atleisk jiems, Gailestingoji!
Paversk juos
liaudies meno fragmentais:
tulpėmis,
žirgeliais,
vyturiais...

VIVE LE ROIE!

Anuomet buvo geltonas.
Šiandien spalva jo žalia.
Anuomet šoko salonuos.
Šiandien — gera ir veja.

Anuomet kalbėjo estradoj
ir šaukė: Vive le roie!
Šiandieną, tekstą praradęs,
kužda: karaliaus nėra.

Nėra mylimiausio veido,
nei nuoširdaus jo bon mot.
Palaikus vakar nuleido
senas bičiulis Pierrot.

SPALIS

Vėl spalvis — Galdiko mėnuo —
Lietuvą tapo abstrakto tinkle.
Skliautų antikiniuos rėmuos
nyksta kelionių viršūnė žalia.

Vėl ieškau tolimo lango.
Matau lapus ant šaligatvio ir jų
krūvose degantį paupio dangų...
Žinau — tas dangus jau ne jų.

MEDIS

Stovi medis prie mokyklos.
Mums linguodamas žaliuoja.
Ant šakelių paukščiai supas.
Rytmečio maldas niūniuoja.

Stovi medis dieną naktį
su pavasariais ir žiemom.
Tarp šakelių žvaigždės lekia,
ir viršūnėj dega diademos.

Jam nereikia niekur eiti,
nieko laukti, nieko palydėti.
Stovi jis kaip amžinybė —
vienas ir nenugalėtas.

PASIMATYMAS SU BALTIJOS JŪRA

Aldonai P.

Pasveikinti nuo vikingų krantų
lenkiuosi tau, klumpu,
o, Baltija!
Tu taip sava ir mylima!

Matau ne jūros vandenį,
bet žiūrinčias akis
veide gyvam, brangiam,
nepamirštam...
Peisažą mėlyną tų akimirkų
įamžinsiu savo širdy,
jūrą, tik žvilgsniu apkabinus,
paskandinsiu atminty...

O, Baltija, taip artima!
Aš draugė, aš sesuo tava!
O tu vis mano — Baltija!

EILĖRAŠTIS, RAŠYTAS TAMSOJE

skausmas praveria savo sunkius varinius vartus,
apakindamas mane — — —
lėtai skaičiuodamas sekundes...

suskaldydamas jas į švininius svarus — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
— — — vienas — — — — — du — — — — — ir trys —
nutilk! — — —
nebeskaičiuok!
— — — keturi — — — — — penki — — — — —
paleisk mane iš to slopaus ir slegiančio slogučio!
nepadalyk vienos sekundės į tūkstantį ilgų valandų!
— — — paleisk mane! nutilk!
nebeskaičiuok!
nutilk!
paleisk!
nutilk!
paleisk!
o, skausme, uždaryk duris!!

MALDA

A. a. poetui P.L.

O, Viešpatie! Tu geras ir galingas!
Ir myliu aš visa širdim Tave!
Esi visur: laukuos, mieste triukšmingam!
Tu — liepų žydinčių svaiginančiam kvape!
Žvaigždžių žibėjime!
Žarų žerėjime!
Vėjo kvėpavime!
Ir pulse mano plakančios širdies!

O, Viešpatie! Tu geras ir galingas!
Ir myliu aš visa širdim Tave!

Esi visur: sieloje kūdikio laimingo!
Kranų dundėjime ir fabriku sirenose!
Spalvų mirgėjime!
Dainų aidėjime!
Varpų skambėjime!
Ir ritme mano plakančios širdies!

O, Viešpatie! — — — Esu tikra,
Tavoji tėviška ranka
Globodama per žemę palydės!

NEW YORK

Manhattan

Dangoraižiai dideli ir aukšti
stebisi, žiūrėdami į dangų.
Dangoraižiai, atrodo man,
fantastiški, netikri, nerealūs.

Žmonės

Dideli ir maži, spalvoti ir balti.
Šokant tūkstančiui šviesų,
žmonės skuba tik gatvėmis
vieniši, tolimi, nelaimingi.

Uostas,

Kranai ir laivai svetimi.
Atlanto vandenyno vėjas vėsus.
Kelias per pasaulį toks platus.

PERPETUUM MOBILE

Hoboken. Kasdien
iš ryto šeštą valandą
sukaukia fabrikų kaukliai,
ir staiga žmonės
plūsta lyg vanduo plačiai.
Čia stovi keltuvas
didžiausias
Vakarų Europoje,
tik tie kaukliai
sukauks kasdien
iš ryto šeštą valandą.
Žmogus yra vien tik
krumpliaratis,
bet gyvas,
o mašinos draugai
ar priešai jo?
Aš nežinau.
Statys vėl fabrikai
didžiausią laivą
visoje Europoje,
o jų kaukliai
vis kauks kasdien:
„Perpetuum mobile!“

LAIŠKAS DRAUGEI

Janei

Norėčiau palinkėt tau
viso gero
ir leist keliaut,

keliauti į dausas;
mes lyg laivai,
paklydę jūroje,
akiratyje mūsų
nematyt krantų.
Kaip vandenys
laukinės Niagaros
šalta puta,
nutyškanti tolyn,
mes slenkame,
lyg bailios vėlės,
ir glaudžiamės
prie ledkalnių baltų.
Atrodo, akimis
jau nebematome,
o mūsų dvasioje
šarmuotoji šalna.

Norėčiau palinkėt tau
viso gero
ir leist sugrįžt
į tėviškės dausas.

PAMIRŠIMAS

Kam tu eini
vieškeliu, keleivi?
Atrodo, aš tave mačiau,
vakar,
o gal labai seniai?
Nebeatsimenu.

Nebežinau.
Atrodo, tavo veidą
aš pažįstu...
atsimenu?
Nebežinau...
Gal būt, kadaise
aš tave mylėjau?
nebeatsimenu...
nebežinau.
Gal būt, tavęs
aš niekuomet nesutikau?
Nebeatsimenu.
Aš pamiršau.

FRANCORSHAMPS 24 VALANDOS

Rytas suskamba neprašytas.
Švilpauja paukščiai.
Šaltai šaiposi saulė.
(Plentu rieda lenktynių mašinų ratai...)

Vidurdienis supasi senoje trešnėje,
geltonos sultingos uogos
vilioja varnėnus.
Šiluma liejasi auksiniu potvyniu,
šieno kvapas tirpsta kaip medus
(sumaišytas su benzino garais...)

Vakaras slenka lėtai.
Pučia vėsus vėjas.
Horizonte leidžiasi raudona saulė,

gal būt, kam nors paskutinį kartą?
(Automobilis sudega greitai...).

Vidurnakčio ašaros
krinta lašais
ant balto popieriaus lakšto,
ir aš nieko daugiau
neturiu ką papasakoti
(nors rytoj rytą rašys laikraščiai „buvo“.).

ŠIENAPIŪTĖS NUOTRUPOS

Rytas atsidūsta
ir liepia keltis.

Saulė, kaip švinas sunki,
skambina vidurdienio varpais.

Vėjas išvaiko debesis,
ir dangaus mėlynos akys
veizdi į vandenų veidrodį.

Žolė dejuoja, dalgio paliesta,
ir saulės spinduliai
švelniai glosto vystančias pradalges.

Bimbalai drasko šilumos marškas,
ir ištroškusi žemė godžiai sugeria
šienpiūvio prakaito lašus.

SAPNAS

Aš sapnavau:
vienų viena buvau,
juodi baubai
kaip slibinai
tik šoko liepsnose.
O kažkas širdį
laikė taip suspaudęs,
ir aš šaukiau,
sapne:
paleisk mane taip smaugęs!

— — — — —

Bet nepabust!.. —

— — — — —

O toks skambus skambėjimas
skambaliukų
skambančių!

— — — — —

Aš sapnavau
ir pabudau pavasarį —
pačiam žydėjime
purienų ir žibuoklių mėlynų.

SAULĖ IR SNIEGAS

Sniegas ir saulė. Saulė ir sniegas.
Žemė pamėgo baltąjį miegą.

Parkas pabalo pasakų burtais.
Laumės vilioja deimantų turtais.

Saulėje žiba lobių grožybės,
Primena žmogui dangaus didybę.

Saulė ir sniegas. Sniegas ir saulė.
Sniego sidabras spindulius saugo.

Saulę sugauna. Mūsų pasauliui
Dievas dalija šviesą po saują.

PERSPEKTYVA

Pabūgęs
paukštis
pasislėpė
palangėje,
patraukęs
palūžusį
sparną.

Pažiūrėk,
kokia

plati
padangė!
Pasakė
pajuokdama
pralėkusi
pilka

varna.

SAULĖS GRAFIKA

Ateik, naktie,
paukščių taku sutemus,
pakilusi iš jūros
judančių bangų.
Apklok skara
tu mūsų nuogą žemę,
apklok skara
iš atlaso šilkų.

Ateik, diena,
per plačiąsias padanges,
tu balto ryto
nuotaka skaisti.
Atėjus tau,
šešėlis, žemę dengęs,
išnyks staiga,
pažvelgęs į akis.

Ateik, naktie,
žemčiūgais pasipuošus,
lyg sužadėtinė slapta
iš sakmių svetimų.
Kada tamsu,
nebematai, kas luošas,
nebematai jau vargo
vienakių veidų.
Ateik, diena,
kada pasaulį gaubia

dvisparniai debesys
grasinančios audros.
Kai tu atneši man
aušros auksinės saują,
kaip kūdikis tik
lauksiu laimės ir taikos.

Ateik, naktie,
kaip palaima, kaip miegas,
paslėpdama savy,
kas buvo ir kas bus.
Ateik, naktie,
nors niekad neužmiega
žmogaus minčių akiratis
platus ir nemarus.

Ateik, diena,
žiedais, spalvom žibėsi,
kaip žydras juokas
skambalo skambaus.
Ateik, diena,
tave aš vis mylėsiu,
tu man pati brangiausia
dovana dangaus.

— — — — —
— — — — —

Ateik, naktie,
bet man tavęs taip gaila,
tu niekad nematysi
saulės ant dangaus.

MĖNESIENOS FRESKA

Mėlynas
mėnulio veidas
šviečia į akis.
Atmintis
tik vieną raidę
žino — pasakys.

Kaip stiklinė
mėnesiena
trupa pilnaty.
Sidabrinis
baltas veidas
mano sakiny.

MIEGAS

Atidaryk duris, įleisk mane
į savo paslaptinę sodą,
kur auga dilgėlės ir gėlės,
paparčio žiedas žydi,
kur mano rankos neravėjo
apžėlusią taką tarp lysvių,
kur skleidžias kvapas drėgno
juodžemio svaiginančiai kvapus...

Atidaryk duris, o, miege,
per slenkstį sąmonės žengiu
į tavo svaigulio vaizdus...

Aš ir saldus miegas.
Ir daugiau jau niekas
nebevaikšto pro duris.
Tyliai alsuoja sapno simboliai
be sąmalų. Apčiuopiamos tikrovės
apybraižų reljefas dingsta...

Kodėl nemiega tik mano antrasis aš?
Tas ravalas pasąmonės žolių
ir sąmanų — sode sapnavimo sekundžių...
Kas aš esu? Kame esu?

LOGOS

*Who placed us with eyes
between a microscopic and a
telescopic world?*

Ronald Johnson

Mąstymas išdžiuvusios upės vaga
vingiuoja smegenyse.
Laikrodis be rodyklių tiksi.
Minčių kopos kaupiasi,
laiko sėjamas smėlis ir
dulkės dengia veidą,
aklina akis.

Nenumaldomas troškulys troškina sielą.
Dvasia ieško galvojimo vartų,
pro kuriuos įleidžiami tik tie,
kurie mąsto.

Laimingi tie, kurie viską žino!

Galvojant atsiranda galvojimas.
Liežuvis tik nulaižo
nuo lūpų druską.

SLĒNYS

*Žavi daina.
Tik paklausyk,
Kaip srūva ji
Mūs slēniu amžinu.
Kaip ta versmē,
Kurion sugrīši...*

*Ar galima nesigērēt
Kalnais, miškais
Ir šnekančiais upeliais mūsu?
Taip greit praeisi takeliu
I šlaito tamsujī šešēlī
Atsikvēpti.*

*Tamsi mūsu naktis,
Bet taip žvaigždēta.
Papučia vējelis šiltas;
Rytoj atbudus vēl spindēs
Tarpukalnēj saulutē nemari,
Kaip mūsu sielos.*

PAVASARĖJA

*Kaip deivė atbrido pavasaris
Gėlėtais laukais,
Išdabinta pranašystėm ir juokais.
Kaip sapnas.
Lašas nuriedėjo
Gluosnio lapais...*

*Paukščių debesys
Atskrido iš pietų,
Krykšdami
Artėjančios vasaros džiaugsmu.
Kaip vaiduoklis
Pasiklydęs turguje
Stebiu...*

MERGAITĖ

*Mergaitė
Amžina
Žaidžia vasarą
Pasakų paunksmėj,
Kryžkelėj tikrovės...
Moters širdis —
Versmė gyvybės
Ir vilties.
Neišsakytų
Mylinčių jausmų
Skrynelė.
Mergaitė*

*Amžina
Vainiką
Pina
Mintyse...*

* * *

*Svetimas gimiau, svetimas numirsiu;
Pasaulį pažinsiu atėjūno akim.*

*Taip pilka šiandien slėnyje,
Dangus toks rūškanas,
Taip niūriai išblyškęs.*

*Blankios balos spokso
Laukdamos nežinia ko.*

*Automobilių šviesos
Kaip gyvatė
Raitosi per žemės kūną.*

*Nėra kalnų.
Jie pilkumoj paskendę
Miega...*

*Nežinia
(Nors daug čia rudenių
Praleisti yra tekę)
Auga ir klestėja...*

*Taip pilka šiandien slėnyje,
Dangus toks rūškanas,
Taip niūriai išblyškęs.*

*Žeme plaukia pasimetę debesys —
Vatos kamuoliai tarpukalnėj.*

*Sudrėkę lapai krenta. —
Sunku atpažinti pasenusius
Vasaros draugus.*

*Šiurpas krečia kūną.
Drėgmė ir tuštuma, ne šaltis
Atsilankė...*

*Nežinia
Čia viešpatauja
Vasarai išnykus...*

*Taip pilka šiandien slėnyje,
Dangus toks rūškanas,
Taip niūriai išblyškęs...*

GULBĖ

*Kai paskutinės drumzlės
Išsekusios jaunystės
Kaltina paraudusias akis,
Ir nemiga, ilgos, troškulingos naktys
Seka buitį, kaip numirėlių grandis, —
Atslenka momentas tas mįslingas,
Ir begėstančios vilties apmaude
Gyvsidabrio šviesos žaidžia
Mūsų celės sienom.*

*Nepasiklausė nieks manęs,
Ar noriu eiti šiuo keliu;
Neleistina nei pagalvoti
Apie taip logišką šarados užbaigą. —
Ir aš nenoriu.
Nenoriu gailesčio nei meilės
(Apgaulė glūdi ten).
Geidžiu tik žodžio,
Tikro ir nekalto,
Ir laikiu gulbės balso...*

SPALIS

*Pučia vėjas.
Gintarinio spalio spalvos
Plaukia kalnuose,
Kaip bangos.
Tik neaišku,
Kur beeiti
Rudenio vėtroj
Šaltoj.
Pavasariški
Debesys šiandieną.
Medis ramiai stebi,
Daug vaidinimų
Savu laiku
Stebėjęs.
Net jis
Apsidabinęs
Šiandieninei
Dramos scenai.*

*Pučia vėjas.
Gintarinio spalio spalvos
Plaukia kalnuose,
Kaip bangos.*

*Tu nebijok nakties šaltos
Ir be žvaigždynų.
Nei tuštumos, lyg vėtros
Siaučiančios širdy.
Ta nežinia
Ir liūdesinga vienuma
Ateinančios dienos giedroj,
Saulutėj pranašingoj,
Kaip kūdikystės kančios
Praeity, pranyks.*

*Ryžtingai ir lengva širdim
Gyvenimo keliu keliauki.
Te amžino žibinto
Ugnys dega akyse.
Rytojus —
Nuotykis mįslingas
Ir sielos plienui
Grūdinti liepsna.*

UŽ MIŠKŲ

*Už miškų, už upės dega dangus.
Kruvina pašvaistė dega languose.
Regiu aš krintantį pasaulį,
Ir darosi man nuostabiai baugu,
Kad dings, gal amžinai, rytojus.*

KŪRĖJAS

Žingsniu didingu ir tikru
Į nežinią eini.
Turėdamas tik viltį...

Kūrėjau neįmanomų namų,
Skaičiuodamas žvaigždžių mirtis,
Stebi mūs visatos gimimą.
Užvaldei pasaulio veidą —
Jūras, dykumas ir džiungles.
Amžinoj žiemoj
Tu pastatus kuri,
O žmonės miršta...

Svajotojau neišsakomų minčių,
Kibernetikos esoterijoje įklimpęs,
Mezonų, neutronų plotmėse regi
Mėnulio šviesą, kažkaip savą.
Produkcija, kaip visada,
Geometriškai plėtojas,
Ir minios maloniai snaudžia
Televizorių šaltoj šviesoje.

Tiesos neilstantis siekėjau,
Giliausias fizikos slaptas pažinęs,
Žvelgi į ateitį, apakintas pasisėkimų.
Bet kur svajonė pranašinga?
Kur tiesa, kuria kadais tikėjai?
Kodėl pajuodusius krantus
Mūs vandenynai plaka
Aliejum murzinom bangom?

*Apaštale gyvybės ir šviesos,
Žaidi abstraktinėm lygybėm,
Bekurdamas pasaulį ateičiai,
Kurios tu nematysi.
Ar gatvių minioje
Gali matyt save
Su jausmui alkanom akim,
Nežinančiom, kur eiti?*

*Gimiau praeitosios nakties šešėly,
O ateitis, kaip sapnuose regėtas vaizdas,
Vilioja balsu nesavu.*

*Fantomas, netikran pasaulin
Apsirikusiai atklydęs —
Nežinau, kur sapnas, kur miražas, kur viltis.*

*Viskas paprasta,
Kaip šiandien blaškomi nudžiuvę lapai...
Ir viskas dings prastrūvančios mūs upės vilnimi.*

*O ateityje — dūmai...
Ir atskleidimo belaukianti
Likimo mintis.*

*Meluoju sau...
Aš netikiu baisybėm,
O laikiu tik ateinančios dienos smėlynų.*

DIALOGAS

I

Lak, Sargiau, lak.
Nesisarmatyk, kad įpyliau tau į kaušą.
Ir aš esu iš kaušo srėbęs.
Tavo ir mano gyvenimas šiame ūkanotame
pasaulyje
labai panašus.

Lak, Sargiau.
Nesisarmatyk.
Aš nežiūrėsiu.

2

Labanakt, Sargiau.
Nepyk, kad palieku tave už durų.
Aš norėsiu miego,
o tu ir snūduriuodamas pajusi pro šalį
sliūkinantį naktibalda
ir neiškentęs amtelėsi.
Sudrumsi mano miegą,
sugadinsi ateinančią dieną.

Tu netiki, Sargiau.
Nenori matyti mano veido,
nususuki į šalį.

Tu manai, kad aš — žmogus,
o tu — šuo, mano panaktinis,
dėl to nesivedu tave į lovą.

Nesarmatyk mane, Sargiau.
Argi aš kaltas,
kad tu — šuo, o aš — žmogus!

3

Čiū, čiū!..
Atsiprašau, Sargiau:
eik šen.
Atnešu pusryčių.
Še. Ėsk, lak, šuneli...

Ir vėl!..
Ak, tas liežuvis!..
Bet ir kito žodžio nežinau, Sargiau.
O tu jau ir susisarmatijai.
Sakyčiau — valgyk,
bet tu neturi burnos.
Tiktai ar aš kaltas, Sargiau!..

4

Graži diena, Sargiau.
Žiūrėk, koks linksmas dangus,
kokia puošni žemė!
Malonu, miela laukų platybėse.
Ir tu patenkintas.
Tik nežiūrėk po kojų:
žiūrėk aukštyn,
žiūrėk į plotį...

Ei, ei, Sargiau!
Sustok, liaukis!

Negriebk zuikelio!
Eik šen.
Stokis šalia manęs.
Jis mudviejų abiejų bijo.
Matai, kaip skubinas pabėgti!
Tegu sau bėga sveikas.
Tegu gyvena.

Tu nepatenkintas.
Apsiprask.
Nepiausi man zuikelio!
Tegu pro nosį tau bėga —
neužkabinsi!
Nori krauju garuojančios mėsos?
Ne, Sargiau,
nežudysi man gyvo daikto!
Tegu bėga,
tegu gyvena.
O tu
susivaldyk ir apsiprask.
Ir aš daug ko esu išsižadėjęs.
Išsižadėk ir tu.
Užmiršk savo protėvių papročius.
Pasaulis šiandien jau kitas.

5

Tu geras, Sargiau.
Aš tave myliu.
Tu ištikimas mano draugas,
kelionėse — drąsus palydovas.
Ir savo svečiams taip sakau.

Tu nusikreipi nuo manęs, Sargiau.
Bet ar aš kaltas!

Kaip jau atrodytų tavo snukis —
prie mano svečių stalo!..

Atsiprašau, Sargiau:
aš nenorėjau to žodžio ištarti...
Ir kito nežinau.
Dar reikia tokio naujo...

Bet aš tave myliu.
Tave branginu.
Tu man ištikimas.
Aš tau dėkingas.

Atsimeni, Sargiau,
kaip vieną kartą ėjova per girią?
Einava, einava,
staiga — vilkas priešais!
Jis atkišo dantis,
ir tu atkišai.
Aš susirūpinau.

Tu nežinotai, Sargiau,
katrą vilkas pirmiau būtų griebęs:
tave ar mane.
Nesvarstei ir nesvyravai,
o iš karto puolei priešą.
Ir nepamanei, ar įveiksi.

Kai tu ėmeisi dantimis,
aš griebiau pagaikščiu.
Mudu nugalėjova vilką.
Atsiprašau, Sargiau:
tu vienas nugalėjai.

Mano pagaikščio vilkas nebūtų pabūgęs.
O tave sužeidė:
perkando koją,
įdrėskė ausį...

Tu nedejavai, Sargiau,
tik nuovargiu drebedamas
ilsėjais prie mano kojų.
Ir pakaitom žiūrėjai —
į mane ir į tą pusę, kur spruko vilkas.
Tu buvai patenkintas,
kad nugalėjai pikta žvėrį
ir kad aš likau sveikas su tavim.

Dėkui, Sargiau.
Tu man geras.
Aš tave myliu.
O tu nepyk ant manęs,
kai kada tavęs nesuprantu,
arba... kai mudviejų nuomonės nesutampa.
Nepyk, Sargiau.
Būkiva geruoju.
1968. VII. 7

TĖVO VALIA

Gyveno tėvas. Turėjo dvarą ir turėjo sūnų. Kai sūnus parėjo į jaunuolio metus, tėvas jam tarė:

— Sūnau, jau artinasi tas laikas, kada galėsiu pavesti tau dvarą ir kitus turtus, kuriuos esu sudėjęs per savo amžių. Bet nežinau dar tavo talentų. Eik į pasaulį ir po trejų metų grįžk. Žiūrėsiu, ką parsineši geriausio.

Sūnus atsisveikino ir išėjo. Jeigu tokia tėvo valia, taip ir tesie. Tėvas gali patarti, gali ir pareikalauti. O kuriam jaunuoliui ir pačiam nepritiktų savo dalies paieškoti!..

Tačiau praėjo treji metai, o sūnus negrįžta. Praėjo dar treji — negrįžta.

Motina nuliūdo, pradėjo verkti ir priekaištauti tėvui:

— Štai jau du kartu praėjo po trejus metus, o sūnus nebegrįžta. Kam tu jį siuntei! Ar nebūtų užtekę jam tavo turtų visam amžiui! Dabar mes nežinom, kas jam yra atsitikę.

— Dar patylėkim, — atsakė tėvas: — Antai vakar laukėm obelies pražystant, o pražydo šiandien. Kam skubinies, moteriške! Sūnus dar jaunas — daug šviesių metų jam prieš akis. Telpaieško savo dalies. Ir mes savosios ieškojom.

Motina nusiramino ir laukė. Praėjo dar treji metai.

Dabar sugrįžo sūnus. Ir nieko rankose neparsinešė. Nedrąsiai įėjo į dvarą, įžengė į namus pas tėvą ir sustojo prie durų.

— Tėve, — tarė jis, — jei manęs išklausi, pasisakysiu, kodėl negrižau, kaip buvai sakęs.

Tėvas apkabino sūnų ir pašaukė motiną. O kai širdys kiek atleido, pasodino ją už vaišių stalo. Motina džiaugės, jau čia pat matydama sūnų. Tėvas gėrėjosi, kaip jisai suaugęs ir suvyriškėjęs.

O sūnus, paragavęs motinos vaišių, pradėjo pasakoti:

— „Atsisveikinęs su gimtaisiais namais, tada tris dienas keliavau ir galvojau, kur man eiti ir ką veikti. Ir nusprendžiau prisistatyti karaliui. Pamaniau: jam reikia karių, o aš jaunas ir syeikas — pasitarnausiu karaliui ir tėvynei ir dar šlovės išigysiu.

— Gerai padarei, mano sūnau, — pritarė tėvas.

— „Trejus metus tarnavau karaliui“, pasakojo sūnus: „Buvau stropus savo pareigose, ir niekur netrūko man drąsos. Nelemtam karui iškilus, buvau žiauriuose mūšiuose, pakilau į vadus, daug kartų triuškinau gausius priešus ir nebijoju mirties. Karaliaus akis nepraleido manęs pro šalį, ir aš buvau didele šlove išaukštintas...“

Motina šluostėsi nesulaikomas ašaras, o tėvas tarė:

— Aš didžiuojuos tavim, mano sūnau.

— „Buvau dabar jaunas ir pasižymėjęs“, pasakojo toliau sūnus: „Daug jaunų ir gražių akių smalsiai lydėjo mane, kaiėjau karaliaus

iškilmėse, nuo žvaigždžių spindėdamas savo krūtine. Bet, niekdėle dirsteldamas į šalis, mačiau ir tokių akių, kurios man pavydėjo. Ir pamaniau: kas man ta šlovė, jei šalia gražių ir meilių žvilgsnių matau tokių, kurie gaišiu pavydu liūdina mano širdį!.. Nuėjau pas karalių ir atsistatydinau. O kai paskui prastu žmogumėjau per miestą, niekas nematė mano šlovės nei nuopelnų...“

Motina atsiduso ir nieko nepasakė.

— „Tris dienas vaikščiojau po miestą, žiūrėdamas į margas minias“, pasakojo toliau sūnus: „Tris dienas raminaus miesto soduose ir galvojau, ką daugiau beveikti. Nepakako dar to, ką turėjau. Yra buvę labai šlovingų vyrų, kurie vargdieniais mirė. Pamaniau: be turto skurdus ir plikas žmogaus gyvenimas, nors ir daug šlovės nusipelniusiam. O kas turtingas, tas ir šlovėje didesnis...“

— Gerai apsisprendei, sūnau, — tarė tėvas.

— „Išvykau į kasyklas, ir gerai man sekėsi. Nė vienos valandėlės neapleido manęs sveikata, ir nenustojau pasiryžimo. Per dienų dienas spėriai dirbau, o įgyjamos brangenybės kėlė man jėgas. Ištisus trejus metus išbuvau nuostabių lobių krašte ir susidėjau turtą, kokį retas kunigaikštis teturi. Aš rinkau auksą ir deimantus, ir mano laimė buvo nuostabi. Karaliaus vietininkas džiaugėsi mano laimėjimais, man teko didelė dalis, ir išsinešiau milijonus...“

— Aš džiaugiuos tavo pasisekimu, — tarė tėvas.

— „Dabar jau grįžau pas tėvą“, pasakojo toliau sūnus: „Mane lydėjo būrys tarnų su ginklais, ir mano turtą vežė devyniais vežimais. Bet štai, važiuojant mums per girią, užpuolė plėšikai, išvaikė tarnus ir paėmė visą turtą. O mane patį, apiplėštą ir pusplikį, paliko vidury tamsios girios. Laimė, kad buvo pavasario laikas, kaip štai dabar. Girią gobė maloni vėsuma, ir aš visą likusią dalį nakties guodžiausi minkštoje samanėlėje po tankiomis skarotomis eglėmis...“

— Kokia skaudi turėjo būti tavo širdis, vaikeliai! — pilna rūpesčio tarė motina.

— „Kai išaušo rytas“, pasakojo toliau sūnus, „jau buvau apsigalvojęs, kad negaliu taip grįžti pas tėvą. Ir nežengiau daugiau į tą patį kelią, kuriame praradau savo lobius. Nepareiškiau ir savo balso, kad būtų galėję išgirsti mano tarnai, kurie nė vienas nebegrįžo manęs ieškoti. Ir kam jie dabar beturčiui!..“

— Kokia trapi tarnų ištikimybė! — pagailėjo motina.

— „Mažais keleliais ir siaurais takeliaisėjau giria, ieškodamas krašto“, pasakojo sūnus: „Nebaugino manęs mintis, kad galiu sutikti vilką ar lokį. Ar galėjo būti jie piktesni už palaidą žmogų!.. Laimingai vedė mane likimo ranka, ir pavakare priėjau žmogų. Jo buveinė buvo maža apkerpėjusi lūšnelė ant mažo upelio kranto tarp drūtų ąžuolų ir skarotų eglų. Ap linkui lakstė nekalti žvėreliai, iš tankių pauksmių sklido ramus paukštelių čiulbėjimas. Ir ji

patį radau prie lūšnelės. Jis mane priglaudė ir paguodė...”

— Kaip lengva, kai atsigauna širdis! — tarė motina.

— „Paskui ligi išnaktų su juo kalbėjau“, pasakojo sūnus: „O kai rytą pasibudau ir atsikėliau, nebenorėjau tuojau palikti jo buveinės... Jis buvo atsiskyrėlis, palikęs miestus ir žmones ir išėjęs į girių platybes pamąstyti dienų tylumoje ir naktų glūdumoje“.

Sūnus aptilo ir nuskrido valandėlę mintimis į atsiskyrėlio buveinę ant mažo upelio kranto. Paskui vėl pasakojo:

— „Trejus metus išbuvau su atsiskyrėliu ir grįžau į tėvo namus. Ir iš visos ilgos savo kelionės teparsinešiau tik vien mokslą: kad nieko nėra brangaus šiame pasaulyje, kaip tiktai išmintis. Antai buvau įgijęs didelę šlovę, tai kiti man pavydėjo, nes su niekuo negalėjau jos dailintis. Buvau įgijęs didžius turtus, tai per vieną valandą juos praradau, nes jie buvo šalia manęs. Išmintis visada manyje ir aš joje; per ją aš su visais ir visi su manim“.

Ir savo apsakymą sūnus pabaigė šiais žodžiais:

— Dabar teisk mane, tėve. Buvau įgijęs didelę šlovę ir atsisakiau jos. Buvau įgavęs lobius ir praradau juos. Išmokau išminties, ir tai yra visas mano turtas.

Valandėlę truko tylą. Motina susirūpinusi žiūrėjo į tėvą ir laukė kartaus atsakymo sūnui. O tėvas atsakydamas tarė:

— Tiesa, sūnau: geriausias tasai turtas,
kursai slypi mummyse pačiuose.

Motina iš visos širdies atsikvėpė ir nusi-
šluostė nuo veido džiaugsmo ašaras.

Ir sūnaus sugrižimo puota buvo kaip obe-
lies žydėjimas.

1947. XI. 9

LITANIJA

*Paprasto žmogelio,
Pagarbiai klūpančio
Ant baimės pagrindo*

Valio grandinis —
Šlapausių karalius! —
Drausmės primatė
Visiems penkiems plieninis
Namuos nevalios...
Jei aš dar jaunas kareivis
Tavam kazemate, —
Pagarba tau,
Nes tavęs bijau.

Valio liūtas —
Žvėrių karalius! —
Jėgos simbolis
Imperijų vasalų.
Į tavo balso griausmą
Nakties auka
Suklumpa ant kelių
Pasotinti karalių...
Jei aš jau džiunglėse, —
Pagarba tau,
Nes tavęs bijau.

Valio viešoji policija,
O, angele sarge! —
Tvarkos, įstatymų saugotoja,
Valdžios nutarimų vykdytoja!
Už tavo klaidas
Atsakome mes —
Nukenčiame mes...
 Pagarba tau,
 Nes tavęs bijau.

Valio slaptoji žvalgyba —
Nematomas pasauli —
Valstybės akys ir ausys:
Žodį žvirbliu išskridusį,
Jaučiu užrašanti
Ir taip piliečio ateitį
S u t a š a n t i...
 Pagarba tau,
 Nes tavęs bijau.

Valio teismas žemiškų bylų,
Nepuolantis iš pasalų —
Veidrodis teisybės, —
Ne visad be klaidų, —
Atmetęs titulus
Luomų ir garbės,
Bausmes nusprendžiantis
Nuo kelių parų
Ligi duobės...
 Pagarba tau,
 Nes tavęs bijau.

Valio ganytojas klebonas —
Klusnių avelių ponas! —
Jų vilną kerpantis,
Žinias „apvaizdai“ teikiantis:
Nuo trupinio aukso,
Gardaus valgio šaukšto
S u l a i k a n t i s...
Pagarba tau,
Nes tavęs bijau.

Valio tikinčiųjų Dievas —
Garbėtroškų ir elgetų karalius!
Kartų kartas nubaudęs:
Daug tautų nuskriaudęs
Ir mano tėvynę
Šėtono karalystėn nurašęs —
Vadams neleidai
Pakelti kardą
Už vardą Lietuvos —
Palikai raštikiais juos
Istorijos grabuos
Be šūvio ir kovos...
Pagarba Tau,
Nes Tavęs bijau.

Hurrah Šėtonas!
Danguje maištą sukėlęs,
Šioj Žemėj pragaro steigėjas —
Žiauriai raudonas
Laisvų tautų pavergėjas...
Panieka tau,
Nors tavęs bijau.

Valio prakaitinės bosas! —
Kasdienės duonos davėjas:
Darban priėmėjas
Ir atleidėjas,
Manųjų žingsnių sekėjas,
Vis vejantis
Ir grasantis...
 Pagarba tau,
 Nes tavęs bijau.

Valio galingas doleris —
Visokių turtų nešėjas,
Garbės ir titulų teikėjas,
Klaidų ir nuodėmių išpirkėjas,
Vargstančiųjų prakaito sakramentas:
Kiek tavęs manyje,
Tiek aš čia vertas...
 Tikra pagarba tau,
 Nes, be tavęs,
 Aš visko bijau
 Ir taip toliau — — —

MIEGAS

O, nežinojime saldus,
taip gera klaidžiot su tavim —
tiksējimas, kur nesigirdi
laikrodžio.
Nekabo sienoj veidrodžiai,
metu žymes kurie parodo,
tik viešpatauja dabartis:
sustojēs laikas.
Šešēly prietemos —
nesislepia mintis
ar praeitis taip ižūliai
ir savanaudiškai nebando
atkreipti dēmesī tik ī save...

Turēti nieko nebetrokštu,
nes kas gi gali būti mano,
jei man išējus viskas liks:
išauš vēl rytas po nakties,
ir medis vēl žiedus numetēs
užmegs pavasari kitus,
manēs nepasiges?
O, nežinojime, tu nenuiek —
laiky, laikyk dar mano rankā.

Užmerksiu aš akis,
Artumo tavo svaiguly
paskęsiu ir nežinosiu,
kas yra, kas bus, kas buvo.

DIENA PASIBAIGĖ

Diena pasibaigė,
ir man pečius
nostalgijos skara
apklojo,
nostalgija,
kad valandų, kurios praėjo,
nebegyvensiu niekad.

* * *

Ar ji kančios konvulsijoje,
ar ji ramiai,
kaip žvakė vėjui,
užgeso man ant rankų,
koks skirtumas?
Kad ji kaip lapas rudenio
liks sumintas po kojom,
kad ji kaip žiedas knygoje,
tarp puslapių įdėtas,
ilgai tave žavės,
nublukusiom spalvom?
Kad ji brangi,
kaip mumija muziejui —
vistiek
joje nėra alsavimo,
kaip mumija — ji mirus...

Sydnėjus, 1970 m.

KAPAS SIBIRE

Esu aš kapas Sibiro taigoj,
kurio nemato niekas,
nes nieko artimo nėra,
o kurie likę,
nežino, kur
mus skiria toluma.

Jei ir buvau kada žmogum,
tai dar prieš tai
seniai manęs nebuvo likę —
aš tik merdėjau
ant slenksčio,
ties durim gyvenimo
man užsivėrusių,
kaip ta ugnelė vėjuj
tik virpanti menka,
kuriai užgesus
pailsėjau.

Nusikaltimas mano:
meilė savam kraštui,
už tai basčiaus
aš čia be duonos,
ilgesio pilna širdim
po šituos milžiniškus pločius:
braidžiau jų purvą —
kalėjimas, kančios,
ir priešų panieką
ir pajuoką
kasdien

ant kūno skaudančio
nešiojau.

Kas sakė: mirt baisu,
gyvenimas nemielas?
Ateikite, ir aš parodysiu
suklotus kaulus po velėna
ne vien tik mirusių...
Senatvėj ir ligoj,
ta paprasta mirtim,
kurią užsitarnauja
kiekvienas —
gimęs žemėje žmogus,
teisė jiems į gyvenimą
ir mirt garbingai
buvo atimta.

Ak, kaip dažnai mėstau
aš taigos tylumoj
apie toli paliktą kraštą,
kur savas savam priešas,
kur mūsų niekas nemini,
kur laisvėje, kitur
klastomis priešų,
nebetiki kiti nuklydę,
ar apie tai,
kur rakštim sopulio
ilgai skaudės širdis
kažkur,
kuri prarado.

PRAEITIES ŠEŠĖLIS

Mariuka buvo vyriausia iš trijų Zigmanto Kerniaus dukterų. Jų vidutinio dydžio ūkis buvo Marijampolės pašonėje, Šešupės pakrantėje, į šiaurę nuo miesto.

Baigusi pradžios mokyklą, rudenį Mariuka įstojo į gimnaziją. Gimnazisto amžius — tai įžanga į būsimo gyvenimo kelią, kuris tačiau išsišakoja į plačius ir siaurus, kartais net akus, takus, ir kuriais kam tenka nueiti, iš anksto niekas negali numatyti.

Kalbant apie Mariuką, gamtos taip patvarkyta, kad ilgainiui tenka pradėti kalbėti ir apie priešingą lytį, šiuo atveju turime Vincuką.

Vincukas — ūkininkų Buknių sūnus; jų ūkis buvo Marijampolės - Vilkaviškio plento pietinėje pusėje.

Vincukas — dabar Vincas — buvo metais kitais vyresnis už Mariuką. Vaikystėje jie žinojo vienas kito šeimos pavardes ir ūkių kryptį iš tėvų, kai kaimynai vieni kitus minėdavo. Bet tada tiek ir pakako. Kai nueidavo į miestą sekmadienį ar šventos Onos atleidų dieną, pasitaikydavo, kad vienas pro kitą ir praeidavo, bet tada vienas kitam jiedu dar neegzistavo.

Toliau kalba eis apie Mariukos priešpaskutinį metų gimnazijoje. Vinco jau buvo paskutinis metas.

Darbšti, sumani, vikri mergiotė, įgaunanti pilną kūno formą, kaskart darėsi gražesnė, ir ji tai nujautė. Kartkartėmis žvilgterėdama į veidrodį, džiaugėsi tokia gamtos dovana. Rimtai gražaus veido, tamsiaplaukė, rudų akių, net nesisitengdama ji traukė į save daugelio vaikinų žvilgsnius savo pačios klasėje ir vyresnių, na, ir Vinco.

Greta kitų užsiėmimų gimnazijoje, kuriuose ji stengdavosi dalyvauti, mokslą ji gromuliavo sėkmingai, kaip verpdama prie ratelio, kuodelį linų paversdama į plonyčius siūlus, iš kurių vėliau išeidavo gražios drobės.

Gimnazija, metams slenkant, paprastai pasitarauja Vincukams ir Mariukoms, ir Petrukams, ir Onytėms labiau vienas kitą pažinti, giliau įsižiūrėti ir, kaip gamtos patvarkyta, užmegzti romantiškas draugystes, išplintančias į įvairias fazes: vieniems į trumpalaikius pafliirtavimus, kitiems į amžinus įsimylėjimus, dar kitiems į dideles meiles, pasibaigiančias liūdnai, kai likimas pasuka jų gyvenimą į ką nors netikėtą, nenumatyta. Laikas jiems viską suardo.

Vincas ir Mariuka buvo pokariniai produktai — į mokyklinio amžiaus metus suėjo po pirmojo pasaulinio karo, jau garbingais Lietuvos nepriklausomybės laikais.

Paskutiniais gimnazijos metais, kuriais jis daugiau subrendo, susijungė jis stiprių meilės saitų su Mariuka, ir jie sueidami, leisdami kartu ilgas valandas po darbo mokykloje, pradėjo rimtai kalbėti apie savo ateitį.

Vaikščiodavo sode, kol jau reikėdavo skubėti namon, kuždėdami žodžius, kokius tik mylimieji moka.

— Aš tave myliu, Mariute, ir noriu būti su tavim visada, visada... Ar tu myli mane?.. — klausė ją švelniai Vincas, žingsniuodamas šalia, lydėdamas ją Šešupės pakraščiu namo.

— Ir aš tave, Vincuti, myliu... Jau antri metai, kai tave širdyje slaptai nešioju... Man ilgu, ilgu, kai esu viena, be tavęs... — pridėjo Mariuka.

— Aš mylėsiu tave, Mariute, ir tada, kai išeisiu į universitetą. O tu ar neužmirši manęs? — susirūpinęs jos meile, klausinėjo jis.

Stipriai prisispaudus jo ranką prie savęs, Mariuka prabilo:

— Su gimnazija baigsis mano mokslas. Tau — universitetas, vadinasi, ir Kaunas, toli nuo manęs. Ten daugiau panelių, daugiau naujų pažinčių — ar rūpėsiu aš tau?

— Nepranašauk taip, mieloji! Žinai, kaip tave myliu... Universiteto metai prabėgs kaip nebuvę, ir mudu galėsime savo svajones paversti tikrove...

Ruošdamasis stoti į Vytauto Didžiojo Universitetą Kaune, Vincas kietai buvo nusistatęs mylėti Mariuką ir savo meilę įrodinėjo jai žodžiais, kuriems ji negalėjo netikėti.

— Norėčiau, kad tavo prižadai būtų šventi, — tarė ji.

— Noriu tapti inžinierium, Mariute. Ar tau patiks? Manau, kad tuo būdu geriau užsitikrinsiu ateitį, kurioje labai aiškiai matau tave.

Taip apie viską kalbėdamiesi, lėtai žingsniuodami, jiedu parėjo iki Mariukos namų, bet ir čia dar, susėdę po medžiu Šešupės krante, gerą valandą savo ateitį narpliojo ir planavo.

Taip dažnai sueidami, jiedu draugiškai praleido vasarą. Apkalbėjo visą pasaulį ir savo vietą jame, Lietuvos ateitį ir kuo naudingi bus jai. Vis žadėjo mylėtis, o kai ateis laikas, sukurti savo bendrą lizdelį.

Mariukai dalinai patiko, kad Vincas rengiasi į universitetą Kaune. Jis ten apsigyvens, ir paskui ji. Ten jau gyveno kitos, vyresnės už ją ištekęsios marijampolietės, kurių vyrai tame mieste turėjo tarnybas.

Mariukos mokslas baigėsi su gimnazija, kaip jos tėvų buvo numatyta.

* * *

Tačiau ką likimas buvo jiedviem skyręs nežinoma, iškilo į paviršių.

Vasarai artėjant į pabaigą, vieną sekmadienį jiedu susitiko mieste. Kai Vincas lydėjo ją namo, jie lėtai sau žingsniavo ir turėjo laiko kai ką išsiaiškinti.

Vincas tada pasiryžo pasakyti jai šį tą svarbaus ir dėl to graužėsi. Jis vis nerado žodžių, kaip pradėti sakyti, nes žinojo, kad Mariukai bus skaudu.

Parėję paupiu, vėl jie susėdo po medžiu. Paimdamas mergaitės ranką, jis prabilo:

— Mariute, turiu tau pasakyti tai, kas tave surūpins, ko nelaukiau ir niekad apie tai negalvojau, bet dabar vistiek nusprendžiau padaryti.

— Negąsdink manęs, Vincuti. Sakyk, kas yra?
— pastiro ji, apimta baimės.

Jis palengva įkišo ranką į kišenę, išsiėmė laišką ir, duodamas jai, pasakė:

— Štai, skaityk, supras.

— Tau rašytas, tai ir paskaityk. Arba imk ir papasakok.

— Nelinksma bus tau patirti, bet aš rimtai apsisprendžiau. Pasikalbėjau su tėvais ir su jų pritariamu apsisprendžiau pasinaudoti ta auksine proga. Noriu, kad ir tu žinotum.

— Mielasis, sakyk, sakyk...

— Mudviem teks išsiskirti ilgesniam laikui. Aš apsisprendžiau važiuoti ne į Kauną, bet daug toliau — iš Lietuvos...

— Tai tu paliksi mane?

Vincas pagaliau pradėjo pasakoti.

— Turiu dėdę Amerikoje. Jis jau senyvas, nevedęs, turtingas. Rašo, kad nori parsikviesti mane pas save. Nori, kad aš jį globočiau, už tai leis mane savo lėšomis į universitetą ten, Amerikoje. Jis sutinka, kad pasirinkčiau tokį mokslą, kokį noriu, net ir į kunigus. Apsigalvojau: ten mokslą baigęs, tapęs inžinierium, turėsiu platesnes galimybes, negu mūsų mažoje Lietuvėlėje.

— Taigi, Vincuti, jaučiu, kad tu paliksi mane ant visados... Mudviejų gražiai pintos svajonės baigiasi. Mano ateitis, kuriai visas savo viltis į tave dėjau, kaip matau, sugriūva... Tu rasi ten sau kitą, tikriausia. Aš tau būsiu tik praeities šešėlis... Dievuliau, kam aš tave pažinau, kam pamilau?

— Mariute, nežiūrėk taip beviltiškai. Mokslą baigęs, aš parsikviesiu tave į Ameriką, ten abu galėsime rūpintis tuo geruoju dėde, jį globoti ir gyventi

kaip planavom. Juk dažnai taip pasitaiko: vienas išvažiuoja į Ameriką, ten išigyvena, parsikviečia ir kitą...

— Iki šiol kalbėjom, kad išsimokslinęs tapsi naudinga Lietuvai, dirbsi savo tėvynei, kad mudu gyvensim Kaune. Dabar viskas nueina vėjais.

— Mudu ir Amerikoje gyvendami galėsime būti naudingi Lietuvai — daugybė išeivių tai įrodė. Jei norėsime, galėsime parvažiuoti pasisvečiuoti, kaip ir kiti daro. Dėdei mirus, galėtume ir visai sugrįžti. Visa tai eitų Lietuvai į gera. Nebijok Amerikos, brangute...

— Mane baugina, kas bus, kai tu išvažiuosi: dingsiu aš tau iš akių, ir bus taip, kaip atsitiko daugeliui tų, kurie, palikę savo mylimas, į Ameriką išvažiavo. Juk sakoma: iš akių ir iš minčių...

— Mariute, jokiai pasaulio krašte tavęs neužmiršiu. O tau į Ameriką atvažiuoti bus lengva.

— Jeigu tavo žodžiai virstų tikrėnybe, būtų miela. Bet kodėl tas tavo dėdė su savo pinigais neparvažiuoja į Lietuvą? Čia visi jūs galėtumėte jį globoti, čia tave į mokslą leistų. Arba kodėl jis nepasirenka sau tinkamos moters ir neveda? Turėtų, kas jį globoja.

— Jis, Mariute, rašė, laiškuose sakė, kad bijo vesti. Sako, jei senas patektų kokiai gudragalvei, tai ji viską sugrobtų. Amerikoje tokie įstatymai. Man rašo: važiuok pas mane, vaikel, galėsi naudotis mano turtais, iki tau reikės, ir mokslą išėiti. Aš prie tavęs turėsiu ramų gyvenimą, sako. Čia gyvendamas, sako, padėsi ir savo tėvams, bus lengviau tavo jaunesniems broliams namie.

Vincas tęsė dar toliau:

— Nusiskundė dėdė ir dėl to, kodėl nenori grįžti į Lietuvą. Sako, daugiau kaip 40 metų išgyvenęs Amerikoje, ten turi savo amžiaus draugų. Lietuvoje beveik visi vienmečiai jau bus jam nepažįstami, ir maža jų jau likę. Vieni karo išblaškyti, kiti jau mirę, ir jis jaustųsi, kaip atsidūręs svetimame krašte.

Sėdėdama prisiglaudus prie Vinco, Mariuka tyliai, gaudžiai verkė. Glostydamas jos galvą ir veidą, Vincas vis stengėsi įtikinti ją, kad ta auksinė proga jam jaunam leis lengvai gyvenime prasisiekti. Įtikinėjo, kad jo meilė jai nepasikeis, nesumažės. Mokslą baigęs pirmiausia pasiims ją pas save. Jei Lietuvoje baigtų mokslą, sakė jis, jie bus tik viena iš daugybės tokių porų, kuri gal ir gražiai gyvens, bet vistiek skurdžiau, visada skaitydamasi su litais.

— Daryk, Vincuti, taip, kaip tavo gyvenimui naudingiausia, ypač kad taip lengvai pasiekiamo, — drebančiom lūpom vos pratarama žodžius, per ašaras pasakė Mariuka.

Pagręžęs jos veidą į save, apšluostęs ašaras, apkabinęs ją per petį ir spausdamas prie savęs, Vincas dar vis kartojo, kaip jiedu netolimoje ateityje gražiai gyvens, statydami sau ateitį dėdės siūlomųjų geru.

Su savo tėvais Vincas dėdės pasiūlymą jau buvo galutinai aptaręs: važiuos jis į Ameriką, paklauss savo motinos brolio rimto prašymo ir siūlymo. Dėdės laišškai mirgėjo gerais norais padėti Vincui, turėti sau artimą asmenį pasiruošusį stoti į universitetą, padaryti vieną jų šeimos narį laimingą. Vincą jis pažinojo tik iš nuotraukų. Dėdei gal patiko ir

Vinco pasigyrimai ankstesniuose laiškuose, kad jis gimnazijoje mokosi ir anglų kalbos.

Mariukos ir Vinco tėvai žinojo, kad jų vaikai mylisi. Jos motinai patiko Vincas, kaip būsimasis žentas. Pradžioje jie galvojo, kad bus garbė, jei Mariuka gyvens Kaune; jiedu bus lygūs su kitais aukštesnio luomo marijampoliečiais.

Kai dabar jos motina sužinojo, kad Vincui sudarė dar geresnė proga, patarinėjo Mariukai nepamesti vilties patekti į Ameriką. Iš tiesų juk daugybė mergaičių visais laikais pas mylimuosius nuvažiuodavo. Vinco pažadams pasiimti ją į Ameriką, motina sakė, Mariuka gali tikėti. Žinoma, motina labai norėjo, kad tos viltys ir pažadai tinkamu laiku virstų tikrove.

* * *

Dėdės aprūpintas pinigais ir dokumentais, Vincas ruošėsi kelionei.

Vasarą lankydamasis Kaune 1935 metų I Pasaulio Lietuvių Kongreso proga, jis susipažino su keletu iš Amerikos atvykusių lietuvių. Keletas jų buvo iš Čikagos, kur jo dėdė gyveno, ir vienas kitas sakėsi pažįstas Mateušą Velksnį. Jis nutarė išplaukti kartu su tais namo grįžtančiais amerikiečiais.

Atėjo išleistuvių diena — daug ašarų Mariukai ir širdgėlos Vincui. Ir paskutinę valandą Vincas ją tikino, kad pasistengs ją pasiimti pas save.

— Iki pasimatymo, Mariute... — bučiuodamas ją, tarė Vincas.

— Iki pasimatymo... — o atsisveikinus, kai Vincas išėjo, Mariuka su ašaromis puolė savo motinai į glėbį.

Susidraugavęs su jaunesniaisiais į Ameriką grįžtančiais svečiais, Vincas turėjo smagią kelionę. Išsikalbėjęs su jais, jau kelionėje turėjo šokių tokių supratimą apie tą tolimą, svetimą kraštą. Kai ką iš jų išmoko, ypač daugiau anglų kalbos. Beplaukdamas pasiruošė priimti už gera viską, ką ras Amerikoje.

* * *

Kaip Vincui sekėsi Amerikoje?

Įsijungęs į Čikagos, nors ir visai dar nežinomą gyvenimą, patyręs, kad Čikagoje lietuvių gyvena daugiau negu Kaune, Vincas galvojo, kad ir Mariukai bus malonu čia gyventi, net nemokančiai anglų kalbos.

Dėdė Mateušas pasirodė toks, kokį jį iš laiškų vaizdavosi: gerokai senas, nebe visiškai jau sveikas ir reikalingas globos ir priežiūros.

— Kaip mano sesutė, kurią dar kūdikiu palikau? Kaip jos vyras, tavo broliukai? — klausinėjo jį dėdė. — Ar labai vargot karo metu, kol pradėjot iš naujo gyventi? Karo metais nieko apie jus negalėjau sužinoti.

Vincas karo metu buvo dar nedidelis berniukas, tai dėdei galėjo papasakoti tik tai, ką prisiminė iš tėvų kalbų apie sunkumus, apie vokiečių okupaciją. Pasakojo, kaip lietuviai kovojo su bolševikais, bermontininkais, lenkais už savo krašto laisvę ir kaip linksmi visi buvo, kai Lietuva atgavo nepriklausomybę. Dabar, sakė, Lietuva turi savo valdžią, prezidentą. Sekęs lietuvių spaudą ir parėmęs Lietuvą aukomis, dėdė tuos dalykus ir pats žinojo.

Mateušas Velksnys išvažiavo į Ameriką praėjusio šimtmečio pabaigoje, pasišalindamas iš Lie-

tuvos, kad išvengtų reikalo tarnauti Rusijos kariuomenėje. Atvykęs Amerikoje rado sunkius nedarbo laikus. Gavę šiek tiek padirbėti, būdavo ir vėl paleidžiami. Turėdami kelis dolerius kišenėje, kiek užtenka pavalgyti ir geležinkelio bilietui, būriais jie važiuodavo kitur, kur išgirsdavo kalbant apie darbus.

Dėl nedarbo vargšas neišvengė ir tai, nuo ko iš Lietuvos bėgo. 1898 metais kilus Amerikos - Japonijos karui už Kubos išlaisvinimą, Velksnys stojo savanoriu kariuomenėn. Kadangi karas tęsėsi neilgai, laimingai išliko gyvas.

Karas jam davė šį tą. Kariuomenėje geriau pramoko kalbos. Kaip buvęs kareivis, lengvai įgijo pilietybę, o kaip karo veteranas — pensiją iki gyvos galvos.

Dėdė nesivaržė pasipasakoti savo vaikiaičiui, kaip jis praturtėjo. Pusiau pasigirdamas, jis apsakė, kad kaip karo veteranas, jau geriau susikalbęs, įsigijo „biznį“ — atidarė svaiginamųjų gėrimų užėigą — saliūną, kaip jis vadino.

Kai kilo 1914 metų karas ir Amerika į jį įstojo, nuo 1918 metų krašte buvo įvesta vadinamoji prohibicija — draudimas pardavinėti svaiginamuosius gėrimus. Taigi daugybė pradėjo tokius gėrimus pardavinėti slapta. Per tuos 15 metų kai kas sugebėjo ir pralobti.

— Bet įstatymas tokius dalykus draudė, dėde, ar ne? — pertraukė Vincas.

— Taip, vaikeli. Bet kas galėjo užimti žmonėms gerkles, jei jie norėjo išsigerti? Vieni slaptai degtinę gamino, kiti slaptai pardavinėjo. Kai tas

draudimo įstatymas buvo panaikintas, tos pačios gerklės ėmė teisėtai gerti. Aš tik pasinaudojau proga ir esu patenkintas.

Dėdė buvo paprastas darbo žmogus. Jis gal būtų sunkiai vargęs, jei nebūtų vertęsis tuo gėrimų pardavinėjimu. Dėl to Vincas jo nekritikavo. Dabar jis tik tais dėdės pinigais aprūpinamas stengėsi geriau pramokti kalbą ir pasiruošti stoti į universitetą.

Rimtai imdamasis mokslo, Vincas taip pat dažnai rašė Mariukai laiškus, kaip buvo žadėjęs. Kiekvienan laiškan vis įdėdavo po Amerikos vaizdelį. Nors toli jie vienas nuo kito, bet Mariuka visada jam buvo mintyse ir širdyje. Jis vis primindavo laiškuose laukias laiko atsikviesti ją pas save.

* * *

Laikas bėgo, ir praėjo metai. Bet laikas dildo ir dažnai sunaikina ir amžinos meilės pažadus.

O Mariuka ar tesėjo savo ašaromis aplaistytus prižadus Vincui? Pradžioje dažniau rašiusi, ėmė į jo laiškus atsakinėti retai ir šaltai, neaiškiais žodžiais ir pagaliau visai jau neatsakinėjo. Tuo ji sukėlė susirūpinimą svetimoje šalyje gyvenančio jai atsidavusio vaikinio.

Antros vasaros rudenio Vincas gavo laišką iš savo jaunesniojo brolio. Pasirodo, Mariuka, nesitiekdama ar gal nenorėdama patekti į Ameriką, ištėkėjo už pažįstamo Prano Jokšos. Ji, mat, pradėjo svajoti apie gyvenimą Kaune, kur gyvena viena kita jos draugė, ir pasitaikė proga savo svajonę įkūnyti.

Einančiai dvidešimtuosius metus, jai pasipynė kitas ir kaip tik toks, kuris gyvena Kaune. Ji ir pasiryžo. Pranas, ketvertu metų vyresnis už Vinčą, mo-

kęsis Marijampolės gimnazijoje ir lankęs Vytauto Didžiojo universitetą, tarnavo Kaune vieno banko finansiniame skyriuje. Taigi Mariukai susidarė progą pasiekti savo troškimo gyventi Kaune ir būti poniu, nors ir neaukšta.

Kai Mariuka pasiryžo tekėti už Prano ir nutraukė ryšius su Vincu Amerikoje, jos tėvams tokia išeitis atrodė patenkinama. Geriau išleisti dukterį greičiau, negu laukti Vinco. Išeis duktė į Kauną, jie turės kuo pasididžiuoti, ir namie likusioms dviem jaunesnėms bus lengviau. Jie sutiko su Mariuka.

Paskaitė Vincas brolio laišką dėdei Mateušui. Tas išklauses pakraipė galvą, mostelėjo kaire ranka ir pasakė:

— Vaikeli, matai, jos visos tokios... Tau priešaukiau, pasižada, o tik tu iš akių, pasisuko kitas, ir jau puola tam į glėbį. Ne tau vienam taip atsitiko. Užmiršk ją. Kas tau žadėta — nepabėgs.

— Suprantu, dėde. Jau kitaip nebebus, nors ją mylėjau, nelengva bus užmiršti.

— Neužmirši tol, kol kitą sau tinkamą surasi, vaikeli.

* * *

Metai vijosi metus, o Vincas pasiekė savo tikslą: baigė inžinieriaus mokslą.

Vienas sau galvodamas, dėdė priėjo išvados, kad tokio amžiaus Vincui vienam gyventi vis dėlto labai nuobodu ir nenatūralu. Keletą kartų išsitarė jam, kad vyrui ne viena moteriška tėra po saule. Pradėjo užsiminti vaikinui apie savo gero artimo draugo dukterį — kodėl gi ne ji, Stasė?

Studentaudamas Vincas kartais ją pamatyda-

vo, bet nekreipė demesio. Jis žinojo, kad mergina turi vaikina, savo klasės draugą, kitatautį. Be to, ji vis dar slėgė prisiminimai, nors ir bergždi.

Vieną sekmadienio pavakarį dėdė pasisakė Vincui norįs eiti aplankyti kaimyno. Pasiūlė ir jam eiti, palydėti.

Stasę rado jie namie. Ji priėmė Vinčą, kaip lauktą svečią. Kai senieji susėdo prie alaus, Vincas pratarė lietuvišku papročiu:

— Panele, matau, namie šiandien. Gal kuo nors svarbiu užimta, gal sutrukdysiu...

— Atėjęs į svečius, nevadink manęs panele, aš esu Stasė, — prašneko ji amerikietišku papročiu, juokaudama ir norėdama labiau susidraugauti.

— Mano vardas Vincas, galiu prisistatyti, — pratarė jis.

— Aš tavo vardą labai gerai žinau, Vincai...

Stasė ir Vincas surado bendrų temų plačiai išsikalbėti ir greit suartėjo. Abu džiaugėsi tokiu nplanuotu susitikimu.

Stasė buvo beveik Vinco amžiaus. Ji mylėjo savo klasės vaikina, bet jis įstojo aviacijon ir žuvo. Ilgai jo gailaudama, turėdama pelningą tarnybą, jau-tėsi vistiek patenkinta savo tuometiniu savarankišku gyvenimu. Už bet kokio nenorėdama tekėti, taip leido laikui slinkti.

Daili, pamokyta, inteligentiška mergina, blondinė, daugiau amerikoniško tipo lietuvaitė, Vinčą ji patraukė į save, padarė artimu, net širdies draugu. Patyręs, kad jos būdas ir pomėgiai panašūs į jo, Vincas prasitarė, ar nenorėtų ji kurį nors vakarą su juo išvažiuoti pasivažinėti ar užėiti į kiną. Stasė pasiūlymą priėmė pilna džiaugsmo.

Kai dėdė panoro grįžti namo, Stasei dar rūpėjo, kad Vincas pabūtų. Atsisveikindami abu jaunieji spaudė vienas kitam rankas jautriai ir žvelgė giliai į akis. Tąkart išsiskyrę, nekantriai laukė sutarto kito vakaro.

Jos tėvai ir jo dėdė patenkinti žiūrėjo į jaunuosius ir troško, kad šis pasimatymas pakryptų į visiems naudingą pusę.

Stasė greitai išdildė Vinco mintis apie Mariuką. Ji juk toli, toli ir jau ištekęjusi už kito, kalbėjo sau Vincas.

Stasė apie tą mergaitę Lietuvoje nieko nežinojo. Ji tik pagalvodavo, kad tas jaunas vaikinąs galėtų turėti Lietuvoje net kelias paneles.

Sutartam vakarui atėjus, belaukiančiai Stasei valandos buvo baisiai ilgos, laikas lėtai slinko. Laukdama vaikštinėjo po kambarius, žiūrėjo vis pro langą, stovinėjo prie veidrodžio, tikrindama, ar jos apsirengimas ir plaukų sudėjimas tvarkingi.

Kai po smagiai ir draugiškai praleisto vakaro parvežė ją namo, jeigu jis būtų buvęs šiek tiek atviresnis, jo kompanija sužavėta Stasė atsisveikindama būtų jį išbučiavusi. Šį kartą tą geismą ji turėjo atidėti kitai progai.

Po to telefonu buvo kalbamasi beveik kas vakarą. Vienu tokiu atveju Vincas pavadino Stasę važiuoti su juo į operą. Mergina ligi šiol neturėdavo noro važinėti į operą ar gal tik nesusirasdavo tinkamos kompanijos. Operoje ligi tol ji niekada nebuvo buvusi. Dabar džiugiai pasakė Vincui, kad ji operą labai mėgsta ir mielai su juo važiuos.

Kai kurį šeštadienį nuvažiuodavo į lietuvišką

vakarą. Kai išeidavo šokti, vienas prie kito jausmingai prisiglaudę, rodos, norėjo, kad šokis niekad nesibaigtų. Parvežta namo, atsisveikindama mergina jau nepaleido jo nepabučiavusi, ir Vincui tai labai patiko. Tai užantspaudavo jų meilę, vedančią į rimtesnį apsisprendimą.

* * *

Kaip meilėje pasitaiko, mylėtasis ir pamestasis asmuo liūdi ir kankinasi, kol kito meilės ranka ašarų nenušluosto. Stasė pajėgė tai padaryti Vincui, jis iš savo pusės jai, ir jiedu tapo nauja meile įsimylėjusių porėlė. Tai žinodami, jos tėvai džiaugėsi, kad gaus lietuvių žentą.

* * *

Prasidėjo antrasis pasaulinis karas. Kai Amerika tapo ginklų sandėliu ir 1941 metų gruodžio 7 d. įstojo į karą, inžinierius Vincas buvo labai reikalingas ir naudingas karo reikmenų įmonėms.

Bet jo ir Stasės meilė dėl to nenukentėjo. Sutarė jie susituokti. Nors jis iš Lietuvos, ji Amerikoje gimęs lietuvaite ir silpnai lietuviškai tekalbėjo, ji Vincui labai patiko, kai pasisakė, kad norinti gerai išmokyti lietuvių kalbą.

Dėdės padedami, kai jis patyrė apie jų rimtą pasiryžimą sukurti šeimą, jie įsigijo naujus namus, puošniai įsirengė ir susituokę pradėjo linksmą naują gyvenimą. Ir dėdė, naujame name radęs kuo daugiau užsiimti, jautėsi patenkintas savo gyvenimu.

* * *

Karas atnešė baisią tragediją Lietuvai ir jos žmonėms. Tūkstančiai ir tūkstančiai, palikę namus, traukėsi į vakarus, šalinosi nuo raudonojo teroro.

Skubiai pasitraukė iš Kauno ir Pranas Jokša su Mariuka ir dukrele.

Jokša jau buvo šiek tiek prasisiekęs tarnyboje, bet ir jiedu atsidūrė tremtyje ir pagaliau pateko į Hanau stovyklą skursti, laukti, nors ir beviltiškai, karo pabaigos ir grįžti atgal į Kauną.

— Kad karas greičiau pasibaigtų, bolševikai pasitrauktų, grįžtume, nors tektų sunkiai pradėti iš naujo, — kalbėjo Pranas.

Taip kalbėjo ir daugybė kitų Pranų, Jonų, Antanų, Mariukų, Onų savo tarpe. Jų mintys sukosi apie būsimąjį gyvenimą savame krašte, jeigu galėtų sugrįžti.

Mariukos vargingame gyvenime įvyko ir prie dinis skaudus įvykis: tremties sunkios sąlygos pakirto jų dukrelės sveikatą, mergaitė mirė.

Tremtyje buvę lietuviai, nesulaukę progos grįžti, atsimena juos šelpusį Amerikos lietuvių komitetą ir pagalbą savųjų, su kuriais Amerikoje susisiekė.

Vieną popietį, sugrįžęs į savo pastogę, Pranas pasakė savo žmonai:

— Mums komitete pranešė, kad Amerikoje baigiamas ruošti įstatymas leisti imigruoti ten bolševikų okupuotų kraštų žmonėms, kurie nenorės grįžti į savo tėvynes. Manau, ir mudviem teks į Ameriką keliauti.

— Jeigu ne į savo laisvą kraštą, tai tik Amerika vienintelė išeitis. Kai pradės leisti kitus, manau, pasinaudosim ir mudu, — pridėjo Mariuka.

Kitais metais tikrai vieni po kitų pradėjo gauti darbo ir buto garantijas, afidavitus ir savųjų laiškus, kviečiančius važiuoti į Ameriką.

Kurie neturėjo giminių ar draugų, tie gavo affidavitus iš geraširdžių ir gal tokių, kurie norėjo pasinaudoti ateivių darbu. Važiavo žmonės ir pas svetus, kartais į tolimus užkampius.

Pranui ir Mariukai teko affidavitas važiuoti į mažai žinomą, nors didelį ir svarbų miestą Pittsburgą. Bet nei Pittsburgė, nei kituose užkampiuose „Dievo paukšteliai“ neprisigijo. Gaudami vėliau laisvus iš savo draugų Čikagoje ir kituose lietuvių centruose, kėlėsi ten, daugiausia vis į Čikagą, į tą „Amerikos lietuvių sostinę“. Mariuka su savo vyru važiojo į Čikagą pas savo draugus iš Hanau stovyklos.

* * *

Vinco ir Mariukos gyvenimai gal ir būtų likę vieno kitam nežinomi, jeigu ne tie „afidavitai“. Mariuka žinojo apie Vincą tik tiek, kad jis gyvena Amerikoje. Vincas samprotavo, kad jeigu kiti traukėsi iš Lietuvos, greičiausia, neliko ir Pranas su Mariuka. Kur jie dabar, jeigu gyvi, ar atvyko į Ameriką, ar pasuko į Australiją, jam tiek nerūpėjo.

Persikėlus į Čikagą, Pranas gavo darbą dirbtuvėje. Kiek sąlygos leido, įsijungė jis į lietuvišką veiklą naujakurių organizacijose.

Likimas Vinco, apie kurį per keletą karo metų ir po to nebuvo žinoma, buvo nelaimingai toks: nors jam profesijoje sekėsi, gražiai jis gyveno ir turėjo įvairių draugų, gausiai paremdavo lietuviškus reikalus, bet jo žmonelė Stasė pradėjo nesveikuoti, ir gydytojai nieko nepadėjo. Gydytojai nustatė, kad stauga prisimetusi liga yra nepagydoma, jokios vilties nėra, ir ji, jaunoka moteris, neišgyvenusi nė dešimties metų su Vincu, pagaliau mirė.

Vincui vienintelis gyvenimo draugas vėl buvo jo senas dėdė tuose puošniuose namuose. Senukas ramindamas, glostydamas jam ranką sakė:

— Matai, vaikeli, kaip Dievas žmogui skiria: gyveni poroje, gražiai, laimingai, visko užtenka, bet skaudu, kai taip liūdnai baigiasi. Aš gal laimingesnis už tave, tų širdgėlių nepatyręs.

— Mano toks likimas, dėde, nieko nepadarysi...

Savo vienišą gyvenimą Vincas tęsė, tenkindamasis savo profesija, prisimindamas malonią Stasę, negalvodamas, bent tuo tarpu, kas toliau bus.

Čikaga, seniau ir Vinco ^{* * *} laikais keletą metų, buvęs judrus lietuviškas avilys, dar daugiau pasireiškė gyvumu, kai suvažiavo daugybė „Dievo paukštelių“, lyg į savo namus. Ko senoji lietuvių karta nepajėgė, pasiėmė darbą pirmyn varyti naujakuriai.

Patyręs apie naujakurių artistų ruošiamą statyti operą „Rigoletto“, Vincas irgi nutarė važiuoti pasižiūrėti. Įdomu: anksčiau jis matė kitataučių artistų vaidinamas operas, dabar dainuos ir vaidins savas lietuviškas talentas, suvažiavęs iš tremties, — tikrai nepaprasta naujybė Amerikoje.

Kalbino jis ir dėdę važiuoti kartu, bet senukas atsikalbinėjo:

— Ką ten man, vaikeli, opera! Tik pravargsiu vakarą. Pakanka man televizijos. Kai užsimanysiu miego, nusuksiu — nereikės bereikalingai žiovauti.

Tarp tą vakarą susirinkusiųjų į operą Vincas susilaukė ir netikėtumo. Jau anksčiau jis buvo su-

ėjęs vieną kitą naujai atvykusį marijampolietį. Tą vakarą vienas jų pataikė supažindinti jį su kitais savo draugais, ir Vincas visai netikėtai pamatė prieš save stovinčią Mariuką!

— Mariute! Tu, tu, atsiprašau, judu Čikagoje?! Taip netikėtai! Laimė, kad gyvi ir sveiki...

Vincas, sveikindamas jos vyrą Praną, sakė:

— Ar būčiau drįsęs leisti manyti, kad ir judu atsirasite mūsų Čikagoje. Nors iš Lietuvos pasitraukė daugybė, bet daug kas persikėlė į Kanadą, kiti net į Australiją nusibloškė. O ir Amerika tokia plati, o mes susitinkame Čikagoje.

Mariuka pradėjo klausinėti Vinčą, kas tik jai atėjo į galvą.

— Tu, matau, sveikas, stiprus, pastambėjęs. O kaip tas tavo dėdė, ar dar gyvas?

— Dėdė? Matytum, sveikas kaip keltas. Bus proga susipažinti.

Žiūrėjo ji į Vinčą, stambesnį, suvyriškėjusį, ne tą jauną, aukštą bernioką, su kuriuo anuomet sode ir pašėšupiu vaikštinėdavo. Gėrėjosi jo inteligentišku orumu.

Vincas matė prieš save sumoterėjusią, bet lai-bą, vis dailaus veido ir gyvų akių, nors daug pergyvenusią Mariuką. Toks netikėtas susitikimas sudarė jam naują nuotaiką.

— O kur tavo žmonelė ši vakarą? Negi vienas atvažiavai į operą? Girdėjau iš tavo brolio, kad ve-dei amerikietę, — teiravosi Mariuka, nežinojusi smulkmenų apie Vinco praeitį. Jai labai rūpėjo pa-tirti, kokią žmonelę Vincas jos vietoje gavo.

Pakėlęs akis į salės lubas, Vincas valandėlę ty-lėjo.

— Mano žmonelė? Deja, judu neturėjot gali-
mybės apie mano gyvenimą patirti. Ji mirė, paliko
mane... Aš vienas, kaip matote, jau ketvirti metai...

Mariuka, abiem rankom suėmusi Vinco ran-
kas, spaudė jas, reikšdama užuojautą. Ir jos vyras
taip pat pareiškė užuojautą.

— Ir mudu palaidojom savo dukrelę tremtyje.
Buvo dešimties metelių... — pratarė Mariuka, ske-
petaite šluostydamosi ašaras.

— Ir mano užuojauta judviem... — pridėjo
Vincas.

Pertraukos metu jie vėl susiėjo. Vincas klausi-
nėjo apie jų pergyvenimus ir apsakė liūdną savo
žmonos istoriją.

Kai jos vyras kalbėjosi su kitais, Mariuka porą
kartų pakartojo netikėjusi jį daugiau kada nors su-
sitikti — nei Čikagoje, nei kur nors kitur, nors sa-
kėsi dažnai pagalvodavusi apie jo gyvenimą.

— Man lyg dievų buvo taip skirta, — kalbėjo
Vincas. — Pasinaudodamas dėdės kvietimu, išven-
giau tų sunkumų, kokie teko jums visiems, bolševi-
kams Lietuvą okupavus...

— Tikrai, — patvirtino Mariuka, — jeigu bū-
tum likęs Lietuvoje, būtume abu kartu po visų sun-
kenybių atsidūrę čia, kur dabar netikėtai susitin-
kam.

— Jei būtum turėjusi kantrybės ir palaukusi
mano pakvietimo atvažiuoti, būtum išvengusi trem-
ties sunkenybių, — lyg priekaištaudamas pridėjo
Vincas. — Kai dėdei papasakojau apie tai, jis buvo
užsiminęs, kad reiktų atkviesti ir tave, nelaukti, kol
mokslą baigsiu, bet jau buvo po laiko...

Programai pasibaigus, Mariuka jau buvo įkalbėjusi savo vyrą pakviesti Vincą kartu su Antanu ir jo žmona, ta pažįstama pora, kuri juos suvedė, pas save kito šeštadienio vakarui.

— Kaip važiuosit namon? Ar galiu pasitarnauti? — pasisiūlė Vincas.

Antanas pasiskubino:

— Tikrai, Vincai, gali juos pavėžėti, tau visai pakeliui.

Kai pasakė gatvę ir namo numerį, Vincas tarė:

— Puiku, aš ta gatve važiuoju namo. Mielai pavėžėsiu.

Gatvėje paprašęs juos pastovėti, už valandėlės Vincas privažiavo jų pasiimti blizgančiu kadilaku, ir Mariuką tai vėl nustebino, gal net sukėlė ir pavydą. Kaip ir pritiko, Mariuka sėdo prie vairuotojo, o jos vyras užpakalinėje sėdynėje.

— Net nesinori tikėti! Kaune tokiu tik prezidentas važinėjo! — reikšdama nuostabą savo buvusiam mylimajam, prabilo Mariuka.

Parvežta namo, išlipdama Mariuka dėkodama pridėjo:

— Tik neužmiršk šeštadienio vakaro!

Automobiliui nuvažiavus, palipusi laiptukais ji dar pažiūrėjo į jį. Einančiai į vidų, jai galvoje sukosi įvairios mintys — apie Marijampolę, jauną Vincą, greta jos einantį paupiu, ir dabartinį orios išvaizdos vyrą, aiškiai matomą jo turtingumą ir tą padėtį, kad jis našlys. Mintys sukosi ir apie jos vyrą, kuriam nepavyko pritaikyti savo išsimokslinimo prie Amerikos sąlygų ir tenka dirbti paprastą darbą, kaip ir daugeliui kitų naujakurių. Jos vyras bu-

vo vienas tokių, kuriam nesisėkė ir su kalba. Mariuka buvo priversta prisitaikyti prie gyvenimo, toli gražu ne tokio, kaip Amerikoje gyvenant galima norėti.

Mariuka laukė šeštadienio vakaro ir Vinco, nesiodamasi mintį, kad jis pasikviestų juos pas save, norėdama patenkinti savo smalsumą ir patirti, kaip puošniai jis gyvena, ir susipažinti su tuo dėde, kuris taip beširdiškai atėmė jai Vincuką.

Darbšti ir sumani, Mariuka vaišių vakarėlį stengėsi paruošti savo sąlygomis ko puikiausiai, kad Vincui patiktų. Panaudojo savo Kaune jau įprastą įvairumą, kai vaišindavo sau patinkančius žmones. Bet protarpiais ji vis atsiprašinėjo svečius, kad jie negali taip, kaip įmanoma būtų Vinco namuose. Prasitarė ir net siūlėsi, kad norėtų būti pakviesta į jo namus. Vincas, suprantama, ir turėjo tai galvoje, nes turėjo ir norėjo kuo pasirodyti.

Pradžioje pobūvis vyko lėtai. Kalbėtasi apie senesnius laikus Lietuvoje, apie įvykius ir pergyvenimus svetur. Pranas papasakojo apie savo ir Mariukos tėvus: jie senatvėje sakė jaučiasi niekam nepavojingi ir apsisprendė likti namie. Jos motina prieš keletą metų mirė. Girdėjo, sakė, jo broliai išėjo partizanais, žuvo, dingo be žinios. Kai kurias tų žinių Vincas jau turėjo iš susirašinėjimo su namiškiais.

Geriant užgeriant kalbos plito ir linksmėjo — apkalbėta nuo Marijampolės, Šešupės, Kauno, Hano iki Čikagos ir atgal.

* * *

Ką likimas turi Mariukai ir Vincui nuo dabar? Atėjo eilė Vincui pasikviesti Jokšus į savo na-

mus. Suprantama, jis pats nuvažiavo jų parsivežti.

Mariuka pasinaudojo proga giliai išsižiūrėti į tą Vinco senuką dėdę, Amerikon išvykusį dar tada, kai ji ir Vincas nebuvo gimę. Matydama nuoširdų seną žmogų, ji paglostė jo pliką galvą bent porą kartų. Nuo kojų iki galvos permetė akimis senyvą jo namų patarnautoją.

Namų didumas ir puošnumas kėlė jai mintį, kaip ji iš savo rankų leido tai pasprukti. Jeigu būtų palaukusi ir atvažiavusi pas Vincą, kai jis anuomet žadėjo ją parsikviesti, visa tai būtų buvę jos. Ambicinga moteris, būtų ji turėjusi net ir sau automobilį, kaip kitos turtingos moterys turi.

Dairėsi, žvalgėsi po visus pakraščius ir kampus, net apčiupinėjo langų užuolaidas ir viską gyrė. Gailėjosi tarpais ir savo vyro, kuriam Amerikoje nesisėkė prasikurti.

Kur nuves ta atnaujinta pažintis? Ji turi vyrą, nors Vincas vienišas, laisvas.

Čikagoje gyvenant, pasitaikydavo įvairių progų dažnai sueiti. Jis vis savo automobiliu juodu pavežėdavo į viešus vakarus, net į balius. Mariuka tas progas, kiek sąlygos leido, stengėsi išnaudoti.

Našlio Vinco padėtį laikydama įvykusiū faktū, Mariuka elgėsi su juo, kaip su laisvu vyru. Šokdama ji bandydavo jam priminti našles, subrendusias merginas, kartais labiau prisispausdama jį prie savęs, stengdamasi parodyti, kaip miela yra prisiglausti prie moteriškos. Vincas tokiu atveju jai prikišdavo:

— Neturėjai kantrybės, Mariute. Būtume gyvenę čia, kaip jaunystėje planavau.

— Gal Kaunas mane tada labiausiai viliojo.

Jauna, kvaila buvau. Bet aš vis prisimenu tas mud-
viejų saldžios meilės dienas.

— Dabar, mieloji, visa tai yra dingusi praeitis.

— Aš tau, Vincuti, esu tik praeities šešėlis...

Bet tave, rodos, galėčiau mylėti, kaip ir anuomet.

— Širdį reikia kartais suvaldyti.

— Vincuk, aš nenoriu jai nieko drausti, tave
prie savęs turėdama...

— Ne viską galima ir mintims leisti...

— O kas man uždraus? Ar tu norėtum kam
skųstis?

Pagalvojęs apie jos vyrą, Vincas pratarė:

— Tam yra ir įstatymai, mieloji.

— Kaune sakydavo: įstatymai rašomi tam, kad
žmonės juos laužytų... — spausdama jį labiau prie
savęs, šokdama sakė jį.

Laikydami vienas kitą glėbyje, jie laikinai nu-
tilo. Šokis baigėsi. Vėl jie susimaišė su kompanija.

Po tokių, tegu ir viešų suėjimų, drąsesniais žo-
deliais pasikeitimų, Vincas, grįžęs į namus, perleis-
davo savo galvoje visokias visokiausias mintis, vis
galvodamas, kaip miela būtų ir dažniau ją sueiti.
Bet iš kitos pusės tas galvojimas jam priminė, kad ji
beširdiškai pakeitė jį į kitą ir dabar turi vyrą, ji ne
viena. Nepadoru būtų, jei Pranas įžiūrėtų ką nors
tarp jo ir savo žmonos.

Rimčiau galvodamas, nors galėjo su ja laisviau
elgtis, vis dėlto jautė reikalą stengtis jos per drąsų
atvirumą kiek galint varžyti.

Taip slinko dienos, savaitės, mėnesiai, pusme-
čiai.

Nors Čikagos gyvenime, norint dažnai sueiti,

progų pasitaikydavo, lankantis viešuose vakaruose, bet ar Mariukaj tiek pakako?

Ją gundė mintys rasti galimybių sueiti Vinčą privačiai, slapta, vieną.

Turėdamas automobilį, galvojo Mariuka, jis gali rasti progų išsivežti ją pasivažinėti, parsivežti į savo namus... Dėdė, tas senukas, niurkso sau kambaryje prie televizijos, kartais net užmigęs, ir nežinos.

Vieną vakarą ji paskambino telefonu:

— Vincuk, atvažiuok šį vakarą kiek vėliau pas mane. Oras toks gražus, pasivažinėtume...

— Ką kalbi, Mariuk, juk tavo vyras...

— Vyras? Jį išsivežė Antanas į posėdį, negrįš be vidurnakčio...

— Neprižadu, mieloji. Vis dėlto būtų ne taip, kaip pridera. Pasikalbėkime telefonu, jeigu laiko turi.

— Tu visai be jausmų žmogus... — prikišo Mariuka, pusiau gundydama savo atvirais žodžiais.

Ar toks jos elgesys buvo jos prigimtis, išvystyta su bėgančiais metais, ar įgytas gyvenant Kaune? Bet tuo ji sukeldavo Vincui įvairių minčių.

Po keleto vakarų, kai Pranas kartą po sunkios dienos darbo nuėjo anksti gulti, Mariuka paskambino Vincui. Ji saldžiais žodeliais kreipėsi:

— Pasiilgau tavęs, Vincuti... Taip norėčiau pasimatyti! Tu net nepasakai, ar pagalvoji apie mane...

Maloniai nustebintas, vis tikėdamasis išgirsti iš jos ką nors drąsesnio, Vincas pasiryžo jai atviriau atsakyti:

— Ačiū, Mariute, už tokius žodelius... Pasaky-
siu tau štai ką: jeigu tu būtum našlė, tikrai mudviem
dabar nereiktų telefonu kalbėtis... Aš būčiau pas
tavė...

Tokių žodžių labai pradžiuginta, ji ilgiau kal-
bėjo. Kai pagaliau kalba baigėsi, abu pratarė „iki
pasimatymo“ ir lėtai pakabino telefono ragelį.

Ką tą vakarą Mariuka dar darė, Vincas nežino-
jo. O jis, ilgą dieną praleidęs įstaigoje prie keblių
planavimų, skaičiavimų ir braižinių, nieko daugiau
nebegalvodamas, tik prisimindamas jos „iki pasima-
tymo“, nusirengęs atsigulė ir kietai užmigo.

* * *

Vincas buvo patenkintas, kad Mariuka judvie-
jų santykiuose visus siūlus tampo kvietimais, įsaky-
mais telefonu, pasimatymais. Jo automobilis buvo
jos pareikalavimams nuvežti į kokią nors moterų po-
būvį, į lietuvišką vakarą, pasivažinėjimams, kai tik
pasitaikydavo būti laisvai nuo savo vyro.

Važinėdamas jis automobilį vairavo kaire ran-
ka, nes į dešinę, šalia jo sėdėdama, tvirtai įsikibus
laikydavosi Mariuka. Kai parveža ją namo, išlip-
dama ji beveik visą jį išbučiuoja.

— Nors čia ne Marijampolė, ne sodas, ne Še-
šupės pakrantė ir ne anie laikai, bet aš tavė, Vincuti,
myliu anų dienų meile, — kartoja ji.

Taip slenka dienos, savaitės, mėnesiai. Jie-
dviem niekas nekliudo, rodos, jų niekas nemato.
Mariuka vis stengiasi rasti priežastį su Vincu susi-
siekti kiekvienu galimu laisvalaikiu, jei ne susitikda-
ma, tai telefonu.

Suskamba telefonas. Atsiliepdamas Vincas išgirsta jos balsą. Ji jam linksmai pareiškia:

— Ar atsimeni, ką tu man aną kartą pasakei: jeigu aš būčiau našlė?.. Vincuti, aš jau našlė! Gali džiaugtis, aš tavo, aš jau tavo! — Jos balse skambėjo pasitenkinimas.

— Ką kalbi, Mariute?! — sukrėstas šaukė Vincas. — Tu našlė?! Ar tu juokauji? Kas atsitiko?!

— O, man tereikėjo tik keleto savaičių. Pranas buvo gavęs slogą, aš jį gydžiau daktaro duotais vaistais, pridėdama aršeniko... Jis lengvai mirė...

— Mariuk, už tai tau bus kalėjimas ar dar blogiau! Juk tai žmogžudystė!

— Jeigu aš pakliūsiu, tu mane išgelbėsi, tu turtingas... — linksma nuotaika atsakė ji.

* * *

— Mariute!! — šaukė šokdamas iš lovos Vincas, kai garsiai sužviogė laikrodio ryto metą jam keltis. Pižama apsilvilkęs, basas trypsėdamas ant kilimo, graibydamas apie save, susigaudė esąs neapsirengęs savo kambaryje. Pasipurtęs suprato, kad jis po vakarykščio pasikalbėjimo su ja tai tik sapnavo!

Skubiai rengėsi ir dar nesiskutęs griebė telefoną skambinti Mariukai, kai numanė, kad jos vyras jau bus išėjęs iš namų. Jis norėjo papasakoti jai tą keistą savo sapną.

Bet apsigalvojęs susilaikė. Sakė sau, kad sueis ją kitą kartą, tai tada ir papasakos, ir abu jie pasijuoks.

Tačiau ir vėliau, kai susitiko ją, nusprendė savo sapną nutylėti.

Tačiau sapnas privertė jį rimtai permąstyti ir pakeisti savo elgseną su Mariuka.

Kai vėliau pasitaikė, kad jį norėjo telefonu su juo pasikalbėti, Vincas pasisakė turįs skubiai vykti į pasitarimą su firmos bendradarbiais, dėl to negalįs ilgai kalbėti, ir atsisveikino.

Dar prieš tai jie buvo sutarę dalyvauti viename vakare. Jie dalyvavo, bet po programos, kai prasi-dėjo šokiai, įsispraudęs į vyrų tarpą, vedė karštus ginčus ir tik dėl to, kad nereiktų su ja eiti šokti, kad ją kas nors kitas išvestų.

Jis nusistatė su Mariuka laikytis pagarbaus atstumo, tinkamo kaimynei iš Lietuvos ir kito vyro žmonai.

Kai iš to vakaro vežė juos namo, Praną pasiso-dino šalia savęs, sakė turįs su juo pasikalbėti apie kažkur nujaučiamą jam tinkamesnę darbo vietą.

* * *

Suretinti išplitusius su Mariuka intymius san-tykius ir pagaliau visai juos nutraukti Vincui padė-jo du nelaukti netikėti įvykiai.

Nei mėnesiui nepraėjus sunegalavo jo dėdė. Vincas atidavė jį į ligoninę ir laisvalaikiu lankė. Kvietė jam kunigą. Ir kai dėdė mirė, rūpinosi laido-tuvėmis, antkapio pastatymu ant jo kapo šv. Ka-zimiero kapinėse, tvarkė jo palikimo smulkmenas. Vincui tai buvo gera proga išvengti Mariukos net ilgų pasikalbėjimų telefonu.

Laidotuvėse Mariuka ašarojo, verkė ir galvojo sau, kad vienišam Vincui visai išeitų į naudą, jeigu jis priimtų ją su jos vyru gyventi į savo namus. Ji būtų šeimininkė, ko iš tikro jam ir reikia, jis turėtų

tinkamą globą. Bet Vincui tokios mintys nekilo.

Antras atsitikimas galutinai išsprendė reikalą.

Nepraėjus nė ketvertui mėnesių po dėdės mirties, inžinierius Vincas buvo pakviestas savo firmos direktoriaus. Draugiškai buvo jo priimtas, direktorius net ranką padavė ir pranešė, kad bendrovė steigia Kalifornijoje savo skyrių. Kaip Vincui patiktų pasiūlymas persikelti į Kaliforniją ir būti to skyriaus direktoriaus padėjėju?

Aišku, Vincas nudžiugo. Ilgus metus dirbęs tai firmai, jautėsi vertas kokios nors pirmenybės, tegu ir ne tokios.

Jis turėjo per du mėnesius persikelti ir su talkininkais ten pradėti organizuoti skyrių.

Vincas skubėjo parduoti namus ir surengti atsisveikinimą su ilgamečiais draugais. Į išleistuves buvo pakviesti ir Mariuka su vyru. Patyrusi tokį nelauktą reikalų posūkį, ji pasijuto labai parblokšta.

Atsisveikinant ji rodė nusivylimą, supratusi netenkanti savo gyvenime visa, ką buvo suradusi Vince.

Duodama jam ranką atsisveikinimui ir nujausdama, kad tai bus jau paskutinis kartas, ji tarė:

— Tu, Vincuti, vėl išvyksti toli toli, būsi vienas tarp svetimų. Linkiu tau visokios laimės ir susirasti saulėtoje Kalifornijoje savo širdžiai tinkamą draugę. Miela bus man prisiminti šie su tavim praleisti metai. Aš tau buvau tik praeities šešėlis...

JURGIS GLIAUDA

IDEALŲ MEDŽIOTOJAI

Vienaveiksmis farsas

VEIKIĄ ASMENYS:

Arūnas — jaunas vedęs vyras. Svajotojas.

Labūnas — jaunas vedęs vyras. Savimyla.

Arūnienė — Arūno žmona. Sentimentali.

Labūnienė — Labūno žmona. Smarkuolė.

Domas — akiai tikįs technika išradėjas.

Domienė — Domo atrastoji per kompiuterį. Sukta.

Muzikantas

Dainininkų būrelis

Šokėjai — (jie gali įsijungti į veiksmą)

DEKORACIJA:

„Kompiuterių Centro“ įstaigos kambarys. Iš-
kaba prieš žiūrovus tai ženklina. Fono sienoje gali
mirkčioti, kaip Kalėdų eglutėje, įvairiaspalvės sig-
nalinės šviesytės. Keleta durų režisoriaus nuožiūra.
Vienos durys veda į kompiuterių patalpas. Avansce-
noje atskiras plotelis leidžia aktoriams prieiti prie

scenos ir slapta pasiklausyti pasikalbėjimo scenoje. Veiksmo bėgyje yra muzikos. Scenoje baldai režisoriaus nuožiūra.

I

DOMAS (*sėdi prie stalo, ant kurio padėtas aritmetras, varto rankose voką, tai atplėštas laikas*)

Va, siūlo man nupirkti kokią knygą.

Tos pasiūlos sveikam įvaro ligą.

Vis rašo apie moteris ir meilę.

Vis žiūri į mėnulį... ir varvina seilę!

Ir kas dabar iš tikro tas mėnulis?

Tik akmenų ir dulkių nulis.

Aiman!

Tie plepių rašiniai ne man.

(*Įmeta laišką į krepšį*) (*išsitraukia iš kišenės banko knygelę*)

Tik banko santaupų knygelė,

lyg švyturys, nurodo kelią.

Juk vakarais, kai šviečia lempa

ir groja radijas švelniai,

knygelę atskleidžiu smalsiai...

Tada pasaulis rojum tampa,

Kaip pilys stovi ten skaitlinės

ir groja maršus tūkstantinės...

(*Susirūpinęs*)

Ar jie teisingai nuošimčius skaičiuoja?

Ar jie nenusuka? Ar nemeluoja?

Kiekvieną banką

reik griebt įtartinai į ranką.

Pasitikėti gali tik kvailys,

o skaitytuvas nepaklys...

Sudėsiu nuošimčius, pridėsiu kapitalą,
išvesiu skaitmenį svaiginančiai apvalų,
artyn artyn prie tikro idealo...

(Ima braškėti aritmometru. Kaspinas slenka, susisupa. Domas nekantriai skaičiuoja, pyksta, nuplėšia aritmometro kaspiną. Valandėlę sėdi ir stengiasi susikaupti.)

Santaupos turi savo skaitlines. Skaitlinės turi savo nuošimčius. Che, che, che, o moterys turi savo išmieras, savo skaitlines. Vienos išmieros geros, kitos blogos, bet geriausios trisdešimt šeši, dvidešimt keturi, trisdešimt šeši. Be ne tai matematika? *(Ima skaičiuoti ir susimaišo)* Prakeiktas kaspinas. Apglušęs aritmometras. *(Atkakliai skaičiuoja ir vis klysta)* Trisdešimt šeši, dvidešimt keturi. Palauk, kur gi raitaisi. Čia nuošimčiai, čia moteriškos išmieros. Viskas krūvoj. Trisdešimt šeši, tai nuošimtis. Dvidešimt keturi, tai moteriška išmiera. Vėl čia trisdešimt šeši! Tai išmiera, o nuošimtis čia! *(Viską suplėšia)* *(Apmaudingai)* Tik susidėk su jomis, ir banko knygelė pavirs jovalu. Tai nuošimčiai, tai išmieros. Liemenys, šlaunys! Ir kam jos lenda man į galvą? Maišatis! Be gero kompiuterio nesuprasi. Trisdešimt šeši ir nulis. Trisdešimt šeši... ir vėl šlaunų išmieros! Vėl iš naujo! Čia, reiškia, nuošimčiai. O čia ir vėl išmieros! Tai pikta dvasia ir aritmometre ir galvoj. Ak, norėčiau, kad mano galva taptų kompiuteriu. Ko tie šlaunų skaičiai ją sumaišo? *(susikaupia ties aritmometro kaspinu)*

II

(Arūnienė ir Labūnienė sustoja avanscenoje, iš kur patogu stebėti sceną, pasiklausyti ir vėliau įžengti scenon)

ARŪNIENĖ Domas dirba, kaip atrodo, už tris.

LABŪNIENĖ Jis prarado galvą su kompiuteriais. Senas bernas vaidina genialų išradėją. Jis ir miega su kompiuteriu apsikabinęs. Žinai, jį pravadžiuoja: Domas-Adomas, kur tavo Ieva?

ARŪNIENĖ Jis užkietėjęs viengungis.

LABŪNIENĖ Matai, jau vėjas baigia jam plaukus nupūsti, o vis antros pusės nesuranda.

ARŪNIENĖ Gal būt, jis jos neieško?

LABŪNIENĖ Kalbi, lyg vyrų nežinotum. Pas juos mes, moterys, smegenyse įstrigę kaip pašinas. Ar po gaurais, ar po plike — ta pati dainelė: bus mergelė man, man... Einam, pakedenkime jo išplikusius gaurus. Pamatysi, kad jam moterys rūpi ne mažiau už jo kompiuterius.

ARŪNIENĖ Ar jis neužsigaus?

LABŪNIENĖ Dar toks man užsigautų! Cha, cha, cha! Kas žiūri, kad vyras užsigaus? Vis tiek paskutinė teisybė bus moters. O ar mudvi prastos? Išmieros netoli idealo. Vyrai, žinai gi, kaip baldai. Apstatyk jais kambarį, kaip tik nori.

ARŪNIENĖ Mano Arūnas per švelnus, kad taip aš su juo elgčiausi. Jis toks svajotojas. Aš negaliu jo stumdyti.

LABŪNIENĖ Kiekvienas vyras yra kanibalas. Ir mano Labūnas apsimeta nesuprastu idealistu. O, mes, moterys, turime laikyti vieną frontą.

Žinai, kare visos kariavimo priemonės yra geros. Kur tinka — šypsnelis, kur tinka — akį primerksi, o kur reikia, ir kočėlu per sprandą duodi. Vis tiek rūpintis nereikia, pasibaigia mūsų teisybė. Ponia Onasis už savo plonų kasyčių pririšo net tanklaivius. Ar mudvi už ją prastesnės? Įsakiau Labūnui pietus virti, ir galas. Sako: nemoku. Pirkau jam Lietuvišką Virėją. Išmoksi, jei nemoki.

ARŪNIENĖ Virimo knygą? Vyrui? Labūnui?
Ir virimo knygą?

LABŪNIENĖ Negi jam romanus pirsiau! Aš jam esu vienintelis romanas.

ARŪNIENĖ Arūnas mėgsta skaityti romanus.

LABŪNIENĖ Atpratink. Ištvirks. Pirk jam Lietuvišką Virėją. Tai pas lietuvius labiausiai perkama knyga. Moterys neklysta. Anąkart Labūnas į šaltibarščius suvertė gyvų sraigių, o jos iššliaužė tiesiog ant staltiesės. Pirkau jam Lietuvišką Virėją, tegu atlietuvėja.

ARŪNIENĖ Cha, cha, cha! Vargšas Labūnas!

LABŪNIENĖ Ant knygos ir užrašiau: viską reikia kept well done, o kitaip — eik pragaran!

ARŪNIENĖ Aš taip negalėčiau. Mano Arūnas labai labai švelnus.

DOMAS *(išgirsta pasikalbėjimą, pakelia galvą, nori lyg paslėpti savo nevykusį skaičiavimą, griebia kaspinę iš po stalo. Arūnienė ir Labūnienė jau įžengia į sceną)*

ARŪNIENĖ Labas, Domai, ar nebuvo čia Arūnas?

LABŪNIENĖ Labas, išradėjau, ar nebuvo čia Labūnas?

DOMAS Nesutikau jų.

LABŪNIENĖ Ką taip įkaitęs skaičiuoji? Ar ne pasimatymus su savo mylimomis mergaitėmis?

DOMAS Tokiems niekams neturiu laiko.

LABŪNIENĖ Tai arija iš senos operos. Visi vyrai iš padilbų moteris seka.

ARŪNIENĖ Argi mes, moterys, tokie jau negerai padarai, kad pasimatymus su jomis vadini niekais?

LABŪNIENĖ (*rodo į Arūnienę*) Tik pažiūrėk į ją. Išmieros kaip grožio karalaitės.

DOMAS Tos išmieros man skaičiavimus sumaišė.

LABŪNIENĖ Kaip tai? Cha cha cha! Taip prabilęs, tu man į žmogų panašus.

DOMAS Susimaišė nuošimčiai su išmieromis, ir išėjo daržovių mišrainė. Įsimetė į aritmometrą velnias.

ARŪNIENĖ Vargšas Domas, dabar jau matau, kodėl tau moterys nepatinka. Jos net aritmometrą sugadina.

DOMAS Atvirai kalbant, moterys man galėtų ir patikti. Bet jos trukdo rimtą darbą. Nuošimčiai turi savo išmieras, o moterys savo išmieras. Vakar stebėjau televizijoje gražuolių rinkimus, o į aritmometrą ir įsimetė piktoji dvasia.

ARŪNIENĖ Juk ne viskas tik tos išmieros. O kur gi širdis?

DOMAS Gražuolių rinkimuose visai neminėjo širdies išmierų. Tik šlaunys, tik liemenys. Bet ir to pakanka skaičiavimams sumaišyti.

LABŪNIENĖ Aš tikiu tavimi, to pakanka sugadinti aritmometrui.

ARŪNIENĖ Širdis, meilė, įdėmus, lyg netyčiom žvilgsnis... Ak, be to neišsivers žmogus. Tai dalykai, kurie sugadina bet kokią techniką.

LABŪNIENĖ Patarčiau tau, Domai, įsidėmėti tuos žodžius. Išeik iš tos kompiuterių skylės. Apsidairyk, koks gražus pasaulis, kur, kaip plaštakės, plasnoja moterys.

DOMAS Gražus pasaulis! Cha cha! Plasnoja moterys! Cha, cha! Gražus, bet nepigus. Matai, poezija, romantika, mėnulis! Cha cha! Netrukus į mėnulį vyks ekskursijos akmenų pasirinkti. Po ekskursijų liks mėnulyje alaus dėžutės, nuorūkos ir sumuštinių popieriai. Štai jums ir romantika. Dabar tas pasaulis palaidotas. Dabar kitas pasaulis. Technikos amžius, ir prie to reikia priprasti. Yra išmieros šlaunims, reiškia, šlaunys yra. O širdims nėra išmierų, reiškia, širdžių nėra. Technika! Ji viską išsprendžia.

LABŪNIENĖ Technika, technika! Giedi, kaip gaidys ant tvoros. Žiūriu aš į tave ir stebiuosi. Technika, technika, o kodėl iki šiol esi nevedęs? Tai tau ir technika. Moteris tau nėra kompiuteris. Jos mygtuku nepaspausi. O jei ir paspausi netaip, tuoj gausi per nosį.

DOMAS Norėsiu ir vesiu. Didelio čia daikto būta technikos amžiuje. Kas ta moteris? Išmieros!

LABŪNIENĖ Tai kaip gi tą būsimą atrasi? Ar prieisi ir imsi mieruoti? Tada ne tik per nosį, bet ir į ausį gausi. Kaip prieisi, prisikalbinsi, prisimeilinsi? Tai tau ir technikos amžius. To tau kompiuterio knygoje ir neparašė.

ARŪNIENĖ Labūnienė teisingai sako. Tu, Do-

mai, pamėgink parepetuoti, kaip prisipažinti meilėje, kaip paprašyti merginos rankos.

DOMAS Ką čia repetuoti: pasakei ir baigta.

LABŪNIENĖ Pasakei? O ką pasakei? Kompiuteris tau to nepašnabždės.

ARŪNIENĖ Ak, tai tik širdis pataria, ką pasakyti.

LABŪNIENĖ (*Domui*) Įrodyk, kokios yra tavo širdies išmieros.

DOMAS Didelio čia daikto. Viens du trys, ir pasakysiu.

LABŪNIENĖ Juk tau prie aritmometro skaičiai susimaišė.

ARŪNIENĖ Pamėgink, Domai, pasipiršimo repeticiją. Ji bus (*rodo į Labūnienę*) tavo mylima mergina. Ji stovi prie lango ir laukia lemtingo posakio, prisipažinimo meilėje, pasiūlymo ištektėti. Nuo to lemtingo žodžio priklauso judviejų ateitis. Eiki, eik, nesiožiuk. Dabar valanda išmušė. Tarei žodį... ji atsiliep... susikūrė judviejų ateitis.

DOMAS (*stumiamas ir visai pasimetęs*) Technikos amžius. Viens du trys, tarei žodį, ir baigta.

ARŪNIENĖ Na, ir gerai. Eik, viens du trys, ir tark žodį. Tik čia ne kompiuteris, o gyva ir mylima mergina. Tartum ji dairosi pro langą, o iš tikrųjų laukia tavo žodžio, ant kurio stovės judviejų laimė ir bendra ateitis. Eik, eik, būk ryžtingas.

DOMAS Tai kaip gi taip? Iš karto ir apie meilę? Jeigu ji stovi prie lango, tegu stovi. O aš tuoj tyliai pro duris ir atidėsiu viską rytojui. Tada aiškiau. Apgalvosiu, kaip sakyti.

ARŪNIENĖ Matai, kaip ji nekantrauja. Laukia lemtingo pasiūlymo.

DOMAS Galės palaukti ligi rytojaus. Galiu paskambinti telefonu.

ARŪNIENĖ Rytdienai atidėsi ir prarasi mylimą merginą. Pasipirš jai už valandos kitas, ir ji sutiks už jo tekėti. Merginą reikia gaudyti, kaip praskrendantį paukštį. Čia ji greta tavęs, o rytoj už jūrių marių. Dingo mergina, dingo ir laimė. Pasiliks tik šalti bedvasiai kompiuteriai.

DOMAS Pasiliks ir banko knygutė.

ARŪNIENĖ Banko knygutė tavęs nebučiuos, o žmona bučiuos.

DOMAS Reiškia... dabar?

ARŪNIENĖ Būtinai, tik dabar.

DOMAS Na, gerai. Pamėginkim. Didelio čia daikto.

ARŪNIENĖ Tiktai taip rasi sau žmoną.

DOMAS Reiškia, dabar. Gerai. Viens du trys, ir gatava. *(Visai pasirengia žengti į belaukiančią Labūnienę, bet ištyžta nesiryždamas ir, padaręs porą drąsių žingsnių, pasuka atgal)*

ARŪNIENĖ Kas tai? Viens du trys, ir pirmyn!

DOMAS *(sunkiai atsidusęs)* Geriau atidėti rytojui.

ARŪNIENĖ *(piktai)* Tučtuojau eik ir prašyk jos, kad sutiktų būti tavo žmona.

DOMAS Žmona! Koks baugus žodis. Čia pasimiršta visos išmieros.

ARŪNIENĖ Skubėk. Tuoj tuoj mergina nueis nuo lango. Ji sutiks kitą. Paliksi rytojui, ir liksi amžinas viengungis. Žiūrėk, kokia ji graži, tau pavydės visi vyrai. Nueis nuo lango, ir prarasi nepasikartojančią progą.

DOMAS *(nervingai taiso kaklaryšį, užsukuoja pli-*

kę, taiso švarko „fantaziją“, net nubraukia rankove batus) Gerai. Ar taip geriau? (*užsega visus švarko guzikus*) Ar taip? (*atsega guzikus*) Kaip patraukliau?

ARŪNIENĖ Aš negaliu patarti. Arūnas pasipiršo man be švarko. Tai buvo ant pliažo.

DOMAS Po šimts pypkių! Be švarko! Ant pliažo! Tai gal man išvesti ją ant pliažo ir ten pasipiršti?

ARŪNIENĖ Matai, ji jau pasisuko išeiti. Praleisi progą, ir liksi amžinas viengungis. Tokia gražuolė, kiekvienas vyras pavydės tau!

DOMAS (*pats sau*) Drąsiai, drąsiai, kaip prieš bunkerį su tanku. (*Stveria Labūniene už alkūnės ir rėkia*) Ar tekėsi?

LABŪNIENĖ Oi, oi, jis suveržė ranką kaip rep-lēm!

DOMAS (*dar žiauriau*) Ar tekėsi?

LABŪNIENĖ Neveržk rankos! Aš nesu medis.

DOMAS (*įtūžusiai*) Ar tekėsi? Nėra laiko tauzyti.

LABŪNIENĖ Laiko nėra? Ar viduriai maištą iš baimės sukėlė?

DOMAS (*į Arūniene*) Ji neatsako. Kaip dabar?

ARŪNIENĖ Vyriškai.

DOMAS (*žvėriškiausiai*) Ar tekėsi, po šimts velnių?

LABŪNIENĖ (*išplėšia ranką*) Jei taip man ranką suksi, aš tau akį užmūrysiu.

DOMAS (*gailiai pasimetus*) Ar tekėsi?

LABŪNIENĖ Geriau už ožio tekėsiu, ne už tavęs. Bus mėlynė ant rankos. Ims Labūnas įtarinėti, kas man suspaudė.

DOMAS (*Arūnienei*) Ji atsisakė tekėti. Kas dabar?

ARŪNIENĖ Sėsk čia, Domai, mudvi tau patarsime.

DOMAS Dykai?

LABŪNIENĖ Įmesime patarimus, kaip ubagui kąsnį į kepurę. Ir technikos amžiuje meilės ubagų nestokoja. Pabučiuok tą mėlynę. Tikrai sopa.

DOMAS *(noriai bučiuoja suspaustą ranką)*

LABŪNINĖ Na, kaip?

DOMAS Saldu, kaip cukrelis.

ARŪNIENĖ Ir technikos amžiuje reikia spręsti netechniškas problemas. Širdis yra virš technikos.

LABŪNIENĖ *(Domui)* Įrodyk, kad turi širdį, o ne kokį ten kompiuterio gabalą.

ARŪNIENĖ Matai, Domai, kai užvedu automobilio motorą ir iš karto užpiliu gazolinu, automobilis šoksta iš vietos. Kai viskas vyksta palengva, išvažiuoji švelniai ir saugiai. Taip pat ir su moterimis.

DOMAS Aš daviau gazą pilna pedale.

ARŪNIENĖ Taip netinka. Meilės srity reikia gero šoferio.

LABŪNIENĖ Šoferio vardui egzaminas neišlaikytas. Teks tau pakartoti, kad žinotumei visas vairavimo taisykles.

ARŪNIENĖ Tai nesunku, Domai. Tik reikia žinoti, kad nei automobilio, nei moters šuoliais nestartuosi. Reikia palaipsniui.

DOMAS Palaipsniui? Kaip tai palaipsniui?

ARŪNIENĖ Netaip, kaip tu tvirtinai: viens du trys, ir gatava! Bet taip: viens —dėmesys, du — pakalbinimas.

DOMAS Pakalbinimas? Apie ką gi?

ARŪNIENĖ Ir trys — prielankumo įsigijimas.

LABŪNIENĖ O paskui dar keturi, penki, šeši ir taip toliau, iki tų skaičių, kurie tave sumaišė, iki trisdešimt šešių. Pakvietimas kartu išeiti.

Kavinėlė. Geras klubas. Pramogų atlankymas.

ARŪNIENĖ Restoranas. Vakarienė. Teatras. Šokių salė.

DOMAS Šokių salės ir vakarienės?!

LABŪNIENĖ Ir pramogų vietos turi būti geros.

DOMAS Ten staliukų dykai nedalina.

LABŪNIENĖ Ten už staliukus reikia brangiai mokėti. Kuo brangesnė vieta, tuo didesnis meilės įrodymas. Nuvedi vakarienei, sumoki penkiasdešimtį dolerių.

DOMAS Penkiasdešimtį dolerių? Kaip tu pasakei: penkiasdešimtį dolerių?! Merginos išmieros to nesiekia. Ir ten tik didžiausias skaičius trisdešimt šeši. Kaip aš mokėsiu daugiau, kaip išmieros.

LABŪNIENĖ Išmieros yra trys skaičiai. Sudėk trisdešimt šešius, dvidešimt keturius ir vėl trisdešimt šešius, Oho, gauni devyniasdešimt šešius, balandėli. Vadinas...

DOMAS Vadinas?

LABŪNIENĖ Reiškia, pirmai vakarienei turi pakloti devyniasdešimt šešius dolerius!

DOMAS Niekados!

ARŪNIENĖ Ir tai tik pradžia.

LABŪNIENĖ Jei nori geros investacijos, reikia gerų įnašų. Už kuklų žiedą su akute bent penkias šimtus.

DOMAS Penki šimtai už akutę! Tai jau ne akutė, tai jau pečius, kur pinigai liepsnoja kaip pliauskos.

LABŪNIENĖ Tai gera investacija. Tai tau ne „technikos amžius“! Tai tau ne metalinis kompiuteris, bet gyva mergina su gražuolės išmieromis.

DOMAS Investacija į išmieras! Ne, niekados. Jau juntų, kaip kaista čia, prie pat širdies.

LABŪNIENĖ Tai ėmė kaisti tavo banko santau-pų knygutė. (*Abi moterys juokiasi ir išeina*)

III

DOMAS (*Apsidairęs išima iš kišenės banko knyge-lę*) Nenusimink, mano ištikimoji gyvenimo drauge! Aš tave myliu. Aš nenuskriausiu tavęs nė vienu centeliu. Nei merginai, nei kvailai lab-darai. Visad kiekvienam sakysiu: esu plikas, kaip tilvikas. Nusiramink, nesijaudink, mano gyvenimo drauge. Neverk, brangute! Mes, kaip du balandėliai, liksime visad kartu. (*Grožisi knygele*)

Kaip pilys stovi čia skaitlinės, ir groja maršus tūkstantinės... (*Bučiuoja knyge-lę*)

(*Telefono skambutis. Domas atsako*)

Taip, kompiuterių centras. Jūsų užsakymas. Kompiuterinė santuoka. Užsakymo numeris? (*Varto anketas ant stalo*) Užsakymas gatavas. Che che! Pora suporuota. Taip, taip, che che! Elektronai skrodžia orą, suporuoja naują porą.

Ryt galite atsiimti. Che che! Būkite laimingi. Sudie. (*Sėdi, lyg įsiklausydamas į nokstančią mintį. Pašoksta, pagautas, lyg sūkurio, savo at-radimo*) Elektronai! Santuokinės anketos! Kas gi tose anketose? (*Varto popierius ant stalo*) Ūgis, svoris, palinkimai, pomėgiai... Ar mėgsti tenisą? Kvailiai, kas gali mėgti draskyti puspadžius? Ar mėgsti martinį? Idiotai, kas gi nemėgs, jeigu vaišina draugas. Ar mėgsti pinigų? Kas gi nemėgs pinigų. Ant pinigų stovi žemės kamuolys. Cha cha! Juk elektronai gali ir man talkinti. Elektronai skrodžia orą ir atranda mano porą. Susitiko dvi anketos, sutapo taškeliais ir brūkšneliais, ir pora! Kvailos raganos su savo kvailais patarimais. Vakarienė už penkiasdešimtį dolerių! Kavinė už devyniasdešimtį dolerių! Net žiedas su akute už penkis šimtus dolerių! Tfu, tfu. To nieko nereikia. Tik įkišk anketą ir praleisk pro kompiuterį. Sutaps taškeliai ir brūkšneliai, ir veskis pigią žmoną į namus. Žiedas su akute! (*Niūniuoja Carmen motyvą*) Akutės juodos žada laimę tau, toreador, toreador! Technikos amžius, elektronai! Aš pastumsiu elektroną ir turėsiu pigią žmoną! (*Pašokęs iš vietos, padaro kelis džiaugsmo pas*).

IV

ARŪNAS (*Įeidamas pamato šokantį Domą*)

Ko linksmas toks, kolega Domai?

DOMAS Jaučiuos, lyg rojaus Adomas,
kada jam šonkaulį išrovė

ir Ievos formomis apkrovė.

Iš vieno tapo jiedu du —

patapo jiems gyvent saldu.

Galvoti dar tikrai smagu,

kad viskas tai be pinigų.

(*Linksmiai niūniuoja*) Akutės juodos žada laimę tau,

toreador, toreador!

ARŪNAS (*įsižiūrėdamas į Domą*) Ar tu turėjai papildomą martinį?

DOMAS Kompiuterio sukas rateliai, sueina taškai ir brūkšneliai.

Anketos meiliai suartėja

tarytum meilūžiai karštieji.

ARŪNAS Tu tikrai turėjai tris papildomus martini. Ar tas aparatas į tavo banko knygelę įrašė dar bent du papildomus nulius?

DOMAS Man paaiškėjo tai savaime,

kad šitie robotai metalo

dykai suteiks man didžią laimę,

viršūnę mano idealo.

Į savo santuoką kviečiu tave, Labūną ir svečių.

ARŪNAS Į tavo santuoką? Ar tu sapnuoji?

O kur gi tavo jaunoji?

DOMAS Tai kibernetikos malonė.

Jinai ateis, mana svajonė.

(*Stveria telefono ragelį. Suka numerį*) Muzikantų būrelis? Čia Domas iš Kompiuterių Centro. Atskubėkite į mūsų patalpą su linksma programa. Jūs dainuojate dykai? Puiku. Stambus moksliškas įvykis. Kompiuterinė santuoka. Iki pasimatymo. (*Niūniuodamas*) Akutės juodos

žada laimę tau. Taškeliai sueina su brūkšneliais... *(nešdamas vieną iš anketų, išbėga į kambarį, kurio duryse iškaba „kompiuteriai“)*

V

ARŪNAS Koks keistuolis! Jam moterį atstoja aparatas. Į meilės avantiūrą jis nori eiti pro kompiuterio duris. Jo laimės sąvoka tai banko santaupų knygelė. Argi tai yra tiesa? Argi viskas yra taip lėkšta: svajonė, laimė, meilė, moteris? *(Sėda, įsisvajoja. Tyli, svajinga, sentimentali muzika. Melodija stiprėja ir tolydžio tilsta. Melodija simbolizuoja Arūno svajonę)*

VI

LABŪNAS *(Įeina, sustoja ir valandėlę stebi susisimąčiusį Arūną. Muzikai nutilus, Labūnas prašneka)*

Arūnai! Sveikas! Taip įsisvajojęs, paskendęs dangiškų migdolų jūroj!

ARŪNAS Svajoti nesunku, Labūnai. Rojus tačiau ne tam, kas savo žmoną turi.

LABŪNAS Tu pesimistas, bet kalbi realiai. Svajonėse ir aš randu kažkokią šalį, kur viskas būtų vis kitaip, kaip čia. Svajoji taip vogčia, slapčia, bijodamas to visa neištart per miegą, — tu supranti mane, kolega, — kad neišgirstų to žmona.

ARŪNAS Viena dalis, viena ir aimana!

Tai lyg daina be galo:
medžioklė tolimo, migloto idealo.

LABŪNAS Tu nušneki laidotuvių gaida —

tai vedusių banalinė rauda:
slapta dairytis iš šalies.

Nebūk gi pesimistas... Gal ugnies? (*Siūlo cigaretę*)

ARŪNAS Ugnies netrūksta man... Moters!

Man trūksta jos: slaptingos ir valdovės,
nuo kasdienybės tolimos žvaigždės...

LABŪNAS (*Juokiasi*) Kaip tau galvon tokia idėja
šovė

ieškoti karalienių bobiškam garde?

Jei aš vedu, aš suteikiu galūnę „ienė“,

ir ji visai ne karalienė,

ji turi ruošti man vakarienę.

ARŪNAS (*Ekstazėje*) Svajonė, kaip aromatingas
vynas!

O, moterie! O, serenada!

Pilna aistros, tartum daina „Granada“,

tavęs pilna mano godi krūtinė.

Saldi kančia, kada kiti

tave sekioja žvilgsniu ir geismu.

Tada aš noriu būt arti, arti

ir grumtis dėl tavęs imu

ir valia ir veiksmu.

LABŪNAS (*Į publiką*) Gal vyras gurkštelėjo sultin-
gai?

Kam tokios moterėlės reikalingos?

ARŪNAS Grumtynės dėl tavęs aistringos
man būtų valandos kovos laimingos.

Pažinti būtų momentai išelę,
kada pavydas režia, degina ir kelia.
Gyvenime pradingtų monotonija
ir suskambėtų polėkio simfonija.
Vampyrė, demonė, valdovė...

LABŪNAS Galvon, brolau, tau pšyš... pšyš...
tik įsibrovė,
kad įsigeidęs tu moters valdovės.
Aš noriu sau šešėlio palydovės,
be jokio ypatingo žvilgsnio,
be jokio ten pavydo mirksnio,
kad neatstotų nuo manęs nė žingsnio.
Kad poilsy man teiktų paspirties:
paduotų pypkę ir šliures.
Kad visad pusryčiams turėčiau ridikėlių...
Kad mano žmona būtų man šešėliu.
O aš... jai būčiau viskas:
valdovas, viešpats, laimės obeliskas...

ARŪNAS Gyvenimas ir tuo saldus, Labūnai,
kada svajonėse ištirpsta kūnas
ir įsikūnija vaizduotėje idėja
į pasakišką, išsvajotą fėją...

*(Abu įsimastę rūko, žiūrėdami į salės erdvę, lyg
ten pramatydami savo tokius skirtingus idealus)*

VII

*(Už scenos erdvės, avanscenoje, pasirodo Arūnienė
ir Labūnienė. Jos stebi savo vyrus ir neskuba
kreiptis į juos. Labūnienė parodo tylos ženklą, pri-
spaudus pirštą prie lūpų)*

LABŪNIENĖ Jie čia, bet ššš, mes galim juos ste-
bėti iš tolo.

ARŪNIENĖ Atrodo, jie be ūpo. Kas gi nutiko?
Gal tai tarnybos nesusipratimas? Gal būt, liga,
gal skauda galvos?

LABŪNIENĖ Šššš! Supaisysi vyrus. Sukirto gerus
pusryčius, pridėjo dar alaus, ir „blogas ūpas“!
Cha cha cha! Tu per nuolaidi, brangioji. Nie-
kad nereikia aiškinti, koks ūpas, bet rasti, *ko-
dėl* toks ūpas? Tai laimingos santuokos pama-
tas. Prie savo tų kompiuterių jie negali pavarg-
ti. Prie tokių žmonių, kaip mudvi, jie negali iš-
alkti.

ARŪNIENĖ Bet gi kodėl jie nusimine? Aš eisiu
ir prakalbinsiu Arūną.

LABŪNIENĖ Patogiausias būdas šeimos darnu-
mui išlaikyti, žinoti, apie ką tavo vyras plepa
su draugais. Tada jų palaidas mintis sugauni,
lyg žuvis iš užtvankos. Kai jau žuvis tavo ran-
koj, tada gali ją dėti ant keptuvės ir kepti ant
kaitrios ugnies. Supranti? Tada jau gali paruoš-
ti priekaištų padažą. Pabarstyti šnairavimo pi-
pirais. Pridėti ašarų ir šypsnių. Ir jis, tartum di-
džiausios malonės, prašys atleidimo. Iš palaido
asilo, iš užsispyrusio ožio vyras pavirs klusniu,
švelniu eriuku. Geriausias šeimos sandaros
ramstis — žvejoti palaidų minčių tarp vyrų
smegenų.

ARŪNIENĖ Bet gi Arūnas! Jis toks švelnus. Ar-
gi jis čia nusimineš dėl manęs? Mielasis (*siun-
čia bučkį savo vyrui*), aš myliu tave.

LABŪNIENĖ Šššš! Tik nemanyk, kad tas Arūnas
yra idealas.

Kiekvienas vyras — kanibalas.

ARŪNIENĖ Tiktai ne mano mylimas Arūnas.
LABŪNIENĖ Bus pravartus ir jam bizūnas.

Geriausias metodas gudrių žmonių —
žvejot tarp vyro smegenų.

Kad ir koks būtų vyras paikas,
sielos gelmėj jis visad vaikas.

Tada mes imam tą vaikelį
ir jam suduodam per dugnelį.

Šššš! jie pradeda kalbėti.

(Vyrų pradeda kalbėti, moterims slapta klausantis to pasikalbėjimo)

LABŪNAS Kiekvienas vyras turi tarti:

nereik žmonos ant sprando karti.

Paskelbk, kad žmona idealas,

ir tuoj ateis pasauliui galas.

Dabar mes, vyrai, valdom viską.

Esu aš žmonai obeliskas.

Visur turiu būt aš, tik aš,

kitaip namuos tvarka išgaiš.

ARŪNAS Ak, tavo nuomonės man keistos:

jos laimės sąvokoj kaip pleištas.

Svajonių, polėkių pilaitėj

jinai tarytum karalaitė.

LABŪNAS Ji turi būti *man* tarnaitė.

ARŪNAS Surado Don Kichotas Dulcinėja.

O Faustas surado Maragaritą.

Ieškojau spindinčios, kaip fėja,

valdovės įsikūnijusio mito,

o atradau ją eilinę, kaip ir kitos...

LABŪNAS *(Karčiai)* Šeimoj aš paskutiniu smui-
ku groju...

Kovoj už sandarą ir būvį

aš grindis iššveičiu virtuvėj.
Kerpu pievutę, plaunu karą,
aplink namus prižiūriu švarą,
o vis manė vis bara, bara:
čia nešvaru, čia negerai...
ir duria dūšią stagarai —
visur esu vardu LABŪNAS,
namuose: žmonai pataikūnas.
Sakiau jai kartą: „Pabučiuok!“
Ji sako: „Kiemą bėk pašluok!“
Kai paprašiau: „Paduok iš ryto
ridikų žadint apetitui“,
jinai tik šiepėsi be galo
ir lėkštes nuėmė nuo stalo.
Ji pavadino mane nuliu,
mane paliko be kukulių.
Ak, tos tragedijos be galo —
ilgiuosi savo idealo:
šeimoj aš noriu būti ponas
ir diriguoti savo žmoną.

ARŪNAS Tau be slaugės namuos nesmagu —
o aš gi ilgiuos sidabrinių nagų,
blakstienų vilingai sunkių ir ilgų
ir aromato aštrių kvėpalų...
Viskas tai vienišo vyro vaizduotės žaislai:
o kurtizaniškas juokas ir žvilgsnio žaibai,
o prabanginės moters mezginių apdarai —
viskas tai vienišo vyro vaizduotės žaislai...
Ji taip šalta, taip rimta, vis su knyga,
ir mano žaismingoms svajonėms palieka...

LABŪNAS ... tik špyga.

ARŪNAS Ieškom laimikio, tarytum medžiotojai.

LABŪNAS Esame bailūs ir baikštūs svajotojai...

(Abu vyrai ištyžta desperacijos ženkle)

LABŪNIENĖ *(Arūnienei)* Geriausias metodas
gudrių žmonių

žvejojant tarp vyro smegenų.

Dabar mes stversim tą vyrelį

ir jam užkirsim per dugnelį.

Jei suks iš kelio į takelį,

mes pamokysim tą vyrelį.

(Pasigirsta ateinančių dainininkų alasas. Arūnienė ir Labūnienė dingsta iš avanscenos)

VIII

(Ateina dainininkų būrelis. Arūnas ir Labūnas stebi atėjusius)

DAINININKAS Į jūsų įstaigą, ponuliai,

mus pakvietė išstumti nuobodulį.

Čia vien tik technika, čia vien tik aparatai,

bedvasiai sukas nikeliuoti ratai...

O mes ateinam su daina,

su žvilgsniu atviru, su linksma šypsena.

Į jūsų įstaigą, ponuliai,

mus pakvietė išstumt nuobodulį.

ARŪNAS Jus pakvietė į čia šykštuolis Domas,

mūs kibernetikos magnatas,

pašlovinti bedvasius aparatus.

DAINININKAS Kas kvietė mus, tas, reiškia, turi
širdį.

Kas kvietė mus, tas, reiškia, dainą girdi.

O su daina

ant lūpų gula šypsena.

Pasaulis atrodo daug platesnis
ir veidas mylimos gražesnis.

LABŪNAS Jei Domas kvietė jus, dainuosite už
dyką,

jis jums neduos nė laužyto skatiko.

ARŪNAS (*Dainininkui*) Ar tu žinai, kas yra myli-
moji?

Ar tu žinai, kas yra moteris?

DAINININKAS Kiekvienas tau pasakys:

iš vyro šonkaulio sutvertoji

ir... vienintelis tas kaulas tarp kitų,

kuriam nėra nė žiupsnio smegenų.

(*Bendras visų juokas*)

LABŪNAS Jeigu esi tu vedęs ir taip sakai: esi did-
vyris.

Jeigu nevedęs — paprastas plepys.

Kiekvienas su tavim sutiks, kuris patyręs.

Bet kas patyręs — žmonai nesakys.

DAINININKAS Mes dainininkai, vėjo malūnėliai,

praskleidžiam balzgano dangaus kraštus,

tegu tenai, kur palši debesėliai,

dainelė bus!

Graži, graudi, maloni ir trapioji...

Tada pajusim svaiguly širdies:

ateina mylimoji

ir liečia kojom skambančias žvaigždes.

(*Susidaro skambus improvizuotas koncertėlis.*

Jam baigiantis, įbėga Domas)

IX

DOMAS (*plodamas dainininkams, kurių koncer-
tėlio pabaigą jis išgirdo. Jis sujaudintas, uždu-*

sęs ir laimingas)

Bėgu, tartum dangus nugriuves.

Aš tekinas skubu į *mano* sutuoktuves.

Jūs susirinkote aplinkui

skardžia-saldžia-balsingi dainininkai.

Suėjote visi apsčiai,

ir prašalaičiai ir svečiai.

LABŪNAS Nesuprantu tavęs. Ar tu sapnuoji?

Jei tavo sutuoktuvės, kur ta jaunoji?

DOMAS Kompiuterio man parinktoji!

Jinai ateis į šitą mokslo menę,

pasivadinusi *D o m i e n e*!

Jūs, giesmininkai,

tuo tarpu apsižvelkite aplinkui.

Pakviesiu jus, kai bus jinai.

Tesuskambės daina linksmai.

DAINININKAS (*rodydamas į kompiuterių sieną*)

Kas tai per pragaro mašina?

Tu atsakyk, gudrus Domuli,

ar atomą sutriuškint ji ketina,

ar nuskraidint mus ant mėnulio?

(*Visi klausosi patetiško ir pagyrūniško Domo paaiškinimo*)

DOMAS Tai psicho-kompiuteris, mano idėja.

Aš jį sutaisiau, ir aš išradėjas.

Užsigeidei vesti — ateik pas mane:

viskas nutiks stebuklingam sapne.

Nereik nė matyti merginos visai,

tik reikia užpildyt anketą gerai.

Dirba kompiuteris, staugia ir ūžia.

Sueina anketos, tarytum meilužiai.

Praeina anketa pro tą aparatą,

mygtukai, voleliai jungias į ratą.
Flirtų nereikia, ir meilių gana!
Išeina anketa, karšta kaip liepsna —
nurodo zigzagas: čia tavo žmona!

DAINININKAI (*Choru, kraipydami galvas tak-
tu ir traukdami Domą per dantį*)
Meilių nereikia, ir flirtų gana,
išeina anketa, karšta kaip liepsna —
nori-nenori, čia tavo žmona!
(*Dainininkai traukiasi iš scenos, išeina*)

X

LABŪNAS Ar galima sudurti sutuoktuves už akių?
Be meilės neįmanoma. Aš tuo tikiu.
Santuokai kurti nereikia poetikos.
Santuokai kurti gana kibernetikos.
Vakar visai neregėjau merginos.
Šiandieną pasakė gudrioji mašina:
meilių nereikia, kvailybių gana —
sutampa taškeliai: tai tavo žmona!

ARŪNAS Bet kur gyvenimo ta pusė nuostabioji,
kada atlanko valanda svaigioji,
kada dienos šviesoj sapnuoji...
Tie tavo gudrūs aparatai
iliuzijas sudarko ir iškrato.
Dievaži,
juk būna momentų, kada sakai:
o, valandėle, tu graži,
sustoki, nepabėk paikai!

DOMAS Merginų išmieros masina,
bet nuošimčių skaičiavimą klaidina.

Pažįstu visą tą kvailybę rainą
ir vakarienių kainą.

Ir kaip įklimpęs į akutes,
perki jai žiedą su akute...

Ir visa šita investacija
tikra bankroto operacija.

O čia! Atsuksi elektroną —
ir vesk namo už dyką žmoną.

LABŪNAS Domai, tu genialus,
tu suvedi nesuvestus galus.

Mašina dirba kaip piršlys.

Mašina bizny nepaklys.

Paklys tik vyras kaip kvailys —
akutės, garbanos mergytės,

ir šypsena, ir dar kojytės...

Visų saldybių sandėlys —
paklys čia vyras, kaip kvailys!

Cha cha cha!

Domai, tu genialus,
nes suvedi nesuvestus galus.

Merginų, gal būt, milijonas,
o štai tau skelbia elektronas,

štai šitą imki sau už žmoną.

DOMAS Matau, kad tu esi gudrus.

Kompiuteris budrus

galėjo ir tau juk padėti,

tik nereikėjo vest skubėti,

dabar netektų ir plepėti,

suspaudus verksmą aimanos:

kad vis esi nesuprastas žmonos.

LABŪNAS *Rodo į Arūną*) Abu mes vedę, ir maši-
na

mums rinkt žmonių nepataalkina.

DOMAS (*giriassi*) Man nereikėjo beletristikos šiupinio.

Parinko man žmoną bešalis kompiuteris.

Nereikia senų pamylėjimo tonikų —
viskas tik veiksmas gudrių elektronikų.

Taip aš tikiu į kompiuterio aktą,
kad už akių pasirašau kantraktą.

Mano šiandieną vestuvių diena:
ji čion ateis pilnateise žmona!

LABŪNAS Tu suradai mergaitę
ir nuplėsei jai „aitę“.

Davei galūnę vardui „ienę“.

Ji ruoš tau vakarienę.

Cha cha cha!

Medaus mėnuo saldusis,
tikrai ilgai nebus jis.

Nėra šeimos be rando.

Sulauksi ir per sprandą.

DOMAS Aš kibernetika tikiu,
imu sau žmoną už akių.

Prie tų mašinų ji ateis:
laimingą santuoką atskleis.

Senųjų metodų gana.

Dabar kompiuterių darna. (*Labai gudriai:*)

Bet štai mane sumanymas masina
pakeisti jums žmonas, vyručiai.

Ištumsim jas į tą mašiną,
paspausim mygtukus drūčiai.

Pasuksim rankenas tas šonuos,
pakis, kaip norit, jūsų žmonos.

Ir taip, per trumpą intervalą,
turėsit žmoną-idealą.

LABŪNAS Pasiūlymas tikrai šaunus.

ARŪNAS Pasiūlymas ir modernus.

DOMAS (*viliojančiai*) Paspausk mygtuką, ir mašinoj

gims moteris, kuri svaigina.

Paspausi kitą, ir naujiena,

gims tau slaugė, trins tau strėnas.

(*Avanscenoje pasirodo Arūnienė ir Labūnienė, kurios klausosi ir supranta tolimesnius jų vyrų pareidavimus. Jos nekalba, todėl scenos numeris tas pat*)

LABŪNAS Mygtuką spūstelsiu metalo,

ir gims man slaugės idealas.

Sekios mane tartum šešėlis,

ir pusryčiams ruoš ridikėlius.

ARŪNAS Mygtuką spūstelsiu mašinoj —

tegu ateina ir svaigina:

su kurtizanės žvilgesiu žvilgsny

ir su supuoklių grakštumu žingsny.

Geidžiu aš seks-apylio neregėto,

kad vyrai man aistringai pavydėtų!

DOMAS Vyrai mūrai ažuolai,

taisykim viską tobulai.

Dabar skelbimuose gaida:

virtuves apmoderninti mada.

O mes, užmiršę liūdną toną,

apmoderninsime žmoną.

Paspausk tik lengvai mygtuką,

ratukas ims klebent ratuką.

Galop kompiuteris išves

mums mūsų norimas lėles,

ir švėsime šaunias vestuves...

Vyrai mūrai ažuolai —
taisykim viską tobulai.

(Domas, Arūnas ir Labūnas linksmai ir energingai nueina į kompiuterių kambarį)

(Arūnienė ir Labūnienė lėtai įžengia scenon iš pasiklausymo vietos avanscenoje. Jų piktas mintis vaizduoja karingo maršo muzika, kuri tolydžio stiprėja ir tilsta)

ARŪNIENĖ Aš taip pikta. Kaip dega skruostai. Pirmą kartą savo gyvenime aš galėčiau apipilti Arūną priekaištų kruša. Koks nedėkingumas man! Kokios kvailos svajonės!

LABŪNIENĖ Aš nepykstu. Aš netgi linksma. Pagaliau Labūnas pats įduoda man į rankas gerą bizūną, kurio aš seniai ieškojau. Būk rami, Arūniene, paskutinė teisybė visad bus moters pusėje. Kas bus, kas nebus, o moterėlė neprazus. Jei tau dega skruostai — papudruok. Jei tu pikta — nusijuok.

ARŪNIENĖ Gal būt, tai Domo kerštas. Mes iš jo pasijuokėm, o jis kerštauja.

LABŪNIENĖ Domas nėra žmogus. Jis yra kompiuteris. Bet Labūnas ir Arūnas, nors ir vyrai, taip pat ir žmonės. Jų smegenys surūgo greta Domo ir kompiuterių. Gerai! Mudvi taip pravedinsim jų smegenis, kad jie per amžių neieškos „idealų“. Cha cha cha!

(Karingas maršas prasiveržia keliais smarkiais akordais. Moterų melodeklamacinis duetas:)

ARŪNIENĖ Arūnas ilgisi kitos —
ir palaidūnės ir kvailos.
Kad būtų akyse žaibai,

kad ji dažytusi raibai,
kad būtų stiprūs kvepalai,
kad būtų ji puošni kvailai...
O pats dabar kiekvieną rytą,
per pusryčius ir prie kavos,
tuoju stverias laikraštį skaityti
nė nematydamas žmonos.
Bet niekados, o niekados
aš neprileisiu čia kitos!

LABŪNIENĖ Matau, yla kur išlindus:

Labūnas vengia plauti indus.
Užsinorėjo kanibalas
turėt kažkokį idealą,
kuri jį, kaip mama, žiūrės,
atneš jam pypkę ir šliures.
Visoms kvailybėms yra galas —
esu ir liksiu idealas!
Bet niekados, o niekados
aš neprileisiu čia kitos!

ARŪNIENĖ Jis geidžia deivės zodijako,
kurią stebės saldžiam sapne...

LABŪNIENĖ Aš prisivalgysiu česnako
ir liepsiu jam: bučiuok mane!

ARŪNIENĖ Aš jam išstarsiu: mielas mano,
dabar pietausim restorane.
Man pietus ruoš nepatogu,
neteksiu blizgesio nagų.

LABŪNIENĖ Aš jam paruošiu gerą puotą,
tegu nebūna nusiminęs:
iškepsiu jam, kaip žąsį, šluotą
ir duosiu tortą plastikinį.

ARŪNIENĖ ir Cha cha cha!

(taktu)

LABŪNIENĖ Cha cha cha!

(Karingam moterų juokui atsiliepia keli karingo maršo akordai)

ARŪNIENĖ Medžioja vyrai idealą
ir keičia kelią dėl takelio.

LABŪNIENĖ Ožys prieina liepto galą,
mekena, kratosi barzdelę
ir nesuvokęs idealo,
pliumpt, pliumpt ir pliumpt tiesiog į balą.

ARŪNIENĖ ir Cha cha cha!
(taktu)

LABŪNIENĖ Cha cha cha!
(Keli karingi maršo akordai)

LABŪNIENĖ Ožys ir vyras — jie vienodi:
nėra nei pieno, nei naudos.
Vienam plepėt nenusibodo,
kitam pakratymas barzdos.
Ant liepto dairos idealo,
o pliumpt, o bumpt tiesiog į balą.
Ožys ir vyras — cha cha cha!
nėra nei pieno, nei naudos!

ARŪNIENĖ Manasis šoko virti kavą
ir tuoj pasibaigė varguos:
sumaišė kavą su kakava
ir virė puode po sriubos.

LABŪNIENĖ Manasis šoko vakarienei
iškepti šaunią kiaušiniene.
Ir kepė, čirškino, skrabeno —
dundėjo namas, lyg vaidenos.
Prisvilo viskas prie keptuvės,
o dūmų buvo tiek virtuvėj,
kad net kaimynai nusigando

ir šaukė gaisrininkų komandą.

ARŪNIENĖ ir LABŪNIENĖ (*kartu, taktu*)

Ožys ir vyras be naudos
ant liepto stypso virš balos.

Suteik jiems vardą idealo —
sulauks pasaulis tikro galo.

Bet mes prisiekiam: niekados
neprileisim čia kitos!

XI

(Iš kompiuterio kambario durų pasirodo Domas, Labūnas ir Arūnas. Arūnienė ir Labūnienė kovingai sėdi prie stalo su aritmometru)

DOMAS Atsargiau, atsargiau, jūsų žmonos jau čia.

ARŪNAS Dabar jos nusives mus namo, ir planas susprogs, kaip muilo burbulas.

LABŪNAS Man liepė paruošti pietus, o aš čia praleidau laiką.

DOMAS Nebūkite bailiai, nebūkite vaikai. Argi bijote moterų? Aš jų nebijau anei kiek. Viens du trys, ir reikalas kepurėj.

LABŪNAS Jeigu toks smarkus, įstumk jas į kompiuterį.

ARŪNAS Kaip gi mes jas įstumsime? Viską aptarėm, o kaip įstumsime. Triukšmas, skandalas, ir dingo idealas. Tai lygu istorijai, kur pelės nutarė pakabinti varpelį ant katės kaklo. Tik... neatsirado pelės, kuri kabintų.

DOMAS Dabar technikos amžius. Viens du trys, ir žmonos perdirbtos į idealus. Mygtukai veikia

kaip pašėlę, ir šviesos blykčioja žaibais. Net aparatas dreba kaip žmogėdra, laukdamas savo aukos. Ko norėsite, tą turėsit. Ištikimoji vergė, imk ir veski ją namo. Kurtizanė — pulk ant kelių ir džiaukis ja. Dėkosite man, vyrai, ligi amžiaus galo.

ARŪNAS Bet kaip įstumt jas pro duris?

Jos priešinsis, skandalą padarys.

DOMAS Štai, pakabinsime skelbimą:

čia skrybėlaičių pardavimas,

už vieną kainą duodam dvi —

tik paskubėk, tik būk mitri.

Ne skrybėlaitės, bet svajonė.

Gamintos užsienio salone.

Skubėki, rinkis, būk žavi:

už vieną kainą duodam dvi.

LABŪNAS Matai, jos ten sugulę trata.

Tarytum mūsų ir nemato.

Kas jas pakvies prie aparato?

DOMAS (*ryžtingai*) Ponios, dėmesio, skelbimas:

skrybėlių išpardavimas.

Reikšmingas įvykis pas mus:

kaina sumažinta per pus!

LABŪNAS (*Labūnienei*) Pasipuošk kaip karalaitė.

Aš apmoku skrybėlaite.

Ten tokių tikrai tau rasis,

kad pavydės Madame Onasis.

LABŪNIENĖ Toks pardavimas — retenybė!

ARŪNIENĖ Toks pardavimas — radinys!

DOMAS O kokia skrybėlių grožybė!

Ir veidrodžių aplinkui trys.

Grožėtis galit visą dieną —

kas modelis — vis naujiena.

Gražesnė vis viena už kitą.

Kainos pigumas nematytas.

ARŪNIENĖ Tai tikras mano malonumas,

man virpa džiaugsmu visas kūnas.

Ir laikas ten visai sustos,

kai keisiu vieną po kitos.

LABŪNIENĖ (*Labūnui*) Duok pinigų, einu mieruotis.

Nelauk, greit, nebūk raguotis.

Mieruosiu valandą ir kitą —

turiu tam gerą apetitą.

O tu paruošk namuose pietus:

su grybų padažu kotletus.

Išvirk ir kavą, tik ne smalą.

Ir užsidenk patraukliai stalą —

kad būtų linksmos servetėlės,

kad puoštų viską gražios gėlės...

Ir lauk manęs su skrybėlaite,

kaip savo mylimos mergaitės.

Duok pinigų, einu mieruotis,

ir nesirauk, kaip koks raguotis.

LABŪNAS Nereikia man nė sąskaitos.

Aš lauksiu dabar tavęs kitos.

DOMAS (*į publiką*) Jūs matot, aš nesu kvailys.

Ir kas gudriau ką padarys?

Tik viens du trys, ir viens du trys —

ir žengia ožkos pro duris.

LABŪNAS (*į publiką*) Gyvenimas tai cinikas įkai-
tęs:

prie garbanų

nereikia smegenų.

bet žūt būt reikia skrybėlaitės.

DOMAS (*įeinančioms į kompiuterio patalpą moterims*)

Įženkit, ponios, pro duris,

ir rojus jums atsidarys...

(*Moterims įėjus, Domas užtrenkia kompiuterio duris. Tuoju pasigirsta aparato traškesys. Sienoje mirga šviesos. Valandėlę vyrai džiugiai klausosi*)

DOMAS Kurapkos jau spąstuose, ponai!

Dabar tars žodį elektronai.

LABŪNAS Mes norime jų tikrai tokių, kokias užsakėm.

DOMAS Paprastas dalykas. Į psicho kompiuterį reikia įmesti visas tas dorybes, kurias turi įeiti į perdirbamąją moterį.

LABŪNAS Aš noriu, kad ji padavinėtų man pypkę, kada aš sėduosi prie televizijos.

DOMAS (*autoritetingai*) Įmesk ten pypkę.

LABŪNAS Aš noriu, kad ji atneštų man šliures.

DOMAS Įmesk ir šliures.

LABŪNAS Ir paruoštų ridikėlių pusryčiams.

DOMAS Įmesk ir ridikėlių. Ką įmesi, viskas išeis į naudą. Sutiks tave prie durų su pypke, šliurėmis ir ridikėliais. Aš pažįstu moteris. Speciali žmonijos rasė. Bet technikos amžiuje ta problema sutvarkoma.

Viens du trys ir viens du trys
ir visos problemos atkris.

ARŪNAS Bet kaip su mano problema? Juk liukusinei moteriai sukurti reikia daugybės priedų.

DOMAS Cha cha cha! Kas per problema. Versk tuos priedus nors vagonais. Ko daugiau, tuo ar-

čiau prie idealo. Su šita sistema nereikia brangių vakarienių, nei žiedų su akutėmis.

LABŪNAS (*mesdamas pro durų vilkelį paskirus daiktus*)

Turėsiu draugę:

tarnaitę ir slaugę.

Man į akis žiūrės,

paduos pypkę ir šliures.

Kas rytą

ridikėliai sukels apetitą.

Štai pypkę, šliurės, ridikėlis —

išženk mano vergė, mano šešėlis.

ARŪNAS (*įmesdamas paskirus daiktus*)

Sidabriniai nagai,

blakstienos maskara, kvepalai...

Išeik, aš tikiu tavimi akiai —

su kurtizaniškais žaibais žvilgsny

ir su vibracija žingsny...

Išeik ideale, idėja,

deivė, dievaitė, fėja!

(*Labūnas ir Arūnas susiima rankomis ir džiūgesingai šoka suktinį*)

LABŪNAS (*šokdamas*) Aš turėsiu gerą slaugę, ridikėlius ir šliures.

ARŪNAS (*šokdamas*) Kaip užburtas, nukeliausiu į tamsių akių gelmes.

LABŪNAS ir ARŪNAS (*kartu ir trypdami taktą*)

Pagaliau, pagaliau

mokslas viską sutvarkys.

Pagaliau, pagaliau

idealą pagimdys.

ARŪNAS Akys plačios, kaip vėduoklės.

Eisenos graži supuoklė.

LABŪNAS Ridikėliai apetitui.

Trulia tirta! Trulia tita!

ARŪNAS ir LABŪNAS (*trypdami taktą*)

Štai kompiuteris mums kala
idealą, idealą.

Viskas lyg aplink pakito.

Trulia tita! Trulia tita!

DOMAS (*įsijungdamas į šoki*)

Viens, du, trys! Viens, du, trys!

Rojus jums atsidarys,

Pro kompiuterio duris

Idealai jums atskris!

XIII

(*Ima rinktis dainininkai. Jų būry dar neatpažinta Domienė*)

DOMIENĖ Kas čia per slaptą misteriją?

Kas čia per tų vyrų isteriją?

Kas čia per tranki operacija?

Ar tie vyrai prarado ir raciją?

Hipopotamiška gracija!

Miklina kojų stagnaciją?

Kas čia per haliucinacija?

Ar tai kvailiausio šokio komedija,

ar proto smukimo tragedija?

DOMAS (*dar neatpažintai Domienei*) Čia per gudriąją mašiną

keičiame žmonių rutiną.

Tai kompiuteris mums kala

idealą, idealą.

DOMIENĖ Per kompiuterio anketą

supuolimui palankiu
ištekėjau už akių.
Atėjau į tą vietą
rast tą vyrą už akių.
Kas jis toks? Aš nežinau.
Niekad jo aš nemačiau.
Gal būt, tu... gal tu... gal jis?
Gal gražuolis, vyras sau
iš stuomens
ir iš liemens.

Gal išplikęs koks šleivys?
Gal tik paprastas kvailys?

DOMAS (*mesdamasis prie Domienės*)

Tai aš, kompiuterio rinktoji!
Tai aš, anketos daviniuos
sutapęs su tavim krūvoje
visais taškais, visuos brūkšnius!

DOMIENĖ Jei taip kompiuteris pasako —
problemai spręst to ir pakako.

Anketa santuoką sukūrė:
dabar skiriu tave iš būrio.

(*Sveikinimasis, pasibučiavimas, bendri valiavi-
mai, jaunavedžius sodina scenos vidury. Įvyksta
linksma, spontaniška koncertėlis*)

DOMIENĖ (*koncertėliui pasibaigus, rodydama į
Arūną ir Labūną*)

Bet ko gi nori tie galgonai?

Jie verkia kokio idealo:

Jei nedakepęs, tai pakept.

Jei vedęs, klaupkis savo žmonai,
visoms kvailybėms jau ir galas.

(*Į kompiuterį*) Ir ko gi užia ta mašina,
tarytum keptų sunkų blyną?

Visai nereikia
žiūrėt į žmoną, kaip į steiką.
Jei nedakepęs, tai pakept.
Ar sosais laistyti ir tept.
Jei vedęs, klaupkis savo žmonai.
Tad ko gi nori tie galgonai?

DOMAS Matai, esu aš išradėjas.
Kompiuteris manų minčių idėja.
Girdi, kaip traška elektronai:
ten keičiamos jų kvailos žmonos.
Sudėtingiausiais kanalais
ten žmonos virsta idealais.

DOMIENĖ Už tokį savo sumanumą
iš jų gavai nemažą sumą?

DOMAS Jie nieko man nesumokėjo —
tai viskas mokslui ir idėjai.

DOMIENĖ Dykai dalysi elektronus —
iš ko gi puoši savo žmoną?
Pareikalauk, nebūk bailys,
kitaip tu dirbsi, kaip kvailys.
Argi gyventi tau smagu
neturint cento pinigų?

DOMAS Dėl to, brangioji, neliūdėk.
Knygutė štai! Tik pažiūrėk!
Kaip pilys stovi ten skaitlinės,
mums groja maršą tūkstantinės!
Ir aš ne toks, galiu prisiekti,
kad leisčiau pinigui nulėkti,
kokiais minkštos širdies takais,
kokiais sumanymais paikais.
Užpuola, kaulija labdarybė —
man viskas tai tiktai kvailybė!

Sakau jiems: esu aš plikas,
tartum lietuviškas tilvikas.
Tik vakarais, kai šviečia lempa
ir groja radijas švelniai,
knygelę atskleidžiu smalsiai;
tada pasaulis rojum tampa...
Kaip pilys stovi ten skaitlinės,
ir groja maršą tūkstantinės...

DOMIENĖ (*nutvėrusi Domo banko knygelę*)

Tarytum pasakos herojus,
tu įvedi mane į rojų.
Kietai prispausiu prie krūtinės
(*įkiša už suknelės kaklo iškarpos knygelę*)
šitų pilių visą grandinę.

Valdyt tą rojų ne problema —

juk aš ir tu — mes esam vienas.

Plačiai atskleiskim džiaugsmui langą —
te tūkstantinės groja tango!

(*Pasimetusi dėl knygutės praradimo Domą
Domienė įtraukia į šokį*)

(*Bendras visų scenos dalyvių tango*) (Muzika)

XIV

(*Kompiuteris išduoda kaip gongas skambantį
garsą. Visiems stebint, iš kompiuterio durų pasiro-
do Labūnienė. Ji nešina kibirėliu, vaistais, kompre-
sų dėžutėmis. Ji skuba prie Labūno. Su juo bekal-
bėdama, artėja į avansceną*)

LABŪNIENĖ Brangus mano, pagaliau
tave, valdove, išvydau.

Kaip tu jauties? Tartum išbalęs?

Pavargęs toks? Gal būt, nušalęs?
Atrodo, rankos, kaip ledinės —
tuoj dėk kompresą prie krūtinės.

(Kiša kompresą po Labūno švarku)

Karšta kakta ir liūdna mina —

praryk chininą, aspiriną.

(Kiša į Labūno burną tabletes)

Užrišim galvą su vilnoniu,

(Apriša kaktą Labūnui)

tuoj padarysim karštą vonią.

Praryk tą kosulio mikstūrą.

(Pražiodina ir įpila iš buteliuko į burną)

O gal turi temperatūros?

(Įkiša į burną termometrą)

Žiūrėki, nosis kaip įkrito —

brangusis, tu gavai pleuritą!

Ar nėra ausyse zvimbimo?

(Įkiša ausin gabalą vatos)

Ar nėra vidurių putimo?

Gerklėj ar nėra užkimimo?

(pasodina jį kėdėn, apraišiotą kompresais, scenos šone)

Tu mano laimės obeliskas!

(Meiliai glaudžiasi prie Labūno ištikimo šunelio atsidavimu)

LABŪNAS *(Apmaudingai)* Ar viskas?

LABŪNIENĖ Čia ridikėlių kibiriukas.

Pavalgyt tau dažnai, vyruke.

Ir palaidai, ir su grietine,

priešpiet, popiet, prie vakarienės,

ir prie sriubos, ir prie kavos...

LABŪNAS Tai man vėmimą provokuos.

LABŪNIENĖ Tada vaistai ir tepalai,
chininas, bromas, aspirinas.

Ant pilvo kompresas šiltai,
injekcijos tuoj apramina.

LABŪNAS (*I publiką*) Švelniausia priežiūra, kaip
krienas!

LABŪNIENĖ Tu mano ideale vienas —
tave globosiu naktį dieną.

Tave vaistais maitinsiu sočiai,
mikstūrų ištisais ašočiais,
neatsitrauksiu nė žingsnio,
įspėsiu norus tavo žvilgsnio...

LABŪNAS (*I publiką*) Sudievu valandos avanso,
kada išsprukdavau preferanso...

LABŪNIENĖ Abu sutapkim divinai:
patapsiu aš tavu šešėliu —

su pypke, šliurėm ir vaistais,
su kibirėliu ridikėlių!

LABŪNAS (*Apmaudingai*) Man akyse visai pa-
mėlo —

kas rodės miela — nebe miela!
(*Susmunka kėdėj, lyg apalpęs*)

XV

(*Kompiuteris išduoda gongo garsą. Išeina Arūnienė. Jos grimas iššaukiantis. Jos judesiai pabrėžtinai temperamentingi. Ji iššaukiančiai apžvelgia grupės vyrus, kurie pritariamai reaguoja į iššūkį. Tačiau ji „nemato“ Arūno. Jai praeinant pro vyrų rikiuotę, šie ima niūniuoti Carmen Habaneros motyvą*)

ARŪNIENĖ Gyvenimas yra etapai pamainų.

Nenoriu sugrąžinti etapų,
kur merdi nuobodis dienų,
kur ilgisi nukritusiųjų lapų.

ARŪNAS (*I publika*) Jinai nepastebi manęs,
lyg laukdama, kas šokti ją pakvies.

ARŪNIENĖ Smulki ir meilės ir širdies proble-
ma —

tik tas pataikys čia į mano temą,
kas dovanos man briliantų diademą!
Tas bus geriausias mano mylimasis,
kad ir toks senas, kaip Onasis.
Kas pasikvies mane į jachtą prabanginę
ir nuplukdys mane į mėlynąją salą,
ives į vilą baltą, marmurinę,
tas bus geriausias mano idealas.

Prabanga,
kaip banga —

ji svaigina.
Už aistras,
už kaitrias
gerkim vyną!

Kaip žuvis
pro vilnis
tarp verpetų
aš ilgiuos
ir šaukiuos
tik magnatų.

ARŪNAS Ką tik palikus aparatą,
ką klieči ji apie magnatą?

(*I Arūnienę*) Aš tavo vyras, ar mane pažįsti?

ARŪNIENĖ Cha cha cha! Tu klysti.

Kas tu, akiplėša prikibęs?
Trukdai mane be gėdos ir sarmatos.
Ar tu esi ekrano garsenybė?
Ar milijonų kupinas magnatas?

(*I vyrus*)

Prabanga
kaip banga —
ji svaigina.
Už aistras,
už kaitrias
gerkim vyną!

DOMAS (*Su pasigėrėjimu*) Užsakymas pirmos rūšies!

DOMIENĖ (*Ispėjančiai*) Tik neužmiršk, kad *aš* čia stoviu iš šalies.

DOMAS Jos akys plačios, kaip vėduoklės,
šypsny žavumas ir klasta;
ir eisenoj banga supuoklės,
ir balsą perveria aistra.
Užsakymas pirmos rūšies.

DOMIENĖ Tik neužmiršk, kad *aš* čia stoviu iš šalies.

ARŪNAS (*I Arūnienę*) Atsipeikėk, brangioji mano —

gyvenkim vėl, kaip ir gyvenom.
Iš ryto pusryčiai, kavutė,
paskui diena darbšti, gaivi.
Ir vakare abiem pabūti,
kartu susėdus prieš tivi.
Kukli gyvenimo rutina
tegu mus supa ir gaivina.

ARŪNIENĖ (*Arūnui*) Jei šoferis esi, rols-roisą

man paduoki,
nuvežk į klubą, kur turtuoliai šoka.
Ten tuoj patapsiu aš šampano fėja
ir surasiu sau globėją.
Tada gyvenimas nėra problema,
kada už bučkį teikia diademą.
Nėra pasauly magnatų šaunių
nesutrupėjusių nuo šypsenų švelnių.

ARŪNAS (*desperatiškai*) Aš tavo vyras, po vel-
nių!

ARŪNIENĖ Apginkite mane nuo to nachalo!

DOMAS Jisai norėjo idealo,
nusakė viską iki galo.
Blakstienos, šypsniai, maskarą —
tik jau žmonos čia, oi, nėra!

DOMIENĖ Ją pagamino aparatas
kliedėti mums apie magnatus.
Nereikia man magnatų tų,
(*Domui*) kada sustojam aš ir tu!

DOMAS (*girdamasis*) Ta nuostabi mašina
mums gražiai talkino —
kompiuterinė dovana,
kompiuterinė staigmena —
man dovanotoji žmona!

ARŪNAS ir LABŪNAS (*į Domą unisonu*)
Garbingasis išradėjau,
leisk pakeisti mums idėjas.
Mes nenorim dovanų
kibertonų,
elektronų —
norim paprastų žmonių.

LABŪNIENĖ (*palikdama pasiimtąją rolę, pik-
tai*)

Atsirado man svajotojai,
sveiko proto suvedžiotojai,
idealų, ach! medžiotojai!
Jūs ne vyrai, jūs ožiai —
jus išlupti reik aižiai!

ARŪNIENĖ (*palikdama rolę*) Jūs norėjot idealo
ir nežemiškų sapnų.

O kodėl, po pypkių galo,
jūs nevertinot žmonių?
Kasdieninių, paprastų,
kai kada švelniai piktų,
kai kada ir rūpestingų,
realybės dovanų?
Ko gi jums, vyreliai, stigo,
kad nevertinot žmonių?

DOMAS Aš nekaltas, jie taip prašė.

DOMIENĖ Nemokėdami nė grašio.

LABŪNIENĖ (*karingai*) Ei, jūs, ponai muzikan-
tai,

griebkit vyrus tuos už sprando,
meskit juos į aparatą,
te jiems smegenis pakrato
kibernetiniai verpetai.
Išvėdina ir praplauna:
tegu jie ten atsigauja.

(*Dainininkai ruošiasi nutverti Arūną ir Labūną.*

Šie puola ant kelių)

LABŪNAS Tik nemeskit į mašiną,
tik paleiskit prie žmonių...

ARŪNAS Į realią laimę gryną
be kliedonių alkanų...

LABŪNIENĖ Jūs ožiai ant liepto galo,

norėjot šokt, ir pliumpť į balą.

Kokia bebūtų jūs stiprybė —
visad moters tik bus teisybė!

DOMAS Gaila man, brangieji ponai,
jums nepadėjo elektronai.

Tiktai mus (*apkabina Domienę*) talka jų dora
suveda į darnią porą.

(*Dainininkai džiugiai sveikina Domus*)

DAINININKAI Valio, valio! Elektronai valio!

Namo, namo, laimingieji namo!

DOMIENĖ (*staiga išneria iš už dainininkų būrio,
bestumianti vaiko vežimėlį. Vyksta trapus ir
jausmingas Domų dialogas*)

DOMAS Kas gi čia?

DOMIENĖ Tai vežimėlis.

DOMAS Kas gi ten?

DOMIENĖ (*lyg savaimė suprantama*) Ten kūdikėlis,

DOMAS Tavo?

DOMIENĖ Mano. Svetimų
nevežioju aš vaikų.

DOMAS Bet kompiuterio taškeliai
neminėjo ten vaikelio.

Ir kompiuterio anketoj
jokio vaiko neminėta.

DOMIENĖ Ta nesąmonė ne vietoj —

juk kompiuterio anketoj
mes sutapome kryželiais
ir taškeliais
ir brūkšneliais.

O gi kas yra vaikelis?

Tik mažytis toks taškelis,

neižiūrimas anketoj.

Tos nesąmonės ne vietoj!

DOMAS Kompiuteris kiaulė! Įtarimą sumojus,
raudona šviesa neparodė pavojaus...

DOMIENĖ Žiūrėk kūdikėlį, koks jis ramus.
Stumk vežimėlį tiesiog į namus...

(Žaismingai)

Ten laukia mus kitas, vyresnis —
rėksnys jis tikrai smarkesnis.

DAINININKAI Valio, valio!

Laimingieji, namo namo!

DOMAS *(grasindamas kumščiu kompiuteriui, stumia iš scenos vežimėlį. Greta jo žengia triumfuojanti Domienė. Arūnas ir Labūnas, abu laimingi, nes kaltės atleistos, stovi, rankomis susiėmę su žmonomis)*

DAINININKAI *(Užbaigia sceną linksma, nuotaikinga daina)*

Uždanga

1969 m.

ANTRAS KAIMAS

Sceninės satyros ir humoro grupė Antras Kaimas susikūrė Čikagoje 1963 metais. Ją daugiausia sudarė tuo metu studijavęs jaunimas. Tiesa, mažesnėmis grupelėmis ar pavieniui beveik visi pirmieji vaidintojai jau ir anksčiau pasirodydavo jaunimo vasaros stovyklų ar jų organizacijų viešų parengimų programose, tačiau ne kaip atskiras scenos vienetas, o kaip pačių rengėjų savieji talentai. Tokių pasirodymų pasekoje ir kilo mintis susiorganizuoti į vieną grupę, ruošti reguliarius pasirodymus visuomenei jau tos grupės vardu. Grupė pasivadino parafrazuodama tuomet Čikagoje susikūrusio ir per trumpą laiką visame krašte išpopuliarėjusio panašaus pobūdžio scenos vieneto vardą — SECOND CITY. Jei pastarieji savo pavadinimu įtaigojo, kad Čikaga yra antras savo didumu miestas JAV, tai mūsiškiai menamai turėjo galvoje didžiausią (po gimtojo krašto) lietuvių susitelkimą pasaulyje.

Pirmąją Antrojo Kaimo vaidintojų pamainą, rodos, sudarė: Kazys Almenas, Rimas Cinka, Saulius Grebliūnas, Regina Stravinskaitė, Romas Stakauskas, Viltis Vaičiūnaitė ir Rimas Vėžys. Vėliau, kai kuriems iškritus, įstodavo kiti, ir tuo būdu grupėje ilgiau ar trumpiau dirbo: Romas Aninkevičius, Vytas Demereckis, Ramūnė Jurkūnaitė, Nerija Linkevičiūtė, Genius Procuta, Benius Urbonas, Jonas Žukauskas ir kiti. Kurį laiką režisūrai talkininkavo Leonas Barauskas.

Po keleto metų reguliariūs pasirodymai kuriam laikui buvo nutrūkę, ir Antras Kaimas iš naujo atsikūrė 1969 metais, grupės vadovu („prievažda“) pakvietus Algirdą Titų Antanaitį. Tų metų vaidintojai: Rimas Cinka, Vytas Marčiukaitis, Romas Stakauskas, Virgis Smilgis, Elvyra Kavaliūnaitė ir Lydia Koklytė, iš kurių trys pirmieji iki šiol pastoviai grupėje tebedirba, kartu su Jūrate Jakšyte, Egle Juodvalkyte ir Irena Rukšėnaite sudarydami šiandieninį Antrą Kaimą. 1971 m. dar vaidino Vida Gilvydienė ir Romas Kinka. 1969 m. šviesas tvarkė Janina Liškevičiūtė, o nuo 1970 m. šviesas ir garsų efektus tvarko Jonas Kaunas. Režisūrai daugiau ar mažiau talkininkavo Stasys Pilka (1969) ir Dalia Juknevičiūtė (1970). Meniniuose reikaluose (plakatai, skaidrės, dekoracijos) nuolat pagelbėdavo Vincas Lukas ir Vytas Martinaitis.

Antro Kaimo vaidinamuosius škicus visada rašė patys grupės nariai individualiai ar kolektyviai. Daugiausia čia yra pasidarbavę: Kazys Almenas, Rimas Cinka, Vytas Demereckis, Romas Stakauskas, Rimas Vėžys, o vėliau ir Algirdas T. Antanaitis. Paskutiniu metu susilaukta pagalbos iš Algirdo Landsbergio, Vytauto Alanto, Antano Gustaičio, Prano Visvydo ir kitų. Kartais „adoptuojama“ ar „sulietuvinama“ vietinėje scenoje ar televizijos programose matytoji medžiaga, scenai pritaikomi išėvijos ar gimtojo krašto (ypač Vytautės Žilinskaitės feljetonuose) užtinkami dalykai.

Čikagos lietuvių visuomenei nauja programa rodoma kasmet šešiais septyniais pastatymais. Bandomas išlaikyti kamerinio - kabaretinio teatro

pobūdis, žiūrovams susėdus prie staliukų, užsigeriant kava ar „kilnesniais“ gėrimais. Taipgi bandomas išlaikyti nepretenzingumo, mėgėjiško lengvumo atspalvis, kas, žinoma, dažniausiai nė nebandant per daug jau gerai išeina. Po vieną ar daugiau kartų Antras Kaimas yra gastroliavęs Bostono, Klevelando, Detroito, Los Angeles, New Yorko, Filadelfijos, Toronto ir kitose didesnėse Amerikos lietuvių kolonijose. Pasirodymai, ypač jaunesniųjų žiūrovų, sutinkami dažniausiai itin palankiai. Spauldoje susilaukta daug pagyrimų, o taipgi pelnytose kritikos, neišvengiant priekaištų dėl „nepagarbaus“ mūsų įsisenėjusių „tabu“ traktavimo. Iš kritikos Antras Kaimas ir mokosi ir... pasijuokia, kaip tokio pobūdžio kolektyvui dera...

(a. t. a.)

KAIP GIMĖ ANTRAS KAIMAS

Alg. T. Antanaitis

PRANEŠĖJAS Mielos ponios ir panelės, ponaičiai ir ponaičiukai, malonu ir vėl jus matyti mūsų kuklioje programėlėje. Šiais lietuvių teatrui jubiliejiniais metais ne vienas mūsų, kaip išvairusių gilią vagą tautinio ir tarptautinio teatro dirvonuose, taigi ne vienas mūsų užsispyręs, su dideliu susidomėjimu klausia: „O iš kur gi atsirado tas Antras Kaimas? Ką jis nuveikė, ką jis sukūrė? Kokie aktoriai jo gretose sau per skausmus į laurus kelius skynė? O, svarbiausia,

iš kur atsirado tas keistas dvilypis vardas: ANT-RAS KAIMAS...“

— Žinau, kaip lengva, kad ir ne tokią tolimą, praeitį pamiršti šiame raketų ir piliulių amžiuje, kur vaikai, nespėję užgimti, jau tėvus išminties moko... Taigi, norėdamas smalsiuosius patenkinti, aš jums trumpai iš pradžios papasakosiu, kaip gimė Antras Kaimas...

— Seniai, labai seniai, gal net kokiais 1961 metais, susimetė būrelis jaunų vyrų. Union Piere prie alaus bokalo (kaip šiandien juokingai skamba „jaunų vyrų“ „Union Piere“ ir dar „prie alaus bokalo“), bet taip jau buvo... Taigi, susimetė tie vyrukai, dainuoja jie sau, svajoja, alų laiks nuo laiko...

(MERGINOS ranka tapšnoja PRANEŠĖJUI per petį pro uždangos plyšį)

— *(tyliai)*... palauk, netrukdyk... matai, kad jau pradedu...

— taigi, dainuoja jie sau, ir vienam ateina mintis...

(MERGINOS ranka vis įkyriai bando pertraukti)

— Nu, ką čia tu dabar... Matai juk, kad publikai Antro Kaimo istoriją pasakoju...

MERGINA *(dabar išėjusi prie uždangą)* Ir aš apie tą patį... Tu ir negerai ir ne moksliškai... Reikia dabar vaizdžiai, reikia sofistikuotai... Faktai patys už save kalba...

PRANEŠĖJAS Nu, bet juk aš nuo pat pirmo spektaklio... Faktus turėčiau žinot, jeigu atmintis nešlubuoja...

MERGINA Negalima atmintim... Jau vadovėliuose apie tai kalbama... Kai dar... Kai dar buvau Kristijono Donelaičio... kai dar Marija hai... Ten buvo iš karto mokslškai... Jeigu be priežasties ir be jokio filosofinio pamušalo... o žinote, kad jie visur buvo ir visur dalyvavo... savo kultūrą ir savo kalbą palaikė... dėl to juos separatistais ir vadino... O kita dalis galvojo, jog tai tik ištvermės dalykas... negalima visko taip suprastinti... Istorijos vadovėliuose parašyta...

PRANEŠĖJAS Bet aš tik norėjau dėl paties vardo
ANTRAS KAIMAS kilmės...

MERGINA Istorija jums už tai neatleis... Čia, Čikagoje, nėra indėnų, bet Kanadoj jų šimtai tūkstančių... Žmonės tik prie televizijos sėdi arba miega... Iš viso nesidomi... Čia istorinis dalykas... Kai aš dirbau valdžios darba... vadovėliuose apie tai rašė... kai čyfo duktė pradėjo su kitu, o jos tėvas labai nenorėjo, tai kur ji vargšė dėsīs?... O publika — tuoj problemas... taigi: kodėl suskilo? Kodėl atsirado **ANTRAS**? Tuoj reikia skaldytis, tuoj diskriminuotis... Čiabuviams visai nesvarbu, ar jie angliškai, ar prancūziškai...

PRANEŠĖJAS Bet aš tik dėl vardo...

MERGINA O dėl ko gi aš? Ir kai ta gentis atskilo... Istorija aiškiai nurodo priežastis: čyfas nenorėjo, kad jo duktė... tai ji su prancūzu pasistatė palapinę... nu, žinai, netoli **Montrealio**... Žmonės tik žiūri televizijos ir faktus sumaišo... jaunimą iš kelio veda... vis kriminalai, lytiniai

nukrypimai... pačioj pradžioj jau sakė, kad ir religiją išjuokia, iš istorijos šaiposi... Tame kitame kaimelyje išaugo jau ir vaikai, ir anūkų atsirado... negyvensi gi vienoje palapinėje... Pasistatė ir daugiau. Istorija nemeluoja, faktai išdėstyti...

PRANEŠĖJAS Bet iš kur vardas?

MERGINA Jau sakiau: NEGYVENSI JUK VIENOJE PALAPINĖJE. O taip ir atsirado Antras Kaimas. Supranti? Antras palapinių miestas išaugo, o vaikai ir anūkai apie savo tėvus ir protėvius užmiršo. Taip, kad vardo niekas nė nebesugalvojo, o vadino tiesiog ANTRAS KAIMAS...

PRANEŠĖJAS (*publikai*) Aišku?

(*šviesos užgėsta*)

Iš Antro Kaimo repertuaro

OBUOLYS NUO KRIAUSĖS TOLI NENURIEDA

K. Almenas

TĖVAS Tai pakviečiau šiandien tave, Sauliau, nes, manau, mums reikia pasikalbėti. Kaip vyras su vyru, supranti... Išvažiuosi rytoj į kolegiją ir būsi... Nu, būsi savo atsakomybėje... ir už tai reikia suprasti, kas yra atsakomybė.

SŪNUS Taip, tėtė.

TĖVAS Visapusiškai suprasti reikia... A... Taip sakant, iš visų pusių... Net ir iš tų, apie kurias

mes dar nesam kalbėję... Supranti, ką noriu pasakyti?

SŪNUS Nu, taip... Iš tos pusės ir iš tos...

TĖVAS Mmm... Nežinau, ar supranti. Aš noriu, mat... Gal turėjau apie tai ir anksčiau su tavim pakalbėti... Norėjau... Bet, mat...

SŪNUS O... aš mokysiuos, tėte...

TĖVAS Tikiuos, sūnau, tikiuos. Tai turėtų būt savaime aišku. Mūsų šeima visada buvo prie mokslo linkusi, ir tikiuosi, kad gėdos nepadarysi... Bet yra kitų... nu, problemų...

SŪNUS O, tėte... bet aš negeriu visai...

TĖVAS Mmm... taip... taip... žinoma, girtuoklystė yra didelė pragaištis. Dėl to nėra kalbos. Aš pasitikiu tavim, sūnau. Bet yra štai tas *kitas* reikalas... Su juo netrukus susidursi. Ir... nu, reikia mokėt, kaip vyriškai elgtis... Nepadaryti mums gėdos...

SŪNUS Taip, tėte.

TĖVAS Tai supranti, ką sakau?

SŪNUS Ką, tėte?

TĖVAS Mmm... ką noriu pasakyti... Tu suėjai vyrišką amžių, sūnau... Pavyzdžiui, kai aš sutikau tavo motiną...

SŪNUS O... tu apie moteris manai?

TĖVAS Mmm... Nu, taip... Kaip išsireiškei — moteris.

SŪNUS O...

TĖVAS (*tyla*) Tai...tu žinai, apie ką kalbu?

SŪNUS O, taip.

TĖVAS Žinai? Atsimenu ir aš... Kai jaunas esi, turi daug... nekantrumo ta kryptim... Bet rei-

kia visada atsiminti pareigą... Reikia atsiminti, kad kada nors sukursi šeimą... Bet tam... Nu, ateis laikas. Taigi. Tu esi jau... na, bendravęs su merginom?

SŪNUS O, taip.

TĖVAS Esi?

SŪNUS Nu, žinai, tėtė... Pažįstu... mes, nu, pajuokaujam, ne...

TĖVAS Mmm... pajuokaujat... Kokias merginas pažįsti? Lietuvaites?

SŪNUS Nu, ja... Gracij, Lucy ir tą, ją „Šnuks“ vadina... Tą neblogai pažįstu... Gera mergaitė...

TĖVAS Šnuks?

SŪNUS Petrėnaitė...

TĖVAS O, tai agronomo Petrėno dukra! A... Jolės Adomiūtės dukra.

SŪNUS Adomiūtės...

TĖVAS Jos mama... Taip. Aš ją pažinau, kai ji dar nebuvo Petrėnienė... Galima sakyti, gerai pažinau... Taip... Gal tau keista dabar, Sauliau, bet kadaise ir tavo tėvas buvo jaunas... Taip. Ir, atvirai kalbant, moterys tada... nu, galima sakyti, patraukimą į mane turėdavo... Ypač Jolė... Tai Petrėnienė, reiškia...

SŪNUS O, Šnuks tai mane irgi mėgsta...

TĖVAS Taip... Atvirai kalbant, net labai mane mėgo... Matai, gyvenom nepertoliese... Ir kai aš grįždavau iš atostogų... tai ji... A... reikia pripažinti, smarki merga buvo... Taip.

SŪNUS O, Šnuks, tai ji irgi... žinai, ji bet ką...

TĖVAS Kartais ir atsigint būdavo sunku... Nepa-

togu, žinai... Kad šeimai gėdos ir sunkumų nepadarytum! O Jolė buvo... Nu, karšto kraujo...

SŪNUS O ta šnuks... Ji tai tik smūčintis, oi, oi, oi!..

TĖVAS Atsimenu, kartą... Būsiu atviras dabar tau... Tik motinai neprasitark, supranti? Buvo šiltas vakaras, ėjom pasivaikščiot prie prūdo... Na, ir netoli buvo daržinė... Tai ji pasiūlė, reiškia...

SŪNUS Tai šnuks irgi... Per žiemos stovyklą visi nuvažiavo slidinėt, ir ji man sakė, kad... Na, kad pasiliktumėm...

TĖVAS Pasiliktumėt?

SŪNUS Nu, taip... kabinose...

TĖVAS Jūs du tik?

SŪNUS Na, ja... žinai...

TĖVAS Bet tikiuosi, kad tu šeimai gėdos nepadarei!

SŪNUS O, ne... Ji, sakė, buvo labai patenkinta.
(šviesos užgęsta)

PO BALIAUS

Kazys Almenas

(Sceną atidarius, matyti tik staliukas su telefonu, apversta kėdė, keletas aplink gulinčių stiklinių ir butelių, o tarp jų išsitiesęs TIPELIS. Jis pradeda atsibusti. Jis aiškiai buvo stambiai nugėręs, ir dabar jam reikalai šiek tiek neaiškūs. Jis apsižvalgo

sumišęs, pasitrina akis, pasižiūri į tuščias bonkas ir nežino, ką daryti. Akys užkliūva už telefono. Jis suranda telefono knygutę, nevikriai sklaido lapus, pagaliau suranda numerį. Išsuka.

Visos jo kalbos metu bus ilgų pauzių, kada jis klausosi jam atsakinėjančio balso).

TIPELIS Alio, Jonai! Klausyk, aš tik taip norėjau... O?... jūs ne Jonas... tai ponias galėtumėt... O!..jūs ne ponias... No, madam... no, this was not Hindu... No, I didn't call you anything... really... No. I didn't call you anything bad... This was just Lithuanian, madam... No, (*skiemenuoja*) *Lithuanian* No, that's not anything bad... Yes, madam... yes, I know I should'nt call up people and talk to them in a... But this was not bad language, madam...

(nutrenkia telefono ragelį)

O, po velnių!..

(Ieško vėl numerio ir suradęs išsuka)

Alio! O, Jonas! Tu ten, ar ne? Nieko, aš tik norėjau žinoti, ar tu... Ne, ne... Žinoma, kad negalvojau, jog ten Rūta Kilmonytė... Okay, okay... Pamiršk, tvarkoj?.. Tai klausyk, aš tik norėjau paklaust, kaip vakar baliukas praėjo? Man tvarkoj, žinai, nieko ypating... Eik!.. Eik jau, eik!.. Nejaugi?.. Nu jau, neskiesk!.. Ar tikrai? Negali būt!.. Negali!.. Nu, ne, aš lyg neatsimenu... Ir aš nuvirtau tiesiai ant mažojo staliuko?.. Eik!.. Sakai, į šipulius?.. a?... smulkius... Po to apsi... Ne! Ne salone!.. Ant ponų Gudaičių melsvo kilimo? O?... Dabar jau jis nebe melsvas... Ne. Nu, neatsimenu... Eik

jau, eik!.. Šokau ant stalo?.. Ant virtuvės stalo?.. Ir atsisėdau į... Na... tai vinigretą galėjo nuimti. Saliomės šoki, a? Ir tai tik pradžia? Negali būt! Po to man kas nuslydo? Ne, ne!.. tik ne kelnės!.. Kelnės, sakai... Ne, ne, aš tikrai nevaizdavau, kad tai septintas Saliomės šydas, tikrai ne... Bet, sakai, publikai praėjo... O poniai Gudaitienei? Sakai, poniai Gudaitienei ne labai... Dėl to vinigreto... Nu, nebūtų to vinigreto buvę, nebūčiau į jį atsisėdęs. O, kad ji kur velnias!.. Pamišk, tvarkoj? Pamišk! Kaip šiaip partija praėjo? Ja. Šiom dienom chebra nebemoka pagyventi kaip anksčiau. Sakai, gana nuobodį? Nu, tai gerai, kad ir nugėriau.

(Šviesos užgęsta)

MENO PARODA

Algirdas T. Antanaitis

(naudojant VYTAUTĖS ŽILINSKAITĖS feljetoną „Atsiliepimų knyga“)

(Scenai nušvitus VYRAS ir ŽMONA scenos avangarde lėtai eina iš kairės vidurin, kas pora žingsnių sustodami, kažkur žiūrėdami tiesiai virš publikos galvų, lyg uždanga būtų nuleista, lyg ji būtų siena, ant kurios sukabinėti paveikslai).

ŽMONA Nu jau man tai dailininkas Saldelė iš visų labiausiai patinka. Jis toks širdžiai artimas,

toks šiltas ir toks lietuviškas. Jo gubos — tartum gyvos... Ir tas rūpintojėlis... Ir svirtis virš sodybos...

VYRAS Negaliu ir aš pakęsti tų visokių abstraktizmų... Papeizoja kokį kliakšą, pasitaško dažais, kaip bezdžionė su uodega, ir negali nieko suprasti, kas ten pamaliavota... Man tai jeigu jau paveikslas, tai turi būti visiškai aišku, ką dailininkas nori jame pavaizduoti. O Saldelė kaip tik ir yra toks aiškus ir visiems suprantamas. Baigiame ir visą parodą apžiūrėti. O kuris gi tau, Maryte, jo paveikslų labiausiai patiko?

ŽMONA Man, Jurgeli, tai va šitas. Norėčiau jį savo salone pasikabinti. Argi ne puikiai derintųsi su mūsų melsvom užuolaidom? Tik įsižiūrėk: kiek jame ekspresijos!.. Va šita antis tai, rodos, tik ims tuojau pat ir pasiners į maurus. Tik jos maža uodegytė kyšos... Prie jos atzvimbs mėlynyni laumžirgiai... Ach, kaip viskas toje kūdroje alsuoja tikru, neišgalvotu gyvenimu... Tik dailininkas Saldelė ir tegali taip natūraliai, taip gyvenimiškai antį pavaizduot...

VYRAS Paveikslas ir man patinka, brangioji, tik gaila, kad jis ne antį, o žąsį vaizduoja... Nesimu, žinoma, spręsti, kokio meninio lygio yra tie laumžirgiai, nes jie ne paveiksle, o vien tavo galvoj... Cha, cha, cha...

ŽMONA O vis dėlto tai antis! Ją galima lengvai atpažinti iš jos trumpoko snapo.

VYRAS Bet tik pažiūrėk į rausvo atspalvio akis, Maryte! Be to, nereikia užmiršti, kad tik žąsys,

tik žąsys, o ne antys mėgsta šlietis prie kūdros krašto, kur gausiau kurkulių... Čia tai jau gyva žąsis, mieloji...

ŽMONA Man atrodo, Jurgeli, kad tu pamiršti, jog aš esu namų ruošos kursų baigusi ir jau antį nuo žąsies tai tikrai galiu atskirti.

VYRAS Ta ir bėda, brangioji, kad toje savo mokykloje tematei tik jau nupeštas ir į puodą kišamas antys. Nupešti visi paukščiai gana vienodai atrodo. Bet jau čia tai žąsis, kaip iš akies. Man nepasakysi. Be to, antys visiškai kitaip ir gadena.

ŽMONA Nu, ir nušnekėjai: supras jis, mat, iš paveikslo, kaip kas gadena... Aš tau galiu užtikrinti, kad žąsys daug ilgesnius kaklus turi... Čia tai antys, ir dar tau pasakysiu, kokios ji veislės.

VYRAS Bet kam gi čia pagaliau mums ginčytis? Va, ten prie durų, matau, stovi patsai dailininkas Saldelė. (*šaukia*) Pone Saldele! Pone dailininke!

DAILININKAS (*priėjęs*) Labas, pone Skysteni! Labutis, ponია (*bučiuoja ranką*).

VYRAS Va, sustojome prie šito jūsų paveikslo ir gėrimės jo autentiškumu. Tik niekaip negalime sau išsiaiškinti...

DAILININKAS (*pertraukdamas*) Taigi, taigi... Matau, kad ir jums šis mano paveikslas patinka.

ŽMONA Nepaprastai, pone dailininke. (*Žiūrėdama į katalogą*) Ir pavadinimas toks romantiškas: „Prūdo idilija“!

DAILININKAS Na, poniute, čia kataloge padaryta maža klaidelė. Iš tikrųjų šis paveikslas vadinasi (*pakiliai*) „GULBĖS GIESMĖ“!
(*Šviesos užgesa*)

ŽMOGIŠKAS BALSAS

Algirdas T. Antanaitis

(*Virtuvė-valgomasis. ONYTĖ sėdi prie stalo ir plaka kiaušiniene. Įeina jos vyras JONAS, tik ką grįžęs iš darbo*).

JONAS Labas vakaras, Onyte. Tai štai ir aš pagaliau iš darbo... O šiandien greitkelyje toks jau susigrūdimas, kad tiesiog mašina prie mašinos...

ONYTĖ (*jį nutraukdama*) Didelio čia daikto!

JONAS (*bučiuodamas į smilkinį*) Ir katastrofą šiandien mačiau... Suvažiavo keli policijos automobiliai, ir greitoji pagalba, ir gaisrininkai...

ONYTĖ Neplepėk tiek... Juk matai, kad užsiėmus!

JONAS Matau, matau. Tai šį vakarą kiaušininė su lašinukais? O išalkęs esu, kaip šuva... Šiandien raštinėje buvo tiek darbo, kad ir pietų pertraukos metu negalėjau niekur...

ONYTĖ Tylėk! Jau kai pradės girtis, tai nė galo... Lyg tai aš čia viena likusi sėdėčiau rankas po užpakaliu susidėjus!..

JONAS Žinau, kad nesėdėjai, Onyte, žinau, kad

nesėdėjai... Aš tik norėjau pasakyti, ką man šiandien viršininkas... Atsinešė jis tą mano vakar subalansuotą pajamų ir išlaidų lapą ir prieš visus taip jau išgyrė...

ONYTĖ Ach, užsičiaupk pagaliau! Kai jau pradėdi, vos koją įkėlęs...

JONAS Gerai, gerai, Onyte, aš nebetrukdysiu...

(paima laikraštį)

(Telefonas)

JONAS Aš tuojau!.. *(keliasi)*

ONYTĖ Ach, skaityk tik... *(pakelia ragelį)* Alio! Klausau!.. O, tai mama!.. Labas, mamyte! Nu, kaip smagu retkarčiais nors žmogišką balsą išgirsti... Taigi, taigi, taip viena ir viena, diena iš dienos... Jonas? Ką tas Jonas! Va, vos tik iš darbo grįžo, tai įbedė nosį į laikraštį...

JONAS Bet, Onyte!..

ONYTĖ *(užėmusi ragelį)* Tylėk, matai, kad su mama kalbu! *(Į ragelį)* Taigi taip ir nėra su kuo žmogiškai pasikalbėti...

(Šviesos greitai užgęsta)

MERGOGAUDA

Rimas Cinka

(ROMAS sėdi parke ant suoliuko, skaitydamas laikraštį. Prie jo prieina ir vėliau prisėda RIMAS)

RIMAS Sveikas, Romai. Tai kas naujo? Ir vėl, matau, atėjai čia futbolo pasižiūrėt? Visi tie

iš Anglijos atvažiavę negali be to „sakerio“...
ROMAS Prastos runglynės... Ir vėl mūsų Litai gavo į skudurus...

RIMAS Tu čia ne kokio kvailo „sakerio“ žiūrėtum, bet merginą susiradęs į Unijos Pyrą nusi-vežtum. Tokia graži dienele!

ROMAS Nepriprantu dar vis prie Amerikos. Ir su tom merginom man vis nesiseka. Bandžiau vieną vakar iš šokių namo palydėt, tai sakėsi su drauge atėjusi...

RIMAS Nemoki kombinuot, Romai, štai kas! Čia su merginom tai reikia blatniau, brolyti. Aš tai šiandien net nebežinau, kurią ča reikėtų kalbinti. Vakar Maikio vestuvėse Aldoną pašokdinau, tai mačiau, kaip Marytė suraukus nosį vaikščiojo ir dantimis griežė... Gal geriausiai ši vakarą važiuosiu į „Zum Lieben Augustin“... O ten vokietaičių, žinai, su dalba neverši... Pačios ant kaklo kabinasi...

ROMAS Pavydžiu tau, Rimai. Jeigu prie manęs kada tokia, kaip Marytė, tai aš į kitas nė iš tolo nežiūrėčiau...

RIMAS Reikia daugiau blatnumo, Romai, sakau gi tau! Čia tau ne Anglija! Čia su baltom pirštinaitėm apie mergas niekas nešokinėja, brolyti. Va, aš praėjusį sekmadienį Balfu gegužinėje tokiai čiabuvei tik už šlaunies, tai taip ir prili-po. Vežk ją, girdi, į lauko kiną...

ROMAS Nu, nežinau, kaip tu ten taip vis naujų ir susirandi... Kad aš bent vieną kaip nors prisikalbinčiau, daugiau nė nenorėčiau...

RIMAS Jokios problemos, broleli! Tik nereikia

visokių linkčiojimų ir pataikavimų... Čiupk už parankės ir... prie reikalo!.. Kaip aš, va, aną šeštadienį su Elenute, žinai, su ta balerina, skautų vakaruškose...

ROMAS O boy! Tu turėjai drąsos ir prie tokios?..

RIMAS Kokios čia drąsos? Tik daugiau vyriškumo reikia parodyti!..

(Prieina MERGAITĖ ir atsisėda ant kito suolo galo. Abu vyrukai kiek sumišta).

ROMAS *(pašnibždomis)* Graži mergaitė! Ir lietuvaitė, tur būt?

RIMAS *(besijausdamas lyg ant žarijų)* Nieko sau, nieko... Pažįstu...

ROMAS Tai užkalbinkim... Pristatyk mane.

RIMAS Nu, kaip čia dabar... Nepatogu...

MERGAITĖ Labas...

RIMAS ir ROMAS Labas...

(MERGAITĖ kiek slinkteri į jų pusę, ir abu vyrukai instinktyviai skubiai pasitraukia toliau...)

ROMAS ženklais rodo RIMUI, kad jį pristatyti.

RIMAS purto galvą ir iš viso yra nusigandęs. MERGAITĖ tai pastebi, atsistoja, patratuko pečiais ir, metusi kiek paniekinantį žvilgsnį, nueina)

ROMAS Reikėjo supažindint...

RIMAS *(dabar staiga pagyvėjęs)* Nu kad tu ir ne-drąsus, Romai... Tavimi dėtas, jau ir būčiau turėjęs mergaitę šiam vakarui. Kaip ir aną dieną univėrkos valgykloje. Prieina prie mano staliuko, nu, tokia, žinai, tiesiog kaip ta Rachelė Uelšaitė, ne, gal daugiau į Brigitą Bardotaitę panaši... O aš jai ir sakau...

(Šviesos pamažu gęsta)

BENDRADARBIAVIMAS SU KRAŠTU

*Kazys Almenas ir
Algirdas T. Antanaitis*

(Paskaitininkas švariai apsirengęs, aukštu, baltu krakmolytu kalnieriui ir kokarda, iš išvaizdos panašus į jaunąjį dr. Pijų Grigaitį arba Antro Kaimo žvaigždę Romaną Stakauską. Jis kalba labai rimtai, tik vietomis parodydamas ironijos)

— Lėdės ir džiantlemonai!

— Mes visi esame šiltai įsikūrę į šitą kraštą, galime jaustis ne tik laisvi, bet ir laimingi. Galime ir dėl savo vargstantiems broliams į seną kraštą po kokį paketuką į metus pasiųst, jam nelaimingam akis praskaidrint. Bet ar mes tą įvertinam, jus klausiu? Ne visi ir ne visada. Nesmagu man tai konstatuoti, žinau kad nesmagu ir tamstoms klausyti, bet yra toks reiškiny, kuris kaip kenser, kaip koks vėžys ėda pačias mūsų, nu, nu, fundacijas, pačius pamatus, graužiasi į mūsų gyvą sveiką kūną. Kol dar tai lietė mus pačius — tylėjome dantis sukandę, bet kada jis šiandien paliečia mūsų jaunimą, neprityrusį, nepasiruošusį, neužsigrūdinusį... nu, nu — be jokio ekspyrenso, tai jau tylėti nebegalima! Ir į šitą reiškinį reikia jau atkreipti pilną dėmesį.

— Pasigirsta vis daugiau balsų, lėdės ir džiantlemonai, taigi, pasigirsta balsų už bendradarbiavimą su senu kraštu. Sounds gut, ar ne? Tik neleiskite savęs fulinti, lėdės ir džiantlemonai! Bendradarbiauti ne su savo kraštu, bet su to krašto okupantu, ku-

ris ten spaudžia mūsų brolių ir seserų kraują ir ašaras! Jau atsiranda mūsų tarpe ir tokių, kurie susitinka su okupanto patikėtiniais ir pareigūnais, ir propagandos srutos nesulaikomai liejasi į mūsų sąmones! Garbinam žmones, mokslus išėjusius okupantų mokyklose. Netgi jų visokios peckionės ima tvinti į mūsų popierus, nu, nu — laikraščius... Argi man šiandien čia jums susirinkusiems į šitą salę bereikia minėti, kad tai tik gudrus okupanto triksas? Argi bereikia sakyti, kad jie nori mus, kaip aklas žuvelės, pasigauti ant savo meškerės kabliuko?! Dėl šitokių svindlerių mes turime padaryti galą, kad pasaulis uans end for ol pamatyti, jog su savo krašto okupantais, su jų pakalikais ir klapčiukais mes nesileidžiame į jokias kalbas! Visiems jiems mes turim pasakyti tvirtą ir ryžtingą, kietą lietuvišką NO! NO, sery!

— Kas nors iš jūsų, lėdės ir džiantlemonai, ims ir pagalvos, kad aš čia dėl jūsų nonsensus tauzinu. Norit įrodymų? Prašau! Turim čia Tėvynės Mylėtojų draugystę. Visą laiką jie buvo nais, susipratę lietuviai, buvo maladiec, buvo okupantui kaip rakštis po nagu, taip sakant, bet, va, neseniai ėmė ir išleido tūlo Vinco Kudirkos raštus! O kas gi tas Kudirka, norėsite žinoti? O gi okupantų valdžios pripažintas daktarėlis okupuotame Naumiestyje. Kur jis mokslus ėjo? O gi okupuotoje Lenkijoje, Varšuvos universitete, štai kur! O mes čia ne tik jo raštus printiname, bet savo vaikams kažkokiu kelrodžiu jį statome. Kelrodžiu į ką? — norėčiau paklausti. O gi į okupanto seniai paruoštą bučių, dac oll...

— Arba paimkim tūlą Basanovičių, pačioje

Maskvoje koledžių baigusį ir dabar mus čia visokiomis pasakėlėmis mulkinantį. Paimkime kad ir Vincentą Pietarį, kuriam caras net pačiam Usačiove, taigi pačios Rusijos gilumoj daktaro pareigas patikėjo. O už ką gi patikėjo? Mokėjo ruskiui pataikauti, mokėjo padlaižiauti, tai ir patikėjo, dac oll...

— Atsiranda gudročių, kurie sako, kad, girdi, mes čia, patys vieni palikę šioje laisvoje kontrėje, tų knygpalaikių iš seno krajaus negaudami, savo kalbą užmiršim, o mūsų vaikai jau amerikoniukais pasidarys. Koks nonsensas! Kaip gi galima pamiršti savo motinos liežuvį?! Bet jie vistiek nesiliauna! Jie tą savo poiziną mūsų vaikams į rankas bruka, kad jie apsikrėtę nuo savo tėvų nususuktų. Va, parašė ten kažkoks Valančius Valančiovskis „Vaikų knygelę“, ir tie okupanto padlaižiai iš jos pasakėles į mūsų elementorius printina. Kur gi ta knygpalaikė išleista? Gi okupuotame Vilniuje. Kas ją leido? Gi okupanto cenzūra leido. Taip čia rusišku kirilu ir pabauriota, dac oll. O kad patsai Valančiovskis su rusų gubernatorium geria ir uliavoja — niekas nema-to...

— Todėl aš jums šiandien, 1899 metais, ir sakau, lėdės ir džiantlemonai: neleiskit savo vaikams tokių elementorių į rankas paimt! Tegu nors jie neužsikrečia okupanto raugu! Kaip mums buvo geras „Aukso altorius“, taip geras jis bus ir mūsų vaikams! Kaip mus motinėlės prie ratelio lietuviško liežuvio mokino, taip ir mes savo vaikus galim mokyti!

— Va, čia turiu peticiją, kurią po susirinkimo perleisiu per rankas visiems pasirašyti. Siūlau visiems

vieningai pasmerkt okupanto ir jo bernų nešvarius triksus ir peticijos nuorašus pasiųsti Amerikos prezidentui, William McKinles, Britanijos karalienei Viktorijai, Vokietijos kaizeriui Vilhelmui ir turkų imperatoriui... Dėkoju už atydą.

KELIONĖ Į PRAEITĮ

Kazys Almenas

(Į scenos pakraštį išeina PRANEŠĖJA ir kalba į publiką).

PRANEŠĖJA Mes gauname tūkstančius laiškų...

BALSAS IŠ UŽKULISIŲ Na, ir nušnekėjai!

PRANEŠĖJA *(sumišusi)* Tai yra, mes gauname šimtus laiškų...

BALSAS IŠ UŽKULISIŲ Tik jau neskiesk!

PRANEŠĖJA *(po trumpos pauzės)* Taigi, kaip sakiau, mes gauname tuzinus laiškų...

KELI BALSAI IŠ UŽKULISIŲ Cha cha cha cha cha...

(Tuo metu įeina PAŠTININKAS su laišku rankoje).

PAŠTININKAS Entres keimes?

PRANEŠĖJA Taip, taip. Čia Antras Kaimas.

PAŠTININKAS Six cents postage due.

PRANEŠĖJA Kaip, kaip?

PAŠTININKAS Šešis centus reikia primokėti.

PRANEŠĖJA *(pasirausia rankinuke, atskaito jam šešis centus ir pasiima laišką)* Taigi matote, ponios ir ponai: laiškų mes vis dėlto gauname.

(*Atplėsdama voką*) Ir, kaip anas sakė, „keep those letters coming“... Tik jau, susimildami, neužmirškite ženkliuko užklijuot... (*atplėšia voką, išsiima laišką ir skaito*). Kaip ir galvojau... Ir čia tas pats dalykas... Paklausykite: „Pageidaujame daugiau pastatymų apie mūsų garbingų protėvių žygius...“ (*skaito daugelį žodžių praleisdama*) ...„pasisemti sau jėgų...“ taip toliau ir taip toliau..., į beauštantį šviesų rytų...“ et cetera et cetera... „Kad mūsų jaunimas užsikrėstų garbingųjų karžygių dvasia“... (*sulanksto laišką ir deda atgal į voką; tada kalba pakeltu balsu*):

— Štai kodėl Antras Kaimas nutarė pristaityti jums keletą vaizdelių iš mūsų žilosios senovės ir perduoti juos tokia forma, kad ir šiandieninis jaunimas be jokio vargo viską suprastų.

— Pradėsime nuo sostinės, nuo jos įkūrimo, reiškia. O tai surišta su Gediminu, kai jis vieną vakarą prie ugnies, šalia Vilnelės, užsnūdo ir susapnavo ne bet kokį, o geležinį vilką... Atsibudęs norėjo išsiaiškinti, kas čia per reikalas, o tais laikais sapnų aiškinimu užsiiminėjo tūlas Lizdeika, kuris turėjo Ph. d. iš Freiburgo Universiteto. Taigi Gediminas nukeliavo pas Lizdeiką...

GEDIMINO SAPNAS

(*Gediminas guli ant sofutės, o Lizdeika sėdi kėdėje su užrašų knygučiu, kartas nuo karto užsirašydamas Gedimino atsakymus*)

LIZDEIKA Tai, sakote, sapnavot geležinį vilką...

Hm, hm... Na, pradėsime iš pradžių. Jūsų užsiėmimas?

GEDIMINAS Didysis Lietuvos kunigaikštis.

LIZDEIKA Ahm. O ką veikiate tose pareigose?

GEDIMINAS Kunigaikščiauju.

LIZDEIKA Tai platus terminas, būkite daugiau specifiškas. Reiškia, ką veikiate diena iš dienos?

GEDIMINAS Kariauju.

LIZDEIKA O, jau įdomiau. Su kuo kariaujate? Aišku, jei ne paslaptis...

GEDIMINAS Priklauso nuo dienos savaitėje. Pirmadienį su lenkais, antradienį su rusais, trečiądienį su gudais, ketvirtadienį su kryžiuočiais, penktadienį su kalavijuočiais, šeštadienį su totoriais, o sekmadienį einu pasivaikščioti.

LIZDEIKA Tai ar nėra daugiau priešų?

GEDIMINAS O, būtų, būtų, tik nebėra daugiau dienų savaitėje.

LIZDEIKA Bet sekmadienis...

GEDIMINAS (*sižeidęs*) Kaip tai sekmadienį? Nemandagu sekmadieniais kariauti.

LIZDEIKA Aha... Įdomu... (*Rašo kalbėdamas sau*). Iki kraštutinumo išsivystęs agresyvumas... Gal net persekiojimo kompleksas. (*Vėl į Gediminą*) Sakyk gi, kunigaikšti...

GEDIMINAS *Didysis* kunigaikštis, snargliau!

LIZDEIKA Taigi, didysis kunigaikšti... Žinote, tų pareigūnų valdžios aparato tiek daug... (*Keičia toną*) Ar jūs jaučiatės nemylimas, neužjaustas?..

GEDIMINAS Ko gi?

LIZDEIKA Totorių, pavyzdžiui.

GEDIMINAS O, ne! Ne, ne! Jokių būdų! Jie mano sąjungininkai; pirmadienį — prieš lenkus, antradienį — prieš rusus, trečiadienį — prieš gudus, ketvirtadienį...

LIZDEIKA Taip, taip. Tai lenkų gal?

GEDIMINAS Nekenčiamas lenkų? O, ne! Jie mano brangūs kaimynai ir sąjungininkai prieš totorius...

LIZDEIKA Penktadieniais?

GEDIMINAS Savaimė aišku.

LIZDEIKA Tai gal gudų?

GEDIMINAS Jokių būdų! Be savo brangių kaimynų gudų kaip aš atsilaukyčiau prieš lenkus?

LIZDEIKA Tai su visais kaimynais sugyvenat?

GEDIMINAS Kuo puikiais. Bent šešias dienas savaitėje.

LIZDEIKA Hm... Tai reikės ieškoti priežasčių giliau. Sakykite, didysis kunigaikštis, tas ten geležinis vilkas, reiškia... Kokios lyties jis buvo?

GEDIMINAS Moteriškos...

LIZDEIKA Kuo jūs esate tikras?

GEDIMINAS Jis baisiai staugė.

LIZDEIKA Aha... Taip minėjote. O ko jis... Reiškia, ji taip staugė?

GEDIMINAS Buvo baisiai ištroškusi...

LIZDEIKA Ištroškusi?

GEDIMINAS Savaimė aišku... Ir aš baisiai ištroškęs buvau... Ten prie tos Neries ir Vilnelės vien miškai... Anei karčiamos! Jei nori alų padaryti, tai reikia į Kauną arba į Gardiną joti...

LIZDEIKA Nejaugi? Tai aiškiai per toli... (*Kiek*

pagalvojęs) Jau supratau jūsų sapno reikšmę, kunigaikšti...

GEDIMINAS Didysis kunigaikšti, snargliau!

LIZDEIKA Taigi, didysis kunigaikšti. (*Keičia toną*) Prie Vilnelės ir Neries sankryžos pastatykit karčiamą, ir jos garsas pasklis po visą Europą.

GEDIMINAS Puiki idėja! Kitaip net medžioti sunku toje apylinkėje! Pastatysiu didelę karčiamą... (*Svajingai*) ir jai apsaugoti pastatysiu ir pilį... Gal net visą miestą! Ar Vilnius bus geras vardas?

(*Šviesos užgęsta. Išeina PRANEŠĖJA*)

PRANEŠĖJA Atvirai kalbant, Kęstutis buvo tų laikų vėsus katinas, ir vieną dieną bejodinėdamas jis pamatė pievoj skaisčią kaip pienę mergaitę, ir tos mergaitės vardas buvo Birutė...

KĘSTUTIS IR BIRUTĖ

KĘSTUTIS A, mergele, balta lelijėle, koks tavo veidelių skaistumas, mėlynų akelių koks šviešumas...

BIRUTĖ Na, ir nuskiedei...

KĘSTUTIS Ar ta linija čia nepraeina?

BIRUTĖ Eik jau, eik. Dar mes tiek nenusigyvenom. Dar šeši šimtai metų iki Maironio liko...

KĘSTUTIS Tai tiesa. Na, bet juo geriau. Aš pats mėgstu greičiau be reikalo eiti. Nusiimam į mano pilį, pupa.

BIRUTĖ O, dar ko!!

KĘSTUTIS Bet aš esu Didysis Lietuvos Kunigaikštis!

BIRUTĖ A!.. Visi taip sako.

KĘSTUTIS Pupyte... aš esu didvyris!

BIRUTĖ Ha, ha.

KĘSTUTIS Aš pakviesiu savo karžygių pulkus!

BIRUTĖ Ha, ha.

KĘSTUTIS Aš pašauksiu galiūnus! Lietuvos ir Žemaitijos sūnus!

BIRUTĖ Ha, ha.

KĘSTUTIS Aš tau nupirksiu saldainių...

BIRUTĖ Ech, saldainių... Krivių Krivaitis man saldainių nuperka. Nupirk man skačiaus.

KĘSTUTIS Skačiaus? Iš kur aš Žemaitijoje skačiaus gausiu! Be to, skačius dar nepopuliarus. Dar tik tryliktas šimtmetis. Dabar būtų labai keturkampiškas reikalas gert skačių, dabar visi dalyvauja prie midučio.

BIRUTĖ Na, jeigu jau taip... tai, Kęsteli...

KĘSTUTIS Atjoti!

BIRUTĖ Atjok, bet tik po devynių. Tada Krivių Krivaitis miega... Atjok su kopėčiom, o aš susipakuosiu lagaminą...

(Šviesom gęstant, vėl pasirodo PRANEŠĖJA)

PRANEŠĖJA Ir taip išpuolė, kad Birutė tapo Vytauto Didžiojo mama. Didžiojo, nes Vytukas, vos gimęs, jau svėrė beveik 13 svarų. Vytautas Didysis buvo gyva problema Kęstučiui: jis vis norėdavo joti į Juodąją jūrą, lyg jam Trakų ežero būtų neužtekę. Taip besidraskydamas, jis pakliuvo į kryžiuočių nelaisvę. Na, reiškia, tau, zuiki, ir pyragai! Bet tas Vytukas buvo ga-

na „sneaky“ charakteris: jis susiorganizavo moterišką suknelę ir moteriškai apsirengęs pabėgo.

— Na, ir įsiuto kryžiuočiai, na, ir įnirto Vytautą gaudyti!.. Mūsų scena ir yra iš to dramatinio periodo. Keliamės į karčiamą Prūsiose. Ji pilna ginkluotų, piktų kaip širšės kryžiuočių. Joje, deja, yra ir Vytautas, kuris įslinko, apsirengęs moteriške, išgerti savo rytmetinės pami-dorų sunkos. Ten pat maišosi ir vienas tipelis iš Žemaitijos...

VYTAUTO PABĖGIMAS

(Vytautas sėdi, moteriškai apsirengęs, prie „baro“. Žemaitis jį pamato, apžiūri iš vienos ir iš kitos pusės, Vytautas stengiasi užsikniaubti, kad tas nepamatytų jo veido).

ŽEMAITIS Freulein, sie wollen šokolad?

VYTAUTAS *(Papurto galvą).*

ŽEMAITIS Amerikaniši cigarèt?

VYTAUTAS *(Papurto galvą).*

ŽEMAITIS Ach... Freulein, sie sprechen deutch?

Nein?

VYTAUTAS *(Purto galvą).*

ŽEMAITIS Nein? Na, po velnių. Gavarite po ruski?

VYTAUTAS *(Purto galvą).*

ŽEMAITIS Na, po velnių... Lietuviškai?

VYTAUTAS *(Linguoja galvą).*

ŽEMAITIS A! Skaisti graži mergele iš mylimos

tėvynės! (*Jis ją pagriebia, atsuka veidą ir nusi-
purto*). Na, bet vistiek iš tėvynės. Bet jau snu-
kis tas tavo! (*Jis sėdi kurį laiką, vėl pasižiūri,
prislenka arčiau*). Na, bet mat juos galas...
boba vis boba... (*Vytautui*) Ką tu čia, aš tau
užpirksiu vieną.

VYTAUTAS (*Purto galvą*).

ŽEMAITIS Nesipurtyk! Mes tautiečiai. (*Jis slen-
ka arčiau*). M... pupyte?

VYTAUTAS (*Bando trauktis*).

ŽEMAITIS A, tu nekreipk dėmesio į tuos kry-
žiuočius, jie ieško Vytauto, jie dabar laiko bo-
boms neturi... (*Jis apglėbia Vytautą ir čiumpa
už kojos*). Na, bet ir koja tavo stipri... Oho...
Tai lietuvaite! (*Jis griebia aukščiau*). Na, ir
šlaunis... Ei, na, ir šlaunelė... (*Vytautas be-
veik panikoje pagriebia pieštuką ir rašo, po to
pakiša raščiuką žemaičiui*).

ŽEMAITIS (*paima, žiūri, apverčia*). Na, bet kad
aš drukavoto rašto neišskaitau. Dar gi Mažvy-
das nei pirmos knygos neišleido... Ką tu čia
drukavoji, pupyte... (*Jis pamato PRANEŠĖ-
JĄ*) Ei, klausyk! Mažum tu čia išskaitysi?

PRANEŠĖJA (*paima ir skaito*): NEPULK Į PA-
NIKĄ, JEIGU GRIEBSI PER AUKŠTAI.

Pasirašė Vytautas Didysis.

(*Kitur šviesa užgستا. Prožektorius apšviečia
tik PRANEŠĖJĄ*)

JOGAILA KROKUVOJE

PRANEŠĖJA Ryžtingi buvo tie senovės lietuviai. Kalną pamatė — tai ant jo pilį statė, kryžiuotį sutiko — tai nedaug iš jo liko. Visur nujojo, Maskvą ir Juodąją jūrą pasiekė, gal taip ir iki šių dienų būtų besitrankę, jei vienas iš kunigaikščių, Jogaila vadinamas, nebūtų paėmęs neblogai atrodančią lenkaitę Jadvygą sau už žmoną...

(Šviesa pakraštyje užgęsta, užsidega scenos viduryje, kur jau stovi išsipuošusi JADVYGA, laukdama savo vyro).

JOGAILA (įeidamas) Kur mano kardas?! Balnokit žirgą, joju į kovą!

JADVYGA Oi, mielas, kur, panie, vėl josi?

JOGAILA Kur josiu?! Į karą, sakau!

JADVYGA Oi, jūs, lietuviai!.. Vis joti ir joti...

Fui, kaip necivilizuota!

JOGAILA Necivi... Ne ką?!

JADVYGA Nemandagu, ir visai neelegantiška, panie!

JOGAILA Na, tai ką gi daryt, brangioji?

JADVYGA Panie, jau pats laikas jums ne karus pradėti, bet šaukti suvažiavimus.

JOGAILA Daryti ką?!

JADVYGA Šaukti suvažiavimus, panie. Tai aukštesnis civilizacijos laipsnis.

JOGAILA Kaip tai daroma?

JADVYGA Na, žinote, panie: suvažiuoja žmonės, išgeria, pasikalba, kas nors paskaitą paskaito...

JOGAILA Apie ką pasikalba?

JADVYGA Oi, kaip esi atsilikęs, panie! Nesvarbu, apie ką kalba! Svarbu, kad kalba, kad šeštadienio vakare šokiai būna...

JOGAILA Na, ir kas iš to išeis?

JADVYGA Oi, matysit, panie! Jūsų valstybė didės ir klestės. Suvažiavimai taps Lietuvos išlaidų pagrindu!

(Šviesos viduryje užgesa, ir tuo pat metu apšviečiama PRANEŠĖJA).

PRANEŠĖJA Karus senovės lietuviai, savaime aišku, laimėdavo. Jei kurį kada nors lyg ir prakišo, tai tik dėl to, kad priešas buvo suktas, negarbingas arba stipresnis. Bet tai reti atvejai... Reikėjo pasiruošti prieš kovą! Balną susitaisyti, kardą nusiblizginti, rymančiai prie vartų mergelei pamojuoti atsisveikinant. Būdavo ir kitų paruošos sunkumų. Štai, kad ir Vytautui prieš mūšį su kryžiuočiais.

(Vėl nušvinta scenos vidurys, kuriame matyti)

VYTAUTAS PRIEŠ MŪŠĮ

(Vytautas ir du generolai pasirėmę žiūri į žemėlapi).

I GENEROLAS Štai, šviesusis kunigaikšti, puiki vieta mūšiui! Mūsų kairysis sparnas būtų uždengtas tankaus miško. Po dešine upė...

II GENEROLAS O ši kalva pridengtų mūsų rezervų judėjimą. Puiki vieta! Atviri laukai priekyje, ir tik mažas kaimukas.

VYTAUTAS Kaip vadinasi kaimukas?

I GENEROLAS Bezдай.

VYTAUTAS (*sau*) Bezдай... Bezdu mūsų... Vytautas Didysis prie Bezdu mūsų... Ne! Ne! Jokiu būdu!.. Čia kovot negalėsime.

II GENEROLAS Šviesiausias kunigaikšti, toks puikus užnugaris!

VYTAUTAS Ne! Juk tai!.. Na, gi matote, netikus strategine prasme vieta! Netikus...

I GENEROLAS Tai... Štai, čia toliau, prie tų pelkių... Sunkioji kryžiuočių kavalerija čia negalėtų operuoti.

II GENEROLAS Totorių pulkai juos galėtų apsiausti, o žemaičių centras atlaikytų knechtus ir...

VYTAUTAS O kas čia?

I GENEROLAS Kažkoks kaimukas. Berods, šiurmėlės.

VYTAUTAS (*sau*) Šiurmėlių mūsų... Vytautas Didysis prie... Ne! Abudu gi matot, jog vieta netikus... Mūsų rezervai negalės judėti. Ne!

GENEROLAI (*susižvalgo, trukteli pečiais*)

I GENEROLAS Tuo atveju, šviesusis kunigaikšti, teks mums perkelt kariuomenę čia per upę, peržygiuot lygumas prie Žalgirio ir pasiekti...

VYTAUTAS Prie ko?

II GENEROLAS Žalgirio. Tai nepatogi vieta, bet perėjus...

VYTAUTAS Žalgiris! Žalgirio mūsų! Vytautas Didysis prie Žalgirio mūsų. Puiku! Čia kovosime. Puiki strateginė pozicija!

(*Šviesa užgęsta*)

Pastaba: ciklas Kelionė į praeitį čia nėra pilnas.

Atskiri gabalai buvo išpildyti keliose programose. Pirmoji įžanga (A. T. Antanaičio) buvo panaudota naujai papildytą ciklą statant antrą kartą.

ONOS KARUTIENĖS MISIJA

Man gaila Onos Karutienės. Matau, kad jos nuoširdžios pastangos supažindinti kitataučius su savo gimtuoju kraštu atsidūrė visiškame akligatvyje ir prislėgė ją. Dar ir atsitiko šitai kaip tik tada, kai jai, rodos, susidarė puikiausios galimybės vykdyti savo misiją. Daug išgyvenusi, ji, tur būt, per dideles viltis dėjo. Ne ji viena — mes visi per tuos metus svetur aiškinome įstaigose, fabrikuose, parduotuvėse, gatvėse ir traukiniuose, iš kur esame kilę ir kur mūsų kraštas. Aiškinome gal ne tūkstančius, bet tikrai šimtus kartų. Mes visada į tokius klausimus stengėmės kantriai atsakinėti, kad esame lietuviai, ne, ne rusai, ne lenkai, mes lietuviai. Bet iš mano pažįstamų tokiais aiškinimais labiausiai išsiskirdavo Karutienė. Mums ne kartą tuoj pritrūkdavo kantrybės, ir mes numodavome ranka, jei klausiantysis nesugebėdavo atskirti lietuvio nuo lenko. Bet ne Karutienė. Ji turėjo marias kantrybės ne tik atsakyti, kokia jos tautybė, bet dar ore ar sienoje pirštu nupiešti Baltijos jūrą, Lietuvą ir visus jos kaimynus. Ji šypsodamasi prisipažindavo, kad kartą vis dėlto ir jai jau buvo pritrūkę kantrybės dar tais metais, kai ji tebe-

dirbo fabrike. Tada ji skubėjo į traukinį, ir kažkoks kipšas pagundė stoties kasininką išduoti jai bilietą, atskaityti gražą ir dar paklausti, iš kur ji yra. Karutienei tas atsitikimas išliko toks gyvas, kad ji prisimena net to kasininko veido bruožus ir po keleto metų. Matyt, tas stačiokiškas atsakymas yra priešin gas jos švelniai prigimčiai, jis sukrėtė ją pačią, dėl to ir išliko. Tas atsitikimas jai nemalonus, nes kartą ir kitą pastebėjau, kad ji stengiasi visą kalbą tuoj pasukti į šalį, kad tik nereikėtų dėstyti visų smulkmenų, kaip ten toje stotyje atsitiko. Ji tuoj ima stebėtis ir ieškoti sau atsakymo, kodėl, būtent, geležinkelio stoties kasininkas ją paklausė kilmės. Pro stotis praeina tūkstančiai baltų ir juodų žmonių, gerai mokančių krašto kalbą ar stenančių, kai reikia pratarti žodį. Tačiau bendromis pastangomis mes, rodos, surandame patenkinamą atsakymą. Pro stotis praeina tūkstančiai, taip, tiesa. Bet ta stotelė nedidelė, ir galima spėti, kad kasininkas iš matymo jau pažįsta visus kasdieninius keleivius. Karutienė tądien buvo naujas žmogus nuolatinėje rutinoje, tai kasininkas ryžosi ir ją pridėti prie savo keleivių statistikos ir ne kaip nieko nesakančią vienetą, o jau su šiokiomis tokiomis asmens žiniomis. Bet Karutienė tuo metu neturėjo įprastosios kasdieninės kantrybės, nes ji būtų buvusi priversta stumdytis toje stotelėje visą valandą, jeigu būtų pražiopsojusį tą traukinį, tai ji į kasininko klausimą atkirto:

— Esu iš Afrikos, iš Ganos!

Kasininkas nuraudo, o ji susipylė saujon gražą, nesmagiai šyptelėjo ir nubėgo, pati iškaitusi ir susijaudinusi dėl savo stačiokiškumo.

Man iš pradžių buvo neaiški ta jos Gana, kuri šitaip staiga atėjo jai į galvą. Bet Karutienė, pasirodo, matė kartą Ganos vėliavą, lygiai tokią pat trispalvę kaip ir lietuvišką, tik papuoštą dar juoda penkiakampe žvaigžde. Štai iš kur jai atėjo Gana, tai moteriai, kuri išimtinu rūpestingumu brangina kiekvieną lietuvišką relikviją ir negali užmiršti nieko, kas jai primena Lietuvą. Ganos trispalvė padarė jai didžiulį įspūdį, tik šįkart, kasininko paklausta, ji neteko kantrybės ir neleistinai pasityčiojo iš žmogaus smalsumo. Tas atvejis ir priešingas jos natūrai ir nesiderina su jos lietuviškąja misija.

Mane ir jos ta didžioji kantrybė visada stebina. Aš su ja dirbau fabrike ir girdėjau, kaip plačiai ji aiškina kiekvienam klausiančiajam apie savo kilmės kraštą. Mačiau ir tuos pirštu ore piešiamuosius žemėlapius, kuriuose prie Baltijos prieina Lietuva. Ties Lietuva ji, būdavo, mėgsta dar įrašyti anglų kalba ir savo gimtojo krašto vardą. Še tau! Ar dabar jau viskas aišku? — ji nupiešusi bent akimis, jeigu ne žodžiais, dar paklausdavo tą, kuris susidomėdavo jos kilme ir tautybe.

Tą kantrybę aš sau aiškinausi jos lietuviškumo didele stiprybe, jos profesija ir būdu ir jos noru būti lietuviška misioniere. Klausydamasis, kaip ji nuširdžiai įtikinėja jos tautybe susidomėjusius kitataučius, aš vis su pasigėrėjimu žiūrėdavau ir galvodavau: argi Karutienė nėra lietuviškas misionierius, likimo atsiųstas tarp Lietuvos nepažįstančių tautų skelbti savo brangaus tikėjimo tiesų? Jos misionieriškasis ordinas — Lietuva ir tik Lietuva, ir galėtų net keista atrodyti, kad Karutienė pasitenkino vien

tokia asmeniška savo misija. Lietuviškose organizacijose ji buvo tik eilinė narė. Iš pradžių organizacijų vadovybės ją kviesdavo skaityti paskaitų, bet niekas neprisiprašydavo. Visa jos laikysena tarytum ro-dė, kad ji nori išlikti vien tokia misionierė, kuri pirštu braižo savo krašto žemėlapius, vis tokia aplin-kos dulkių nepaliesta, lietuvišku pirštu nuolat jas nušluostanti visas, kurias tik užneša laikas. Niekur kitur ji nesidėjo, niekur nedalyvavo, rodos, tik dėl to, kad neišsiblaškytų visokiose smulkmenose.

Pagal profesiją ji buvo advokatė. Taigi įprotis teismuose kantriai ir smulkmeniškai dėstyti savo ar-gumentus galėjo būti uždėjęs kietą antspaudą jos būdui ir elgsenai. O Karutienė ir būdą turi pavydė-tinai ramų. Menkos ir net didesnės nuoskaudos fab-rike praeidavo pro ją lyg nepastebėtos, o gal tik taip šalta praryjamos. Kai bendradarbiai ties mano mašinomis atidarydavo langus, aš tiesiog pasiusda-vau, nes šlapiam nuo prakaito tai dažniausiai reiškė ligą. Siūbtelėjo vėjas, ir baigta, kentėsi paskui, kol išsikrapštysi iš peršalimų. Karutienė nešokdavo už-darinėti langų, nors dažnai skųsdavosi slogomis ir skausmais pusiaujuje ir kojose. Taip, tokia ji žmo-gus.

Bet kai artėjo pensijos laikas, ji pradėjo rūpin-tis, ką tada darys. Fabrike išvargsti per dieną, tai namie reikia ilsėtis, ir nebelieka tuščio laiko. O kas bus tada? Nei ji verps, nei ji aus, nei virbalus ims į rankas, kaip pajuokaudama kalba apie savo būsi-muosius pensijinius metus. Paskaitys laikraštį, knygą, bet nebesusitiks jau su žmonėmis taip dažnai ir, aiš-ku, nebeturės progų pirštu piešti savo krašto žemė-

lapių ore. Kai priminiau jai tuos žemėlapius, ji šypsojosi patenkinta.

— Taip, užmiršiu žemėlapius piešti, — pajaukavo ji man.

Kad ji užmirš, tuo netikėjau. Karutienė, pasirodo, turėjo tylią aistrą piešti ir ne vien tik žemėlapius ore. Aš mačiau jos darbelių, kurie, sakyčiau, rodė talentą. Ji tuo domėjosi. Savaitgaliais ji nubėgdavo į meno parodas ir darbo dienomis man fabrike pasakodavo savo įspūdžius. Ji pažinojo Rubensus, Van Goghus, Čagalus ir Matisus dešimt kartų geriau negu aš. Tai sakau ne dėl to, kad būčiau Karutienę įsimylėjęs per tuos bendro darbo metus fabrike ar kad norėčiau šiaip ją aukštinti be jokio pagrindo. Sakau tai dėl to, kad tai yra šventa tiesa. Ji mėgo meną ir suprato, kuo vienas dailininkas skiriasi nuo kito, ir sugebėdavo vien iš stiliaus pasakyti, kurio jų yra tas ar kitas ligi tol jos nematytasis paveikslas. Taigi, sakau, po truputėlį ji ir piešdavo, bet vis nudejuodama, kad be mokyklos, pati viena uždarai dirbdama, ji susidurianti su įvairiomis techniškomis kliūtimis. Pavyzdžiui, spalvos jai, rodos, aiškos, bet pabandyk jas paveiksle suderinti, kad būtų gražu žiūrėti! Kurios jų šiltos, o kurios šaltos ir koks tarp jų santykis paveiksle? O jeigu ji eitų į mokyklą, tai pamažu visi tie klausimai jai pradėtų praktiškai aiškėti.

Tai kai mes fabrike su ja atsisveikinome, nes man dar nesuėjo pensijos amžius, aš palinkėjau Karutienei pasisekimo ir susilaukti garso. Tas garsas, aišku, tik tuštybė, nes pensininkui jau nebėra laiko plačiau ištiesti sparnus. Tačiau savo linkėjimo dėl

to garso nelaikiau visiška tuštybe, nes ji prieš išeidama kalbėjo, kad įsirašys į savivaldybės ruošiamuosius paišybos kursus ir prasėdės juose po vieną kitą dieną savaitėje ir mokysis geriau piešti. Jei rimtai mokysis, jei pasistengs atskleisti savo talentą, tai gal ateis ir garsas, nors ir siauresnėje aplinkoje.

Tuomet buvo pavasaris, kai jai suėjo 60 metų. Vasarą ji kažkur važinėjo ilsėtis. Tikiu, kad tose kelionėse turėjo progų pirštu nupiešti ne vieną savo krašto žemėlapi. Mes atsitiktinai susitikome tik vėlyvą rudeni gatvėje ir tai tik trumpam, nes miestą laikė apgaubęs tirštas rūkas ir mes nesiryžome sustoti ilgiau kalbėtis. Ji vis tiek ir per tą porą minučių suspėjo pasidžiaugti, kad dvi dienas kas savaitę praleidžia kursuose ir daro pažangą. Mokytojas vis giria jos originalumą.

— Jūs, europiečiai... — jau kelis kartus sakęs jos tas mokytojas lyg ir su pavydu dėl drąsaus Karutienės mosto piešinyje.

Po to susitikimo net ir man linksmiau pasidare. Jeigu Karutienė pripažįstama europiete, tai ir mums visiems savaime krinta bent dalelė tokio smagaus šešėlio. Aš jau buvau beįsižadęs pats sau pradėti pirštu ore piešti Lietuvos žemėlapius, jeigu tik kas nors paklaus, kas toks esu. Tegu visa kas eina savo krašto garbei, jei mes pripažįstami europiečiais su ypatingais talento prasiveržimais. Dabar man net juokingas atrodo tas Karutienės atsakymas stoties kasininkui. Laikysiuos, kaip pridera lietuviui, ir netingėsiu pasididžiuoti tuo, kas esu. Tik klauskite, prašau, aš net traukinį pasiruošęs praleisti ir laukti kito!

Tiktai kitą rudenį susitikau Karutienę. Ji ir vėl buvo įsirašiusi į kursų ir džiaugėsi, kad daug išmoko. Pavasarį keturi jos paveikslai buvo išstatyti kursų suruoštoje parodoje, o vasarą du savivaldybės parodoje.

— Žinai, Juozai, mano gėlės savivaldybės parodoje laimėjo pirmąją premiją! — pasidžiaugė ji atvirai, be jokio varžymosi, ir aš tuoj atsiminiau savo linkėjimus jai susilaukti garso. Man buvo ypač smagu, kad anas linkėjimas pildosi, kad aš ne tuščius žodžius tada atsisveikindamas fabrike barsčiau. Aš kartu džiaugiaus su Karutiene. Bet tuoj pamačiau, kad jos tas džiaugsmas ribotas ir trumpas. Ją kažkas slėgė.

— Matau, kad ne per daug džiaugies, — priminiau jai.

— Ne, — atsakė ji.

Baltijos jūrą ir Lietuvą ji iš pradžių, pasirodo, piešė visiems savo kurso draugams ir draugėms, visiems bendrai ir kiekvienam atskirai, pirštu ore ir popieriuje. Taip, visi žino Baltijos jūrą. Į kursų suvažiuoja vis prasilavinę vyrai ir moterys, kurie turi atliekamo laiko ir mėgsta jį šitaip leisti su teptuku ar pieštuku rankoje. Gėlytes ir veidelius jie čia gražina lėtai, kad būtų kuo nors užimti, kaip ir Karutienė. Taip, tai vis prasilavinę žmonės, tai kaip jie nežinos Baltijos jūros? Štai buvęs laivo kapitono padėjėjas Johnas Smithas prieš daugelį metų kartą net buvo nuplaukęs į Baltijos jūrą. Ta pati jūra, tik laikas išgainiojo jam iš galvos visas anos kelionės smulkmenas. Smithas dabar jau senas žmogus. Baltija? Taip. Lietuva? Ar Ryga Lietuvoje? Laivo ka-

pitono padėjėjo Johno Smitho žinios apie Lietuvą ir baigėsi Rygos suminėjimu. Karutienė prisipažįsta, kad su Smithu kalbėdamasi ji jautė stiprią pagundą pasirodyti prieš jį nemandagi akižara, kaip ir ano stoties kasininko atveju. Gal Smithas Baltijos jūroje buvo prisimaukęs džino ar viskės ir iš tiesų važiaavo į Rygą? Jūrininkai visi panašūs, ir Smitho mėlyna nosis rodytų jos savininko palinkimą vartoti alkoholį. Bet jeigu Karutienė šituo būdu pasityčiotų iš Johno Smitho, tai, tur būt, tada turėtų ir kursams sudie pasakyti, nes gal ne vien tiktai tas kapitono padėjėjas imtų į ją šnairuoti. Ji kursuose juk yra lyg koks gegužiukas svetimame lizde — svetimas, kurį visi gali pešioti, jei tiktai norėtų. O jei visi imtų į ją kreivai žiūrėti, tai koks pragaras išeitų iš tų dienų kursuose! Jai sunku būtų. Ne, ji nelies Smitho ir jo žinių apie Rygą. Ji geriau atneš parodyti lietuviškų tautodailės darbų, tų primityviųjų medinių dievukų, kokius mėgo mūsų liaudis. Atneš ir pasakys:

— Štai, pažiūrėkite lietuviškos kūrybos!

Ji ir atnešė, išdėstė dievukų fotografijas, lyg kokioje parodoje, ir pati džiaugėsi savo sumanymu. Prašom! Dar atnešė ir tris medinius smūtkelius, kuriuos buvo nusipirkusi svetur iš lietuviškų meistrų. Kol kursų draugės ir draugai stoviniavo ties fotografijomis ir leido per rankas medinius rūpintojėlius, Karutienės veidas švietė. Bet skaudus rakštis įsibėdė jos širdin, kai tas pats buvęs kapitono padėjėjas Smithas žinovo balsu išspaudė savo išmintį:

— Tikras Afrikos negrų menas!

Karutienė sužiuro į jį nustebusi. Tokios pasta-

bos ji niekada nesitikėjo. Afrikos negrų? Ar jūs girdėjote, žmonės? Nuo tokių žodžių jai apsisuko galva. Dar sunkiau jai pasidarė, kai ji pamatė, kad ir kiti pritaria Smithui ir linguoja galvas ir murmėjimu patvirtina kapitono padėjėjo išvadas. Protestuoti ji neturėjo pagrindo, nes Afrikos negrų menas iš tiesų kelia visur susidomėjimą. Smūgis ją ištiko dėl to, kad ji iš anksto nepagalvojo apie tokią galimybę.

— Ne negrų, o lietuvių, — atsigavusi iš apstulbimo, pratarė ji, ir tuomet užvirė ginčas, ir Karutienė priminė Johno Smitho prasitarimą apie Baltijos jūrą ir Rygą. Ar jūs girdėjote apie Baltijos jūrą? Taip, žinoma, girdėjome. Va, čia ta jūra, čia Ryga, o čia toliau Lietuva. Karutienės pirštas lankstė sieną skubėdamas, nes ji buvo susijaudinusi. Ji piešė žemėlapi. Štai čia Lietuva, čia Vilnius, Kaunas, Klaipėdos uostas. Kaip gaila, sakė ji, kad kapitonui Smithui niekad neteko bent iš tolo pamatyti Klaipėdos! Ji nesivaržydama Smithą pakėlė iš padėjėjų į kapitonus — geriau su visais elgtis gražiuoju, nors jis, o ne kas kitas jos tautinius dievukus nukildino į Afriką. Bet ji matė, kad ir jos žemėlapiu niekas jau nesidomi. Karutienė juk rodė tą žemėlapi visiems kartu ir kiekvienam atskirai, tai ko jie čia dabar žiūrės ir žiūrės? Aišku, kad jiems nusibodo. Visi suspėja susėsti prie savo molbertų, kol Karutienė susirankioja dievukų fotografijas ir medines statulėles ir susikrauna tas relikvijas į krepšį.

Ilgai ji neatgavo nuotaikos ir kursuose vis laikėsi tyli. Matyt, tai paskatino senutę Patriciją Jennifer pertraukos metu prisigretinti kartą prie Karutienės ir pradėti pokalbį apie atostogas. Patricija pa-

norėjo sužinoti, kur Karutienė šimet praleido atos-
togas ir kur važiuos kitą vasarą. Ji pati šimet grįžo
iš Austrijos, o kitais metais ateina eilė aplankyti Ju-
goslavijai.

— Niekur nebuvau, — atsakė Karutienė.

— Kodėl niekur? Gražu, malonu pavažinėti!

— Kur aš galiu važiuoti? — Karutienė stengė-
si klausimu išsisukti, kad nereikėtų didelių aiškini-
mų. Iš kur gi ji paimtų pinigų? Ar iš tos pensijėlės?
Bet argi sakysi visa ką, argi išklosi visą savo gyveni-
mą nepažįstamų svetimų žmonių akyse? Gal Patri-
cija Jennifer ir užjaustų ją, kad ji tokia visokeriopa
vargšė ir negali vasarą pasišildyti saulėje. O gal ji
pasijus didesnė, kai išgirs, kad Karutienės visas pra-
gyvenimo šaltinis tėra pensijėlė. Ji nepažįsta tos se-
nutės Jennifer, ir kai neatveri prieš ją savęs, tada,
štai, sustoja sau abi ir šnekasi, kaip lygios. Jei Patri-
cija Jennifer pasijus didesnė, tai ir žiūrės, ko gera,
kreiva akim į Karutienę, kad jai ne kursuose gal
būtų vieta laiką leisti, o atsiraityti rankoves ir savo
butelyje kasdien atsidėjusiai gainioti dulkes ir mui-
lu plauti cementinį grindinį prie durų slenksčio. Tai
Karutienė į tą klausimą ir neatsivėrė.

Bet Patricijai Jennifer neužteko to vieno klau-
simo ir neaiškaus atsakymo. Ji — gera senutė, jos
širdis pilna užuojautos žmonėms. Ji neatlaidžiai
trokštų, kad visi pasidžiaugtų vasara ir geru oru.

— Lietuva netoli. Kiek čia tų mylių yra? Ar
parvažiuoji? Tur būt, giminių turi. Dievukai tokie
gražūs...

Senutė bėrė žodžius. Geroji senutė Jennifer net
paglostė jos petį, kai pamatė, kad Karutienės akys

jau pilnos ašarų. Nepasisekimas su dievukais ir dabar priminimas namų taip susidėjo į sunkią krūvą ir taip iš karto užgulė Karutienę, kad ir ašaros jai pasirodė ir balsas jau drebėjo gaudumu. Ką dabar atsakyti tai senutei? Karutienė sutramdė save ir šįkart atsakė. Ji turėjo vyrą ir dvi dukteris, Salę ir Danutę. Ar ponija Patricija Jennifer gali įsivaizduoti, kad Karutienės vyras, advokatas, numirė Sibire? Ką jis padarė? Nieko nusikalstamo ir baudžiamo jis nepadarė. Pasibeldė paryčiui prie durų ginkluoti vyrai, suėmė ir jį ir abi dukteris ir išgabeno. Karutienė tada lankė susirgusią savo mamą. Ar Patricija Jennifer gali patikėti, kad vyras ne tik nebepamatė niekad jos, bet ir laiško jai nebeparašė ir numirė prie Lenos upės. Karutienė mokėtų nupiešti ir kitą žemėlapi, kuriuo bėgtų Lenos upė. Ten kažkur palaidotas jos vyras, pirma suspėjęs numarinti šalčio ir bado neatlaikiusią dukterį Salę. Jei ji ir nuvažiuotų prie tos upės, kapų vis tiek nebesurastų, kur gulė tie jos brangiausieji. O jos Danutė iškentėjo badą ir šaltį ir užaugo prieglaudoje. Bet ta jos Danutė, tegu patiki brangioji Patricija, ištekėjo už Maksimo Lomovo, gyvena Taškente ir retkarčiais dar parašo motinai. Ar ponija Jennifer patikės, kad Danutės motiną, šitą, va, Oną Karutienę, buvo ištikęs baisus nervinis smūgis, kai ji susilaukė iš savo dukters rusų kalba rašyto pirmojo laiško? Apie pusę metų Karutienė kalbėjosi pusiau su anuo pasauliu, kol jai vėl buvo leista grįžti į darbą. Kad vyras užkastas prie Lenos upės, kad Salė ten kažkur miega amžinu miegu, Karutienei dar buvo pakeliamas smūgis. Krito tūkstančiai, krito ir Karutis su vyriausiąja

dukterim, ir tik baisu, kad net Danutė nežino jų kapų vietos. Bet moterį pribai gė tas laiškas. Ar tai jos ta čiulbuonėlė, nuolat čiauš kėjusi namuose, dabar pasidarė tokia svetima, kad nebesusikalba su motina? Štai kas sumaišė motinai gyvenimą ir užtemdė saulę. Tur būt, ir Lomovas, tas Maksimas, kaltas, kad dar viena tvora atskyrė Danutę nuo motinos.

Klausydamasis šitos istorijos, aš paskubom prie Karutienės pasiryžimo atkakliai misionieriauti pridėdu dar naują svarų motyvą, gal patį svariausią iš visų. Štai dar iš kur kyla ta didžioji šios moters stiprybė!

Geroji senutė Patricija Jennifer išklause pasakojimo, dar kartą paglostė Karutienės petį ir atsidususi apsidairė. Baigėsi pertrauka, dar viena pamoka prieš akis, o ji labai norėtų parvežti tą nelaimingą moterį namo. Bet sūnus atvažiuos jos paimti tik po valandos. Ar Ona Karutienė dar galės čia pasėdėti tą valandą?

— Ne, ne, ačiū, — skubėjo Karutienė atsisakyti paslaugos. — Man netoli, pareisiu ir pėsčia.

Tądien ji nenorėjo laukti paskutinės pamokos, nes savų nelaimių ir negandų pasakojimas išsekino visas jos jėgas. O iki kito karto viskas atvėso. Ji tik pastebėjo, kad, rodos, visa klasė jai lyg ir meilesnė pasidarė. Štai Johnas Smithas visada dabar toks jai paslaugus, kaip tikras riteris. Patricija Jennifer su plačiausia šypsena sutikdavo Karutienę ir su tokia pat atsisveikindavo. Ji pasidarė tikra Karutienės draugė. Kartą net kvietė važiuoti į jos namus išger ti arbatos ir atsisakymą palydėjo beviltišku rankos mostu ir atodūsiu. Kokį mėnesį niekas nebeminėjo

ir Lietuvos. Bet ta tema grįžo į jų pokalbius. Kaip Karutienė spėja, dėl to mandagios tylos laikotarpio kalta Patricija Jennifer, ir aš sutinku, kad taip gali būti. Geroji senutė, aišku, su Karutienės liūdna istorija supažindino visą klasę, ir tokį spėjimą patvirtintų ypač ta Johno Smitho riteriška laikysena. Jis pirmasis prasižiojo dėl tų dievukų, kad jie iš Afrikos, ir dabar stengėsi riteriškumu išpirkti savo kaltę. Tiesa, senutė Patricija savo užsiminimais dėl atostogų išspaudė Karutienei ašaras, tai irgi gali jaustis kalta, kad pratęsė nesusipratimą. Ji, matyt, ir išpirko viską tuo dideliu savo gerumu, tuo Smitho suriterinimu ir tomis visų saldesnėmis šypsenomis. Bet ji pati, lyg susikalbėjusi su kapitono padėjėju Smithu, ir iš naujo užkūrė mano tą pensininkę Karutienę.

Abu jie pertraukos metu sustojo prieš Karutienę, pakalbėjo apie orą, apie savo darbus klasėje ir nuklydo į garsiuosius pasaulio žmones. Visos tautos tokių turi. Štai ispanai, prancūzai, anglai. Abu jie minėjo garsenybių pavardes, kurios tik ateidavo į galvą, o Karutienė jiems padėjo. Va, dar paimkim žydus. Jie turi bibliją, kuri žinoma visam pasauliui! Karutienė tai priminė. Taip, turi. Turėjo Einšteiną! Taip, Einšteiną. Maža tauta, o matai... Šolemą Aleichemą atsiminė Smithas. Taip, irgi žydas.

— O ką turi lietuviai? — taip, Smithas paklausė, tasai pats, kuris ir dėl tų dievukų supainiojo reikalą.

— Lietuviai? Daug ką turėjo ir turi, — moteris nedelsdama atsakė. — Vytautą Didįjį ar girdėjote? Kunigaikštį Algirdą, kuris Juodojoje jūroje girdė savo žirgą. Ne, Vytautas girdė, — pasitaisė ji. —

Lietuva buvo imperija, atgynė Europą nuo totorių Aukso ordos. Valdė rusų žemes...

Ji kalbėjo ir žiūrėjo į abu savo klausytojus. Kai jos akys užgriebė ironišką šypsenėlę Smitho veide, tuojau ji ir nutraukė savo įrodymų sąrašą. Prašau, sakyk, jeigu ką turi!

— Algirdą... — Smithas, matyt, iš Karutienės visos kalbos tepajėgė atsiminti tą vieną vardą. — Algirdą, Algirdą... Valdė rusus lietuviai. Bet britų niekada nevaldė. Romėnai, saksai, bet ne lietuviai, — ir jo šypsena dar padidėjo. — Taigi, valdė, valdė...

— Valdė, valdė, tikra tiesa, valdė, — atsigavusi gynė savo pažiūrą Karutienė, bet tuojau ir susigriebė, kad ginčas gali pereiti į karštybes, jeigu ji pasiūlys kapitono padėjėjui atsiversti knygą ir pasiskaityti. Tegu jis išsitraukia iš spintos enciklopediją ir sustoja ties Lietuva. Ji suabejojo, ar Smithas gali turėti enciklopediją. Ne, ji geriau tylės, nes jeigu tas jūrų vilkas neturi enciklopedijos, tai tokiu priminimu jis pasijus pažemintas. Tai ji ir nutilo, vien pasakiusi senutei Patricijai Jennifer: — Jūsų garsusis Gielgudas taip pat yra lietuvis!

Šitas argumentas turėjo būti triuškinantis. Karutienės veidas švietė iš džiaugsmo, kad jai atėjo į galvą ta išganinga pavardė. O kaip gi senutė Jennifer? Jos išraiška abejinga.

— Gielgudas? — atklausė ji taip, lyg tartum sunku būtų pratarti žodį. Taip, matyti, kad senutė abejinga. Palik ją, tą Patriciją Jennifer, džiaugtis tuo, kas arčiausia jos susenusiai širdžiai ir kas seniai žinoma ir įprasta!

Po to pasikalbėjimo Karutienė trumpam lyg ir nuleido rankas. Jai net rodėsi, kad tikrų tikriausiai niekada jau nebeteks piešti pirštu Lietuvos žemėlapių. Kokia prasmė, jeigu ji susilaukia abejingumo ir juoko net iš tokių žmonių, kuriuos visam būry laikytų šviesiausiais! Kiūtok sau, Ona, kaip ji man sako, įsisupus žiponan, ir baik šitaip savo senatvę, tarytum būtum niekas. Tačiau jos rankos pakilo. Ji prisirinko knygų ir nunešė artimiausiems savo pokalbių dalyviams — senutei Patricijai Jennifer ir jūrų kapitono padėjėjui Johnui Smithui.

— Mes ne iš Afrikos, kapitone! — ji ištiesė knygas, vėl pilna entuziazmo. — Mes ir ne iš mėnulių! Mes, va, iš šitos žemės prie Baltijos jūros, mes — lietuviai, — ir ji rodė tikrą žemėlapi, įklijuotą knygon, ir Johnas Smithas paėmė knygas, jis paskaitys, taip, taip, jam įdomu. Senutė Jennifer atsisakė. Senatvė, ir akis ji turi saugoti būtiniausiems reikalsams. Ne, ji nebegali skaityti.

Smithas po savaitės atnešė knygas. Taip, įdomu visa kas. Jeigu Karutienė nori žinoti, tai jis užtiko ir Algirdo vardą, kurį anąkart ji minėjo. Taip, įdomu. Kiek tų kunigaikščių, kiek vardų! Sunku visus ir atsiminti.

Karutienė klausėsi Smitho garsiaivimosi, ir ją apėmė abejonė. Ta abejonė vis didėjo.

— Jis neskaitė, — sako ji man. — Jis tik pavartė ir atnešė, šitas senas velnias su pypke. Vardų rodyklėje surado Algirdą ir dabar didžiuojasi.

— Gal ir nepagrįstas įtarimas, — raminu moterį.

— Gerai, atsiminė Algirdą. Bet daugiau nieko neatsiminė ir neminėjo.

Gal ir jos teisybė, imu ir aš svyruoti, gal ir jos. Ar Karutienė žino ką nors apie Bechuanlandą arba Malavio respubliką? Aš dabar ginu prieš ją Smithą ir jo nesidomėjimą. Ne, aš vien stengiuos išblaškyti jos nusivylimą, kad nesiseka misionieriauti. Ar Karutienė trokšta sužinoti, kas dedasi Malavyje ar Gvinėjos respublikoje? Žmonės visi yra panašūs. Kas čia pat po akių ir po kojų...

— Aš jiems nuolat būnu po kojų. Aš ištisas dienas esu tarp jų, — sako ji man.

— Esi, taip, esi. Bet kai juodasis eina gatve, tai niekas nesidomi, ar jis iš Malavio, ar iš Nigerijos, ar iš Kenijos. Jis tik negras, juodukas tamstai ir man, ir Johnui Smithui, ir tai Patricijai Jennifer. Taip, negras.

Ona Karutienė neberodė entuziazmo priešintis man. Taip, negras, ji pripažino, ir man, ir jai, ir senutei Patricijai Jennifer, kuri turi taupyti akis, kad dar atskirtų spalvas savo tapomuose paveiksluose. Jis negras, o mes baltieji iš kažkokio paslaptingo žemės režio prie Baltijos jūros, į kurią buvo įplaukęs Johnas Smithas. Jos kalba dabar krypo į gailestį ir į mistišką nesusipratimą. Palikim negrus, sakė ji. Bet aš ir tamsta, ar mes taip ir atsiradom iš nieko? Ar mes negyvenom, neturėjom savo miestų, kaimų, savo vadų, mokslininkų, rašytojų? Ar mes išdygom iš žemėlapių taip pat paslaptinai, kaip naktį rūkas? Ne, ji nenorėjo sutikti. Tada ir Lenos upė turėtų būti rūkas, bet jos pakrantėje palaidotas Karutis ir dukrelė Salė, kurių šaknys yra Lietuvoje, kaip ir jos. Taškentas taip pat turėtų būti rūkas, bet ten jos Danutė augina Maksimo Lomovo vaikus ir rusiškai kalba ir rusiškai rašo.

Taip, mačiau, kad Ona Karutienė jau vaikščioja skaudžiai sutryptais žemėlapiais. Niekur, tur būt, šitaip nenueisim ir nieko neįrodysim. Lenos upė plaukia labai toli, bet ir ji nešasi dalį šios moters skausmų sunkumo. Aš vis labiau pradedu suprasti ir jos tą didžiąją ir pavydėtiną kantrybę, su kuria ji pirštu piešdavo žemėlapius. Ji nori, kad Lietuva visiems būtų, ir aukština savo kraštą kiekvieno kitataučio akyse, kaip pačią gražiausią brangenybę. Begalinis skausmo didumas prasiveržia pastangomis iškelti Lietuvą, kad ir kiti matytų, suprastų ir brangintų. O visos misionieriškos viltys dūžta. Ne, dar ne jai, ne Karutienei.

Karutienės galvoj vis neblėso įtarimas, kad Johnas Smithas neskaitė Lietuvos istorijos veikalų. Tas įtarimas iš nepasitenkinimo pamažu išvirto į kuriamąją idėją. Palaukite, abejingumo pilni tinginiai, mes dar nebaigėme bylos! Dar aš jums kartą parodysiu, kad Lietuva yra ne vien žemėlapyje. Aš jums pakalbėsiu pačia suprantamiausia kalba — paveikslais. Ir ji, pasirodo, pradėjo piešti seriją paveikslų. Tegu būna šarūnas, tas piktasis legendarinis kuprelis. Tegu būna Gediminas, Kęstutis, Algirdas, Vytautas! Tegu būna didingasis Maironis, baltagalvis Vaižgantas. Tegu būna dar Žemaitė, Krėvė, visi trys prezidentai. Noras piešti tokią seriją apėmė ją, matyt, kaip šėlas. Ji iš pradžių svajojo tik apie porą tokių portretų. Nupieš, parodys savo kursuose ir užteks. Štai, sakys, tie žmonės, kurie yra Lietuva. Ne vien vardai ir pavardės, ne vien miestai ir upės, bet ir žmonės. Ne vien Algirdas, kurį įsiminė kapitono padėjėjas Johnas Smithas. O taip pat,

žinoma, ir Algirdas. Bet nuo trijų jos norai platėjo iki dvylikos, ir ji man sakė, kad galėtų piešti ir piešti, dešimtis padarytų tokių portretų. Tačiau ji sustojo ties dvylika — tiek, girdi, buvo apaštalų. Aš matau, kad jai ir vėl nepasisekė, nes jos prasitarimai tai rodo, dėl to bandau pajuokauti, kad tarp apaštalų netinka moteris — Žemaitę ji turėtų išjungti iš tos kompanijos.

— Bet tu paklausk, tik tu paklausk, — nu-traukia ji mano juokavimus ir kalba, apie ką svajojo. Dabar bus dvylika portretų, o jeigu kursuose visi pradės: ooo! aaa!, tai gal jai pasiūlys suruošti atskirą tokių lietuviškų relikvijų parodą. Dar tik dvyliką paveikslų, dar maža jos vienos parodai, bet ji padirbės visu įniršiu, ir štai tada jūs visi pasigėrėkite, čia Lietuva, patys didieji jos žmonės. Kad viskas būtų aišku, prie kiekvieno paveikslo ji pridės paaiškinimus, ir tegu praeina šimtai, jeigu ne tūkstančiai, žiūrovų, štai jiems Lietuva! Tik jūs sudarykite Karutienei progą!

Šitiems dvylikai nugabenti į kursus ji pasisamdė taksį. Ji nuvažiavo anksti ir pasieniuose išdėstė paveikslus, kol dar nebuvo nei kursantų, nei mokytojo. Suprantu, kad laukdama ir kantrioji Karutienė turėjo karščiuoti. Štai sueis visi, ir tekite jums Lietuva! Ne visa Lietuva, bet dvylika rinktinių apaštalų, ir ji nupieš dar kelis kartus po dvylika, jeigu šitie pradės judinti jūsų abejingumą.

Pirmosios pasirodžiusios dvi merginos iš tiesų pratarė: ooo! Tiek daug paveikslų! Jos tyliai apėjo visus, ties kiekvienu sustodamos. O kai baigė žiūrėti, tai viena pasigrižo į Karutienę ir paklausė, rodyma Žemaitę:

— Čia, tur būt, tavo mama?

Ką galėjo ar turėjo atsakyti Karutienė?

— Ne, ne mama, — atsakė ji. — Šiaip tokia pažįstama senutė.

Matote, šįkart išėjo istorija tokia pat, kaip ir su anuo geležinkelio stoties kasininku, kuris panorėjo sužinoti Karutienės gimtojo krašto vardą. Ji turėjo būti nusivylusi klausimu.

Prieš pat pamokos pradžią visi kiti kursantai suėjo beveik iš karto. Visi domėjosi paveikslais, nes tiek daug iš karto dar nė vienas nebuvo atnešęs parodyti. Mokytojui ir šį kartą ištrūko pavydus nusistebėjimas europietišku Karutienės originalumu, linijos drąsumu. Tiek tiktai ir turėjo paguodos Karutienė iš savo dvylikos paveikslų, nes ir Johnas Smithas, kuris gal ilgiausiai išstovėjo ties Algirdu, ir tas pratarė lyg tyčia:

— Tikras mūsų Henrikas Aštuntasis! Ką gi, barzdoti vikingai, vikingai! Ar pas jus buvo atplaukę vikingai?

— Buvo, — atsakė Karutienė.

— O tie kunigai ar šičia gyvena? — paklausė geroji senutė Patricija Jennifer, rodydama į Maironį ir Vaižgantą.

— Ne, jie mirę, — atsakė Karutienė ir turėjo patylėti ir pasisemti kantrybės, kol pajėgė pradėti aiškinti. Čia, va, prezidentai, čia rašytojai, čia kunigaikščiai... Taip, čia Lietuva, senoji ir mūsų laikų. Ne visa Lietuva, tik dvylika jos apaštalų, ir gal Karutienė po pusmečio ar metų turės jų kitą ar trečiąsyk tiek, ir nusitęs istorija ir kultūra visomis sienomis...

Ji mato, kad jos aiškinimai pradeda nusibosti. Laikas ir pamoką pradėti — mokytojas jau ragina sėstis. Karutienė dar neina į vietą — ji surenka paveikslus ir sudeda vieną ant kito. Ji man sako, kad tai padariusi iš tvarkos pamėgimo. Prasideda pamoka, tai negalima atitraukti klasės dėmesio į pašalinius dalykus. Aš pats linkęs galvoti, kad nusivylimas paskatino ją skubėti paslėpti tas savo tautines relikvijas. Tiek svajota, tiek tikėtasi, tiek darbo ir vilčių sudėta... Bet pertraukos metu gal kursantai dar būtų iš naujo apėję jos darbus.

Taip, Karutienė sukiužo. Iš jos veido ir kalbos matau ir suprantu, kad ji sunkiai išgyvena savo nepasisekimą. Iš kur gi ji, Ona Karutienė, kurios vyras ir duktė Salė guli prie Lenos upės, jeigu žvėrys neiškasė jų kaulų, o duktė Danutė įsikūrusi Taškente ir nebemoka savo tėvų kalbos? Ar išaugo ji iš to žemėlapijo, kurį pati šimtus kartų pirštu piešė?

— Iš Lietuvos, — sakau.

— Iš kokios Lietuvos?

— Iš šitos, — ir aš pradedu pirštu piešti žemėlapi. — Iš didžiųjų kunigaikščių, vadų, prezidentų, iš liaudies, kuri mėgo dievukus. Iš Maironio, iš Vaižganto Lietuvos...

— Niekas jos nepažįsta, nežino ir nenori žinoti! — nutraukia ji mane.

— Mes abu pažįstam, — raminu aš ją. — Tūkstančiai pažįsta. Milijonai pažįsta ir žino, kad Lietuva nėra vien žemėlapis. Atsiprašau, kad ir aš judinu didžiąją tamstos žaizdą, bet ir Lenos upė, jei mokėtų kalbėti, tikriausiai pasakotų apie Lietuvą. O Nemunas kasdien juk pasakoja ir, tur būt, vis atsimena

Oną Karutienę, kantriąją Lietuvos misionierę. Taip, tokia esi. Pagarba tamstai, kad tokia esi. Tik gal perdaug iš tų žmonių reikalauji, — atsargiai pridedu. — Negalima juk norėti, kad visas pasaulis mumis domėtųsi.

Ji tyli ir graudžiai šypsosi. Nežinau, ar pajėgiau ją įtikinti, bet tąkart atsisveikinau tokią vis besišypsančią. O vienas sau ir šikart galvojau: štai mūsų Karutienė! Susilygink su ja, jeigu nori! Reto žmogaus reikia su ja susilyginti.

ŽEMAITĖ, KRĖVĖ, PUTINAS IR ŠEKSPYRAS

1

Skamba kiek ironiškai, kad pačioj naujosios lietuvių literatūros užuomazgoj didesnio dėmesio Šekspyrai parodė ne mokyti rašytojai ir dramaturgai, bet paprasta kaimo moterėlė, kokia buvo Žemaitė (Julija Žymantienė, 1845-1921). Be abejo, Šekspyro poveikis Žemaitėi kaip rašytojai yra menkas, bet svarbesnis yra pats faktas, kad lietuvių naujoji literatūra savo ugdymuisi ieškojo tiesioginio ryšio su Vakais.

Tas nuopelnas priklauso Žemaitės kaimynui, publicistui ir literatui Povilui Višinskiui (1875-1906). Žemaitės ir Šekspyro klausimą savo metu buvo jau priminęs ir J. Būtėnas Žemaitės monografijoje, bet iš dabar paskelbtų Višinskio ir Žemaitės laiškų aiškėja daugiau detalių. 1)

Jau viename anksti rašytame literatūriname fragmente Višinskis buvo pastebėjęs, kad „Šekspyro veikaluose mums rūpi ne anglai ar jų karaliai, mes to kaip ir nematome, mus

pritraukia prie savęs žmonės kaip žmonės, ir tiek. Beletristai visą laiką, siaurai suprasdami savo užduotį, siaurai jį ir pildė“. 2)

Iš tolimesnių P. Višinskio laiškų Žemaitėi, ypač iš laiško, rašyto iš Jaltos (kur Višinskis gydėsi) 1898 vasary, aiškėja, kad jis Žemaitėi iš Varšuvos šalia Goethės „Fausto“, Gogolio „Revizoriaus“, Šilerio „Klastos ir meilės“ ir Bairono „Manfredo“ taip pat išrūpino ir Šekspyro „Hamletą“, „Karalių Lyrą“, „Romeo ir Juliją“, „Otello“ ir „Makbetą“, žinoma, visus lenkų kalba. 3) Ten pat jis pridėda ir pastabą, kad su Šekspyru „lig šiol dar niekas ant svieto nesusilygino“, ir pamoko Žemaitę, kaip Šekspyrą skaityti: „Tokius veikalus, kaip Šekspyro, reikia skaityti ne vieną kartą ir ne du, o pasklaidyti, padėti ant lentynos, pavalgyti, pamiegoti ir vėl pasklaidyti“. 4)

Žemaitėi didžiųjų Europos literatūros koryfejų studijos nebuvo lengvas uždavinys, ir 1898 vasario laiške jį skundėsi, kad Goethės „Faustas“ ją išvedęs „į tokį nepažįstamą ir nepaprastą svietą, jog maišos po galvą“. O Faustui giminingas „Manfredas“ ją taip nuteikė su savo dvasiomis, jog manė, kad „tai, musėt, genijusių tokia fantazija“. 5)

Tačiau apie Šekspyrą Žemaitė buvo geresnės nuomonės, ir iš jo raštų jai geriausias atrodė „Hamletas“, o taipgi „Romeo ir Julijoje“ Šekspyras „apie reikalą meilės taip gražiai pasako lūpomis Romeo“. 6) Laiške Višinskiui 1898 gegužės 5 (17) Žemaitė, perpratusi Šekspyrą,

net gyrėsi: „Žymantienė šnekasi su Šekspyru“. 7)

Pats Višinskis buvo įsitikinęs, kad Šekspyras padarė įtakos, kad ir nežymios, žemaitės kūrybai. Susipažinęs su jos „Kurmeliu“, rašė: „Man pasirodė jo (Šekspyro) įtekmė ant gero“. 8) Tą įtekmę jis matė apysakos kompozicijoj, kur nuolat „mainosi paveikslai“, ir Janikės meilės blykstelėjime Kurmeliui, kaip apie tai anksčiau žemaitė buvo užsiminusi „apie reikalą meilės“ „Romeo ir Julijoj“.

Tačiau savo draminiuose bandymuose, savo mėgėjų teatrui rašytose komedijose tuo pačiu metu, kai korespondavo su Višinskiu, žemaitė neparodė didesnių laimėjimų, kurių būtų buvę galima laukti iš jos intymesnio susipažinimo su Šekspyru.

2

Yra buvę bandymų, kad ir neryškių, sieti Vinco Krėvės-Mickevičiaus (1882-1954) „Šarūną“ su Šekspyro „Ričardu III“, su „Hamletu“, mažiau su „Otello“. Tačiau neturime kokio dokumentinio įrodymo, kaip žemaitės atveju, kad Krėvę Šekspyras būtų tiesiogiai paveikęs.

Iš paties Krėvės pasisakymų, „Dainavos šalies senų žmonių padavimų“ 4-jam leidimui pasirodžius, matyti, kokiais veikalais jis naudojosi susidaryti senosios Lietuvos vaizdai, rašant „Šarūną“. 9) Šalia lenkų istorikų šainochos, Prochaskos, Haleckio ten minimi dar „Scriptores rerum prussicarum“, Strykovskio kronika ir Narbuto „Lietuvos istorija“. Groži-

nės literatūros veikalai, kaip pagalbinė literatūra, galėjusi turėti įtakos, tokiu atveju, žinoma, neminimi.

Tačiau reikšminga tai, kad jau 1904 Krėvė ėmė rinkti medžiagą savo „Šarūnui“ Kijevo universitete ir tą darbą tęsė Lvovo universitete, nuo 1905 ten studijuodamas filosofiją ir literatūrą. Literatūros parinkimas Šarūno charakteristiškai cementuoti galėjo būti nemažas tiek iš Rytų, tiek iš Vakarų: Puškinas, Slovacakis, Šekspyras.

Jau Liudas Gira, 1920 būdamas Marijampolės apskrities viršininku ir vietos valstybinėje gimnazijoje parodydamas keletą paveikslų iš 1911 išspausdinto Krėvės „Šarūno“, tą veikalą pavadino „savotišku mūsų Hamletu“. 10) Pagrindo tam pavadinimui davė tos gimnazijos 7 klasės mergaičių suvaidinti keli paveikslai iš „Šarūno“ su moteriškom scenom, kaip Voverės pasikalbėjimas su Egle ir susitikimas su grįžusiu Tautvilu, Eglės (Šekspyro Ofelijos likimo ištiktos) pasirodymas stovykloj.

Remdamasis lektūra ir lyginamosios literatūros metodu, A. Landsbergis Krėvės „Šarūną“ lygina su Šekspyro „Ričardu III“, neišleisdamas iš akių galimybės, kad ir Puškinas galėjo jį paveikti. Lyginimas su viena iš žymesniųjų istorinių Šekspyro dramų turi jau daugiau pagrindo, nes ir paralelių esama daugiau. 11)

Nagrinėdamas Šekspyro kompoziciją, K. Jankauskas randa Šekspyro ir Puškino įtakos

(pastarojo „Borisas Godunovas“ buvo stipriai paveiktas Šekspyro): „Žvilgterėjus į Šarūno kompoziciją, galima pasakyti, kad čia Krėvė panaudojo žinomą Šekspyro ir Puškino dramų ypatybę. Medžiaga „Šarūne“ suskirstyta platumon, gyvenimas labai plačiai paliestas, pagrindinis veiksmas yra, tik į jį išipina daugybė pašalinių veiksmų ir istorijų“. Ten pat jis Krėvės „Skirgailą“ vadina „geresne Šarūno redakcija“, tai esąs tas pats veikalas, dar syki perrašytas ir pertvarkytas. 12)

Paralelę tarp „Šarūno“ Eglės ir „Hamleto“ Ofelijos rodo ir V. Mykolaitis savo ilgesniame darbe apie Vincą Krėvę. Iš ten pat peršasi išvada, kad ir „Šarūno“ Voverė savo būdo ir elgsenos bruožais primena „Otello“ Dezdemoną. 13)

Pagaliau ir marksistinis literatūros kritikas K. Korsakas sako, kad „charakterių sudėtingumu ir dramine įtampa“ Krėvės „Šarūnas“ primena Šekspyro realizmą“. 14)

Be abejo, Krėvei reikėjo į ką nors atsiremti, kuriant tokį sudėtingą charakterį, kaip Šarūno. Istorinių duomenų apie Šarūną neturime iš viso. Krėvės 1903-1907 rinktos dzūkų dainos ir 1924 paskelbtos „Dainavos krašto liaudies dainų“ vardu turi per šykščiai dainų apie Šarūną, o ir tų pačių autentiškumą neigė folkloristas dr. J. Balys. 15) Bet kai kurie padavimai ir pasakos apie Šarūną turi taip pat orientaliinių ir Edipo komplekso žymių. Krėvei, kaip orientalistui, tatau galėjo veikiau padėti išsidirbti Šarūno koncepciją.

Kas kita su Šekspyro „Ričardu III“. Tai grynai istorinė drama, ir aiškiai žinomas jos šaltinis — Holinshedo kronikos, papildytos Tomo Moraus Ričardo III gyvenimo aprašymu, kuriuo Šekspyras daugiausia ir pasinaudojo, ypač pabrėždamas šio veikėjo fizines ir dvasines ydas.

Pirmiausia Ričardas III (prieš tai Glosterio kunigaikštis) istorijoje žinomas kaip kuprys, Angliją valdęs 2 metus (1483-85). Apie savo fizinius trūkumus Šekspyro veikale jis pat pradžioje ir pasisako:

Perdaug grubiai sukaltas mano kūnas,

Ir negaliu aš povyza oria

žavėti jauną nimfą lengvapėdę.

Ir ūgio ir grakštumo malonaus

Klatingoji gamta man pašykštėjo. (1 v., 1 sc. A. Churgino vert.)

Dėl to jo perdaug nebejaudina nė karalienės Margaretos jį plūstantys žodžiai: „Tu — atmata gamtos, kuprota šmėkla“... Jis jau ir gimęs su dantimis (vienoje Šarūno pasakoj teigiama, kad ir Šarūnas gimęs su 12 dantų!).

Krėvė savo Šarūną antrojo veiksmo pradžioje pristato irgi kaip „bent kiek kuprotą, nedidelio ūgio, per ilgų rankų, stiprų juodbrūvį, įdubusiom, žibančiom akim“. Jis, kaip ir Ričardas, žino savo negrožį ir perdaug nesistebi, kai kartą jaunimas, jam į pasilinksminimą atsilankius, išlaksto, ir jis negali sužavėti Voverės, tos „nimfos lengvapėdės“.

Abu valdovai eina į savo tikslą per kraują

ir žudynes, tik „Šarūne“ jos daugiausia vyksta kovos lauke, o „Ričarde“ — klastos ir politikos arenos. Ir kaip Šarūno dainius Rainys primena, kad „ne garbės ieško Šarūnas, bet nori sutvarkyti tėviškėlę, kad ji galinga būtų, sujungti visus jos sūnus, kad tėvynė, kaip saulė žibėtų“, taip ir hercogas Bakingemas maldauja Ričardą:

Tėvynės mūsų kūnas negaluoja,

Randai gėdingi dengia veidą jos...

Mes meldžiame: išgelbėkit mūs kraštą,

Paimkite jo valdžią savo rankon... (3 v., 7 sc.)

Prieš lemiamą kovą su Ričmondo kunigaikščiu (vėliau Henriku VII) Ričardui pasirodo nužudytųjų dvasios ir linki jam, nusimnimo apimtam, numirti. Lygiai ir prieš lemiamą kovą su kryžiuočiais, kai Šarūnui buvo lemta žūti, pasirodo Trakų ežero pakrantėj per jo kalnę žuvusiųjų vėlės ir šaukia jam: „Mes visos laukiame laužo, kuriame svilsi“. Tai viena iš ryškesniųjų paralelių tarp Krėvės ir Šekspyro veikalo.

Pagaliau ir „Šarūno“ Eglės, Alūno suve-džiotos, tragedija, jai išprotėjus (4 v. 4 dal.), artimai primena Ofelijos panašų likimą. Pernelyg pergausu dainų visam „Šarūne“, bet tos dainelės, kurias dainuoja Eglė, pasikeitus jos dvasinei būsenai, kartais visiškai primena Ofelijos dainuojamąsias, kaip šit:

Mano Robinas šaunus,

Man mielesnis už visus,

ką visiškai atitinka Eglės dainelės žodžiai:

Nėra tokio, nebus tokio,
kaip mano bernėlis.

Tačiau tokie atitikmenys yra reti ir gali būti net atsitiktiniai, ir iš to dar negalima daryti pertoli einančios išvados. Ta prasme ir dviejų mažų princų nužudymas Towery (panašios scenos nėra „Šarūne“) tik labai apytikriai galėtų būti lyginamas su Voverės ir Eglės motinos Vilkės nužudymu.

Jeigu Krėvės „Skirgaila“ yra „Šarūno“ tęsinys, tik jau moderuotas (Skirgaila paskutinėj scenoj nebežudo neištikimumu įtartos žmonos, kaip žudė Šarūnas), tai tuo tęsiniu, tik daug blankesniu, yra ir Krėvės Mindaugas „Mindaugo mirty“. Jis, „ant Šarūno kapo gimęs“, prisipažįsta niekad nebuves žiaurus, ir jo širdis krauju apsiliėdavusi, kai mirtimi turėdavęs šalinti pavojų Lietuvai.

Nors kryžiuotis Mindaugą vadina „iš pragaro kilusiu budeliu“, kaip buvo vadinamas ir Šekspyro Ričardas, bet Krėvė veikiau sudeda į Šarūną visas tas žiaurumo savybes, kurias rodo J. Slovackis savo „Mindauge“, smarkiai įtaigotame Šekspyro „Ričardo III“.

Jei Šarūno charakteristikai Krėvei reikėjo pasirinkti tarp Puškino „Boriso Godunovo“, kur parodytas ne tik Lietuvos istorijos vaizdas, bet ir neeilinio despoto paveikslas, ir tarp Slovackio „Mindaugo“, kur vyriausias veikėjas iškreiptas, bet vis dėlto kurtas pagal Šekspyro pavyzdį, jis, atrodo, yra daugiau pasinėšęs į pastarąjį. (16)

Iš tiesų Slovackio Mindaugas tai tikras Ričardas, tas „iš pragaro kilęs budelis“, kurs kartą savo motinai pasiskundžia beveik šarūno panašiais pasisakymais (plg. 5 v.).

Daumanto žmona Aldona, kurią Mindaugas pasilaiko po Mortos mirties, iš susigraužimo susilaukia Ofelijos likimo. Ir jos dainuojamos dainelės panašios į Šekspyro Ofelijos dainuojamasias. (17)

Nepaisant šitų panašumų, tarp Krėvės „šarūno“ ir Šekspyro „Ričardo III“ yra kur kas daugiau priešingybių. Šarūnas, dr. V. Maciūno žodžiais, tai tikra Hamleto priešingybė. (18)

Putino-Vinco Mykolaičio (1893-1967) pasisakymų apie Šekpyrą šykštoka. Tačiau su didžiuoju britų bardu jis artimiau susipažino savo studijų metu Freiburgo universitete (1918-22), kur gilinosi į Vakarų poetus, o po to ir Muencheno universitete (1922-23), kur specialiai studijavo literatūrą, ruošdamasis profesūrai Lietuvos universitete.

Lietuvos universitete Putinui, skaitant visuotinės literatūros kursą, kaip ir Vincui Krėvei ir Baliui Sruogai, teko susidurti ir su Šekspyro kūryba. Jam kartu su Krėve ir Vaižgantu globojant Humanitarinių mokslų ir literatūros draugiją, apie 1928 tos draugijos buvo parūpin-tas „Hamleto“ ir „Karaliaus Lyro“ vertimas į lietuvių kalbą, pirmiausia mokyklų reikalui. (19)

Apie tą metą parašytuose literatūros straipsniuose ir vėliau sudėtuose į „Literatūros

etiudų“ rinkinį (1937) Putinas rašo ir apie Šekspyra, nors jam ir neskiria tokio straipsnio, kaip Dantei (sukakties proga). Tačiau Šekspyras jam tuo reikšmingas ir svarbus, kad „analizavo sudėtingiausias žmogaus sielos aistras, savo genialia intuicija nušviedamas giliausius jos kampelius“. (20)

Tai buvo tas metas, kai Putinas pats stipriau pergyveno savo likiminę dalį ir ją bandė išreikšti savo kūrinuose, kaip „Valdovo sūnus“, ar maištingesnio pobūdžio eilėraščių cikluose.

Jau E. Radzikauskas (Liudas Gira) savo kritikos raštuose apie Putino „Valdovo sūnų“ (lyrinę 6 vaizdų dramą, pirmą kartą išspausdintą Putino Raštų 2-me tome 1921, pataisytą į „Valdovą“ 1930) buvo pastebėjęs, kad Putinas nevengias „ir sunkiausių scenų, kartais tiesiog iš Šekspyro repertuaro“. (21) Tokių scenų jis randa ketvirtajame vaizde, kur prieš legendinį valdovą Krušną sukyla jo paties neatpažintas sūnus Gytis ir nužudytojo valdovo sūnus Skaidra ir išsižada jo kaip tėvo, tik viena duktė Danguolė, kaip Kordelija savo meile tėvui, primena Šekspyro karalių Lyrą.

Sūnaus iškeikimo scena iš tiesų priklauso prie sunkiausių šekspyrinių scenų, kai įtūžęs Krušna skaudžiais žodžiais iškeikia savo paties sūnų, tėvą kaltinantį kraugeriskumu:

Nutilki, niekše! Negana dar tau
man širdį kruvinai skausmu sužeidus?!
Aš pajuokos nuo nieko nepakėsiu!

Prakeiktas būk, prakeiktas amžinai,
jei mano tu išties esi sūnus! (4 vaizdas)

Ne mažiau tragiška ta penktojo vaizdo scena, kur tėvas atpažįsta savo sūnų, jį per klaidą kardu mirtinai pervėręs. Motyvas, dar iš žilos senovės, tartum Edipo laikų, ar iš germanų „Hildebrando giesmės“ (Radzikauskas „Valdovo sūnų“ buvo ir pavadinęs „Hildebrando giesmę“), tačiau, kaip matome, dramoj esama ir Šekspyro atgarsių. (22)

Vėliau su Šekspyro vardu susiduriame Putino romane „Altorių šešėly“ (2 d., 13 sk.). Iš ten paaiškėja, kokių veikalus pats Putinas savo metu buvo studijavęs.

Kalbėdamas su baroniene Rainakiene literatūriniais klausimais, Liudas Vasaris įsitikina, kad maža tėra visuotinės literatūros šulų-kunigų. „Prie visų jo žinomų ir dabar skaitomų autorių pridėjus žodelį kun. išeidavo tikrai hibridiška nesąmonė: kun. Mickevičius? kun. Slovackis? kun. Tetmajeris? kun. Goethe? kun. Hugo? kun. Šekspyras? Viešpatie, apsaugok!..“

Iš visų tų autorių Šekspyras jau tada Putinui bus buvęs ne mažiau artimas už Mickevičių, kurio „Konradą Valenrodą“ išvertė apie 1950 („Gabijos“ išleista Amerikoje 1953), o pagal Šekspyro sonetus vėliau (1955-58) atkūrė meilės sonetų ciklą.

K. Korsakas Vasaryje ižiūri ir hamletiškos dvasios. „Vasaris visiškai pritaria klasiškajam liberalizmo dėsniui: „laissez faire, laissez passer“... Tai yra, jeigu norit, hamletiškoji Vasa-

rio būdo pusė“. (23) Taip buvo dėl to, kad lyriška, kontempliatyvi Vasario prigimtis neleido jam apsispręsti nei už, nei prieš savo likimo kelyje. Ir taip jis ilgai, hamletiškai svyruodamas, gyveno nuolatinį įtempimą tarp pareigos ir jausmų. Tačiau vargiai sutiksim su Korsaku, kad tiek Hamletas, tiek Vasaris buvo savo meto socialinės aplinkos produktas (pasenusi pozityvizmo teorija).

Septynių sonetų cikle, parašytame sekant Šekspyru, Putinas vėl bando grįžti į ankstyvosios meilės išgyvenimo pavaizdavimą. Sonetai taip perkurti, kad juose kartais tik vieną kitą Šekspyro soneto atgarsį tenugirstam; kartais į tą patį sonetą sudėti keli tų atgarsių:

Atleisk man, jei aš tave užvyliau
Ir tavo lūkesčiai kaip sapnas žus.
Aš nejučiom į tavo širdį pyliu
Tuos sielvarto apnuodytus lašus.

Kaip niekadaris lobį išsikvojęs,
Tolyn į juodą nežinią brendu.
Tik gailėsis krūtinėje kerojas
Su tavo žvilgsniu, šypsniu ir vardu.

Nueisi tu, mūs meile nusivylus,
Žvarbai nakties mane apgaubus juodai.
Buvai tu meilę meilėje pamilus,
Bet meilės džiaugsmo meilėj neradai.

O galgi tavo lūpos man įrodys,
Jog neteisus šis juodas mano žodis. (24)

Šio soneto „niekadaris lobį išėikvojęs“ yra pažodžiui pakartotas 9-jo Šekspyro soneto įvaizdis, kaip ir „meilę meilėje pamilus“ yra 40-jo soneto užuomina, tik ten meilę buvo pamilęs draugas, o čia kalbama apie mylimąją. Putinas tik jai ir teskyrė visą šią sonetų sekvenciją, kurios tema yra meilė, gyvenimo saulėleidyje išgyventa dramatiškai. Tai bene reikšmingiausi posmai Putino kūryboj.

Paskutiniajame, bene brandžiausiame iš šių sonetų, jaučiama bendra šekspyriška nuotaika, o vietoj penkiapėdžio jambo oresniam išsisakymui Putinas pavartoja šešiapėdį:

Širdies svyravimai ir proto paklydimai
Painiam buities kely manęs nebebaugina.
Į margą puokštę klojas jųjų atminimai —
Vieni saldžiai paguodžia, o kiti gaudina.

Širdis ne kartą buvo kraujuose paplūdus,
Galva vidurnakčiuos nuo abejonių svaigo.
Taip audros ir kaitra naujus brandina grūdus,
O sprogęs kevalas pagimdo šviesų daigą.

Saulėleidžio kely aš šiandien vėl sustoju, —
Ir vėl širdis kraujuoja, ir mintis nuklysta.
Bet kietą akmenį tvirtai jaučiu po kojų,
Ir akys aukštumoj žvaigždžių takus pažįsta.

Budėjęs kryžkeliuos, tiktai dabar žinau:
Ne veltui klaidžiojau, kenčiau ir gyvenau.

Taip Putinas užskleidė paskutinį savo gyvenimo ir kūrybos lapą idealistinio pasaulio išpažinimu, to pasaulio, kuriam jis giedojo savo ankstyvuosius himnus.

Iš spaudai paruoštos knygos
„Šekspyras ir Lietuva“

BIBLIOGRAFIJA

- (1) J. Būtėnas. **Žemaitė**. Kaunas, 1938.
- (2) P. Višinskis. **Raštai**. Vilnius, 1964, p. 115
- (3) t. p., p. 318.
- (4) t. p., p. 318.
- (5) Žemaitė. **Raštai**. Vilnius, 1957, t. 6, p. 67.
- (6) t. p., p. 70.
- (7) t. p., p. 78.
- (8) P. Višinskis. **Raštai**. Vilnius, 1964, p. 341.
- (9) V. Krėvė. **Raštai**. Boston, 1960, t. 1, p. 408.
- (10) L. Gira. **Raštai**. Vilnius, 1963, t. 5, p. 273.
- (11) **Lietuvių Enciklopedija**. Boston, 1962, t. 27, p. 338.
- (12) K. Jankauskas. „Krėvė ir dulkės“. **Varpai**, 1943, p. 202.
- (13) V. Mykolaitis. „Idėjiniai pradai V. Krėvės kūryboj“. **Pradai ir žygiai**, 1926, nr. 7.
- (14) **Lietuvių literatūros istorija**. Vilnius, 1961, t. 3, p. 299.
- (15) J. Balys. „Dzūkų tautosakos falsifikacijos“. **Vairas**, 1936, nr. 9, 11.
- (16) J. Calina. **Shakespeare in Poland**, London, 1923, p. 21.
- (17) t. p., p. 41.

- (18) V. Maciūnas. „Grožinis pradas Krėvės kūryboje“. **Gabija**, 1953, nr. 4, p. 66.
- (19) D. Judelevičius. **Gyvasis Šekspyras**. Vilnius, 1964, p. 180.
- (20) V. Mykolaitis. **Literatūros etiudai**. Kaunas, 1937, p. 162.
- (21) L. Gira. **Raštai**. Vilnius, 1963, t. 5, p. 317.
- (22) t. p., p. 317.
- (23) K. Korsakas. **Literatūra ir kritika**. Vilnius, 1949, p. 254.
- (24) V. Mykolaitis-Putinas. **Raštai**. Vilnius, 1959, t.1, p. 464.
- (25) t. p., p. 468.

ALGIRDAS TITUS ANTANAITIS

LIETUVĖ MOTERIS MŪSŲ EGZILINĖJE LITERATŪROJE

(Scenai nušvitus, aplink stalą būriuojasi ar prie jo sėdi dvi MOTERYS ir trys VYRAI. Posėdis dar nepradėtas, ir jie laisvai tarpusavyje šnekučiuojasi. Girdėti vien frazių gabalai:)

— ...tik bijau, kad nebūtų perdaug griežtos...

— ...bet Sears neturėjo pagal mano išmieras...

— ...Onutė tokiuose reikaluose nesismulkina, galiu jus užtikrinti...

— ...nebūkite pasiutęs! Tai jokių būdu negalėtų praeit...

(MOTERIS I pradeda pieštuku barbenti į stalą, norėdama atkreipti dėmesį). MOTERIS I: (atsistojusi) Mieli ponai! (stuksendama į stalą) Mieli ponai! (visiems nutilus) Mieli ponai, paskutiniame korporacijos Giedra valdybos posėdyje buvo nuspręsta, kad savo premiją skirsime tiktai už tokį romaną, kurio herojė bus lietuvė moteris. Dabar mes su Onute (galva ar judesiu parodo į, matyt, posėdžiui sekretoriaujančią MOTERĮ II) išdirbome ir pilnas savojo romano konkurso sąlygas: autorius turi iškelti ir pabrėžti romano herojės stiprų charakterį, pasiaukojimą ir drąsą...

VYRAS I: Herojišką lietuvę moterį?

MOTERIS II: Taip. Ji ne tik turi būti romano herojė,

bet privalo būti pavaizduota kaip stipri ir marsi, o kartu kukli ir atsidavusi. Žodžiu, visais atvejais tobula lietuvė moteris.

VYRAS II: Tobula? Kaip tai „tobula“? Labai neaiškus terminas — „tobula“! Daug tobulų moterų pasaulyje yra, bet jūs, panele... atsiprašau, ponai, jūs pridėjote dar vieną faktorių. Kiek supratau, ji turėtų būti tobula ir LIETUVĖ moteris.

VYRAS III: Bet ką tu gali daug apie devynerių metų mergaitę parašyti?.. (visi vyrai nusijuokia).

VYRAS I: Ką tai ką, bet **kiek** tu gali apie ją parašyti? (juokiasi).

VYRAS II: Kiek ne kiek, bet, manau, kokius aštuonis ar devynis puslapius vis kaip nors... (vėl visi juokiasi).

MOTERIS I: Ponai, ponai! Jūs nesuprantate! Mes norime ne aštuonis puslapius, bet visą knygą! Romaną! Mūsų mecenatas, kontraktorius, nori viso romano apie lietuvės moters stiprybę!

MOTERIS II: Ir tobulumą!

VYRAS III: (visiems kiek apimusi) Vadinas, panelės... tai yra ponios... tai yra (numoja ranka)... Vadinas, jūs norite skelbti romano konkursą? Romano, kuriame būtų atvaizduota tobula moteris?

VYRAS I: Herojiška ir stipraus charakterio?

VYRAS II: Atsidėjusi, marsi, o kartu ir kukli?

VYRAS III: Ir LIETUVĖ?

MOTERYS: Taip! Taip!

VYRAS II: Aš abejoju, ar lietuvių tarpe atsirastų rašytojas su tokia milžiniška vaizduote...

VYRAS I: Beveik neįmanoma! (į VYRĄ III) Manai, kad kas nors parašys?

VYRAS III: Kas žino? O gal ir atsiras koks baronas...

(šviesos greit užgesa)

(Vaizdelis iš čekagiškės humoro ir satyros grupės ANTRAS KAIMAS repertuaro. Jo autorius — Romas Stakauskas).

Prieš šį pašnekesį pradėdamas, turiu jus įspėti, kad jis nebus analitinis. Jo tikslas taipgi ne grynai informacinis, nes dalykai, apie kuriuos kalbėsiu, yra gerai žinomi kiekvienam šiek tiek dėmesio skiriančiam lietuvių literatūrai. Tenoriu tik peržvelgti iškilnesnius išseivijoje išleistus romanus vienu siauru požiūriu ir pasidalyti su jumis kai kuriomis mintimis. Man patinka apie literatūrą kalbėti, ir esu laimingas, jei yra kam klausytis. Būsiu dar laimingesnis, jeigu šis pašnekesys vieną kitą iš jūsų paskatins nusipirkti ir perskaityti daugiau lietuviškų knygų...

1971 m. pavasarį Čikagoje įvykusiame Lituanistikos instituto suvažiavime dr. Ilona Gražytė skaitė paskaitą apie herojų lietuvių prozoje. Jos paskaitoje iškeltų literatūrinių veikalu veikėjų plejadoje pasigedau moters. Man viešai nusistebėjus, jog šitaip galėjo įvykti šiais moterų kovos už visišką lygybę ir išsilaisvinimą iš vyrų vergijos laikais, prelegentė, nors ir pati būdama šios lyties atstovė, pasisakė mūsiškėje literatūroje nesuradusi pakankamai ryškių ir savo paskaitai iliustruoti tinkamų moteriškos lyties personažų. Nedrįsau su prelegente leisti į diskusijas, bet savo širdyje suabejojau. Jos pažiūra pasirodė per daug griežta. O abejojimai privertė dar kartą perversi egzilėje išleistų romanų lapus, ieškant pirmiausia vienaip ar kitaip imponuojančios herojės, o pagaliau bent ryškesnių bruožų lietuviškos moters paveikslo. Apsiriboti vien egzilėje išleistais romanais teko dėl šaltinių parankumo.

Pirmiausia į akis krito tai, kad, kalbant apie herojų, kaip pagrindinį romano veikėją, lietuvių literatūroje moteris herojė teuztinkama veik išimtinai moterų rašytojų parašytuose romanuose. Iš tikrųjų, jeigu ne prieš maždaug dešimtį metų korporacijos Giedros paskelbtasis romano konkursas, 1947 metais Vokietijoje išleistoji Juozo Švaisto apysaka RAŠAU SAU dar ir šiandien gal tebūtų vienintelis ilgesnio metražo veikalas, kurio pagrindinė veikėja yra moteris ir kuri būtų parašęs vyras rašytojas. Žinoma, moterys tolygiai favorizuoja savosios lyties herojes. O vis dėlto, nors žinomiausių išeivijos prozininkų stipriausieji romanai buvo parašyti prieš Giedrai konkursą paskelbiant, oficialiame konkurso paskelbimo rašte, dar prieš išdėstant, štai kaip konstatuojama:

Premijuotų ir nepremijuotų romanų tremtyje turime daug. Bet ligi šiol nėra nė vieno, kuriame teisingai būtų atvaizduota idealus kilnios lietuviškos moters tipas; priešingai: yra romanų, kuriuose lietuviška moteris tiesiog suniekinama, pažeminama. (MOTERIS, 1962 m. Nr. 1. Pabraukta cituojant).

Vadinasi, ir pačios moterys, prileidžiant, kad Giedros korporacija daugumos jų nuomonei tiksliai atstovavo, savo lyties rašytojų sukurtais moterų herojų portretais nebuvo patenkintos. O premijuotų romanų išskirtinis paminėjimas suponuotų, kad konkurso skelbėjos

norėjo į juos atkreipti specialų dėmesį. Tada reikėtų prileisti, jog jos buvo susipažinusios ir su DRAUGO konkursuose premijuotais moterų rašytojų romanais, kaip Birutės Pūkelevičiūtės AŠTUONI LAPAI (1956) ar Alės Rūtos TRUMPA DIENA (1955), kurių herojės kaip sykis yra moterys. Tačiau gana griežtas teigimas („ligi šiol nėra nė vieno“) kalba už tai, kad norimo idealaus kilnumo nebuvo pasiekta. Įdomu būtų paspėlioti: kodėl?

Birutės Pūkelevičiūtės AŠTUONIŲ LAPŲ veiksmas vystomas dviejose plotmėse. Dabarties plotmė apima Antrojo Pasaulinio karo pasakutinių metų Didžiąją savaitę. Vieta — Sovietų armijos apsuptas ir užimamas Dancigo miestas, kur romano herojei, jaunai karo pabėgėlei, tenka išgyventi visą siaubingą karo košmarą su plėšimais, žudymais, prievartavimais ir kitokiomis baisenybėmis. Tame siaubingame dabarties fone „flash back“ forma perduodami kontrastingai šviesūs herojės vaikystės prisiminimai, jos ankstyvoji mergystė gimtajame krašte. Sakytum, prarastos vaikystės rojuje lepinta trapi mergaitė įmetama į karo pragare kurstomą katilą, iš kurio ji turi išeiti subrendusi ir užsigrūdinusi moteris.

Savo vaikystės prisiminimuose romano herojė yra gyva, judri, kiek padykusi, autorės sąmoningai švelniai sukarikatūrinta simpatiška mergaičiukė, kuri skaitytojui negali nepatikti. Dabarties košmaruose ji gana gudri, narsi, sugebanti sumaniai išsisukti iš jos nekaltybėn besikėsinančių vilkų nagų, netgi tuos vil-

kus sugédinti ar sudrausti. Lemtingesnėmis akimirkomis ji (ar tik ne konkurso rengėjams pataikaujant?) — pavyzdinga katalikė. Ji žino savo kaip moters vertę. Suabstraktintą moterį ji poetizuoja, nesigailėdama nei sparnuotų žodžių, nei miros, nei kodylo, o taipgi neleisdama skaitytojui pamiršti, kad toji ten ant pjedestalo yra jos pačios kūno, kraujo ar sielos dalis:

Ir staiga — moters klyksmas!

Kaip peilis! Kaip ilgas, smingantis peilis...

Ir tuojau pat kitas. Ir trečias! Ir dar vienas — čia pat, prie mūsų durų!

Aš užsikemšu ausis ir įsispraudžiu pagalvėn. Bet tebegirdžiu tos paskutiniosios kriokiantį gargaliavimą. Jie, tur būt, užėmė jai burną.

Aš žinau tą moteriškę! Ji sėdėjo visai netoli mūsų slenksčio. Ir ji, ir jos vyras, ir keturi jų vaikai...

Aš žinau jas visas!

Aš pažįstu visas savo seseris — šitame rūsy, šitame Dancige, šitame gėdos mieste.

Aš žinau, kaip kadaise nukaito jų skruostai nuo pirmo meilės žvilgsnio, kaip drebėjo jų lūpos, kartodamos jungtvių priesaikos žodžius, kaip apsalo jų kūnai, pajutę pirmąjį kūdikio judesį po širdim. Jų visų kaktos, delnai ir burnos pažymėtos šventais ženklais. Mergystė, moterystė, motinystė — vienoda paskirties raidė.

Jų iščiose tebemiega ta pati Pradžios jėga, nesuvoikiami gyvybės slėpiniai ir kiekvieno ateinančiojo pirmasis širdies dūžis. Gimdančios, žindančios, paklusniai atkartojančios šeštosios sutvėrimo dienos žodį; išnešiojančios gentkartes ir akimis nulydinčios jų eiseną į neužmatomų šimtmečių rūkus.

Žemės galių ir žemės nuolankumo antrininkės.

Kaip pirmoji moteriškė, paskutinis kuriančiojo Dievo tvarinys, pradėtas rojaus sode, pro kurį tekėjo bibliškoji

upė, praskirianti į ketverias šakas, kur žemė spindėjo auksu ir onyksu, bet kur nebuvo gera žmogui vienam būti.

Ir ją pirmasis vyras pavadino Ieva, nes Viešpaties jam duota moteriškė buvo visos gyvybės motina: jo rankoms patikėta taurė, kurios paliesti nevalia šventvagiška širdim ir lūpom.

Kad piktnaudojamas prasidėjimo dėsniis neatsigręžtų Amžinojo rūstybė.

Nes iš moteriškos gimė Jo vienatinis Sūnus.

(154 psl.)

Tačiau tikrumoje nei šilti, romantikos ir sentimentų pilni prisiminimai, nei kilnios abstrakčios moters paveikslas spalvos neišryškina pačios herojės vidinio portreto įtikėtinais bruožais. Tiek dabarties, tiek ir praeities plotmėse nejaučiama, kad autorė kalbėtų tikrai norėdama nemeluotai atskleisti savo herojės to momento savijautą. Atvirkščiai, jaučiama rūpestinga epizodų atranka, siekianti iškelti ir pabrėžti tikrai tuos bruožus, kurie įsivaizduotai auditorijai būtų simpatiškesni arba ją be jokių svarstymų bei kompromisų nuteiktų iš anksto užsimota kryptimi. Kalbėdama pirmuoju asmeniu, B. Pūkelevičiūtė įgudusia ranka nupiešia daugelį ją supusios ar supančios aplinkos paveikslų. Aplinkos, kuri heroję — žmogų ir moterį — formavo ar formuoja, tačiau koks iš to išeis produktas, dar tegalima spėlioti.

Jeigu koks nors neapdaresnis skaitytojas (ar vertinimo komisijos narys) B. Pūkelevičiūtės romane, supoetizuotą ir suabstraktintą moterį sumaišęs su jo heroje, sugebėtų dar jos

bruožuose ižiūrėti pakankamai idealaus kilnumo, to jis jau nė paviršutiniu žvilgsniu negalėtų atidengti Alės Rūtos romano TRUMPA DIENA herojės paveikslė.

Bronė Baleišytė yra neturtingo mažžemio jauniausia duktė, romano eigoje iš piemenės išsivystanti į pusmerges ir atsistojanti, sakytum, mergystės tarpuvartėje. Vienoje gegužinėje ją pašokdina kitame kaime atostogaujantis studentas Paulius, visiškai pavergdamas jos jauną širdį. Trokšdama būti arčiau mylimojo, Bronė išeina tarnauti pas vieną našlę ūkininkę. Vienapusiškai meilei beįsiliepsnojanč, Bronė pakerta džiova pačioje jos jaunystėje...

Bronė — tipiška šeimos jauniausioji. Labiausiai dominuojantys jos charakterio bruožai — didelis užsispyrimas ir dar didesnis naivumas. Autorės žodžiais kalbant, visada „turėjo būti taip, kaip ji nori. Jei ko užsimanė, eis per ugnį ir vandenį, kol prieis. Trūko plyšo, o ji savo pasieks!“ (117). Siekdama Pauliaus, Bronė pamėgdžioja savo įsivaizduojamą konkurentę, darbdavės dukterį studentę Antaniną, bandydama įsisavinti jos manieras, netgi nusikirpdama kasas ir susifrizuodama plaukus. Pavvydo kažkinama, Bronė ryžtasi Antaniną nunuodyti, tačiau, taip sakant, planą nusineša šuo ant uodegos, užnuodytą valgį surydamas ir nugaišdamas. Tada Bronė atgailoja, kenčia, aukojasi, pasižadėdama tekėti už nemylimo berno, tikėdamasi tuo pagelbėti savo šeimininkei... Tadgi paskutiniuose romano puslapiuose Bronės charakteryje jau ima rasti bruožų, ku-

rie turėtų imponuoti ir idealaus kilnumo ieškančius skaitytojus, tačiau kažin, ar jų bepakaktų atsverti ligtoliniam vėjavaikiškumui, tuščiaviduriškumui, nesutramdomam kriminalinių polinkių prasiveržimui...

Betgi, nežiūrint perdėto naivumo ar jau minėtų drastiškų užmojų (kurių įvykdymu, beje, skaitytojas niekad nepatiki), Bronės paveikslas Alės Rūtos piešiamas su meile ir įsijautimu. Bronė skaitytoją žavi savo atvirumu, nuoširdumu, gaivališkumu, jaunatviška energija, žodžiu, paprasto, nerafinuoto gamtos vaiko bruožais, kurių šiandien mums visiems gal labiausiai stinga:

Ji žinojo, kad Paulius išvažiuos, ir širdį jau maudė iš anksto, bet ji buvo vikri ir linksma. Dirbo pasišokėdama, dainuodavo iki švokščiančio užkimimo. Ji nemokėjo taupyti, nei žiūrėjo ribų: kur palinko, krito iki dugno. (...) Bronė buvo kaip jaunas daigas, drąsiai kylas į saulę, nustelbė kitus, patraukė visų akis. Tegu jos pasaulis ir nedidelis, bet gyvybės sulčių užteko ir iš Prūdiškių žemės, o saulė priklauso visiems — ir tolimą pasaulį apkeliaujantiems, ir vieno kiemo viščiukams. (124)

Tie bruožai darosi dar šviesesni Bronės trapų gyvenimą aprėpiančiuose beviltiškos meilės ir fatalinės ligos rėmuose, kurių dėka taipgi ir jos paveikslas skaitytojo atmintin išsirežia ilgesniam laikui, negu to būtų galima tikėtis po tradiciškai laimingos pabaigos. Nors niekada nesusidaro įspūdžio, kad Bronė turėtų

Tarnaitės Siljos (Emilio Sillampaa's to paties vardo romano herojės) potencialą, tačiau netgi išsivystyti į mažesnio kalibro moterį, knygos pavadinimą parafrazuojant, A. Rūtos jai buvo duota per trumpa diena.

Bronės charakteriui pilniau išsiskleisti kliudo ir buitinio romano tradicijų perdaug paisantis veikalo sukirpimas. Išorinės aplinkos pristatymas čia vos ne reikšmingesnis negu herojės vidaus pasaulio atskleidimas. Klasiškos K. Donelaičio poemos skyrių pavadinimais kalbant, autorei svarbiau išsakyti bendruosius pavasario džiaugsmus, rudens gėrybes ar žiemos rūpesčius, pagrindinio veikėjo sielos niuansus paliekant visos šios butaforijos šešėliuose. Juk iš tikrųjų sunkiai būtų įmanoma išivaizduoti mūsų kaimo gyvenimą aprašiusių klasikų prozininkų — Žemaitės, Vaižganto, Krėvės — veikalo personažus pačius vienus, be jiems būdingo ir būtino aplinkos fono, nes tas fonas kaip tik ir išbrėžia jų portretų linijas... Savotiškas slenkstis gilesniam žvilgsniui į TRUMPOS DIENOS veikėjų vidaus pasaulius yra ir Alės Rūtos šiame romane panaudota naujovė — dialogų perdavimas aukštaitiška tarme. Didelės skaitytojų dalies akyse ši ypatybė veikėjus savotiškai sukarikatūrina. O karikatūrose subtilesnių niuansų paprastai nė neieškoma...

Visiška priešingybė Alės Rūtos buitiškai realistiškam herojės paveikslui yra Nelės Mazalaitės romanų moteris. Ji, tiesa, nestokoja B. Pūkelevičiūtės herojės sentimentalizmo, o ro-

mantiškų bruožų ar tam tikros autoadoracijos savajai lyčiai turi netgi daugiau, tačiau ji taipgi žymiai rafinuotesnė, savarankiškesnė ir įnoringesnė. Tai stipriai sustilizuotos moters tipas, sceninė-plakatinė būtybė.

Iš visų Nelės Mazalaitės romanų jau aptartoms B. Pūkelevičiūtės ir A. Rūtos veikalų herojėms amžiumi artimiausia gal būtų romano MĖNUO, VADINAMAS MEDAUS pagrindinė veikėja Julija Judrėnienė. Ji — dvidešimt šešerių metų, baigusi archeologiją ir pirmuosiuose knygos puslapiuose, kaip kad romano pavadinimu nusakoma, tik ką išėjusi į moteris. Per visą dviejų šimtų su viršum puslapių knygą Julija kankinasi, verkia, graužiasi, priekaištauja savo naujavedžiui vyrui, kol pagaliau apsisprendžia reikalą... užbaigti. Kas taip nuodija jos iš paviršiaus beveik idealiu atrodančio gyvenimo gražiausias valandas — tiek jos vyrui, tiek ir skaitytojui tepaaiškėja tik 204-tame puslapyje. Kodėl toji herojės kančios ir sielvarto priežastis buvo taip stropiai slepiama? Ogi todėl, kad, paslaptį žinodamas, nė vienas skaitytojas nebūtų pajėgęs Julijos kančiai patikėti ar ją užjausti. Dalykas, mat, perdaug jau paprastas: tuojau po vestuvių Juliją netikėtai kontaktuoja buvusi jos vyro meilužė, iš jos pasišaipo, ją pagąsdina ir net pagrasina jai šantažu. Užuot visą šį nešvarų reikalą tuojau pat papasakojusi vyrui, Julija nutaria pasimėgauti įsikalbėta kankinės aureole. Logiškai ir gyvenimiškai reikalą išsprendus, nebebūtų nė romano.

Po romantiškos poetės, trapios šiltadaržio gėlės skraiste skaitytojas nesunkiai gali išsirišti tikruosius Julijos charakterio bruožus: išpaikintos vienturtės dukters užsispyrimą, savanaudiškumą, polinkius į sadizmą ar masochizmą. Jos nuoskaudos yra pačios įsikalbėtos. Žaizdos — įsibrėžtos („self-inflicted“, kaip amerikietis pasakytų). Julija yra neurotikė, ligonė, geriausiu atveju reikalinga psichologo, o blogiausiu — gero bizūno. Savęs atskleisti ji negali, nes pati savęs bijo, taigi vaidina ne tik prieš įsivaizduotą auditoriją, bet ir prieš pačią save. Šitokioje padėtyje prasminga komunikacija su ją supančiu pasauliu, netgi artimiausiais pasidaro neįmanoma:

— Ach, Julija! Bet mes galime pamėginti iš naujo —

— Iš naujo? — sako ji pavargusiai. — Pradėti ten, kur kiti baigia? Tačiau kaip? Už ko laikytis? Aš nematau nė vieno brūkšnio mūsų namų planui. Aš nežinau, aš nieko nežinau, tiksliai tiek, kad mes negalime drauge gyventi, aš nejaučiu tau nieko —

— Bet aš myliu tave, — jis beveik šaukia, o ji galvoja: — Kas iš to, — ir kalba:

— Mes žinome, kad gyvena su amputuota ranka ir koja, su amputuota širdimi — ne. Dabar mano širdies vietoje yra skylė, į kurią krenta tavo žodžiai. Man yra nelengva, aš nežinau, kas bus. Per tas dienas, man atrodo, aš išaugau, subrendau ir pasenau ir praradau viską. Viską, — kartoja ji paniurus. — Bet, jeigu mes visą amžių slankiosime paškui vienas kitą tiksliai iš pareigos — bus baisu. Ir kokia pareiga. Nors vienas turi mylėti, kad ir nelaimingai, tačiau manoji meilė pasibaigė, o tavoji neprasidėjo. Ne, ne — nekalbėk. Jeigu tu manai, kad tai

buvo tavo meilė — ji buvo per daug anemiška. O mano ji? Gal būt, ji buvo paukštis, kuris nutūpė į slidų bokštą ir kuriam nukarpė nagus, ar ilgai galėjo jis laikytis?

— Tai tavo... prakeikta puikybė, — sako jis karčiai, — šitas siaubingas išdidumas. Kokia moteris galėjo žinoti, kiek žinotai tu, ir nieko nesakyti? Nesibarti, neparodyti —

Taip, — sako ji, — man kartais gaila, kad aš tokia. Tikrai, jeigu pirmą momentą mes būtume išsibarę ir išsiaiškinę arba, — ji susijuokė, — arba, anot tavęs, jeigu tu nebūtum buvęs toks geras: ach, vertimas vistiek reiškia — jeigu tu būtum mane mylėjęs — tau nebūtų užtekę mano žodžių, tu būtum artinęsis prie manęs per ugnį ir kraują, šitaip tu būtum sukėlęs mano pasipriešinimą, ir mes būtume kalbėję, kaip dabar, tiktai su kitokia užbaiga. Jeigu būtų ----

(218 psl.)

Iš šios iliustracijos galima įsivaizduoti, prie kokios frustracijos N. Mazalaitės herojės priveda savo aukas, kuriomis paprastai, žinoma, būna vyriškos lyties atstovai. Į Juliją labai panašios visos jos romanų pagrindinės veikėjos. Jos gyvena uždaruose pasauliuose, į kuriuos patekti reikalingas slaptažodis, kurio nėra konvencionaliuose žodynuose. Prastai šnekančios, tai nesusitūpėjusios moterys. Jeigu jau minėtuose B. Pūkelevičiūtės ar A. Rūtos romanuose neradęs pilnesnio ar turtingesnio moters portreto, paskutinį knygos lapą užverti su jausmu, kad autorės iš tikrųjų savo herojes paliko įdomiausiose jų atsiskleidimo stadijose, bet su daug žadančiais potencialais, tai tokio jausmo niekada nepalieka N. Mazalaitės romanai. N. Mazalaitės mergaitės niekada į mo-

teris neišauga ir, atrodo, nenori išaugti. Jos sustoja ant tilto į moterystę be jokio ryžto toliau juo žengti...

Ne kartą minėjau ir dar minėsiu Giedros romano konkursą, nes jo sąlygos, man rodos, išreiškia tai, ko, daugelio rašytojų (ypač moterų) įsitikinimu, lietuvių visuomenė iš jų laukia. Tie įsitikinimai, be abejonės, didele dalimi yra teisingi, tačiau tai dar nereiškia, kad jų laikantis ir pagal juos falsifikuojant gyvenimo tikrovę būtų galima sukurti literatūriškai stiprius charakterius. Nemanau, kad Levui Tolstojui būtų rūpėjusi jo Annos Kareninos veiksmų visuomeninė aprobacija. O Gustave Flaubert, jo romanui MADAME BOVARY pasirodžius, buvo valdžios patrauktas teismo atsakomybėn už visuomenės moralinių ir religinių įsitikinimų pažeidimą. Tačiau jie abu sukūrė nemirtingus moterų charakterius, kurie amžiais išliks pasaulinėje literatūroje.

Iš tikrųjų pati svarbiausioji Giedros romano konkurso sąlyga skambėjo šitaip:

4. Romano herojus turi būti teigiamo charakterio lietuvis moteris. Pageidaujama, kad būtų sukurtas **idealus dvasinis ir fizinis** lietuvis moters tipas. (Pabraukta cituojant).

Nors visi čia jau minėti romanai buvo parašyti prieš Giedrai konkursą paskelbiant ar net kituose konkursuose premijuoti, tačiau jų autorės, ir niekieno neraginamos, daugiau ar mažiau panašių sąlygų paisė, o ir iki šiol sąmo-

ningai ar nesąmoningai tebebaiso. Tik, parafrazuojant prieš paskaitą duoto vaizdelio veikėjo žodžius, būtų galima paklausti: „Idealus? Kaip tai idealus? Yra juk visokių idealumo laipsnių ir sričių: ideali meiluzė, ideali žmona, ideali motina, idealus žmogus...“ Bendroji visų moterų parašytųjų romanų yda ar tik ir nebus to savųjų herojų idealumo sąskaiton išgyvenama nuolatinė nuoširdumo ir atvirumo baimė. Jos gyvena, galvoja ir kalba, atrodo, ne sau, bet kažkokiai nematomai auditorijai, jaučiasi ipareigtos jai įtikti, iškeldamos ir pabrėždamos savo dorybes, nutylėdamos ar nusišėpdamos ydas. Bene stipriausio Nelės Mazalaitės romano **NEGESTIS** herojė, jauna našlė, atvažiavusi į Ameriką, išteka už vietinio turtuolio ir visą laiką kankinasi, nes jaučiasi išdavusi jai kažkieno pavestą tautinę misiją ir dabar privalanti pasiteisinti prieš savo tautiečius. Jeigu ji teisintųsi prieš save, drama būtų žymiai išpūdingesnė ir be dirbtinio dramatizavimo... Alės Rūtos romano **MOTINOS RANKOS** pagrindinė veikėja yra motinos idealo įsikūnijimas, bet ji nebedaro gyvo žmogaus išpūdžio, o pati knyga skaitoma maždaug kaip ilga ir nuobodi prakalba motinos dienos proga... Žymiai gyvenimiškesnė romano **VIENIŠI PASAULIAI** pagrindinė veikėja Damulė Raivedienė, naujųjų laikų išėję motina, tačiau ir jai neleidžiama pamiršti, kad ji yra nuolat vargstančios, besiaukojančios ir ujamų motinos simbolis...

Iš visų jau minėtų veikalų gerokai išsiski-

ria jauniausios, jau čia išeivijoje iškilusios rašytojos Danutės Brazytės-Bindokienės romano VIENA PASAULYJE herojė, kaip ir autorė, jau šiame krašte susiformavusi mergina Vita Linaitytė. Vita atsisako lietuviškai auditorijai pataikauti. Ji jaučiasi amerikietė, priklausanti šiam kraštui, savo tautiečių netgi vengianti susitikti, gyvendama atsiskyrusi nuo tėvų ir su jais nekomunikudama. Naktimis ji dirba padavėja „Playboy“ tipo klube ir vienumoje išgeria nemaža konjako ir skotiškos degtinės. Savo jausmų žaboti Vita nėra linkusi. Jau romano pradžioje padariusi prielaidą, jog „gali ateiti meilė tokia galinga, kad jokios užtvaros jos nesustabdys. Tada niekas nesvarbu — tėvai, žmonos, vaikai, Dievas“ (69), Vita romano eigoje iš tikrųjų įsimyli vedusį turtingą čiabuvį gydytoją ir rimtai su juo ruošiasi lemtingam žingsniui, nuo kurio tesulaiko staigus motinos sveikatos pablogėjimas, nulemias Vitos posūkį atgal į lietuviškąją visuomenę. Žinoma, ir D. Brazytės romane akylesniam skaitytojui nesunku numanyti, kad šis posūkis kada nors įvyks, tačiau, iki tai įvyksta, autorė turi pakankamai drąsos lietuvišką auditoriją gerokai pašokiruoti romano herojės autentiškumo naudai.

Dauguma mūsų moterų rašytojų, atrodo, savo romanų herojėms prototipo ieškojo šatrijos Raganos SENAME DVARE ar VIKTUTĖJE, šių apysakų protagonisčių perdėm romantiškus bruožus ar tai subuitindamos ar rafinuotai sustilizuodamos. O kad pats modelis dar ir

šiandien tebėra madingas, rodo ir naujasis Karolės Pažeraitės romanas ANAPILIO PAPĖDĖJE. Romantizmui dėkingą atmosferą čia, žinoma, duoda ir aprašomasis laikotarpis — Lietuvos nepriklausomo gyvenimo pirmieji žingsniai.

Dar kartą grįžtant prie Giedros konkurso, reikia pripažinti, kad jis lietuvių egzilinei literatūrai davė gana pozityvų įnašą jau vien premijuotąja knyga. TREČIOJI MOTERIS veik visų vertintojų pripažįstama geriausiai pavykusi Aloyzo Barono romanu, kurių jis iki šiol parašė bene devynetą. O pavyko TREČIOJI MOTERIS, bent mano supratimu, ypač dėl to, kad A. Baronas konkurso sąlygų ar sugestijų per daug nepaisė, kaip kad jų raidės nesilaikė nė vertinimo komisija. Visai teisingas yra kritikas Kęstutis Keblys, tardamas, kad TREČIOSIOS MOTERIES herojė „Aldona yra smulki, pilka ponია, išsiskirianti iš kasdieninės visumos tik atsitiktinių įvykių, o ne savo žmogišku individualumu“. *) Tas nekasdieniškas įvykis yra vokiečių okupacijos laikais iš getto slaptai išnešto žyduko išsūnijimas, jo išauginimas, prisirišimas prie jo, kaip tikro savo vaiko, vien dėl to, kad vėliau jį tektų prarasti tikrajai motinai, o pagaliau ir jo mylimai merginai. Ne tik bet koki herojiškumą rodyti (nors laikai heroizmui, atrodo, yra itin dėkingi), bet ir plačiau atverti savo vidaus pasaulį autorius Aldonai neleidžia.

*) „Lietuvių literatūra svetur“, 196 psl.

Jos rūpestis savo augintiniu, tyli kančia jo netekus ar jam atsidūrus pavojuje kartais pademonstruojami ir gana egoistiškoje šviesoje. Pavyzdžiui, ką gi reiškia Aldonos neatsargus lepterėjimas ligoninėje savo draugei: „Motina nešioja savo iščiose tik devynetą mėnesių, gi jis auga tavo akyse daug daugiau laiko. Visa metų eilė yra neatskiriama. Žinai, kaip daktaras sako, tai yra daugiau už biologinį pradą“. (156). Suprantant ir vertinant Aldonos pergyventą baimę ir nemigo naktis, vis tiek sunku jai atleisti už gal net didesnių kančių nepripažinimą tikrajai motinai, kurios trumpus pasirodymus A. Baronas pastebimai vienašališkai sušaržuoja.

Heroizmo ar nekasdieniškumo trūkumas betgi Aldonai išėjo į naudą: ją padarė žmogiškai tikresnę, suprantamesnę ir visais atvejais pateisinamą. Konkurso sąlygos pozityviai paveikė ir A. Baroną: idealo siekiant, jam pavyko sukurti normalią vidutinę moterį, neapkrautą dorybėmis, bet ir per daugelio ydų neslegiamą, kas bent A. Barono atveju jau reiškia didelę pažangą, nes iki tol (o ir po konkurso) jo romanų moterys, lyginant jas su kitais personažais, visada stovėdavo gerokai žemiau vidurkio. Sakysim, romano MĖNESIENA svarbiausioji veikėja Lilija, vienam vyrui atsidavusi gal daugiau dėl pramogos, kitą dieną atsiduoda kitam gal daugiau iš meilės, abudu juos praradusi karos sumaištyje, laukiasi kūdikio, vargu pati bežinodama, kuris iš tikrųjų būtų jo tėvas... Romane PAVASARIO LIETUS, atrodo, visa mote-

jų plejada moraliniais skrupulais nepasižymi: ištekęsios moterys meilikausiasi su nevedusiais vyrais arba su jais paleistuvauja užmiesčio moteliuose; netekęsios moterys nesivaržydamos keičia sugulovus... Jų nuodėmės ar silpnybės betgi čia iškeliau ne dėl moralinio aspekto. Dorybėmis anaip tol nepasižymėjo ne tik anksčiau minėtoji Emma Bovary, bet ir visa eilė Balzako, Hamsuno, Hemingwayaus ar kitų rašytojų romanuose sukurtų nepamirštamų moterų herojų, tačiau rašytojų jos buvo pristatytos pilnutiniais žmonėmis, ir jų klystkeliai, ieškant sielą sukrečiančios meilės patirčių, joms reiškė ne laisvalaikio pramogą, akimirkos malonumą, bet visą gyvenimą. Aloyzas Baronas gi, kaip ir daugelis kitų mūsų romanistų, moterį dažniausiai traktuoja kaip antros ar trečios klasės pilietę savo vyriškų personažų respublikoje, į jos vidų giliau pažvelgti nesistengdamas, o gal nė nesugebėdamas.

Beje, šioje vietoje vertėtų skaitytojus įspėti, kad leidžiamasi giliau į mišką, kur, kaip sakoma, daugiau ir medžių. Moteris jau nebėra pagrindinė romano veikėja, nors daugeliu atvejų ji ir toliau lieka pagrindiniu veiksmo varikliu. Sutinkant su dr. Ilona Gražyte, kad herojus nebūtinai turi būti pagrindinis romano veikėjas, kad jų ir viename veikale gali būti keli, ir moterų herojų skaičius padidėja kelerio-pai. Antraeilėse rolėse ryškesnių moterų savo literatūroje neturime daug, bet tos, kurios ilgesniam laikui išlieka atmintyje, iš tikrųjų yra

ne tik įdomesnės, bet visapusiškesnės ir originalesnės už jau aptartąsias, kurioms neginčijamai priklausė pagrindinės rolės.

Tiesa, moterų su nedisputuotinomis įprastinėmis herojų savybėmis, kad ir antraeilių personažų tarpe, tėra vos keletas. Ypač, jei herojų išivaizduosim istorijos vadovėliuose aprašytų patriotinių kovų prasme. Vytauto Alanto romano **TARP DVIEJŲ GYVENIMŲ** veikėja Rūta Radvilaitė bus bene vienintelė šitokio tipo herojė mūsų egziliniame romane. Jei pasikliauti autoriaus žodžiais, „savo dvasios kilnybė, drąsa ir nepalaužiama valia ji švystelėjusi per savo trumpo gyvenimo padangę, kaip tauriausias lietuvis moters pavyzdys“. (459). O vien autoriaus duodamomis charakteristikomis pasikliauti ir belieka, kada pačią Rūtą, kuri, keršydama pavergėjams už savęs pačios ir savo motinos išprievartavimą, tėvo nužudymą ir gimtojo lizdo sudeginimą, yra įsijungusi į savo brolio vadovaujamą partizanų vienetą, veiksmo kūryje tematome tikrai dviem atvejais, ir vienu ir kitu ginančią savo nekaltybę ar tai nuo ruso karininko, ar brolio kovotojo atakų ir besikėsinančiuosius sudorojančią džiū-džitsu metodais. Tiek fizinėmis, tiek ir dvasinėmis savybėmis išsiskiriančios kitos to paties romano veikėjos Ados Radvilienės kredencialai į herojės būtų nesvarstytini jau vien dėl to, kad jos gyslomis teka iš motinos pusės paveldėtas lenkiškas kraujas.

Jurgio Gliaudos partizaninių kovų romano **AITVARAI IR GIRIA** ryšininkės Aistos tauru-

mą ir drąsą temdo šešėlis jos lengvabūdiškos meilės su stribu, kurios pasekoje išduotos svarbios paslaptys kainuoja partizanams kraujo ir gyvybės aukų.

Visiškai kito tipo lietuvę moterį tas patsai Jurgis Gliauda pristato savo romane ŠIKŠNO-SPARNIŲ SOSTAS, kuris daugelio literatūros vertintojų manymu ir yra stipriausias šio autoriaus kūrinys. Tai pagrindinio veikėjo, pensijon išėjusio teisininko žmona Karolina Alksnienė, vyro vadinama Karuse. Ji — konservatyvi, giliai religinga, tyli ir kukli moteris. Nuo kitų tolygiai tylių, kuklių ir religingų moterų veikėjų mūsų išeivijos romanuose Karusė Alksnienė skiriasi tuo, kad ji nėra viena tų vyro užguitų, stumdomų ir skriaudžiamų, beveidžių ir bespalvių moterėlių, kaip, sakykim, Kreivėnienė Vinco Ramono KRYŽIUOSE. Kreivėnienė, tipiška ekonomiškai motyvuotų vedybų auka, ambicingo ir ją besidominčio vyro nuolatos grūdama į užkulsius, savo kryžių neša kantariai, suraminimo ieškodama vienatvėje ir maldoje, savo vyro planams jokios įtakos neturėdama. Karolinos Alksnienės rolė J. Gliaudos romane gerokai skirtinga. Ši paviršutiniškai švelni ir trapi moteris savyje kaupia didžiulę jėgą ir žino, kaip ją panaudoti.

...Tada aš atsitraukiu nuo lango. Pamatau jos figūrą apgrai bomis, nesustodamas akimis ties jos visad švelniai palinkusia galva. Aš stengiuosi nežiūrėti į ją. Staigus užuojautinės meilės gaisras degina mane. Po kurios minutės aš suvokiu su vėl atsinaujinančiu sopuliu, kad nežemiškai myliu Karusę.

Su tos nežemiškos meilės banga manyje visad atliepia keistas pajutimas, kad aš niekad nebuvau vertas būti Karusės vyru. Aš nesuprantu, kodėl ji sutiko tekėti už manęs? Kodėl ji visą gyvenimą liko greta manęs? Kodėl ji myli mane? Aš nesu vertas jos, jos atsidavusios meilės. Aš nepajėgiu atsakyti švelnumu į jos švelnumą, skaistų ir šiltą. Aš nepajėgiu būti vertas jos. (...)

Aš tvirtinau sau: gal būt, visa tai teturi tik materialinę gyvenimo antspaudą, nes pragyvenimą uždirba Karusė. Aš net atkakliai noriu tikėti, kad toms mintims pagrindas yra tas Karusės darbas, kurį ji aukoja mudviem išgyventi. Tačiau tai tėra mano bergždžia pastanga tik taip save įtikinti. Savo gilia sąmone aš niekad neįtikėsiu, kad aš esu vertas Karusės. Aš nesu jos vertas, nes mano prigimtis yra sausesnė, mano mąstysena yra šiurkštesnė. Aš nesu jos vertas, ir todėl mano meilėje jai slypi supratimas, kad aš esu menkesnis, kad mano širdis yra mažesnė už jos širdį, kad mano balse niekad nesuvirpės tiek šilumos, kiek atskamba jos balse. Materialinio gyvenimo sąlygos tėra tik uždanga, už kurios aš retkarčiais noriu slėpti savo tikras mintis ir tikrąjį mūsų santykių pažinimą. (...)

Daug kartų norėjau prisipažinti jai, kad stebiuosi ja, ir klausiu pats savęs, už ką ji myli mane? Aš nesu jos vertas. Bet niekad nediršau viso to jai išsakyti. Ir kalbu apie save, savo neviltį ir apmaudą; apie savo tuščius pesimistinius filosofavimus; apie save... Ir dabar prisipažinimo mintis pasakyti jai, kad aš myliu ją vergiškai, dievinančiai, slystelėjo sąmoneje, pasirodė virš jėgų pralaužti mano lūpas, lyg pastanga pasiekti virš-intymumą, ir nuskendo neryžtume.

— Aš myliu tave, Karuse, — pakartoju bespalviu nusiskundimu.

Aš matau jos kitą ranką, nuleistą žemyn. Matau tas papurusias gyslas po oda. Tai padarė sunkus fizinis darbas. Ir jos nagus — jie seniai įgavo darbininkiškos rankos nagų išvaizdą; suskylėję, grubiai nukirpti. Aš atsi-klaupiu prieš ją, imu jos nuleistą ranką ir uždedu ją sau

ant galvos. Staiga man pasidaro neišsakomai ramu. Ji lyg svajingame užsimastyme laiko ranką ant mano galvos ilgėliau. Man neišsakomai ramu, tarytum aš grimztu į tą vaikystę, kada mane lietė stebuklinga motinos ranka kūdikiško rūpesčio valandėlę.

— Tavo rankose stebuklinga galia, Karuse, — šnibždu aš pakiliame susižavėjime. (27, 28, 30 ir 31 psl.)

Kaip pastebėjote, Karusė iš tikrųjų savo vyrą valdo švelnumu, nesavanaudiška melle ir besąlyginiu pasiaukojimu šeimai. Ji visada instinktyviai žino, kas yra teisinga, reikalinga ir privalu. Karusė yra Alksnio gyvenimo tikslas, jo sąžinės balsas, jo alter ego. Ateisto Alksnio meilė Karusei ir pasitikėjimas ja yra beveik tolygūs Jobo tikėjimui ir meilei Dievui. Ir tai gili, dvasinė, užsitarnauta ir kaskart užsitarnaujama meilė. Raktą į šio abipusiškai tobulo ir gyvenimą vainikuojančio jausmo paslaptį geriausiai nusako pačios Karusės žodžiai savo vyrui: „Kada tu laimingas, mano brangusis, aš dvigubai laiminga“. (112). Ir tai nėra tušti žodžiai.

Kaip galėjote iš ką tik cituotosios ištraukos suprasti, Karusės stiprybė ir jėga glūdi motinystėje. Net ir pensininkui vyrui toji jos motinystė šiandien labiausiai reikalinga. Ji ją prie vyro ir riša labiau negu prie vaikų. Didžiai charakteringa, jog, kada Karusei ateina proga kiek simboliškai rinktis tarp vyro ir dukters, ji nedvejodama lieka šalia vyro. O ir Alksnių duktė Rūta, tėvų sielvartui ištekėjusi už turtingo amerikiečio, panašiai pasirinkimo tarp tėvų ir vyro problemai iškilus, pasirenka vyrą. No-

rėčiau teigti, kad ŠIKŠNOSPARNIŲ SOSTE J. Gliauda yra bene stipriausiai palietęs moterys-tės (kaip sakramento ar institucijos) problemą ir ją išsprendęs giliausiai katalikiškoje ir humanistiškoje dvasioje.

Sutinkant, kad Karusė ŠIKŠNOSPARNIŲ SOSTE nėra pristatoma betarpiškai, o taip, kaip ją mato mylinčios jos vyro akys ar jaučia jo širdis, reikia pripažinti, jog jos poveikslas neatrodo plokščiai vienašališkas. Jos dorybių sutirštintos spalvos, žinant abiejų veikėjų tarpusavio santykių neįprastai aukštą dvasingumo laipsnį, irgi atrodo natūralios ir įtikinančios. Jeigu šitokia, o ne kitokia ji yra tiems, kuriems jos egzistencija iš tikrųjų ir tepriklauso, tiktai tokią ją ir belieka priimti. Todėl, jeigu mane kas nors šiandien paklaustų, ar lietuviškame romane iš viso bet kada buvo moteris, literatūriškai tikra, gyva ir reali, o kartu atitinkanti visas Giedros skelbtojo konkurso sąlygas, sąmoningai užmerkęs akis prieš fizinio tobulumo aspektą, nedvejodamas atsakyčiau: Taip. Ji buvo, o ir tebėra Jurgio Gliaudos ŠIKŠNOSPARNIŲ SOSTE.

Itin šviesų ir šiltą, kad ir gerokai sukarikatūrintą, bet užtaigi tirštai spalvingą, o ir pakankamai įtikinantį šalutinės veikėjos poveikslą yra sukūrusi jau šio pašnekesio pradžioje plačiau apšnekėta Alė Rūta savo romane KELIAS Į KAIRĘ, kuris, mano supratimu, taipgi yra šios rašytojos kūrybos viršūnė. Tai dar prieškarinės lietuvių imigracijos šiame krašte atstovė Morta Pušininė, tiesi, atvira,

geraširdė moteris, geležine ranka globojanti ir tvarkanti gausią šeimą, bet taipgi sugebanti kiekvienam pripažinti jo individualumą ir jį toleruoti. Jos sūnaus žodžiais kalbant: „Ją turi mylėti, nors bijai kaip ugnies“. (16). Morta — paprasta, nepretenzinga, paviršutinišku žvilgsniu netgi šiurkštoka prasčiokė, visus dominuoja ne tiek diktatoriškais polinkiais, kiek niekad neišsenkama energija, visada gambia nukreipiamą pozityvia linkme. Mūsuose neįprastas ir šviežias šio romano kompozicinis sukirpimas, pustuziniui svarbiausiųjų romano veikėjų leidžiantis plačiau prisistatyti pirmuoju asmeniu, neišvengiamai apriboja tų pristatymų gilį ir plotį, tačiau Mortos Pušininės atžvilgiu net ir šitoksai apkarpymas iš tikrųjų išeina į naudą, netiesiogiai išryškindamas itin svarbų jos charakterio bruožą: veiklumą. Giliau išsižiūrėti į save ji nė nebandytų, neturėtų tam laiko ir nematytų prasmės bereikalingam energijos eikvojimui, kada tiek darbų prieš akis. Morta gyvena kitiems, būdama laiminga kitų laime ir savąja mažiausiai tesirūpindama.

Tiesa, tiek Mortą Pušininę, tiek Karusę Alksnienę tematome tik jau pilnai susiformavusias, jų gyvenimo pakalnėse, sakytum, kaip galutinai prinokusius vaisius prieš pat jiems nukrintant, ir apie jų produktyviausius amžiaus metus galime susidaryti tik gana fragmentišką vaizdą iš keleto šykštokų užuominų. Taigi, kad jos neturėjo progos paklaidžioti klystkeliuose, tikrojo kelio beieškodamos, tegalime vien prileisti.

Jaunos moters, atsidūrusios šitokiame klystkelyje, problemą sprendžia Juozas Kralkauskas romane ŠVIESA LANGE.

Giedrė Dainienė, atvažiavusi pas šiaurinės Kanados kasyklose dirbantį savo vyrą, yra prisiviliojama viengungio mergogaudos ir, alkoholio bei miego miltelių įtakoje, jam atsiduoda. Atsikvošėjusi ji sunkiai pergyvena savo nusikaltimą, kurį laiką jį nuo vyro slėpdama ir jam meluodama. Atgailodama ji savo vyrui tiesiog vergauja, jam iš darbo grįžus nuaudama batus, nuvyniodama autus, gulėdama ant grindų šalia lovos, kol pagaliau prisipažįsta, apkabinusi jo kojas: „...Geriau būč numirus. Mušk mane malka, kaip kalę. (...) Aš tokia biaurybė. Tu manęs jau nemylėsi taip. Per mūsų jungtuves aš gi nieko neturėjau tau padovanoti. Nieko kita: tik švarų mano kūną ir mylinčią dvasią. Tai vienintelis mano kraitis buvo. Tikėk, mano dvasia išlikus ta pati. Bet kūnas jau subiaurotas. Mūsų šeima išniekinta“. (210)

Vyras, žinoma, Giedrei viską atleidžia kilniaširdišku tylėjimu, nors tame tylėjime galima pajusti ir pasismaguriavimo žmonos kančia atspalvius. Skaitytojas žino, kad to atleidimo savo kančiomis Giedrė pilnai užsitarnavo, nes ir jos nusikaltimas iš tikrųjų nebuvo toks didelis, kaip kad jai pačiai atrodo. Taigi ir jos perdėta atgaila skaitytoją turėtų jaudinti iki ašarų. Tačiau ašarų vietoje Giedrės nuolatinė savęs degradacija, masochistiniai reveransai savo vyrui, vadinant jį šventuoju, o save — karve, pasidaro tiek nejaukūs ar net neestetiš-

ki, kad teišspaudžia ironišką šypseną. O užuojauta šiai moteriai pajuntama ne kaip atgailaujantiai nusidėjėlei, bet kaip skubios pagalbos reikalingai psichinei ligonei...

Giedrei, kaip ir kitiems romano veikėjams, J. Kralikauskas sudaro eilę progų ir betarpiškai atsiverti, situacijas pristatydamas grynai jos pačios požiūriu, tačiau perdėm groteskiškas J. Kralikausko impresionistinis stilius, Giedrės išpažinimus ir haliucinacijas išmarginęs visokiausiais „oooo“ ar „vai, vai, vai“, beveik niekada skaitytojo neįtikina, jog taip galėtų galvoti ar jausti išsilavinusi, jauna, graži, tegul ir perdėm naivi moteris. Nesistebėčiau, jei Giedros konkurso iniciatorės, kalbėdamos apie romanus, kuriuose lietuvė moteris „suniekinama ar pažeminama“, konkrečiai būtų turėjusios omenyje ir šį J. Kralikausko romaną.

Puritaniškesnių principų moterys giedriais veidais negalėjo perskaityti nė Antano Škėmos BALTOS DROBULĖS, šio nemažai kontroversijų sukėlusio veikalo, dažno kritikų pripažįstamo vienu reikšmingiausiu mūsų egzilinėje literatūroje. Iš antraeilių ir trečiaeilių šio romano moterų veikėjų ketveriukės pati išpūdingiausioji — herojaus Antano Garšvos motina — iš šio pašnekesio rėmų iškrinta ne vien dėl to, kad ji yra formali psichinė ligonė, bet ir dėl to, kad ji nėra lietuviškos kilmės. Antano Garšvos (o iš tikrųjų ir ne vieno mūsų rašytojo) pažiūrą į moterį apytiksliai nusako kad ir šitokia jo pastaba: „...apgaudinėjau Jonę, nes buvau jaunas, stiprus, tikis savimi. Aš gyvenau.

Aš nuoširdžiai džiaugiasi. (...) Tai buvo jaunatvė. Šianakt — kekšėlės Ženios draugystėje...“ (139).

Elena, trisdešimt dvejų metų moteris, buvusi gimnazijos mokytoja, dabartinė Garšvos meilužė, kuri dėl jo, atrodo, ryžtasi skirtis su savo vyru, kritikės Ilonos Gražytės žodžiais, „yra daugiau Garšvos pasaulio ornamentas, negu jo esmė“. Ją matome tiktai Garšvos akimis, o jam vienos kitos Elenos replikos ar monologo esenciją tinkamai susumuoja kvietimas į lovą: „Dabar eikš pas mane“ (...) Mylėk mane“. (122).

Bene įdomiausia, bent skaitytoją labiausiai intriguojanti moteris mūsų egzilinėje prozoje yra Jurgio Jankaus romano NAMO GEROJ GATVĖJ veikėja Stasė. Tiesiogiai romane ji beveik iš viso nepasirodo, ir apie ją sužinome tik iš dviejų vyrų pasakojimų. Kiekvieno jų pasakojimas nuspalvintas aiškiu asmenišku interesu, kadangi Stasė yra vieno jų žmona, o kito (tai tesužinome tik paskutiniuose romano puslapiuose) — slapta meilužė. Abudu jie teduoda tiktai taškus ir neryškius kontūrus dvasiniam Stasės portretui (o ir tie taškai, be abejonės, nevisada sutampa), tarp kurių linijas išvedžioti ir paveikslą užbaigti turi skaitytojas. Stasei pačiai betarpiškai pasisakyti teleidžiama tik vieną kartą, intymiaime ir menamai nuoširdžiam laiške savo vyrui. Šis laiškas visiškai kitoje šviesoje atskleidžia ne tik Stasę, bet ir pagrindinį veikėją, skaitytoją verčiant persvarstyti jo pasakojimo objektyvumą. Ką gi sako šis

„paprastas rausvo laiškinio popierio lapas, pri-
rašytas smulkia, lygia rašysena“?

„Brangusis“, — rašė, — „nenorėčiau, kad dėl mūsų nelaimingo gyvenimo kaltintum mane ar save. Kaltė yra. Turi būti! Bet kas gali pasakyti, ar ji mummyse, ar už mūsų. Gal tu tai ir žinai, bet tik man niekada nepasakei. Visokie dalykai krovėsi, krovėsi, krovėsi, ir nuo jų mūsų širdys pasidarė vienas kitam taip nepakeliamai kietos. Mes tenorėjom tik laimės, bet rinkomės daiktus ir krovėmės ant pečių, kol jie pasidarė nepakeliami. Pats Dievas galėtų ateiti ir paliudyti, kaip aš ieškojau tavyje žmogaus. su kuriuo galėčiau sutapti ir kūnu ir siela. Ne vienai dienai, ne kuriam laikui, bet visiškai, visiems amžiams. Bet tu mylėjai daiktus. Tu ir mane išmokei rinkti juos ir galvoti, kad tik jie yra laimė. Aš dabar galvoju, ir man rodosi, kad tu norėjai ir mane turėti kaip daiktą, tokį mylimą ir mielą, kaip gražų patogų namą, kaip gerą radijo aparatą. Ak, gana! Aš tavęs nekaltinu nė truputėlio. Aš tik taip sau kalbu, kad nežmoniškai sunku atsikelti ir nieko nepasakius išeiti. Kad sunku palikti ir tavę, ir tas dienas, kurios buvo pilnos tylios kančios. Ne man vienai. Abiem. Ir todėl gal geriau, kad pasiryžtu išeiti. Gal sumažės kentėjimas. Jaučiuosi sulaužyta ir nebešvari. Žinau, kad mudu laimingi nebūsime, nes perdaug išsigijome daiktų, kurie yra nešvarūs ir visada mums laimę užstos. Juos palieku Tau. Tu jų troškai ir gal mokėsi su jais būti laimingas. Gal galėsi pradėti iš pradžių, bet nebe su manim. Mano pečiai nebepakelia. Tu mokėjai ant jų prikrauti, kol kojos palinko. Tada pirmą kartą atėjau pas Tave su drebančia širdim, su drebančia ir išeinu. Negalvok, kad lengva. Verkiu, kad išeinu, ir vis dėlto išeinu, kad abudu neišeitumėm iš proto. Taip norėčiau dar vieną sykį Tave pabučiuoti, bet žinau, kad jis būtų tik naujas dyglys ir Tau ir man. Nebegaliu rašyti, bet nebegaliu ir baigti. Norėčiau atsisveikinti pirmutiniu mūsų pasibučiovimu, kuris buvo toks tolimas nuo medžiagos ir visų slegiančių daiktų. Kad galėčiau susigrąžinti, už jį vieną

sutikčiau numirti. Jis buvo pradžia mūsų gyvenimo, kuris paskum nebebuvo gyvenimu. Mes jį padarėm nebegyvenimu. Mes abu. Iš meilės vienas kitam. Išeinu, kad vėl galėtumėm gyventi kiekvienas sau, kaip tu kartą pasakei. Kiekvienas savo gyvenimu. Aš nežinau, ar galėsiu, bet noriu, kad galėtum Tu. Nors Tu. Juk aš Tave taip mylėjau. Aš nieko kito nenorėjau nei matyti, nei girdėti, kad tik Tau būtų gera. Bet paskum nebegalėjau. Ir nebegaliu. Sudiev. Gyvenk ir mėgink būti laimingas. Turi būti laimingas.

Tavo Stasė“.

(250 psl.)

Šis laiškas ne tik atskleidžia Stasės charakterį daugiau negu abiejų kitų veikėjų pasakojimai, bet juo taipgi nusakoma ir pati romano esencija. Kad jo reikšmę bent paviršutiniškai galėtų suvokti veikalo neskaityęs arba jį jau primiršęs skaitytojas, privalu nors keliais žodžiais priminti romano turinį.

Pagrindinis romano veikėjas, neturtingas vyresnės klasės gimnazistas, su draugais iškylaudamas miške, išgirsta merginos klyksmą. Atskubėjęs pagalbon, miško aikštelėje jis mato beveik nuogą jauną mergaitę, besikaitinusią prieš saulę, besigrumiančią su, matyt, ją išprievartauti bandančiu vyru. Keliais smūgiais užpuolimą paklojus, paaiškėja, kad tai būta jo klasės draugo, šios iškylos organizatoriaus, turtingo valdininko sūnaus, kuriam pagelbėdamas mokytis herojus užsidirba sau pragyvenimą. Užpuolėjo draugai jaunąjį riterį sumuša ir palieka jį be sąmonės gulėti miško aikštelėje. Va-

karop atsikvošėjęs ir grįžęs į namus, jis randa jo belaukiančią išgelbėtą merginą, Stasę, kuri, pasirodo, yra jauna fabriko darbininkė, taipgi neturtingos, dargi netekėjusios motinos duktė, gyvenanti čia pat kaimynystėje. Jauniesiems susidraugavus ir išmylėjus, Stasė pasipasakoja, kad jos motina jai priekaištavusi dėl per greitos pagalbos miško aikštelės scenoje, kurią tinkamai išnaudojus būtų buvę galima uždirbti nemaža pinigų.

Netrukus po įvykio miške herojus gauna darbą teisme ir meta gimnaziją. Abu taupo, svajoja apie ateitį, ruošiasi išgyti jau nusižiūrėtą namuką ir tuoktis, nors rimtesniems planams vis trūksta pinigų. Per ilgą intymios draugystės laiką, be abejonės, sužadėtiniams atsiranda progų ir lytiniais santykiams, tačiau Stasė visada savo sužadėtinio amantiškas atakas švelniai, o kartais ir gana grubiai atstumia, teisindamasi negalinti atsikratyti miške patirtų išgyvenimų. Kai Stasė jam pagaliau atsiduoda, šiam įvykiui iš anksto kruopščiai pasiruošusi, išeidama į darbą pasisako grįžianti vėliau, nes dirbsianti antvalandžius.

Tą vakarą Stasę darbovietėje išprievartauja ką tik iš studijų užsienyje grįžęs fabriko savininko sūnus. Šį kartą pagalba ateina pavėluotai. Stasė, kurį laiką pagulėjusi ligoninėje, iš savo nuskriaudėjo teisme laimi aštuoniasdešimt tūkstančių litų. Prievartautojas nuteisiamas šešeriems metams kalėjimo. Sužadėtiniai susituokia, išsimoka už namuką, išgyja ir daugiau daiktų, tad, paviršutinišku žvilgsniu,

turi ramų ir patogų gyvenimą. Dvasinė ramybė ir tikroji laimė, žinoma, jau būtų kitas klausimas...

Ar Stasė buvo tikrai išprievartauta, ar tai tebuvo jos gabiai suplanuota provokacija, siekiant šiuo žygiu užsitikrinti materialinę gėrovę, nėra vienintelis klausimas, J. Jankaus paliekamas atsakyti pačiam skaitytojui. Kas dėjosi ir dedasi Stasės širdyje? Kokie buvo jos vienkiių ar kitokių poelgių tikrieji motyvai? Ar ji — besąlyginės meilės kankinė, ar rafinuota šantažistė? Ar ji galėtų ŠIKŠNOSPARNIŲ SOSTO Karusės žodžiais tarti: „Kada tu laimingas, mano brangusis, aš dvigubai laiminga“? Į visa tai teturėtų atsakymą tik viena Stasė, bet jau skaitytasis laiškas tėra jos vienintelis atsakymas, kuriame, kaip matome, užuot teisinusi ar aiškinusi savo veiksmus, ji iš tikrųjų kaltina savo vyrą, pati bevėlydama likti neišsprendžiama mįsle.

Viena skaitytojui aišku, jog Stasė paliekama mįsle ne dėl to, kad nė J. Jankus nepajėgtų jos išspręsti, bet dėl to, kad šitai reikalauja veikalo konstrukcija, kad Stasės misteriskumas ir uždarumas yra svarbiausias romano intrigos variklis. Jau nepriklausomoje Lietuvoje pirmaisiais savo romanais — EGZAMINAI ir BEKRANTŲ — J. Jankus įrodė, kad moterį pažįsta geriau negu bet kuris kitas mūsų rašytojas ir kad stato ją vienoje gretoje su visais kitais savo kūrinių veikėjais. Kaip iš keleto anksčiau prabėgomis padarytų užuominų ar išskeltų pavyzdžių buvo galima matyti, daugelyje

mūsų romanų moteris laikoma žaislu, ornamentu, įrankiu pagrindinių veikėjų vyrų bruožams išryškinti ar tikslams pasiekti. Jos schematizuojamos, karikatūrinamos, stumiamos į užkulisius iš tikrųjų dėl to, kad patys autoriai nesugeba ir nenori jų traktuoti lygiateisiais personažais. Kaip nepatogu bebūtų pripažinti ar prisipažinti, daugeliui mūsų rašytojų moteris dar tebėra mįslė... Iš kitos pusės, prieš šį pašnekesį pradedant cituotame satyri-niame vaizdelyje pristatytas gana ciniškas vyrų požiūris į lietuvių moterį, mano manymu, bent dalinai nusako ne vieno mūsų rašytojo, švelniai tariant, „skeptišką“ pažiūrą. Pripažįs-tant, kad rašytojai yra viešosios nuomonės for-muotojai, nereikia stebėtis, jog ir visuomenėje panašios pažiūros plačiai paplitusios...

Valandėlei visiškai užmirškim tai, kas bu-vo iki šiol kalbėta. Užmirškim net šio pašne-kesio temą... Ir tada aš jus paklausiu: Kokios gi moterys veikėjos iš visų jūsų skaitytųjų ro-manų giliausiai įsivėžė jūsų atmintin? Kurių bruožai dar ir šiandien, be didesnio susikaupi-mo, stojasi ryškūs jūsų sąmonėje? Žinau: atsakymai bus įvairūs ir priklausys nuo to, kokia li-teratūra domėjotės ir kiek knygų perskaitėte. Bet taipgi žinau, kad ir ne vieno jūsų atsaky-muose bus minimi vardai, iškilę, panašų klau-simą statant, bet kurios tautybės, bet kurio luomo ar amžiaus literatūros mėgėjų grupei. Iškiltų personažai, kaip Chateaubriand'o Ata-la, Balzac'o Eugenija Grandet, Emilijos Bron-te's Jane Eyre, Flaubert'o Ema Bovary, Tolsto-

jaus Anna Karenina, Knuto Hamsuno Edevar-
da, D. Lawrence'o Lady Chatterley ir dar kele-
tas kitų. O jeigu tada paklausčiau: Ką gi šios
visos iškiliosios literatūrinių veikalų herojės
turi bendra; kas jas daugiausia išskiria iš ki-
tų? Manau, kad nedaug reikėtų galvoti, ir atsak-
ymas būtų vienodas: jausmas, kuris ir mums
visiems, nežiūrint tautybės, socialinio luomo ar
amžiaus skirtumų, yra labiausiai bendras. MEI-
LĖ. Nuo šio jausmo išgyvenimo laipsnio, nuo jo
atskleidimo visapusiškumo priklauso ir cha-
rakterio didybė ir jo pilnumas. Dėl meilės lau-
žomos šimtmečiais nusistovėję tradicijos, Die-
vo ir žmonių įstatymai, dėl jos kenčiama, auko-
jamasi ir mirštama...

Moteris meilę išgyvena keleriopai intensy-
viau, giliau, pilniau negu vyras. Kodėl? Taip
jau, matyt, ji dvasiškai ir fiziškai surėdyta. Ir
rašytojas, kuris tai nežino ar tuo netiki, nieka-
da nesukurs nė ryškesnio moters charakterio
savo veikaluose.

Dabar ir vėl grįžkime į temą. Mūsuose taip
jau išėjo, kad visi stambiųjų literatūros žanrų
pradininkai buvo dvasiškiai. Kristijonas Done-
laitis, padėjęs pagrindus ne tik mūsų poezijai,
bet ir iš viso grožinei literatūrai, Motiejus Va-
lančius, mūsiškės grožinės prozos pradininkas,
Julijonas Lindė-Dobilas, pradėjęs filosofinį-
psichologinį romaną, Tumas-Vaižgantas, davęs
buitinio romano pradžia, o ir V. Mykolaitis-Pu-
tinas, kurio ALTORIŲ ŠEŠĖLYJE išsivystė mū-
sų modernusis romanas, — visi priklausė dva-
siškajam luomui. Leistis giliau į erotinius po-

dirvius dvasiškiui, gal būt, kliudo mažesnės asmeninės patirtys šioje srityje, gal religijos bendroji pažiūra į moterį, gal jo socialinio luomo reikalaujamas santūrumas, o pagaliau gal ir visi šie dalykai krūvoje. Kiekvienu atveju erotinėje srityje, kad ir literatūrinės kūrybos forma, reikštis dvasiškiui nebūtų patogu. Šitaip pradėtas lietuvių romanas kažkaip lyg ir kėlė gerokai puritaniškas tradicijas, kurių pasekoje buvo sukurta nemaža eunuchiškų vyrų ir impotentiškų moterų. Netgi Aloyzo Barono TREČIOSIOS MOTERS herojės Aldonos impotentiškumo, grindžiančio šio romano intrygą, nelaikytiau visiškai atsitiktiniu dalyku...

Iliustracijai čia gerai tiktų kad ir Pauliaus Jurkaus romanas SMILGAIČIŲ AKVARELĖ, savo literatūrinėmis dorybėmis neišskylęs net iki vidurkio, bet laimėjęs DRAUGO romano konkursą, gana sklandžiai parašytas ir skaitytojuose, matyt, populiarius, ką liudytų jo išspauduota laida. Jo svarbiausioji veikėja — 21 metų amžiaus, turtingo ūkininko dukterė Samanė Gimbutaitė, kukli, nedrąsi ir prakeiktai naivi mergina, paties jos tėvo žodžiais tariant: „...vis puldinėja į bažnyčią. Čia vėliavas neša, čia ant viškų gieda, pavasarininkė“...

Iš publikos: PONAS PRELEGENTE!.. PRAŠAU ŽODŽIO!.. PONAS PRELEGENTE!..

(Išeina jauna moteris ir skaito Antano Gustaičio eilėraštį)

LIETUVIŠKOJO ROMANO MOTERS LAIŠKAS SKAITYTOJAMS

Prašau atleisti garbius šventėjus,
Kurie skaitysit šį gaudų skundą,
Nes tarpe lapų tiek iškentėjus
Staiga ir mano širdis atbunda.

Sunku tylėti, kai gerklę smaugia
Kančios kartumas ir neteisybės,
Kada kūrėjai barzdon suaugę,
O neužčiuopia man už esybės;

Kada man geismas gaivus užėjęs
Atgimt Gražina, Safo, bardama, —
O jums išraito mane rašėjas
Visai panašią į savo mamą!..

O aš norėčiau būt pasakytė
Džiaugsmam vienuolio ir Ali Khano,
Tiktai patarkit, kaip tai sakyti
Savam kūrėjui, kurs neišmano.

Kurs deklamuoja, kaip reik mylėti,
Kaip vyšnių žiedus, mėnulio sniegą,
O įviliojęs mane į klėtį,
Nebaigęs žodžio patsai užmiega.

Kurs jums dejuoja, kaip aš kamuojų,
Kaip veržias širdį širdis praryti,
Ogi suvedęs su mylimuoju,
Patsai nežino, ką reik daryti.

Lieku stovėti, akis nuleidus,
Prieš jo sukurta svajų gražutį,
Kai noris siausti, bučiuoti veidus,
Įsiurbti lūpas, glėby pražūti.

Jaučiu: ant kūno šilkai susprogo,
Standi krūtinė liepsnom pražysta, —
Kūrėjas tyli prieš tokią progą,
Nes pats to jausmo dar nepažįsta.

Man liepia glaustis prie šalto mūro,
Kur angelėliai strėlėti styro, —
O aš nenoriu akmens amūro,
Aš trokštu tikro, aistringo vyro.
Gana man smilgų ir peteliškių!
Aš noriu vyro, kaip Katiliškio!

Satyrیکams įprasta į gyvenimą žiūrėti per vien ydas teuzgriebiantį padidinamąjį stiklą, tačiau šiuo atveju A. Gustaitis lietuviško romano moters lūpomis kalba tikrai nedaug teperdėdamas. Taikli yra ir eilėraščio atomazga, prožektorių švieson pastatanti kalbamąja prasme nedvejotinai būdingiausią rašytoją. Marius Katiliškis, mano supratimu, lietuvių literatūrai davė patį ryškiausią ir įdomiausią lietuviškos moters paveikslą. Pagrindinė veikėja ji nėra. Nėra ji nė herojė, kuri atitiktų Giedros skelbtojo romano konkurso sąlygas. Bet yra ji natūrali, gyvenimiškai ir meniškai tikra, pilnakraujė moteris, o ir tai jau pasako nepaprastai daug...

Mariaus Katiliškio romane MIŠKAIS ATEINA RUDUO iš tikrųjų veikia kelios moterys, skirtingos savo išvaizda ir būdu, bet visos savaip gyvos ir įtikinančios. Yra čia senoji Zuzana Doveikienė, „gera moteriškė... nuolanki ir tyli“, kuri, „jei ir nesulaukė čia kažkokios laimės, tai danguje jai užtikrinta vieta linksmy-

bės amžinos“ (135), yra tarnaitė Julė, „surėdyta darbui ir vargui kaip reikiant, kaip doriausias darbinis gyvulys“ (412), yra Milė Gužaitė, kuri „kaip... viliokė kraipo strėnas, o krūtys nebetelpa po marškiniais. Dievuli brangus, šiurpu, vien pagalvojus“ (75), yra ir Agnė, „vaikas liaunu liemenėliu, gniužtanti nuo menkiausio apkabinimo“ (75), „kaip stirna jaunikelė, žadinanti šunų vijikų alkį“ (137). Bet taipgi yra ir Monika...

Neturtingo miestelėno amatininko duktė, baigusi pienininkystės mokyklą ir paskirta į provincijos užkampio grietinės nugriebimo punktą, keršydama „savo jaunystės skurdui ir neišsipildžiusioms svajonėms“, Monika yra ištekJusi už nemylimo, tačiau turtingo senyvo ūkininko, bet, pasijutusi „alkana meilės ir glamonių“, „nepasotinama kaip perdžiuvusi žemė“ (417), visa savo moteriška esybe įsimylėjusi į jaunąjį berną Tilių, ji eina užsimerkusi ten, kur toji meilė ją traukia, „pakilia širdim, vienkart viliojama žavinčio lūkesčio ir spaudžiama kraupios baimės“ (337).

Gustavas Flaubert'as yra pasakęs: „Madame Bovary — tai aš“. Ar daug yra mūsų vyrų rašytojų, kurie galėtų taip tarti apie savo kūrybių moteris veikėjas? Nedaug. O aš manau, kad Marius Katiliškis kartu su Agne drebančiais sąnariais pergyveno paskutinę nerūpestingos vaikystės valandą, nesugrąžinamai paskandintą saldžioje alpinančioje pirmosios meilės pojūčių bangoje, pergyveno jos didžiulį liūdesį, ant tilto nesulaukiant mylimojo, ir didžiulį

skausmą, to mylimojo akyse pamačius savo meilės skeveldras... Man rodos, kad Marius Katiliškis kartu su Monika pergyveno jos nepakartojamo jausmo ekstazę nuo „Imk mane, mylėk mane...“ (371) iki „Mes turėsime kūdikį“ (492). Šių moterų išgyvenimo tikrumo prasme, aš manau, Marius Katiliškis lygia dalimi galėtų tarti: Ir Tilius, ir Agnė, ir Monika — tai aš.

Ji gulėjo paslika, nė gyva, nė mirusi. Ji buvo nunokęs vaisius, kritęs nuo šakos į žolę ir laukias, kol kas ateis ir pasiims. Ją galėjo pasiimti bet kas tuo metu, net praeivis valkata. Bet ji negalėjo leisti sau minties, kad prasivertų durys ir tykiais katės žingsniais atšlepsėtų senis ir atsistėtų šalia. (...)

Ją suėmė staigus ir baisus pyktis. Ji galėjo nežinia ką padaryti žmogui, gulinčiam už sienos. Ji neapkentė viso, kas buvo surišta su juomi. Visa, už ką jis pirkto jos jaunystę ir kraują. Ir už tą jo begėdišką drąsą, ji manė, galėtų jį pasmaugti ir, ramiai palikusi, nueiti šalin. Ji pašoko iš lovos ir nesiklausydama, ar jis miega, ar dar tebesivarto, geismo kamuojamas, ir stiklinėmis akimis žiūri į lubas ir, žadą užgniaužęs, stengiasi sugauti krabždesį iš jos. Ją priėjo ir uždarė duris. Tada įžiebė lempą ant tualetinio stalelio, mažą, prislopintą rausvo stiklinio gaubto, ir, numetusi palaidinį, atsistojo prieš veidrodį.

Tegul jis dabar įeina ir pamato ją. Jeigu turi drąsos ir nebijo sudegti jos neapykantėje. Tegul jis pamato ją ir susiriečia savo senatvėje ir bejėgiškume ir atatatupstas atsitraukia, įsitikinęs visam laikui, kad ne jam ji. Ji rąžėsi, iškeldama rankas, suimdama plaukus užpakalyje ir atmesdama galvą, tartum po šiltu vasaros lietumi, plūstančiu iš aukšto, šniokščiančiu krūmų šakose ir metaliniu skambėjimu susigeriančiu į žolę. Ji svaigo, save iškėlusį iš tamsos didžiulėje veidrodžio plokštėje, vibruodama

kaitra, pribrendusia vasaros saulėje ir tvankių naktų nepasotintame alkyje. Ji nirto, abiem rankom spausdama krūtis, lyg maldoje ir bejėgiame nuolankume, nesulaukianti grubaus ir nieko nepaisančio delno, apglėbiančio ir nusinešančio užmarštin. Ir, kramtydama lūpas, šnabždėjo: — ateik, ateik. Kodėl tu neateini, kodėl tu neateini manęs pasiimti? Argi tu nematai, kaip esi laukiamas ir geidžiamas?

Jis neateis. Kaip jis galėtų ateiti? Juk tada reikėjo jo ranką prispausti taip, kad kraujas sustingtų. Reikėjo įkasti, suleisti nagus, reikėjo pasakyti tada tiesiog: — kvaili, tu jaunas, argi tu nematai, argi tu nieko dar nesupranti?

Kaip ir kur jis galėtų ateiti? Net jeigu ir žinotų, ir durys pačios prasivertų. Jis turi kur eiti ir turi kas jo laukia. Išbėga Agnė ant tilto ir žiūri, persisvėrusi į vandenį. Ta balta, kaip palazdė, tarški ir linksmas, kaip vėjas, mergyščia. Ji gali vadžiotis jį, persikreipusi žiūrėti į jo akis ir kedenti jo stangią kudlą. Ne, ne, galės ji palaukti. Galės ir paverkti, jei graudu ir nyku pasidarys nesulaukus. Tai kas? Juk ji dar tik pirmuosius žingsnius žengia. Ir kodėl ji iš karto gali turėti patį geriausią ir kaip tik tą, kuris ir kitiems taip būtinas? Tegul paverks, paliūdės ir susiras kitą. Ir tai nebus jai sunku. Monika sprendė kietai ir nesivaržydama. Ji turėjo siekti savo.

Monika mylėjo.

(330 psl.)

Ištrauką, kurią čia kiek sutrumpintą girdėjote, prieš keliolika metų pats autorius skaitė Čikagoje, premijos įteikimo iškilmėse, daugiausia gana jaunai ir entuziastingai auditorijai. Ir tada tuojau spaudoje pasirodė balsų, veikalą apšaukusių nemoraliau ir pornografišku, pabrėžiančiu gyvuliškas aistras ar instinktus ir apkaltinančių autorių jaunimo tvirkiniu... Kai šituos užmetimus priminiau auto-

riui, su juo darydamas pasikalbėjimą mūsų spaudai ir norėdamas patirti jo reakcijas, niekada nepamiršiu Mariaus akyse žybtelėjusio pykčio: „Visi žmogaus išgyvenami jausmai yra žmogiški jausmai. Ir meilė, ir neapykanta, ir visos septynios didžiosios nuodėmės... Gyvuoliai nuodėmių niekada nepapildo... Jie jų nesugalvojo, ir jiems jos nesuprantamos“, — kalbėjo tada Marius Katiliškis.

Griždamas prie temos, tenoriu pridėti, kad ne tik gyvenime, bet ir literatūroje moteris turi lygias teises į visas žmogiškąsias dorybes ir ydas. Ir į meilę, vistiek, ar ji būtų laikoma dorybe, ar nuodėme. Ar ji būtų išganymas, ar pražūtis. Gal net labiausiai į meilę, nes tik sugebėjimas ją pilnai išgyventi tegali atskleisti pilnutinį žmogų.

Šį pašnekesį pradėdamas, užsiminiau dr. Ilonos Gražytės paskaitą apie lietuvių prozos herojų, leisdamas suprasti, kad ji davė impulsą manajai temai. Logiška būtų išeities tašką sujungti su pabaigos daugtaškiais. Dr. Gražytė, mūsų prozos herojus pradžioje suskirsčiusi į dvi kategorijas (tuos, kurie veda veiksmą ar kovoja su visuomenės nustatytomis normomis, ir tuos, kurie tik reaguoja į tikrovę arba yra likimo aukos), o, dėstymą įpusėjusi, pridėjusi ir trečiąją — „savęs ieškotojų“ — kategoriją, mūsiškėje prozoje ryškesnių pirmosios pavyzdžių nesuradusi ir visą trečiąją grupę davusi suprasti besant pirminėse išsivystymo stadijose, daugumą mūsų prozos herojų priskyrė ant-rajai grupei, prie jos ilgiausiai sustodama. Dr.

Gražytės schemoje panašiomis proporcijomis, manau, sutilptų ir išeivijos romano moterys. Bendruoju požiūriu dr. Ilonos Gražytės pozicija, moteriškųjų mūsų romano veikėjų nesodinant už bendro stalo su vyriškaisiais, irgi, atrodo, yra pateisinama. Taisyklė, kad literatūriškai subrandintų ir visapusiškai atskleistų moteriškosios lyties herojų savo romane beveik neturime, šiuo mano pašnekesiu nebuvo visai sugriauta. Šitaip panorėjo mūsų prozininkai. Betgi, jei šiuo savo pašnekesiu bent keletą iš jūsų įtikinčiau, kad nėra taisyklės be išimčių ir kad verta kiekvienos taisyklės tvirtumą pačiam pasitikrinti ir ją iširodyti, tai ir šituo jausiuosi gana daug atlikęs...

Ši paskaita buvo skaityta Toronte, Kanadoje, 1971. X. 29 (ruošė Toronto Lietuvių Akademikų draugija), kur pradinį vaizdelį atliko ir iliustruojančias citatas skaitė: Dainora Juozapavičiūtė, Ramunė Sakalaitė, Rūta Urbonaitė, Almis Kuolas, Kazimieras Manglickas ir Romas Puteris, taip pat Čikagoje, JAV, 1971. XII. 18, kur ruošė „Antras Kaimas“ ir iliustracijas atliko jo nariai: Vida Gilvydienė, Jūratė Jakštytė, Aušrinė Karaitytė, Rimas Cinka, Vytautas Marčiukaitis ir Romas Stakauskas. Abiem atvejais epizodą iš J. Jankaus romano „Namas geroj gatvėj“ magnetofono juoston įkalbėjo aktorė Eglė Vilutienė.

LIETUVIŠKOS KNYGOS DERLIUS 1970 METAIS

1970 metai mūsų kūrybos pasaulyje buvo eiliniai metai. Literatūros baruose derlius buvo vidutinis, tačiau neskurdus. Sustosime ties atskirais žanrais.

P O E Z I J A

Poezijos teturime tik 4 knygas: B. Brazdžionio „Poezijos pilnatis“, K. Bradūno „Done-laičio kapas“, J. Augustaitytės-Vaičiūnienės „Rūpestis“ ir Danguolės Sadūnaitės „Laiškai Dievui“.

Bernardo Brazdžionio „Poezijos pilnatis“ yra pati stambiausia ir gražiausiai išleista (su gausiomis dail. Alfonso Dociaus iliustracijomis) poezijos knyga mūsų literatūros istorijoje. Į 592 psl. sudėta atrinkti eilėraščiai iš 12 autorius rinkinių. Tai poeto 40 metų kūrybos vaisiai. Keliose apžvalgos eilutėse neįmanoma detaliau apžvelgti viso knygos turinio, turime pasitenkinti keliomis apibendrinančiomis išva-

domis. B. Brazdžionis jautė savo laiko pulsą, buvo visu veidu atsigręžęs į gyvenamąją tragišką epochą. Laikotarpis paliko ryškias žymes jo kūryboje, bet ir jis pats ėjo su pranašo žvilgsniu, su savo valia, su idėjiniu sąmoningumu, su kovos vėliava ir vairininko budrumu ir drąsa. Jo kūrybos jėga, jo žodžiais tariant, buvo tie sielos pėdsakai ugniniai, jo širdies atvirumas, emocijų tikrumas. Eleginiu tonu jis dainavo piligrimo žingsnių trapumą, tautos kančias ir nelaimes. Herojiniais posmais skelbė neteisybei ir skriaudai kovą, žadino ištverti. Maldoje nusilenkė Viešpačiui ir skelbė viltį.

B. Brazdžionis yra vienas pačių didžiųjų mūsų dabarties poetų, išaugęs ir brendęs nepriklausomoje Lietuvoje, pajutęs laisvei prisikėlusios tautos plakančią širdį, įsijautęs į mūsų kultūrinės gelmes, jautriai išgyvenęs tėvynės gamtos grožį, iškėlęs kovos kardą tautos nelaimėse, nepalūžęs ir nepraradęs vilties tremties dienose. Jo poezijos posmuose plazda gyva mūsų tautos dvasia, žmogaus-piligrimo žingsnių prasmė po šviesiu Viešpaties dangumi.

B. Brazdžionio poetinis žodynas labai turtingas: nuo didingų visatos vaizdų, nuo biblinio rūstumo iki obelies žydėjimo, iki žolelės besikalančio daigo pavasario budime, iki kregždutės sparnų, iki vyturėlio giesmės, iki mistinės nakties tylos, iki aušros spindulių žerėjimo... Ir visur šituose vaizduose juntamas per pasaulį keliaująs žmogus-piligrimas, su savo sielvartu, nuopuoliais, ieškojimu ir prisikėlimu. Pavergtos ir dėl laisvės kovojančios tautos tra-

gedija glaudžiai įpinta į tas piligrimo keliones ir Apvaizdos budėjimą. Patriotinė lyrika, teisingai sakoma, esanti pati sunkiausia. Patriotinės idėjos — visuotinės, amžinos. Sunku rasti joms nenuvartotus įvaizdžius, nenuslysti į retoriką, į eiliuotą publicistiką. B. Brazdžionis nepabūgo šito pavojingo kelio. Pirmiausia jis atliko patriotinę pareigą: veidu į tautą. Bet tą pareigą jis atliko su visa talento jėga. Jis sukūrė brazdžionišką, vienintelę tokią mūsų literatūroje, nepakartojamą, stipriai savaimingą poeziją. Savo išgyvenimų gilumu, vidaus jėga, turtinga eiliavimo technika ir pavartotų vaizdų platumu, metaforų naujumu — ir patriotinius posmus B. Brazdžionis padarė ne tik skambius, vaizdingus, bet ir originalius, į širdį kalbančius, skausme raminančius, kovai ir pasiryžimui nuteikiančius.

Plačiųjų sluoksnių tokia poezija buvo nuosirdžiai priimta ir įvertinta. Laisvojo pasaulio lietuviuose nerasime mėgstamesnio poeto už B. Brazdžionį. Mūsų minėjimų patriotinės programos niekad neišsiverčia be B. Brazdžionio. Deklamatoriai jį mėgsta, kompozitoriai yra sukūrę jo eilėraščiams melodijų, chorai mielai jas dainuoja. „Poezijos pilnatis“ yra puiki knyga ir savo turiniu ir savo išvaizda.

Kazio Bradūno naujausioji poezijos knyga, dail. V. O. Virkau grafiškai apipavidalinta, o Mykolo Morkūno liuksusiniu leidiniu išleista, „Donelaičio kapas“ yra pelnytai laimėjusi 1970 metų Liet. Rašytojų Draugijos \$1000 premiją. Jei ankstesnėje „Sonatų ir fūgų“ knygoje ėmė-

me būkštauti K. Bradūno palinkimu į miglotą abstraktizmą, tai čia vėl pajuntame betarpišką poeto atvirumą kūrybos žodžiui. Kai kur, tiesa, atsišaukia ankstesniųjų knygų motyvai apie žalčio, vandens, ugnies ir namų židinio giminytę, apie dirvos grumsto ir juodos duonos simboliką, apie šiaurės ledynų grėsmę, apie mirties, kapų ir gyvenimo neatskiriamą ryšį. Bet tai nėra tik senųjų motyvų pakartojimas, lyg kokia poetinio išsisėmimo užuomina. Tie senesnieji motyvai tik, lyg tolimas nubėgusio kelelio aidas, atsiliepia naujoje poeto būsenoje, kai jis atvira širdimi ieško giminytės ryšių su Donelaičio nuostabia poezija, kai seka didžiojo Kristijono paliktą brydę, ieškodamas pačios kūrybos versmės.

Su piligrimo pagarba K. Bradūnas nusiauna kojas prie Tolminkiemio parapijos ribos — juk ta žemė šventa... Ir tik paukščio skrydis nuo poeto giminės, net ta pati jungianti tarmė... Įnešė kitados Kristijonas saulelę pro ap rūkusią durų staktą ir akmenėliu pabeldė į būsimo poeto lopšį, paskui gyvenimo ilgoje apeigoje kvepėję Romintos žiedai, ir dabarties poetas klausia, „ar galiu pasibelsti akmenėliu tavo karstan“. Šitokia eilėraščių kalba atskleidžia nemeluotas poezijos gelmes ir filosofiškai pagrindžia poezijos amžinumą. Ne fiziniam Donelaičio kape, kuris kai kuriuose posmuose yra visai realus, apčiuopiamas, yra amžinumo esmė, bet kūrybos išlikime, kurs jau nesusietas nei su laiku, nei su erdve. Tai toks pat amžinumas kaip žemės, turinčios gimdymo galią. K. Bradū-

nas prisipažįsta, kad visi mes esame iš grumsto ir iš dvasios ir kad jis renkas Donelaičio pabertąsias lietuviškojo žodžio uogeles, nepagalėdamas ironijos tai poezijos dabarčiai, kai „tarškam ratais kitais žodžius lyg arklius užplakę devyniais prakaitais“. Gal dėl to K. Bradūno poetinis žodis labai paprastas, kartais net nuogai banalus. Jo žodis pasvertas, trumpas, ir patys eilėraščiai nesudėtingi, trumpučiai. K. Bradūnas žavi tais sunkiai pagaunamais poetiniais momentais, jų subtilumu ir išsakymo paprastumu. Čia K. Bradūnas yra nepakartojamas. Pavyzdžiu paimkime kad ir dviposmį eilėrašį „Vakarienės dūmas“. Atpasakodamas turinį, nuotaiką sugadintum, subanalintum — jį reikia įsijausti, kartu su poetu išgyventi.

Juzė Augustaitytė-Vaičiūnienė savo 75 metų sukakčiai išleido penktąją poezijos rinkinį „**Rūpestis**“. Rinkinys turi 132 psl., sudėta ten 93 eilėraščiai, nuspelvinti nostalginiemis, eleginiemis nuotaikomis. Tai būdingas tremties poetės kūrybinis žodis, išsiliejęs į klasikinės formos, taisyklingų posmų, dažniausiai ketureilių, ilgokus eilėraščius. Vaičiūnienė linkusi į tapybinį, vaizdinį išsiskyimą, turi turtingą žodyną, lengvai plaukiantį taisyklingą ritmą, atliepiančius rimus. Pro gamtinių įvaizdžių lengvai suvokiamą simboliką autorė išsako savo nuotaikas, viltis, rūpesčius, skausmą ir džiaugsmo trupinėlius. Kartais neišvengiama ir retorikos, patriotinio patoso, deklaraciniu būdu skelbiamų troškimų. Klasinės formos mėgėjai mielai grožėsiai Vaičiūnienės poezija. Vaizdingumo, iš-

raiškos blaivumo galėtų pasimokyti ir į miglas
palinkę modernistai. Išrašome vieną pavyzdį:

Kas jiems atneš ugnies ir smilkalų šventų,

Kai aviliai išplėsti ir koriai išsekę,
Skrudžių kupsteliai sumaišyti su žeme.
Iš ko nulies jie varvančią medumi žvakę,
Deguonį skirstančią savo liepsna šlamia.

Kuriame požemyje ras lašelį vyno
Suvilgyt lūpom, kai jos graudžiai pajudės, —
Tokio, kokį iš vaisių amžiai išraugino, —
Kada namai be pamatų, be pavardės (5 psl.).

Taip pat penktuoju rinkiniu (įskaitant
angliškąją rinktinę) 1970 metais rodėsi ir jau-
nesniosios kartos poetė Danguolė Sadūnaitė.
Tai jos „Laiškai Dievui“. Jos eilėraščiai trum-
pučiai, netaisyklingų posmų, laužytų eilučių,
neturį rimų. Ir ritmas tarnauja ne tiek posmo
melodijai, kiek išvidiniam minties svoriui. Sa-
dūnaitė yra daugiau minties, ne emocijos poe-
tė. Bet toji mintis reiškiama ne logikos sąvoko-
mis, o poetiniais įvaizdžiais. Negausi gamtos
motyvų simbolika tarnauja poetės išsiskakymui.
Medžiai, ypač jų judą, spalvas keičią lapai, sau-
lė, vėjas, paukščiai — išsako labai ribotą, indi-
vidualų poetės vidaus pasaulį. Vyrauja šviesa.
Spalvų nedaug, kiek daugiau garsų — ir tai
daugiau triukšmingų negu muzikalių. Eilėraš-
čio sąrangoje svarbiausias vaidmuo tenka ju-
desiui, vyksmui, keitimuisi, tapimui. Ta dina-
mika ir yra pati didžiausia Sadūnaitės eilėraš-
čio jėga. Emocija lyg slepiama, o minties laukai

taip pat gana sauri, riboti. Juntamas poetės pavargimas, išsisėmimas. Daugelį eilėraščių užgožė prozinės piktžolės... Kai saulė lyginama su klaikiai rėkiančia moteriške, kai dangus šaukia, lyg žvėris vedamas į skerdyklą, kai tas pats dangus lyginamas su akušere, o saulė su malūnininku ir kitomis banalybėmis, — ir didžiausias modernizmo mėgėjas negalėtų pasakyti, kad čia poetiniai vaizdai.

BELETRISTIKA

Beletristikos knygų išleista daugiau negu poezijos, bet poezija savo svoriu vis dėlto išliko kiek pranašesnė už beletristiką.

Romano grupėje pirmoje vietoje yra **Birutės Pūkelevičiūtės** romanas, laimėjęs Draugo konkurse 1969 metų premiją, „**Rugsėjo šeštadienis**“. Romanas iš karto skaitytoją patraukia nuotaikingu, lengvai plaukiančiu pasakojimu, grakščiu, spalvingu stiliumi, gyvais pokalbiais, kristalinio tyrumo kalba. Pridėkime dar lyrinį kūrinio atspalvį, gyvai juntamą autorės širdies šilumą, ir turėsime visas gerąsias formas savybes. Turinys — psichologinis į gyvenimo pabaišą žengiančio žmogaus vidaus atskleidimas, su poetiškai filosofiniu pagrindu. Ponas Mors — įasmeninta ir sužmoginta mirtis — senukui Gerulaičiui atneša pataisyti nepataisomą laikrodį. Galėtume pasakyti, kad Mirties atėjimas yra Gerulaičio įsikalbėjimas, jo vienišų nuotai-
kų realus, sukonkretintas vaizdas, tai lyg

slenkstis į anapus. Ir tie Gerulaičio prisiminimai — tai lyg priešmirtinis žmogaus gyvenimo filmas — psichologiškai pagrįstas. Abejojame tik dėl pono Mors visiškai realaus pavidalo tikslingumo. Bet šiaip įtampa tolydžio auga, fabula pinama nuosekliai ir įtikimai. Prie kūrinio turinį gilinančių dalykų reikia skirti ir tuos atgailos psalmių fragmentus, tariamai Gerulaičio išsimintus lankantis jam kadaise trapistų vienuolyne. O kiek vaizdingumo laikrodžių pasaulyje!

Lietuvos Atgimimo Sąjūdžio premiją už Lietuvos partizanų pavaizdavimą yra laimėjęs **Jurgio Gliaudos** romanas „Aitvarai ir giria“. Partizaninė tema, pačiam autoriui tik žinant įvykius, o ne savo kailiu patyrus, — viena sunkiausių. Gliaudos romane išorinio veiksmo mažai. Dėmesys sukoncentruotas į vidinį veiksmą: į partizanų psichines būsenas, į jų asmeninius partizanavimo motyvus, net į tolimesnius prisiminimus, į rudeniškas gamtos nuotaikas, į Laukesos pelkes, kurios pakraštyje įsikūrusi partizanų stovykla, legendas, o ypač į samprotavimus apie Atlanto Chartą ir tautų apsisprendimo teisę... Autorius sukuria visą eilę tikrų personažų, tačiau išorinio veiksmo stoka stumia pasakojimą į monotoniją, į pasikartojimus (nuolatinisėjimas kulgrindomis). Stribų aktyvumas ir rodoma partizanų kova tik su jais, atrodo, iškreipia tikrovę, partizanų aktyvų laikotarpį paversdama tik naminiu karu, o ne kova su okupantu, nors idėjiškai okupanto buvimas ir yra jaučiamas, bet akis akin partizanų susi-

dūrimas su šia svetimąja jėga rodomas tik epilogė.

Česlovas Grincevičius, anksčiau pasireiškęs novelių knyga, išleido romaną „**Geroji vasara**“. Pats autorius knygą pavadino mozaikiniu romanu. Kūrinys sudėtas iš 30 atskirų gabalų, tesusietų tarp savęs tik bendra nuotaika ir labai silpnais fabulos siūlais. Vientiso įtempio veiksmo, vedamųjų charakterių čia nėra. Knygoje ryškinamas ne atskiras asmuo, o spalvingai tapomas miestelio paveikslas. Studento Andriaus atostogos pas dėdę tėra tik šiokie tokie rėmai, užbrėžią pradžią ir pabaigą. Miestelio nedaloma visuma yra tikrasis veikėjas. Lyg iš žerinių akmenėlių autorius sudėsto spalvingą miestelio paveikslą, kur pajuntame beveik anoniminių žmonių tarpusavio ryšį, tą pagaušančią psichologinę vienumos nuotaiką, kur atskiros individo veiksmai nejučiomis įtaigojami susidariusios nuotaikos ir bendrumo jausmo. Knygos stiprybė ir vertė glūdi atskiruose epizoduose ir vaizdavimo būde. Č. Grincevičiaus vaizdai — akvareliškai tapyti, šviesūs, spindį, nuspalvinti gamtos jausmu ir lyrinėmis nuotaikomis. Humoristinis priėjimas yra viena ryškiausių Grincevičiaus akvarelės spalvų. Tik kartais gausūs nuotyčiai kiek pašarzuoti.

Kitas novelistas, **Juozas Tininis**, taip pat pasirodė su romanu „**Dailininko žmona**“. Čia J. Tininis pirmas mūsų literatūroje nukelia skaitytoją į egzotišką Australiją: su nuostabia saule, mėlynu dangum, puikiomis jūromis, gėlių žydėjimu, gražiais miestais, spalvingais kal-

nais ir gyvais žmonėmis. Veiksmą varo meilės istorija — lietuvių dailininko vedybos su gražuole australe. Vedybos nėra laimingos, pasakytume, tragiškos. Tačiau autorius problemą sprendžia Australijos saulės ir vietinių papročių šviesoje, su ryškiu humoristiniu atspalviu, kai kur net eidamas iki groteskos. Ir dramatiškus įvykius J. Tininis apgaubia saulės šviesa ir tokiu skaidrumu, tokia klasiška rimtimi, kad visa atrodo lyg optimistinėje pasakoje. Net ir tie juntami režisūriniai veikėjų stumtelėjimai, tie psichologiniai prasilenkimai knygoje neatrodo stambiomis ydomis. Tuos trūkumus atperka lengvas vaizdavimo būdas, puiki lietuvių kalba, optimistinė nuotaika ir ta šviesos daugybė, tas sugebėjimas visa apimti meninės tikrovės iliuzija.

O. Nendrės romanas „**Antroji banga**“ turi stiprų idėjinį pagrindą, parašytas gana sklandžia kalba, apima visą Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį, vaizduoja pažangius, dorus Suvalkijos ūkininkus ir jų vaikus, einančius mokslus. Centrinė situacija — bolševikų atnešti kankinimai, trėmimai, persekiojimai. Knygoje vaizduojamuose įvykiuose yra daug neabejotinai autentiškos tikrovės. Tačiau autorei nepavyko vaizduojamuosius žmones teisingai psichologiškai atskleisti, pagilinti, jų veiksmus perkelti į meninę tikrovę ir tuo įtikinti skaitytoją jų tikrumu.

Romanų eilėje reikia paminėti ir 1969 metų data išleistą **Kazimiero Barėno** knygą „**Tūboto gaidžio metai**“, dar neminėtą praėjusioje

„Pradalgès“ apžvalgoje ir skaitytojus pasiekusioje tik 1970 metais. Tai romanas iš I pasaulinio karo įvykių Lietuvos kaime, Aukštaitijoje. Fone — vokiečių okupacija, pirmieji bolševikai, nepriklausomos Lietuvos kūrimosi pradžia. Ir fonas — tikrovinis, su ryškiu laiko ir vietos atspalviu. Tai ne fantazija, kaip teigė vienas literatūros diletantas, knygą recenzuodamas. Bet autoriaus dėmesys sutelktas į vaizduojamus žmones, į jų vidų, į jų veikimo ir pasyvumo motyvus. Gasiūnas ir Ignacas nutapyti tokiais stipriais psichologiniais brūkšniais, kad mūsų literatūroje juos galime laikyti vienais ryškiųjų personažų. Neužmirštamai išsirežia skaitytojo sąmonėn ir Teklė, ir Sabakonis, ir eilė mažesnių. Tai ir V. Krėvės vardo premija Montrealyje autoriui paskirta tikrai pelnytai.

Nepriklausomos Lietuvos kūrimosi laikus vaizduoja ir debiutinė **Jono Jaškausko** apysaka „**Lemtingos dienos**“, rodanti lietuvių jaunimo idealizmą, laisvės troškimą. Personažai tikroviniai, realūs, tačiau giliau neatskleisti. Vaizdavimo būdas paprastas, be didesnių ieškojimų. Didelių reikalavimų nestatančiam skaitytojui knyga lengvai paskaitoma ir įdomi.

LB Kultūros Fondo premijuota **Danutės Brazytės-Bindokienės** apysaka „**Mieste nesaugu**“ nukelia skaitytoją į jaunųjų pasaulį. Tai knyga paaugliams, dar lietuviškai paskaitantiems. Centriniai veikėjai lietuviukai — keturiolikmetis Arūnas, jo sesutė Gailė, dar pora lietuviukų ir masė kitataučių. Jaunuoliški didmiesčio nuotyčiai, pavojai iki įtampos — visa

statoma ant tikrovinio-psichologinio pagrindo. Autorė sakinį suprastina iki kasdieninės kalbos, tik kai kur pakildama į kiek sudėtingesnes stiliaus puošmenas, kad skurdžios kalbos skaitytojui būtų prieinama. Didaktinis, idėjinis elementas kartais nustumia bręstantį nuotykį. Įpynimas rasio elemento padaro apysaką kontraversinę ir pačią atomazgą nevisai įtikimą. Mėginimas sukurti paaugliams skaitybos yra labai sveikintinas.

1965 m. LB. Švietimo tarybos jaunimo literatūros konkurse premiją laimėjusi **Andriaus Norimo** apysaka „**Be namų**“ buvo išleista tik 1970 metais. Tai nuotykių knyga, susieta su Lietuvos istorija ir egzotiškais kraštais. Jaunuolis Jovilas buvo Vytauto karūnos palydovų tarpe. Po karūnos pagrobimo jis patenka pas piratus, įkalinamas salose Atlanto vandenyne, susidraugauja su piratų vado dukterimi, paskui vėl atsiduria San Salvadore, susigyvena su indėnais, pasitinka Amerikos atradėją Kolumbą, bet dėl senatvės jau nebegrižta į Europą. Tai tikrai įdomi knyga jaunimui, traukianti nuotykiiais, perpinta kilnių žmoniškumo idėjų, susieta su Lietuvos istorija ir tautos idealais. Stilius neapkrautas puošmenomis, aiškus, suprantamas.

Novelių išleista trys knygos. **Vytauto Alanto** knygoje „**Nemunas teka per Atlantą**“ išspausdintos 5 novelės. Dvi jų laimėjusios Dirvos konkursines premijas. Trijų siužetai čionykščiai, dabartiniai, liečią emigrantines problemas: vedybas, mišrias šeimas, išgalintį ma-

terializmą. Viena nukelia skaitytoją į nepriklausomybės laikus, į romantiškąją Žemaitiją. Jose kritika pastebėjo kai kurių psichologinių bei kompozicinių spragų, skubotumo, nepakankamo išbaigimo, kiek publicistinio elemento pabrėžiant idėją. Bet svarbiausią knygos svorį atlaiko kiek ilgesnė, su keliais epizodais istorinė novelė „Viešpats ieško Viešpaties“. Vaišvilko asmuo pomindauginėje Lietuvoje, jo idėjos, jo tragika beieškant kelio tarp Rytų ir Vakarų, tarp krikščionybės ir senojo lietuvių tikėjimo, atvaizduota ryškiomis spalvomis. Atrodo, kad prie šio kūrinio rūpestingai ir ilgai dirbta.

Aloyzo Barono knygoje „Išdžiūvusi lanka“ sudėta 18 novelių. Ne visos jos vienodo ilgio ir tobulo išbaigimo. Bet daugumas jų — geros arba labai geros. Savo pasakojimuose A. Baronas bet kuriam žmogaus nuotykiui sugeba duoti gilesnį psichologinį pagrindą, idėjinę prasmę, apsiausti nuotaika, kuri savaimė nuteikia skaitytoją ir verčia susimąstyti ir net pačiam mėginti pratęsti nujaučiamus įvykius, pasakojimo eilutėms jau pasibaigus. Dažnai pats autorius įvykį įprasmina kuriuo nors taikliu pabaigos aforizmu. Visų novelių pagrindiniai veikėjai yra lietuviai, daugiausia naujieji emigrantai. vyresnio amžiaus žmonės, ir jų problemų šaknys atsineštos dar iš tėvynės... A. Barono pasakojimas plaukia nuosekliai, perpintas spalvingomis gamtos detalėmis, originalios minties aforizmais, vaizdingas, bet blaivus, neperkrautas ir nesulaužytas. Tai tikrai puiki dovana skaitytojui šiais visokių tarptautinių miglų me-

tais, pradedančių veržtis ir į lietuvių literatūrą, vis drąsiau įtaigojamų tariamųjų kritikų...

Australijoje puošniai, su dail. V. Rato iliustracijomis išleista pirmoji **Agnės Lukšytės** novelių knyga „**Kalnų velnias**“. Autorė jau gerai pažįstama „Pradalgės“ skaitytojams iš anksčiau čia spausdintų novelių. Knygoje sutelkta 14 kūrinių. Beveik visi pasakojimai pinaimi pirmuoju asmeniu. Lietuvė mergina, spėkim, kad net pati autorė, susitinka kaimynystėje, darbovietėje, kavinėje ar net gatvėje pažįstamą ar pripuolamai sutiktą žmogų, ir atsiskleidžia rašytojo plunksnos verta istorija. Tas antrasis paprastai yra australas ar šiaip kita tautis. Visa novelių aplinkuma australiška: miestas, kalnai, dykumos, karštis, sausra... Žmogus visur yra panašus — su savo meile, vienišumu, džiaugsmu, sielvartu, nelaimėmis, viltimis, norais, siekimu laimės. Su tokia šiluma autorė vaizduoja savo novelių žmones, lyg jie būtų broliai, seserys, artimi giminės, brangūs draugai. Tas gilaus žmoniškumo bruožas yra brangi A. Lukšytės novelių savybė. Geriausi kūriniai yra turį gilesnį psichologinį atskleidimą: Sūrus vanduo užlieja akis, Vėžiukas beprasmiškai rėplioja, Domino kaladėlės, Vasara pasibai-gė — čikados nutilo, Kalnų velnias.

D R A M A

Dramos kūryba praėjusiais metais buvo skurdžiausiai atstovaujama. Tiesa, Kaliforni-

joje dramos konkurso premijas laimėjo už komedijas A. Landsbergis ir A. Kairys. Tačiau jų veikalai dar tebeguli rankraščiuose. Išleista tik **Anatolijaus Kairio** vaidinimas mažiesiems „**Du broliukai**“ ir **Antano Rūko** „**Veikalai scenai**“ — populiariusis „**Bubulis ir Dundulis**“ ir penkių veiksmų pasakinis vaidinimas mažiems ir dideliems „**Svajonių šalis**“.

Į V A I R I O S K N Y G O S

Pilnumui reikia suminėti ir kitas, kad ir su grožine literatūra tik šiek tiek susiliečiančias ar nieko bendro neturinčias.

Pirmoje eilėje **Alfonso Tyruolio** „**Nemarioji žemė**“, svetimųjų autorių poezija apie Lietuvą (įvairių vertėjų versta). **G. Krivickienė** išleido knygą „**Vilnius lietuvių liaudies dainose**“ (įvadas, tekstai, gaidos, paaiškinimai, šaltiniai). **Kun. P. Butkus** išleido spalvingą kelionių aprašymų knygą „**Tautų šventovėse**“. Atsiminimų turime net kelias knygas: **Liudo Dovydeno** atsiminimai ir mintys apie pirmąją bolševikmetį — du tomai „**Mes valdysim pasaulį**“, žurnalisto **A. Gintnerio** atsiminimai apie I pasaulinį karą „**Lietuva caro ir kaizerio nagoose**“, **S. Rūkienės** antroji sibirinių atsiminimų knyga „**Grižimas į laisvę**“, **K. Musteikio** „**Atsiminimų fragmentai**“. Bent kiek su atsiminimais susijusios ir dvi **Bronio Railos** publicistikos knygos „**Vermės ir verpetai**“ ir „**Dialogas su lietuviais**“. Mokslas ir mokslų populiarizacija:

K. Jurgėlos „Lietuvos sukilimas 1862-64 metais“, A. Maceinos „Bažnyčia ir pasaulis“, P. Maldeikio „Meilė dvidešimtame amžiuje“, J. Kario „Numizmatika“.

Papildymui pridėkime kai kurių kūrinių pakartotines laidas. Antros laidos susilaukė J. Gliaudos romanas „Agonija“, A. Vaičiulaičio apysaka „Mūsų mažoji sesuo“, B. Sruogos drama „Radvila Perkūnas“. Išleistos V. Volerto išverstos H. Sudermano „Lietuvių apysakos“.

MŪSŲ AUTORIAI

Faustas Kirša (g. 1891.II.13 Senadvario vsd., Antalieptės vls., Zarasų aps., m. 1964.I.5 Bostone, JAV) — eilėraščių rinkiniai: *Verpetai, Aidų aidužiai, Suverstos vagos, Giesmės, Maldos ant akmenų, Piligrimai, Tolumos, Šventieji akmenys*, poemos: *Rimgaudo žygis, Pelenai I-II, Pabėgėliai*, vertimai: J. I. Kraševskio Vitolio rauda, Z. Krašinskio Nedieviška komedija, L. Tolstojaus Pasakos, redaguoti žurnalai: *Menas, Dainava, Baras, Pradai ir žygiai, Gaisrai*.

Pranas Milašius (g. 1912.II.10 Kretingsodžio k., Kretingos vls.) spausdinosi „Europos Lietuvoje“.

Marija Jurgita Saulaitytė (g. 1941.II.18 Al-lensteine) — eilėraščių rinkiniai: *Kai mes nutylam, Viena saulė danguje*.

Julija Švabaitė (g. 1921.V.21 Čyčkų k., Alvi-to vls., Vilkaviškio aps.) — eilėraščių rinkinys: *Vynuogės ir kaktusai*.

TURINYS

- Faustas Kirša* — Pluoštas eilėraščių iš palikimo:
Skulptorius, Be temos, Dainos gimimas, Ža-
vus abstraktas, Mažoji karalija, Iš saulėtų
dausų, Lietuva su manim, Pavasarinis vėjas,
Tremtinio psalmės, Medžių garbei; Pelenai
(IV knyga, Antroji giesmė) 5-24
- Petronelė Orintaitė* — C'est la vie! 25-38
- Vyt. Alantas* — Žemėlapis ant smėlio (ištrauka
iš „Šventaragio“) 39-75
- Julija Švabaitė* — Requiem klasės draugams: Ku-
ris pabūtų su manimi, Gėlės Julijonui, Ar tau
užtenka dangaus, Išsėkis ramiai, Gavėnios
metas baigėsi, Velykų rytą, Daina apie luna-
tikus, Juodais rūbais lakštingalos, Man prikė-
lėt iš naujo, Betty, Requiem akacijų alėjai,
Žydinčių žirnių laukuos, Paskutinė pertrauka
76-84
- Grazina Tulauskaitė* — Nutylėti žodžiai, Nelau-
kiamas svečias, Nuosavoj širdy dairais, Jei
nebūtų kalnų, Praeitis širdy gyvena, Įspėji-
mas, Gali tikėti ar netikėti, Lyg malūno van-
duo, Lyg pririštos valtys, Nusipurtysiu sap-
ną 85-91
- Marija Jurgita Saulaitytė* — Pastovėsi šalia, Tai
tik sutapimas, Nors kelias buvo pažymėtas,
Tos pačios dainos, Vasarą suradau tave, Kaip
greitai lėktuvas neša, Nebebus tavęs 92-96
- Vladas Šlaitas* — Musės ant lango 97-100
- Eduardas Cinzas* — Ranka (iš romano „Raudo-
mojo arklio vasara“) 101-130

- Pranas Milašius* — Žemčiūgų karoliai, Sausra ir lietūs 131-157
- Pranas Visvydas* — Odė vaikystės medžiui, Minotauras, Tvanka, Terasoj, Negaliu, Malda, Vive le roi!, Spalis, Medis 158-165
- Zenta Tenisonaitė* — Pasimatymas su Baltijos jūra, Eilėraštis, rašytas tamsoje, Malda, New York, Perpetuum mobile, Laiškas draugei, Pamiršimas, Francorshamps 24 valandos, Šienapiūtės nuotrupos, Sapnas, Saulė ir sniegas, Perspektyva, Saulės grafika, Mėnesienos freska, Miegas, Logos 166-179
- Algis L. Lapšys* — Slėnys, Pavasarėja, Mergaitė, Taip pilka, Gulbė, Spalis, Už miškų, Kūrėjas, Gimiau 180-188
- Antanas Giedrius* — Dialogas, Tėvo valia 189-199
- Alfonsas Giedraitis* — Litanija 200-203
- Ald. Prižgintaitė* — Miegas, Diena pasibaigė, Kapas Sibire 204-207
- Kazys S. Karpis* — Praeities šešėlis 208-236
- Jurgis Gliuda* — Idealių medžiotojai (vienaveiksmis farsas) 237-284
- Antras kaimas (a. t. a.):* Kaip gimė Antras kaimas (*Alg. T. Antanaitis*), Iš Antro kaimo repertuaro: Obuolys nuo kriaušės toli nenurieda (*K. Almenas*), Po baliaus (*Kazys Almenas*), Meno paroda (*Algirdas T. Antanaitis*), Žmoniškas balsas (*Algirdas T. Antanaitis*), Mergogauda (*Rimas Cinka*), Bendradarbiavimas su kraštu (*Kazys Almenas ir Algirdas T. An-*

<i>tanaitis</i>), Kelionė į praeitį: Gedimino sapnas, Kęstutis ir Birutė, Vytauto pabėgimas, Jogaila Krokuvoje, Vytautas prieš mūsų (Kazys Almenas)	285-316
<i>K. Barėnas</i> — Onos Karutienės misija	317-337
<i>Alf. Šešplaukis</i> — Žemaitė, Krėvė, Putinas ir Šekspyras	338-352
<i>Algirdas Titus Antanaitis</i> — Lietuvė moteris mūsų egzilinėje literatūroje	353-394
<i>Pr. Naujokaitis</i> — Lietuviškos knygos derlius 1970 metais	395-410
Mūsų autoriai	411